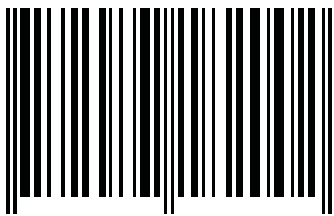

ISSN 2077-1827

9 772077 182002

94

№ 2 (94) 2019

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 2 (94) 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

**Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.**

№ 2 (94) 2019

**За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. САЯПНОЇ**

**Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2019**

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Випуск збірника наукових праць репрезентує результати теоретичних та експериментальних досліджень, присвячених різним аспектам вивчення гостро актуальної соціально-психологічної та педагогічної проблеми дитячої гри та іграшки.

The issue of the collection of scientific works represents the results of theoretical and experimental investigations devoted to various aspects of studying the acutely relevant socio-psychological and pedagogical problems of children's playing, gaming and toys.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 8 від 28.03.2019 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

© ДДПУ, 2019

Редакційна колегія:

Саяпіна С.А. – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи (головний редактор видання).

Сипченко В.І. – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (заступник головного редактора).

Панасенко Е.А. – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології.

Гавриш Н.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Лодатко Е.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Дмитрієва І.В. – завідувач кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти.

Набока О.Г. – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту.

Гаврілова Л.Г. – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти.

Омельченко С.О. – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання та реабілітації.

Кузьміна О.В. – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки.

Борова Т.А. – завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології.

Бондаренко В.І. – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи.

Зайцева Л.І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Пучков І.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Пулка Йоланта – кандидат педагогічних наук, доцент Краківської Академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща).

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (літературний редактор).

Черкашина Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (технічний редактор).

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

УДК 373.2

АНДРЮЩЕНКО Тетяна

д-р пед. наук, завідувач кафедри професійного розвитку педагогів,
КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»,

вул. Бидгощська 38/1, м. Черкаси, Україна

E-mail: antatko@ukr.net

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРИ У ФОРМУВАННІ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У науково-методичній статті акцентовано на вимогах сучасності щодо виховання гармонійно розвинутого, здорового покоління, здатного у повній мірі реалізувати свій особистісний потенціал. Визначено основні причини погіршення стану здоров'я українців. Окреслено актуальність збереження і зміцнення фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я дітей, важливість створення умов для оволодіння ними основами здорового способу життя на засадах компетентнісного підходу.

Представлено власне розуміння феномена «здоров'язбережувальна компетентність». Презентовано фундаментальні позиції авторської методики формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників на основі комплексу здоров'язбережувальних життєвих навичок. Зауважено, що заявлений комплекс має включати життєві навички, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я.

© Андрющенко Т., 2019

Обґрунтовано роль ігрової діяльності в розвитку, вихованні і навчанні дітей дошкільного віку. Визначено, що формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників відбуватиметься ефективно за умови включення в освітній процес дидактичних, сюжетно-рольових та рухливих ігор здоров'язбережувального спрямування.

Конкретизовано добірку дидактичних, сюжетно-рольових та рухливих ігор для формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників. Проаналізовано освітній потенціал окреслених ігор через призму формування здоров'язбережувальних життєвих навичок.

Визначено, що включення ігор у процес формування в дітей здоров'язбережувальної компетентності забезпечує взаємозв'язок організованої навчальної і самостійної діяльності вихованців, врахування вікових і психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку, активізацію потенційних можливостей кожної дитини, залучення її суб'єктивного досвіду здоров'язбережувальної поведінки, а також прикладів здорового способу життя дорослих і дітей для вирішення ігрових ситуацій. Це уможливорює організацію власної здоров'язбережувальної діяльності на основі особистісних інтересів.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальні життєві навички, методика формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності, ігрова діяльність, дидактичні ігри, сюжетно-рольові ігри, рухливі ігри.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У рейтингу загальнолюдських цінностей здоров'я посідає найвищу позицію, оскільки є підґрунтям продуктивного, повноцінного життя людини. Натомість неякісне

харчування, малорухливий спосіб життя, наявність шкідливих для здоров'я звичок, зростання нервово-психічного напруження призвели до найнижчої тривалості життя українців серед європейських країн. Тому проблема збереження здоров'я підростаючого покоління на сучасному етапі розвитку суспільства визначена пріоритетним стратегічним напрямом діяльності держави. Про це зазначено в Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти.

В умовах реформування дошкільної освіти одним із основних завдань є «забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, розвиток фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня» [1, с. 4]. У контексті окресленого актуалізується вимога, що ставиться перед педагогами щодо мотивації дітей на здоровий спосіб життя; надання їм знань про здоров'я та чинники його збереження; забезпечення можливості набуття досвіду здоров'язбережувальної діяльності. Результатом реалізації зазначеного вище буде сформована в дошкільників здоров'язбережувальна компетентність.

Вважаємо, що одним із дієвих чинників успішного вирішення поставленого завдання є використання в освітньому процесі відповідних дидактичних, сюжетно-рольових, рухливих ігор. Ігрова діяльність є засадничою в процесі формування в дошкільників здоров'язбережувальної компетентності, однак аналіз роботи закладів дошкільної освіти засвідчив наявність певних негативних тенденцій розвитку ігрової діяльності дітей. Відмічено, що освітній процес у старших групах переважної кількості закладів дошкільної освіти акцентовано на навчальну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим

присвячується означена стаття. Дослідженням проблеми формування, збереження і зміцнення здоров'я дошкільників опікується широке коло сучасних учених. Аналіз наукових публікацій свідчить про значимість робіт, які присвячені питанням надання дітям знань про основи здоров'я (Т.Андрющенко, Л.Лохвицька, С.Юрочкіна та ін.), формування у дошкільників основ здорового способу життя (Н.Андрєєва, Т.Овчиннікова та ін.) та ціннісного ставлення до власного здоров'я (Т.Андрющенко, Г.Беленька, М.Машовець та ін.), забезпечення в закладах дошкільної освіти здоров'язбережувального середовища (О.Богініч, Н.Левінець, Ж.Петрова та ін.), особливостям підтримки фізичного здоров'я дошкільників (О.Богініч, Е.Вільчковський, Н.Денисенко, О.Дубогай, Л.Калуська, Т.Овчиннікова, О.Потужний, Л.Сварковська, А.Цьось та ін.).

Важливим аспектом наукового пошуку дослідників (Л.Артемова, А.Богуш, Н.Гавриш, Г.Григоренко, Л.Іщенко, Д.Менджерницька, Т.Поніманська, П.Саморукова, О.Чепка, Г.Швайко, М.Шуть та ін.) є вивчення розвивального впливу дитячої гри на особистість дошкільника, проблеми організації педагогічного керівництва ігровою діяльністю дітей.

Високу оцінку гри дав В.Сухомлинський, який зазначав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [2. с. 181].

Однак, маємо зазначити, що освітній потенціал гри у формуванні в старших дошкільників здоров'язбережувальної компетентності не визначався предметом спеціального дослідження українських учених.

Формулювання цілей статті. Обґрунтувати актуальність формування у підростаючого покоління здоров'язбережувальної компетентності на основі життєвих навичок. Представити авторське

визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність». Презентувати життєві навички, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я. Обґрунтувати роль ігрової діяльності в розвитку, вихованні і навчанні дітей дошкільного віку. Проаналізувати освітній потенціал дидактичних, сюжетно-рольових, рухливих ігор у контексті формування кожної з визначених здоров'язбережувальних життєвих навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ігрова діяльність вважається одним із найефективніших засобів розвитку, виховання й навчання дошкільників. У цей період дитинства гра є провідним видом діяльності дітей. Незаперечним є вплив ігор на формування здоров'язбережувальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Поняття «здоров'язбережувальна компетентність» ми трактуємо як *«суб'єктивну категорію, що включає ціннісне ставлення до здоров'я, свідоме прагнення особистості до здорового життя, отримання знань про основи здоров'я та чинники його збереження, сформованість здоров'язбережувальних життєвих навичок і здатність до їх адекватного використання у відповідних життєвих ситуаціях» (Т.А.).*

Нами розроблена методика формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку на основі комплексу життєвих навичок, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. Автором виокремлено три послідовних та взаємопов'язаних етапи формування здоров'язбережувальних життєвих навичок: *мотиваційний, теоретичний і практичний*. Для кожного із зазначених етапів розроблений відповідний комплекс дидактичного

супроводу (методи, засоби навчання), зацентровано на методах, за яких дошкільники виступають активними суб'єктами освітньої діяльності.

Виокремлення *мотиваційного етапу* ґрунтується на результатах наших спостережень, які дали підставу стверджувати, що готовність дошкільників до сприймання знань про основи здоров'я, чинники, які сприяють здоров'ю, до дотримання здорового способу життя суттєво залежить від умотивованості дітей та сформованості у них відповідних ціннісних орієнтацій. На мотиваційному етапі пропонується застосовувати такі методи: *спостереження, аналіз життєвих ситуацій, вчинків, визначати проблему*, яку необхідно буде вирішити.

Виокремлення *теоретичного етапу* зумовлене тим, що здоров'язбережувальна компетентність ґрунтується на системі знань, усвідомлених особистістю. У процесі формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільники мають отримати відповідні фундаментальні відомості з основ здоров'я, які представлені у визначеній логічній послідовності; усвідомити їх і використовувати у відповідних життєвих ситуаціях. Осмислення матеріалу на теоретичному етапі забезпечує застосовування таких методів: *розповідь, інтерв'ю з дорослими, бесіда*, які відкривають для дітей можливість виходити у процесі пізнання за межі безпосереднього сприймання.

Акцент на *практичному етапі* пояснюється розумінням того, що дітям потрібні не лише знання, а й навички, які допомагають робити життєвий вибір, досягати мети, коригувати поведінку, оцінювати ризики, зберігати і покращувати здоров'я та якість життя. На практичному етапі через застосовування таких методів: *дидактичні, сюжетно-рольові та рухливі ігри, дослідження і моделювання ситуацій, практичні завдання і вправи* відбувається первинна спроба втілити в життя те, чому навчилася дитина.

Одним із аспектів нашого дослідження було виявлення освітнього потенціалу дидактичних, сюжетно-рольових та рухливих ігор у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників на основі трьох груп життєво важливих навичок, а саме:

- життєвих навичок, що сприяють збереженню фізичного здоров'я;
- життєвих навичок, що сприяють збереженню соціального здоров'я;
- життєвих навичок, що сприяють збереженню психічного і духовного здоров'я.

Ми розділяємо думку В.Бутенко, що добираючи ігри для формування здоров'язбережувальної компетентностей дошкільників, педагог має враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; особливості дитячого колективу; оздоровчі завдання, які ставляться на занятті, їх складність; інтереси і побажання дітей; місце в режимі дня; матеріальне оснащення педагогічного процесу[3, с.36].

Подаємо результати дослідження ролі ігрової діяльності у формуванні в старших дошкільників життєвих навичок, що сприяють збереженню **фізичного здоров'я**.

Формуванню **навички раціонального харчування** сприяють *дидактичні ігри* «Коли це буває?», «Що спочатку, що потім?», «Корисні продукти», «Складаємо меню», «Вершки і корінці», «Збереження продуктів» тощо. Зазначені ігри забезпечують закріплення в дітей вміння співвідносити частини доби з прийомами їжі, розкривати вплив вчасного прийому їжі на здоров'я і самопочуття людини, можливість вибирати корисні продукти харчування, поглибити знання про шкідливість чіпсів, сухариків тощо для дитячого організму. Ігри розвивають уміння дітей правильно зберігати продукти харчування, класифікувати продукти за умовами зберігання.

Сюжетно-рольова гра «Сім'я» через сюжет «Ранок сім'ї» розвиває вміння дошкільників відтворювати всі дії, які виконуються вранці членами сім'ї. Акцентуючи увагу на тому, чи встигають дорослі поснідати вдома, діти вчаться аргументувати необхідність сніданку як для дітей, так і для дорослих. Під час гри «*Їдальня*» у дітей формується вміння складати меню, готувати страви і частувати ними відвідувачів; розвивається культура спілкування під час обслуговування відвідувачів та культурна поведінка за столом. Сюжетно-рольова гра «*Магазин*» сприяє формуванню в дітей навички визначати відмінність між якісними і зіпсованими продуктами, наголошувати на наслідках, які можуть бути при споживанні зіпсованих продуктів, презентувати корисні для здоров'я продукти.

Для фізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку, як зазначала О.Богініч, вагомого значення набувають різноманітні ігри в процесі яких відбувається формування **навички рухової активності** [4]. Засновник теорії фізичного виховання П.Лесгафт писав, що одним із основних завдань педагогів є навчання дітей «свідомо ставитися до своїх рухів» [5, с.270].

Дидактичні ігри «Ранкова гімнастика», «Види спорту», «Що якому спортсменові необхідно для тренувань», «Зайвий рух» тощо доцільно застосовувати для закріплення знань дітей про вплив вправ, що їх виконують під час ранкової гімнастики, на здоров'я людини, стимулювання креативності під час створення власних комплексів вправ. Зазначені ігри також сприяють поінформованості дітей про різні види спорту та відповідні знаряддя, які потрібні спортсменам, стимулюють бажання займатися спортом. Виховують ціннісне ставлення до власного здоров'я і здоров'я інших людей.

Виконуючи роль вихователя, відтворюючи дії дорослого, який проводить ранкову гімнастику в *сюжетно-рольовій грі «Дитячий садок»*, діти навчаються встановлювати емоційні контакти з однолітками через передачу відчуття радості від рухів, злагодженого виконання вправ. Гра *«Пожежники»* стимулює дошкільників дотримуватися ігрових правил, узгоджувати з усіма учасниками гри дії, які виконують пожежники при гасінні пожежі, сприяє розвитку фізичної витривалості.

Під час *рухливих ігор* «Потанцюємо», «Влучи м'ячем», «Вітерець і вітер», «Вершники», «Біжіть до прапорця», «Прокоти м'яч у ворота», «Не зачепи брязкальце», «Серсо», «Ведмідь і бджоли», «З купинки на купинку» та ін. у дошкільників закріплюються та вдосконалюються навички виконання основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, рівноваги та ін.). Швидка зміна обставин у процесі гри спонукає дитину виконувати рухи відповідно до ситуації, що виникла. Все це позитивно впливає на вдосконалення навички рухової активності.

Застосування *дидактичних ігор* «Що забезпечує чистоту?», «Завжди треба бути чистими», «Чарівна торбинка» та ін. у процесі формування **санітарно-гігієнічних навичок** сприяє закріпленню знань дітей про особисту гігієну і засоби її забезпечення. Діти отримують можливість конкретизувати дії, після виконання яких необхідно виконувати гігієнічні процедури, а також аргументовано пояснювати іншим учасникам гри доцільність їх проведення. Вони вправляються в умінні передбачати наслідки виконуваних дій.

Отримані знання вихованці використовують на практиці під час *сюжетно-рольових ігор* «Сім'я», «Велике прання», «День чистоти» та ін. Діти усвідомлено навчають ляльку правильно мити руки, умиватися, мити голову, тіло, пояснюють чому необхідно дотримуватися чистоти тіла,

---

самостійно виконувати правила особистої гігієни. У процесі гри в дошкільників закріплюються навички прання лялькового одягу та білизни. Розвивається здатність аналізувати зовнішній вигляд одягу та білизни до прання і після нього. Під час ігор у дітей розвивається свідоме прагнення доглядати за собою, бути охайними.

Презентуємо результати вивчення впливу ігор на формування в старших дошкільників життєвих навичок, що сприяють збереженню **соціального здоров'я**.

Гра особливо вимоглива до розвитку мовлення дитини. Під час ігрової взаємодії у дітей виникає необхідність розподіляти ролі, пояснювати своє бачення ігрового сюжету, домовлятися й узгоджувати дії з учасниками гри. Таким чином, гра розвиває комунікативні здібності дитини, що є підґрунтям **навички ефективного спілкування**.

Включення в освітній процес *дидактичних ігор* «Хто уміє слухати?», «Як навчитися спілкування?», «Мова жестів» та ін. забезпечує можливість навчити дітей визначати модель поведінки, яка сприяє ефективному спілкуванню людей. Під час ігор у старших дошкільників розвивається вміння пояснювати ознаки активного слухання, застосовувати його в ігрових ситуаціях, визначаючи таким чином його вплив на взаємини між людьми та їхнє здоров'я. Дидактичні ігри сприяють розвитку в дітей прагнення чітко висловитися і донести свою думку до співрозмовників, у той же час формується усвідомлення дітьми сутності і важливості невербального мовлення.

Фокусування на змісті рольових дій у *сюжетно-рольових іграх* «Лікарня», «Магазин», «Театр пантоміми» та ін., сприяє збагаченню відповідного словникового запасу дітей, оволодіння практикою проектування адекватної до ролі моделі поведінки і моделі спілкування сюжетних героїв:

«лікар» – «пацієнт», «продавець» – «покупець» тощо. Спонукає дітей використовувати у мовленні комплімент, привітання, прохання, подяку тощо. Зазначене уможлиблює виховання культури мовленнєвого спілкування. Розігрування пантомімічних етюдів формулює в дошкільників уміння без слів передавати емоції, жести, міміку певного образу.

Рухливі ігри «Слухай сигнал», «Чарівний клубочок – чарівні слова», «Вгадай, чий голосок», «Заборонений рух» та ін. створюють умови для розвитку вміння слухати й аналізувати почуте, вчасно реагуючи на сказане.

Занурення дітей у гру важливим є і для формування **навички спільної діяльності**. Спільні ігри сприяють формуванню дружнього колективу, вихованню самостійності, позитивного ставлення до взаємодії з партнерами по іграм, корекції відхилень у поведінці окремих дітей. Дитина усвідомлює необхідність співвідносити свої бажання з бажаннями інших дітей, щоб бути прийнятою в гру. Ми розділяємо думку К. Гроса, що «гра є первинною формою залучення людини до соціуму: добровільне підпорядкування загальним правилам чи лідеру; виховання почуття відповідальності за свою групу, благородного прагнення показати свої можливості в дії, що здійснюється заради групи; формування здатності до спілкування» [6].

В процесі *дидактичних ігор* «Хто як працює?», «Хто що зробив?», «Карусель справ» та ін. діти навчаються самостійно визначати, де відбувається спільна діяльність, а де – робота поруч, оцінювати внесок інших дітей у виконання спільної справи, аналізувати результати спільної роботи. Діти вправляються у вмінні обґрунтовувати власну думку, поважаючи думку однолітків.

У сюжетно-рольових іграх «Будівельники», «Сім'я», «Мандрівка в ліс», «Туристичний похід» та ін. створюються умови для відпрацювання

навичок попереднього планування спільної діяльності, розподілу завдань між учасниками. Діти навчаються узгоджувати дії, домовлятися, презентувати свої можливості і вміння, які можуть бути корисними у грі, доброзичливо ставитися один до одного.

Вагомим для формування навички спільної діяльності є значення *рухливих ігор* «Чия ланка швидше збереться?», «Переправа», «Чий вінок кращий?», «Естафети» та ін., оскільки правила, особливості проведення гри, які часто передаються від старших дітей до менших, є обов'язковими для виконання. Це стимулює дошкільників підпорядковувати власну поведінку визначеним умовним правилам гри, бути дисциплінованим і свідомим.

Представляємо результати дослідження розвивального потенціалу ігрової діяльності у формуванні в старших дошкільників життєвих навичок, що сприяють збереженню **психічного і духовного здоров'я**.

Ігрова діяльність – є особливою сферою активності дошкільника, де яскраво проявляються індивідуальні якості особистості. Взаємини з іншими дітьми в ігрових ситуаціях проєктують розуміння дитиною власних можливостей. Це сприяє формуванню **навички самоусвідомлення і самооцінки**.

Було виявлено, що *дидактичні ігри* «Я і мої друзі унікальні», «Щасливе намисто», «Все буде добре», «Чудова подія» та ін. розвивають у дітей почуття спільності та розуміння індивідуальних відмінностей людей, вміння визначати, чим унікальна (неповторна) кожна дитина, аналізувати приємні риси характеру партнерів по грі. Ігри сприяють формуванню у старших дошкільників позитивного ставлення до себе, інших людей, життєвих перспектив. Під час ігор діти навчаються

висловлювати своє позитивне ставлення до інших, надавати і приймати знаки уваги.

Ігрові ситуації *сюжетно-рольових ігор* «Сім'я», «Країна має таланти», «Шоу «Я можу так», «Мій кумир» та ін. спонукають дітей визначати схожі і відмінні риси у зовнішності рідних людей, згадувати й відтворювати в грі щасливі моменти власного життя. Ігри формують усвідомлення, що неповторність залежить від зовнішніх рис і внутрішніх якостей самої людини і не варто копіювати навіть відомих людей, а важливо розуміти свою значущість для довколишніх.

Рухливі ігри «Хто краще стрибне?», «Море хвилюється», «Попади в ціль», «Серсо» та ін. виявляють індивідуальні здібності дошкільників, зміцнюють їхню впевненість у власних можливостях.

Цікаві ігри створюють дітям бадьорий, радісний настрій, задовольняють їх потребу в активній діяльності. Важливо, що, виконуючи певну роль, дитина забезпечує відповідний емоційний стан, засвоює необхідні для виконання цієї ролі норми поведінки, що сприяє формуванню **навички самоконтролю**.

Під час *дидактичних ігор* «У світі емоцій», «Поганий та гарний настрій», «Яка розгнівана людина?» та ін. створюються умови для розвитку емоційного світу дитини, закріплення знань про емоції людини, формування у старших дошкільників вміння класифікувати емоції, визначати за мімікою, мовленням і поведінкою, коли людина розгнівана. У процесі гри діти навчаються усвідомлювати свої емоції, адекватно їх виражати, уникати проявів гніву та розуміти емоційний стан іншої людини.

Розвиток сюжетних ліній у *сюжетно-рольових іграх* «Дитячий садок», «Сім'я» а ін. сприяє закріпленню знань дітей про настрій, емоційний стан особистості та зв'язок між ними і станом здоров'я людини.

Занурюючись в ігровий образ, дошкільники навчаються орієнтуватися у власних відчуттях та можливостях, бути розсудливим, об'єктивно оцінювати власні чесноти, вчинки, контролювати себе, стримувати гнів. У дітей розвивається здатність виявляти у взаєминах з довколишніми великодушність, приязнь.

Рухливі ігри «Хто перший», «Зроби фігуру», «Передай м'яч», «Третій зайвий», «Мавпочки», «День – ніч» та ін. цінні для розвитку в старших дошкільників здатності регулювати свій емоційний стан, радіти перемозі іншої команди тощо. Рухливі ігри стимулюють формування в дітей позитивних моральних та вольових рис.

Загальні висновки дослідження дозволяють констатувати, що:

- *дидактичні ігри* уможлиблюють закріплення дітьми знань і подальше вдосконалення умінь і навичок здоров'язбереження через ігрові навчальні завдання. Вони сприяють розвитку в дошкільників здатності аналізуючи змодельовані дорослими різноманітні життєві ситуації, самостійно приймати рішення щодо виходу з них, аргументувати власну думку, відстоювати вибір здорового способу життя.

- *сюжетно-рольові ігри* забезпечують моделювання змісту здоров'язбережувальної діяльності, відповідних ролей, системи взаємин. Вони інсценують умови уявної ситуації, в якій учасники виконують певні ролі. У процесі гри поєднуються знання і уміння, в яких відображаються інтереси дітей, реалізуються їх прагнення. У сюжетно-рольовій грі закріплюються життєві навички, які сприяють збереженню усіх складових здоров'я. Вплив сюжетно-рольової гри на формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку проявляється в тому, що завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню дитина знайомиться з тими нормами та моделями поведінки

і взаємин дітей і дорослих, які стають зразками для її власної поведінки. У грі дитина набуває навичок, необхідних для дотримання здорового способу життя.

- *рухливі ігри та ігри з елементами спорту* в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників сприяють усвідомленню дітьми фізичних можливостей власного організму, розумінню ролі органів і систем організму в його життєдіяльності, стимулюють прагнення дотримуватися здорового способу життя. Активні рухи та ігрові дії дітей під час гри позитивно впливають на серцево-судинну, дихальну, травну, нервову та інші системи організму, збуджують апетит і сприяють міцному сну. Рухливі ігри забезпечують формування та вдосконалення життєво необхідних рухів, сприяють фізичному розвитку дитини та зміцненню її здоров'я. Вони є одним чинників виховання позитивних моральних і вольових якостей особистості. Дотримання правил гри виховує в дошкільників чесність, рішучість, сміливість, культуру поведінки, вміння керувати й регламентувати свої рухи, виявляти самостійність та ініціативу.

Таким чином, у процесі дослідження визначено, що включення ігор у процес формування в старших дошкільників здоров'язбережувальної компетентності забезпечує взаємозв'язок організованої навчальної і самостійної діяльності вихованців, врахування вікових і психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку, активізацію потенційних можливостей кожної дитини, залучення її суб'єктивного досвіду здоров'язбережувальної поведінки, а також прикладів здорового способу життя дорослих і дітей для вирішення ігрових ситуацій. Це уможливорює організацію власної здоров'язбережувальної діяльності на основі особистісних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. Спецвипуск. С. 1–29.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. Київ: Рад. шк., 1977. Т. 3. 670 с.
3. Бутенко В.Г. Дидактична гра як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників. *Дошкільна освіта : традиції та інновації* : м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 березня 2015 р., м.Суми). Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 207 с.
4. Богініч О. Фізичне виховання дошкільників засобами гри: навч.-метод. посіб. Київ: Шк. світ, 2007. 120 с.
5. Лесгафт П.Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста: собр. пед. соч. Москва [б.и.], 1953. Т. 1. 442с.
6. Ланге К.Карл Грос: Ігри людей. Йена ... – ЕСНО. – [Електронний ресурс] URL: <http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/MPIWG:NP6BCTW3>. (дата звернення: 10.03.2019).

Стаття надійшла до редакції 18.02.2019

АНДРЮЩЕНКО Татяна

д-р пед. наук, завідувача кафедрою професійного розвитку педагогов, КУЗ «Черкаський обласний інститут післядипломного освіти педагогічних працівників Черкаського обласного ради»,

ул. Быдгощская 38/1, м. Черкасы, Украина

E-mail: antatko@ukr.net

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИГРЫ В
ФОРМИРОВАНИИ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ
ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ**

Резюме. В научно-методической статье акцентировано на требованиях современности по воспитанию гармонично развитого, здорового поколения, способного в полной мере реализовать свой личностный потенциал. Определены основные причины ухудшения состояния здоровья украинцев. Определены актуальность сохранения и укрепления физического, психического, духовного и социального здоровья детей, важность создания условий для овладения ими основами здорового образа жизни на основе компетентного подхода.

Представлено собственное понимание феномена «здоровьесберегающая компетентность». Представлены фундаментальные позиции авторской методики формирования здоровьесберегающей компетентности старших дошкольников на основе комплекса здоровьесберегающих жизненных навыков. Замечено, что заявленный комплекс должен включать жизненные навыки, способствующие сохранению физического, социального, психического и духовного здоровья.

Обоснована роль игровой деятельности в развитии, воспитании и обучении детей дошкольного возраста. Определено, что формирование здоровьесберегающей компетентности старших дошкольников будет проходить эффективно при условии включения в образовательный процесс дидактических, сюжетно-ролевых и подвижных игр здоровьесберегающего направления.

Конкретизирована подборка дидактических, сюжетно-ролевых и подвижных игр для формирования здоровьесберегающей компетентности старших дошкольников. Проанализирован образовательный потенциал представленных игр через призму формирования здоровьесберегающих жизненных навыков.

Определено, что включение игр в процесс формирования у детей здоровьесберегающей компетентности обеспечивает взаимосвязь организованной учебной и самостоятельной деятельности воспитанников, учет возрастных и психологических особенностей детей старшего дошкольного возраста, активизацию потенциальных возможностей каждого ребенка, привлечение его субъективного опыта здоровьесберегающего поведения, а также примеров здорового образа жизни взрослых и детей для решения игровых ситуаций. Это обеспечивает возможность организации собственной здоровьесберегающей деятельности на основе личностных интересов.

Ключевые слова: дети старшего дошкольного возраста, здоровьесберегающая компетентность, здоровьесберегающие жизненные навыки, методика формирования у детей здоровьесберегающей компетентности, игровая деятельность, дидактические игры, сюжетно-ролевые игры, подвижные игры.

ANDRIUSHCHENKO Tetiana

doctor of pedagogical sciences, head of the department of professional development of teachers, CEE «Cherkasy region institute of postgraduate education of teachers Cherkasy regional council»

38/1 Budgoshchska st., Cherkasy, Ukraine,

E-mail: antatko@ukr.net

EDUCATIONAL POTENTIAL OF A GAME IN FORMATION OF HEALTH-KEEPING COMPETENCE IN SENIOR PRESCHOOLERS

Summary. The topicality of keeping and strengthening of children's health is outlined in scientific-methodical article. Author's understanding of the phenomenon "health-keeping competence" is given. Fundamental positions of

author's methods of formation of health-keeping competence in senior preschoolers on the basis of health-keeping life skills are presented.

Effectiveness of the use of didactic, socio-dramatic and active games of health-keeping determination in the process of formation of health-keeping competence in senior preschoolers has been proved.

Abstract. Introduction. The problem of keeping and strengthening of children's health is highlighted in scientific-methodical article. It is accentuated on the necessity of formation of health-keeping competence in preschoolers. It is observed, that playing activity is fundamental in this process, but the analysis of the work of preschool educational establishments showed that process of education in senior groups in vast majority of establishments is emphasized on learning activity.

Analysis of publications. It is determined that a wide circle of modern scientists cater to researches of different aspects of the problem of preserving preschoolers health: provide children with knowledge of the basics of health, formation of healthy way of life and valuable attitude towards personal health, provision of health-keeping environment in preschool educational establishments etc..

It is investigated that an important aspect of scientific search by researches is the study of developmental influence of a game on preschooler's personality, problems of organization of children's playing activity.

It is revealed that the role of game in formation of health-keeping competence in senior preschoolers was not a subject of research by Ukrainian scientists.

Purpose. To give the grounds to the topicality of formation of health-keeping competence in preschoolers on the basics of life skills. To give the author's definition of the concept "health-keeping competence". To present life

skills which contribute to the preservation of health. To analyze educational potential of didactic, socio-dramatic, active games in the context of formation of health-keeping life skills.

Results. Author's interpretation of the concept "health-keeping competence" is given. Fundamental positions of author's methods of formation of health-keeping competence in senior preschoolers based on the complex of health-keeping life skills are presented. It is noticed that the given complex should include life skills which contribute to preservation of physical, social, psychological and spiritual health.

The role of play activity in the development of children of preschool age is substantiated. It is determined that formation of health-keeping competence in senior preschoolers will be effective if didactic, socio-dramatic and active games are included into educational process. The list of games for the formation of health-keeping competence in senior preschoolers is specified. Educational potential of the given games was analyzed through the prism of health-keeping life skills.

Conclusion. It is identified that inclusion of games into process of formation of health-keeping competence in children provides interrelation between the organized educational and individual activity of pupils, activation of potential abilities of every child, involvement of its subjective experience of health-keeping behavior, and also examples of healthy way of life of adults and children for the solution of game situations.

Keywords: senior preschoolers, health-keeping competence, health-keeping life skills, methods of formation of health-keeping competence in preschoolers, playing activity, didactic games, socio-dramatic games, active games.

REFERENCES

1. The basic component of preschool education (2012). *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu*. Spetsvyпуск, 1–29. [in Ukrainian].
2. Sukhomlynskyi V. O. (1977). Selected Works: *in 5 volumes* (Т.3, s. 181). Kyiv : Radianska shkola. [in Ukrainian].
3. Butenko V. H. (2015). Didactic game as a means of forming the health of preserving competence of senior preschool children. *Doshkilna osvita : tradytsii ta innovatsii*. Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Sumy : SumDPU imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian].
4. Bohinich O. (2007). Physical education of preschoolers by means of the game : *navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: Shkilnyi svit. [in Ukrainian].
5. Lesgaft P. F. (1953). Manual on physical education for school-age children. *Sobranie pedagogicheskikh sochinenii* (Т. 1, s. 270). Moskva [b.i.]. [in Russian].
6. Lanhe K. Karl Hros. Games of people. Yen... – *ECHO*. – vziato z <http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/MPIWG:NP6BCTW3>. [in English].

(переклала на англ. Н.В.Коров'яковська – вчитель англійської мови Руськополянської ЗОШ І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради Черкаської області).

УДК 373.2.091:688.7]:159.92

КОЗАК Людмила

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри дошкільної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Україна, 04053, м.Київ

E-mail: l.kozak@kubg.edu.ua

ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Анотація. У статті розкривається вплив сучасної іграшки на психічний розвиток дитини дошкільного віку; обґрунтовується значення іграшки в житті дитини; висвітлюються її види та функції. Розглядається питання відбору сучасних іграшок для дітей, їх відповідність педагогічним, психологічним та гігієнічним вимогам; подається загальна характеристика сучасних дитячих іграшок; привертається увага до небезпечних для психічного розвитку дітей антиіграшок. Зауважено, що питання місця і ролі іграшки у вихованні та розвитку дитини є достатньо дослідженим, проте світ змінюється, і змінюються іграшки, що вимагає нового погляду на проблему. Особливо підкреслюється необхідність контролю якості іграшок для дітей дошкільного віку. Наприкінці статті зроблено висновок, що в основу сучасних критеріїв оцінки дитячих іграшок покладено цінні педагогічні та психологічні якості іграшки.

Ключові слова: дитина; дошкільний вік; психічний розвиток; сучасна іграшка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Іграшки посідають в житті дитини важливе місце, оскільки є впливовим елементом виховання і розвитку дитини вже з раннього віку, а тому заслуговують на особливу увагу. Іграшки впливають на фізичний і психічний розвиток дитини, відіграють важливу роль у соціально-моральному, художньо-естетичному вихованні, допомагають формувати у дітей погляди на оточуючий світ з його різнобічними життєвими аспектами. Дитина граючись вчиться пізнавати природу, людей, формувати своє ставлення до праці, творчості, мистецтва, всебічно розвивати свою активність.

Нажаль сучасний ринок іграшок представляє собою абсолютну стихію, а відповідно, і вибір іграшки стає надзвичайно складним і хаотичним. Причому, частіше за все вибір іграшки для дитини здійснює дорослий (батьки, близькі родичі, педагоги), не завжди враховуючи її вік і потреби, а спираючись переважно на власний смак. Розвиваючий потенціал іграшки, її педагогічну «корисність» дорослі або зовсім не враховують, або цілком довіряють анотації, в якій виробник повідомляє різну інформацію, але не ту, яка дійсно важлива і необхідна. Відсутність будь-яких ціннісних орієнтирів на ринку іграшок (як у виробників, так і у покупців) призводить до їх безконтрольного виробництва, безсистемної закупівлі і безглузлого споживання. Крім того, значна частина сучасної іграшкової продукції характеризується низькою якістю і сумнівним призначенням, що негативно впливає на розвиток і психічне здоров'я дітей [9]. Все це зумовлює необхідність дослідження впливу сучасної іграшки на психічний розвиток дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення

невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Іграшка у всі часи не залишалася поза увагою науковців, педагогів, психологів, культурологів (В.Абраменкова, О.Батухтіна, Л.Герус, Н.Заглада, Л.Івахненко, С.Кулачківська, О. Найден, Є.Саявко, Л.Сірченко, О. Смирнова, М.Стельмахович та ін.). Проблемі ігрової діяльності та іграшки належать психолого-педагогічні дослідження Л.Виготського, Д. Ельконіна, Р. Жуковської, О.Запорожця, Є. Фльоріної та ін.

Місце і роль іграшки у вихованні та розвитку дитини є достатньо дослідженою, проте світ змінюється, і змінюються іграшки. Тому важливо вивчити вплив сучасної іграшки на психічний розвиток дитини.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати вплив сучасної іграшки на психічний розвиток дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найважливішою складовою частиною освітнього середовища є гра та іграшка. Іграшки для дитини – це те «середовище», яке дозволяє досліджувати і пізнавати навколишнє середовище, формувати і реалізовувати творчі здібності, виражати почуття; іграшки вчать спілкуватися і пізнавати себе. Від успішного вибору іграшок залежать настрої дитини і прогрес в її розвитку [9].

Вибрати іграшку в наш час надзвичайно важко: поряд з традиційними (ляльки, ведмедики, м'ячики) з'являються нові (динозаври, павуки, покемони тощо). Тому необхідно мати певні орієнтири для вибору корисної іграшки.

При виборі іграшок надзвичайно важливо враховувати не тільки їх привабливість і санітарно-гігієнічні властивості, але й можливий

психолого-педагогічний ефект. Проте подібна оцінка повинна спиратися на об'єктивні і науково обгрунтовані критерії. Очевидно, такими критеріями володіє далеко не кожен із батьків. У такому випадку завдання психолога і педагога – провести відповідну консультацію для батьків, познайомити із закономірностями розвитку дитини, особливостями її гри в різний віковий період, видами та основними психолого-педагогічними та гігієнічними вимогами до іграшок.

Педагогічні вимоги до іграшок полягають в тому, щоб відповідати завданням виховання дітей: виховувати патріотизм, формувати моральні і духовні основи поведінки, активізувати у дітей цікавість до знань, предметів і явищ оточуючого світу, розвивати пізнавальні процеси, сприяти засвоєнню та закріпленню отриманої інформації, естетичному та фізичному розвитку, привчати до праці, вчити розуміти та цінувати надбання людської культури [8].

Дорослі повинні оцінювати не тільки вплив іграшки на виховання дітей, а й на їх психічний розвиток. Перш за все, іграшки мають бути цікавими для дитини. Адже саме цікавість є тим чинником, що стимулює дитину до пізнання, тим, що викликає бажання дізнаватися більше і навчатися новому. Іграшки повинні бути зрозумілими та близькими для дитини, нести певне психофізичне навантаження, і, звичайно, бути безпечними та надійними.

До іграшок пред'являються і специфічні психолого-педагогічні вимоги. Основна функція будь-якої іграшки – активізація дитячої діяльності чи творчості. Іграшка повинна стимулювати осмислену активність дитини і сприяти становленню нових форм її діяльності. Навчальний ефект іграшки визначається насамперед характером ігрової дії

та її зв'язком із завданнями розвитку. Дорослі повинні чітко усвідомлювати цей аспект, купуючи ляльку чи забавку дитині [8].

Серед усіх видів діяльності дитини психологи виділяють дві основні групи. До першої входять ті види, всередині яких відбувається переважно засвоєння смислів, задач та норм стосунків між людьми, і на цій основі – соціальний розвиток дитини та становлення її особистості, тобто формування її бажань, інтересів, почуттів. Другу групу формують види діяльності, всередині якої відбувається засвоєння способів дій з тими чи іншими предметами і на цій основі – формування інтелектуальних, пізнавальних можливостей дитини. Виходячи з цього, усі дитячі іграшки психологами поділяються на дві групи [7]:

1 – іграшки, що сприяють соціально-емоційному розвитку (або розвитку сфери особистості), що передбачає спілкування або поводження з ними, як з живими персонажами;

2 – іграшки, що сприяють розвитку інтелектуально-пізнавальних та моторних здібностей.

Даний поділ є дуже зручним, адже дозволяє визначити для кожного віку головну лінію розвитку і діяльність, що їй відповідає, тобто виділити пріоритетні види іграшок. Так, наприклад, для дітей від одного до трьох років провідна діяльність – предметна, в якій дитина опановує різні дії з предметами, вчиться співвідносити форму, розмір, розташування окремих деталей. Тому потрібні, передусім, іграшки другої групи. А в дошкільному віці – від трьох до шести років – провідною діяльністю стає рольова гра, для якої необхідні іграшки першої групи. Крім виділених двох ліній розвитку, є і третя. Мова йде про фізичний розвиток і виховання дитини. Завдання зміцнення здоров'я, формування фізичних якостей: сили,

витривалості, спритності, влучності тощо – найважливіша для виховання дітей [9].

Отже, виходячи з вищезазначеного, відмічаємо, що будь-яка іграшка повинна мати потенційну можливість стати предметом відповідного виду діяльності, бути корисною. Не менш важливою вимогою є здатність викликати у дитини радість та задоволення, бажання гратися нею, а не просто володіти. Вибираючи іграшку, потрібно, з одного боку, орієнтуватися на вік (головний вид діяльності), а з іншого – прагнути до того, щоб у розпорядженні дитини були всі види іграшок, що сприяють розвитку різних сфер життєдіяльності.

Купуючи малюкові іграшку, важливо пам'ятати: крім розваги, вона виконує ряд інших, не менш важливих для дитини функцій: є носієм інформації, транслює культурні цінності, навчає і навіть лікує. Під час дитячих ігор закладаються первинні поняття добра і зла, передається суть людських взаємин, складність світобудови. Від того, якими будуть ігри та іграшки, залежить формування особистості дитини, її емоційно-вольової та морально-етичної сфери [4].

Вже з найменшого віку діти вчаться розрізняти поняття «добре-погано», «добро-зло», асоціюючи їх з відповідними реакціями оточуючих. Так само і в грі: злий вовк, хитра лисиця – негативні герої, ласкава Попелюшка, веселий Буратіно, добра Червона Шапочка – позитивні. Їхній вигляд, поведінка, слова відповідають їх ролі. І для дитини стають чітко означеними і більш зрозумілими категорії добра і зла. Їй легше орієнтуватися в навколишньому світі, правильно оцінювати вчинки оточуючих, правильно реагувати на них. Але багато сучасних іграшок не несуть у собі такої визначеності, а ігрові сюжети часто заплутані і неоднозначні. Так, позитивний герой нерідко має злобний вираз обличчя і

весь просто напханий зброєю страхітливого вигляду; шлях до благородної мети лежить крізь низку бійок, обманів та інших непорядних вчинків; чарівна красуня-принцеса насправді хитра, підступна і безсердечна і т.п. Непослідовність сюжетної лінії, нелогічність дій персонажів, підміна понять добра і зла, необхідність захищатися від всього і вся замість того, щоб творити і будувати – все це створює хаос в дитячій душі і провокує тривожність. Звідси – страхи, агресивність, труднощі в спілкуванні, психосоматичні прояви, емоційна нестабільність [4].

Сучасні іграшки в більшості своїй мають безліч функцій. Роботи самостійно пересуваються і стріляють, ляльки – співають і розмовляють, кубики і пірамідки блимають, дзвенять, шарудять... З одного боку, це добре, оскільки розвиває сенсорне сприйняття малюка. З іншого – погано, оскільки готові сюжети, стандартні фрази збіднюють дитячу гру, зводячи її до простого маніпулювання, не залишаючи можливості для польоту фантазії, творчості. А саме в ігрових діалогах розвивається зв'язна мова, уява, вміння вибудовувати логічні зв'язки між фактами і діями. Віддалені наслідки антигри і антиіграшок – зниження рівня розвитку пізнавальних процесів, комунікативних навичок і труднощі в школі.

Крім того, нерідко у сучасних іграшок немає співставлення з реальними життєвими образами, ситуаціями, персонажами. Спотворюються пропорції обличчя, частин тіла, використовуються неприродні кольори і форми. Ляльки з непомірно великими головами, очима на півобличчя, рожеві зайчики, отруйно-зелені ведмеді, червоні мишки порушують уявлення дитини про реальну картину світу. Те ж саме можна сказати і про різних кіборгів, монстрів, чудовиськ. Справа в тому, що іграшка, яка не має аналогів в реальному світі, породжує страхи у дитини. Адже він не може співвіднести її ні з чим, що можна було б

помацати, роздивитися ближче. Найчастіше причиною страхів в подібних ситуаціях є фантазії, за допомогою яких дитина створює відсутній в житті образ монстра.

У дитячій грі реалізується ще ряд дуже важливих функцій: підтримка зв'язків між поколіннями, передача досвіду народу через традиції, виховання любові і поваги до своєї культури і її моральних засад. Пірати, фараони, індіанці, лицарі і принцеси – це, звичайно, цікаво і захоплює. Але не варто забувати про те, що ігри та іграшки, орієнтовані на культурні цінності інших країн, не сприяють формуванню патріотизму, не розкривають красу рідного краю, що не виробляє в дитини знання своїх історичних коренів [4].

Психологи переконані, що покоління дітей, виховане на іноземних іграшках, що не мають нічого загального з українською дійсністю, поступово входить у культуру іншого народу (або народів), «переорієнтується», «пере програмується» [1].

Говорячи про можливий негативний вплив Барбі та їй подібних ляльок-конкуrentок (Фуллі, Еліф, Фатіми) на психічний розвиток дитини, психологи й педагоги виділяють кілька аспектів. По-перше, ігри з такими ляльками залучають дітей до культури краси й матеріальних цінностей, виховують із думками про необхідність вирости багатими й гарними. По-друге, викликає занепокоєння зміст ігор, на які вони надихають дітей. Замість того, щоб гратися з усіма традиційними атрибутами дитинства, діти дошкільного віку привчаються віддаватися фантазіям і мріям про життя, властиве не їм, а підліткам. Психологи радять ретельно обирати такі товари для дітей. Важливо, щоб перші лялечки не володіли довершеною людською формою. Фахівці неодноразово підкреслювали, що діти копіюють позу, посмішку, міміку своїх ляльок. Тому краще, щоб вони

були позитивними і відповідали вітчизняній національності. Адже, приміром, ляльки-китаянки спотворюють дитячу уяву про зовнішній вигляд дітей. Хоча експериментувати з цим можна, коли діти досягли шкільного віку, але інтерес до ляльок у них ще не зник [2].

Сьогодні конфлікт поколінь розпалюється навколо серії ляльок Monster High, що з'явилися на прилавках дитячих магазинів після виходу мультфільму «Школа монстрів». Діти просять батьків купити улюблених героїв, а мами жахаються незвичного виду іграшок, які кардинально відрізняються від милих лялечок з їхнього дитинства [10].

Що таке лялька для дівчинки? Це питання тільки на перший погляд здається простим. З обивательської точки зору – розвага, дрібниця, спосіб зайняти себе на час гри. Погляньмо на це з точки зору дитячої психології: лялька – це те, яким я був раніше, який я зараз або яким я стану потім, це можливість показати свій внутрішній душевний світ, це те, як виглядає живий світ навколо мене, це жива істота, якій можна довіряти.

Вручаючи дитині ляльку «Monsters High», ми заздалегідь готуємо її до депресивного світогляду, прагнення до смерті, антикультур і сприйняття злоби як прояву сили і самодостатності. Якщо я злий, то я переможець – ось і вся логіка цих іграшок.

Далі у внутрішньому світі дитини межа між страшним і приємним, добрим і злим, поганим і хорошим зникає. Дитина перестає розуміти різницю між «добре» і «погано», вона протестує проти оціночних категорій. Відтепер для неї «добре» все, що особисто їй подобається.

За останні роки змінився образ не тільки «прекрасної ляльки», але й образ ляльок-героїв сучасних мультфільмів. Вони мають характерну зовнішність, заданість образу поведінки, стабільну моральну характеристику, що не залежить від мінливих сюжетних ліній у грі [3].

На зміну Чебурашці, Буратіно, Карлсону, що виражають своєю поведінкою реалії слов'янської ментальності, прийшли герої закордонних – американських і японських мультфільмів: бетмен, людина-павук, снайпер, зоряні воїни й інші персонажі, які можна побачити на прилавках багатьох магазинів.

Особливе місце серед іграшок – героїв сучасних мультфільмів – займають неземні істоти, гноми, мутанти: тролі, зоряні воїни, покемони. Усіх їх можна віднести до казкових персонажів, але якщо героям українських казок був властивий потенціал добра, сучасні казкові персонажі несуть далеко не позитивний потенціал, на жаль, не завжди відразу помітний для оточуючих.

У багатьох дітей іграшки, отримані в дитинстві, переходять у розряд улюблених. Дорослі при цьому не підозрюють, що в дитинстві має місце такий механізм соціалізації, як імпринтинг, тобто образ об'єктів фіксується в дитини на підсвідомому рівні. Природно припустити, що в більш старшому віці, коли власник такої іграшки побачить її на екрані телевізора як героя мультфільму, «спрацює» інший механізм засвоєння соціального досвіду – ідентифікація, який допоможе прийняти «до керівництва» усі особливості поведінки свого улюбленця [3].

Отже, за допомогою іграшки дитині передається суть людських відносин, розуміння місця людини у світі. Іграшка несе в собі уявлення про добро й зло, прекрасне й потворне, безпечне й небезпечне. Несе вона в собі й своєрідну психотерапевтичну функцію, оскільки з давніх часів вона допомагала дитині боротися із власними бажаннями, подолати страхи, прийняти поразку, заспокоїтися, одержати енергію, натхнення й підтримку [3].

Дитина спілкується з іграшкою, як із живою істотою, довіряє їй образи і радощі, нашіптує секрети, не чекає обману, агресії, жорстокості. Завдяки механізму інтимізації спілкування іграшка в очах дитини стає «живою» істотою. Дитина може проговорити свої страхи, невдоволення, бажання чи розчарування, «це ж не я говорю, це говорить іграшка» і цей механізм широко використовують педагоги і психологи. Дуже часто лікарі-психологи, спостерігаючи за грою малюків, за вибором ними іграшок, діагностують психічні розлади і за допомогою арт-терапії та казко-терапії гармонізують психічний стан маленького пацієнта [6].

Підсумовуючи вищезазначене, відмітимо, що іграшка як посередник між дитиною і культурою і як засіб її розвитку повинна забезпечувати можливість становлення нових розумових дій, психічних здібностей і особистісних якостей, які відповідають віку дитини. Щоб іграшка виконувала свою розвиваючу функцію, вона повинна містити у собі орієнтири для адекватних дій дитини, тобто підказувати, що і як з нею робити, і направляти на здійснення закладених в ній можливостей. Однак наявність орієнтирів не повинна перешкоджати ініціативним діям дитини. Іграшка повинна відкривати можливість для творчої, осмисленої активності самої дитини. Відкритість для різноманітних дій, гнучкість і простота – важлива вимога для розвиваючої іграшки.

Основною психологічною вимогою до іграшок є можливість активізації відповідних віку видів діяльності дитини, яка забезпечується: привабливістю іграшки для дитини, яка задає мотиваційну основу гри; повнотою, адекватністю та відкритістю орієнтирів, створенням розвиваючого потенціалу ігрової дії; операційними можливостями іграшки, що забезпечують самостійну дію дитини. Відповідно до принципу «не нашкодь!» іграшки не повинні: провокувати дитину на агресивні дії;

викликати прояв жорстокості по відношенню до персонажів гри; наштотувати на ігрові сюжети, пов'язані з аморальністю і насильством; викликати нездоровий інтерес до сексуальних проблем, які виходять за компетенцію дитячого віку.

В основі сучасних критеріїв оцінки дитячих ігор та іграшок лежать цінні педагогічні та психологічні якості іграшки. Існує два типи критеріїв оцінки ігор та іграшок. Критерії першої групи пов'язані з безпекою дитини, захистом від негативних впливів іграшки на її здоров'я та емоційне благополуччя. Критерії другої групи пов'язані з якостями іграшки, спрямованими на забезпечення розвитку інтелектуальних, моторних, сенсорних здібностей дитини, тобто визначають дидактичну (навчальну) цінність іграшок [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, іграшка для дитини повинна бути представлена у всій її різноманітності. Необхідно відбирати їх цілеспрямовано, відповідно до вікових особливостей дітей. Іграшки повинні сприяти розвитку різних видів ігор, задовольняти індивідуальні потреби та інтереси дітей і разом з тим – спонукати їх до колективних ігор. Підбір іграшок повинен сприяти фізичному, психічному, моральному і естетичному розвитку дітей. Усі види іграшок повинні відповідати педагогічним, психологічним і санітарно-гігієнічним вимогам, а також віковим особливостям дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовчик-Блакитна Л. Мы не рабы, мы – куклы? / Л. Вовчик-Блакитна // Зеркало недели. – 2006. – № 47 (626). – 9-15 декабря. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://issuu.com/actualinfo/docs/2013-03-gazeta-rku/12>

2. [Вакарюк](#) Л. Дитячі іграшки очима дорослих / Л. Вакарюк // Буковинська правда. – 2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bukpravda.cv.ua/statti/rozsliduvannya/item/6422-дитячі-іграшки-очима-дорослих.html#.XN2Hi035XIU>
3. Загарницька І. І. Роль сучасних іграшок в житті дитини / І.І.Загарницька // Філософія. Нова парадигма. 2011. – Вип. 103 – С. 11-17.
4. Іграшки та антиіграшки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dityinfo.com/dityacha-kimnata/igrashki-ta-antiigrashki.html>
5. Калиниченко А.В. Развитие игровой деятельности дошкольников: метод. пособие / А.В.Калиниченко, Ю.В.Микляева, В.Н.Сидоренко. – М.: Айрис-прес. – 2004. – С. 44–45.
6. Омельчук С.Т. Дитяча іграшка: гігієнічні, психологічні, педагогічні аспекти та проблеми / С. Т. Омельчук, Т. І. Аністратенко, Н. В. Велика // Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. – 2013 – №2. – С.87–91.
7. Передерій О.І. Особливості експертизи розвиваючих іграшок для дітей / О.І.Передерій // Актуальні проблеми товарознавства, торговельного підприємництва та захисту прав споживачів: міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 13 берез. 2014 р.): тези доп. / відп. ред. В.А.Осика. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – 2014. – С. 143–145.
8. Передерій О.І. Особливості проведення експертизи якості дитячої іграшки / О.І.Передерій // Товарознавчий вісник ЛНТУ. – 2011. – №4. – С. 95–100.
9. Смирнова Е.О. Игрушки: как оценить их качество / Е.О. Смирнова // Дошкольное воспитание. – 2005. –№4 – С. 68–73.
10. Орехова Ю. ТОП-4 наймодніших дитячих іграшок / Ю. Орехова // Поділля-news. – 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://podillyanews.com/blogs/top-4-najmodnishyh-dytyachyh-igrashok-ta-yih-nebezpeka/>

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019

КОЗАК Людмила

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры дошкольного образования, Киевский университет имени Бориса Гринченко

ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, Украина, 04053, г. Киев

E-mail: l.kozak@kubg.edu.ua

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ИГРУШКИ НА ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА

Резюме. В статье раскрывается влияние современной игрушки на психическое развитие ребенка дошкольного возраста; обосновывается значение игрушки в жизни ребенка. Рассматривается вопрос отбора современных игрушек для детей, их соответствие педагогическим, психологическим и гигиеническим требованиям; подается общая характеристика современных детских игрушек. В статье отмечено, что вопрос места и роли игрушки в воспитании и развитии ребенка является достаточно исследованным, однако мир меняется, и меняются игрушки, что требует нового взгляда на проблему. Особо подчеркивается необходимость контроля качества игрушек для детей дошкольного возраста. В конце статьи сделан вывод, что в основе современных критериев оценки детских игрушек лежат ценные педагогические и психологические качества игрушки.

Ключевые слова: ребенок, дошкольный возраст, психическое развитие, современная игрушка.

KOZAK Liudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Preschool Education, Kyiv University named after Borys Hrinchenko 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053

E-mail: l.kozak@kubg.edu.ua

INFLUENCE OF MODERN TOYS ON PSYCHIC DEVELOPMENT OF A CHILD

Abstract. Introduction. Toys play an important role in the child's life, since they are an influential element in the upbringing and development of the child from an early age, and therefore they deserve special attention. Toys influence the child's physical and psychic state, play an important role in the social-moral, artistic-aesthetic upbringing, help to form children's views on the world around them with its versatile aspects of life. The child while playing learns to cognize the nature, people, to form his/her attitude to work, creativity, art, to develop his/her activities fully.

Analysis of publications. The toy at all times has not been left out of the attention of scientists, pedagogues, psychologists, culturologists (V. Abramenkova, O. Batukhtina, L. Herus, N. Zahlada, L. Ivakhnenko, S. Kulachkivska, O. Naiden, Ye. Saiavko, L. Sirchenko, O. Smyrnova, M. Stelmakhovych and others). The psychological-pedagogical researches by L. Vyhotskyi, D. Elkonin, R. Zhukovska, O. Zaporozhets, Ye. Florina and others are devoted to the problem of the playing activities and toys.

Purpose. The purpose of the paper is to analyse the influence of the modern toy on the psychic state of the child of the preschool age.

Results. When choosing toys, it is extremely important to take into account not only their attractiveness and sanitary-hygienic properties, but also the possible psychological and pedagogical effect. However, such an assessment

should be based on the objective and scientifically substantiated criteria. It is obvious that not each parent has got such criteria. In this case, the task of a psychologist and a pedagogue is to conduct appropriate consultations for parents, to get acquainted with the laws of development of the child, the peculiarities of his/her game at different age stages, types and basic psychological-pedagogical and hygienic requirements for toys.

The child communicates with a toy, as with a living creature, entrusts it with offences and joys, whispers secrets, does not wait for deception, aggression, cruelty. Thanks to the mechanism of intimate communication, the toy in the eyes of the child becomes a “living” being. The child can talk about his/her fears, dissatisfactions, desires or disappointments, “this is not what I say, it is a toy”, and this mechanism is widely used by pedagogues and psychologists. Very often psychiatric doctors, observing the play of children, on their choice of toys, diagnose mental disorders and with the help of art therapy and fairy-tale therapy, harmonise the mental state of the small patient. With the help of toys, the child transmits the essence of human relations, his/her understanding of the place of man in the world. The toy carries the idea of the good and the evil, the beautiful and the ugly, the safe and the dangerous.

The main psychological requirement for toys is the possibility of activating the child’s activities corresponding to the age, which is ensured by: the attractiveness of toys for the child, which sets the motivational basis for the game; the completeness, adequacy and openness of guidelines, the creation of developing potential of the game action; the operating possibilities of toys, providing the child’s independent action. In accordance with the principle of “do not do any harm!” toys should not: provoke a child to aggressive actions; cause a manifestation of cruelty in relation to the characters of the game; give ideas

concerning game plots related to immorality and violence; cause unhealthy interest in sexual problems beyond the competence of childhood.

Conclusion. Thus, the toy for a child should be presented in all its diversity. It is necessary to select toys purposefully, in accordance with the age characteristics of children. Toys should promote the development of different types of games, meet the individual needs and interests of children, and at the same time – encourage them to play collective games. The selection of toys should contribute to the physical, mental, moral and aesthetic development of children. All types of toys must comply with pedagogical, psychological and sanitary-hygienic requirements, as well as the age-specific characteristics of children.

Key words: child; preschool age; mental development; modern toy.

REFERENCES

1. Vovchyk-Blakytina L. Мы не рабы, мы – кукли? / L. Vovchyk-Blakytina // Zerkalo nedely. – 2006. – № 47 (626). – 9-15 dekabria. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://issuu.com/actualinfo/docs/2013-03-gazeta-rku/12> [in Russian].
2. Vakariuk L. Dytiachi ihrashky ochyma doroslykh / L. Vakariuk // Bukovynska pravda. – 2011. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://bukpravda.cv.ua/statti/rozsliduvannya/item/6422-dytiachi-ihrashky-ochyma-doroslykh.html#.XH2Hi035XIU> [in Ukrainian].
3. Zaharnytska I. I. Rol suchasnykh ihrashok v zhytti dytyny / I. I. Zaharnytska // Filosofiia. Nova paradyhma. 2011. – Vyp. 103 – S. 11-17. [in Ukrainian].
4. Ihrashky ta antiyhrashky [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://dityinfo.com/dityacha-kimnata/igrashki-ta-antiigrashki.html> [in Ukrainian].

5. Kalinichenko A. V. Razvitie igrovoi deiatelnosti doshkolnikov: metod. posobie / A. V. Kalinichenko, Iu. V. Mikliaeva, V. N. Sidorenko. – M.: Airis-pres. – 2004. – S. 44–45. [in Russian].
6. Omelchuk S. T. Dytiacha ihrashka: hihiienichni, psykholohichni, pedahohichni aspekty ta problemy / S. T. Omelchuk, T. I. Anistratenko, N. V. Velyka // Naukovyi visnyk Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O. O. Bohomoltsia. – 2013 – №2. – S. 87–91. [in Ukrainian].
7. Perederii O. I. Osoblyvosti ekspertyzy rozvyvaiuchykh ihrashok dlia ditei / O. I. Perederii // Aktualni problemy tovaroznavstva, torhovelnoho pidpriemnytstva ta zakhystu prav spozhyvachiv: mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. (Kyiv, 13 berez. 2014 r.): tezy dop. / vidp. red. V. A. Osyka. – K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. – 2014. – S. 143–145. [in Ukrainian].
8. Perederii O.I. Osoblyvosti provedennia ekspertyzy yakosti dytiachoi ihrashky / O. I. Perederii // Tovaroznachnyi visnyk LNTU. – 2011. – № 4. – S. 95–100. [in Ukrainian].
9. Smirnova E. O. Igrushki: kak otsenit ikh kachestvo / E. O. Smirnova // Doshkolnoe vospitanie. – 2005. – №4 – S. 68–73. [in Russian].
10. Oriekhova Yu. TOP-4 naimodnishykh dytiachykh ihrashok / Yu. Oriekhova // Podillia-news. – 2018. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://podillyanews.com/blogs/top-4-najmodnishyh-dytyachyh-igrashok-ta-yih-nebezpeka/> [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 37.04

ФУНТІКОВА Ольга

д. пед. н., проф., проф. кафедри дошкільної освіти, ВНЗ
«Маріупольський державний університет»,

просп. Будівельників, 129, м. Маріуполь, Донецька обл., 87500

E- mail: chychriy@gmail.com

ДИТИНА ТА ІГРАШКА: НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АНГЛОМОВНОГО КОНТЕНТУ ДОШКІЛЬНИХ ОСВІТНИХ САЙТІВ

Анотація. У статті проаналізовано наукові дослідження континентальної Європи й США про роль іграшки в дитинстві дошкільників, яка завжди має культурно-національні ознаки; іграшки в суспільстві посідали провідне місце та мали свою історію культурно-соціального розвитку. Доведено, що впродовж ХХ століття у західноєвропейській, східній, традиційній і локальній культурах іграшки для дітей були пов'язані з відповідними цінностями суспільства та економічними змінами, а їх виховні функції, призначення та інші ознаки постійно змінювалися.

Іграшки відображають формування гендерних стереотипів, саме функція іграшки та її гендерні ознаки впливають на предметні та ігрові дії дитини, вона розуміє через систему своїх дій, як з нею поводитися. Гендерний стереотип пов'язаний з потенційною силою слова й образів, які закладені в іграшці. Уже на цьому етапі становлення дитини вибір машинки або ляльки є важливим.

З'ясовано, що виникають сучасні електронні й модернізовані, які породжують нові соціокультурні проблеми, серед них є дитяча зброя.

© Фунтікова О., 2019

Доведена залежність якості гри дитини від кількості іграшок: чим менше іграшок у полі зору дитини, тим краще й довше за часом вона грає. Надмірна кількість іграшок може бути зайвою та завжди знижує якість гри дитини, обмежена кількість іграшок спонукає її цінити, згадувати різні варіанти гри з нею.

Суто дитяча іграшка є впливовим фактором розвитку й соціалізації. За допомогою дрібної моторики рук дитина дошкільного віку впізнає та вивчає властивості оточення через іграшку. Вона часто у своєму складі містить проблему для дитини, яку та намагається вирішити, тим самим сприяє формуванню необхідних для життя навичок. Іграшка є сполучною ланкою між гравцями-однолітками.

Розвиток сучасної української педагогічної науки залежить від опанування зарубіжних здобутків та їх імплементації в практику, зокрема, дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: діти, іграшки, гра, дошкільна освіта, зарубіжні дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні світова спільнота наголошує на нагальній потребі в забезпеченні права дитини на реалізацію природних ігрових інтересів, зокрема використання дитячих іграшок, спрямованих на її розвиток, в освітньому середовищі [1], з урахуванням здобутків науковців у контексті педагогічного і методичного супроводу розвитку дитини і вирішення освітньо-виховних завдань за допомогою іграшок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим

присвячується означена стаття. Дитяча іграшка для представників різних культур та етносів є, перш за все, джерелом когнітивного, емоційного, морального розвитку; впливає на результати виховання, навчання та соціалізації; є засобом, за допомогою якого дитина входить у життя дорослих більш підготовленою. Незалежно від гендерної, етнічної, культурної, вікової, освітньої ознак дітей та досвіду їх батьків, іграшка завжди супроводжує дитинство. Вона надає змогу створювати свою реальність, задовольняти власні потреби в пізнанні й активності. Незмінні ігрові мотиви дітей та сутність гри у відповідний віковий період завжди наповнюють сучасну іграшку новим змістом, що відповідає культурним умовам.

Західноєвропейська індустрія виготовлення традиційних дитячих іграшок постійно зростає [12], водночас виникають електронні й модернізовані, які породжують нові проблеми [10; 9]. Іграшки в суспільстві завжди посідали провідне місце [6; 4], серед них і дитяча зброя [7]; виховні функції, призначення та гендерні ознаки іграшок змінювалися впродовж ХХст. [8; 11]. У західноєвропейській, східній [5], традиційній і локальній культурах іграшки для дітей відображають відповідні цінності суспільства [13] та економічні зміни [2]. Доведено, що надмірна кількість іграшок негативно впливає на дітей [12; 14], тому необхідно враховувати схильність дошкільників до відображення реальних дій з предметами відповідно до їх віку.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – обґрунтувати нові наукові завдання експериментального дослідження з урахуванням надбань західноєвропейської наукової думки про іграшку як феномен загальнолюдської цивілізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Західноєвропейська індустрія виготовлення й розповсюдження традиційних іграшок для дітей дошкільного віку має багатий досвід. Така продукція є конкурентоспроможною завдяки тому, що розроблена з урахуванням вікових можливостей дитини, має продумані дизайн і форми, виготовлена з безпечного сертифікованого матеріалу. У 2011р. на роздрібний продаж іграшок та ігор для дітей на єдиному ринку ЄС припадало 15,8млрд євро. Глобальне споживання іграшок щороку зростає: поряд з традиційними швидко розвиваються електронні (відеоігри, смартфони, планшети), проте їх вплив на розвиток дитини недостатньо вивчений [10].

Аналізуючи рекламний матеріал минулого століття щодо іграшок, дослідники зауважують, що з 1920-х рр. їх зовнішній вигляд змінювався та мав різне соціокультурні призначення. Так, лялька-принцеса до 1990-хрр. була рідкістю. Іграшки того періоду практично не мали виражених гендерних ознак. Іграшки для дівчаток у 1920–1960-хрр. були спрямовані на привчання до трудових дій і виховання. Іграшковий набір від 1925р. (швабри, мітли) містив листівку, де вказано, як грати, щоб підготувати дитину-дівчинку до життя. Але вже у 1960-х рр. надмірна повчальність у текстах була скорочена, виховне завдання зменшено, і вже побутові предмети мали приносити радість маленькій домогосподарці. Іграшки для хлопчиків 1920–1960-хрр. підкреслювали підготовку до роботи в промисловій економіці. У 1970-х рр. реклама іграшок з гендерними ознаками помітно знизилася на тлі негативної динаміки народжуваності дітей та розлучення подружніх пар. Саме хвиля фемінізму на Заході вплинула на продаж іграшок з гендерними стереотипами. Дослідники фіксували зміни: хлопчики більше грали з побутовими предметами, а

дівчата засвоювали майбутні чоловічі ролі: лікар, тесля, електрик, учений. У 1980-хрр. гендерно нейтральна реклама відступила, а до 1995р. іграшок з різними гендерними ознаками стало приблизно однаково на ринку продажу, що відповідало продажам міжвоєнних років [11].

Сучасні спостереження за дітьми, коли вони з іграшками, відображають формування гендерних стереотипів, саме функція іграшки та її гендерні ознаки впливають на предметні та ігрові дії дитини, вона розуміє через систему своїх дій, як з нею поводитися. Гендерний стереотип пов'язаний з потенційною силою слова й образів, які закладені в іграшці. Уже на цьому етапі становлення дитини вибір машинки або ляльки є важливим [8].

Іграшка – важливий елемент індустрії, у якій задіяно мільйони робітників на всіх континентах. Водночас середньостатистична американська родина має 15000доларів за кредитними картками, завдяки яким батьки купують поряд з побутовими товарами також зайву купу іграшок для дітей.

Дослідники звертають увагу на таку проблему, як велике та нескінченне споживання товарів. Батьки постійно шукають дорогі іграшки. Більше того, часто вони керуються не тим, що нова іграшка необхідна для розвитку дитини, а роблять це заради розваги.

В Англії звичайна дитина має 238іграшок, але батьки вважають, що їхня дитина користується тільки 12улюбленими, що становить 5% від усього їх загалу [12].

Є опис експериментального дослідження, під час якого педагоги цілеспрямовано позбавили дітей іграшок упродовж трьох місяців. Позитивним результатом було те, що діти почали спілкуватися між собою,

змінювали одну діяльність на іншу та опановували нову, краще пізнавали в іграх своїх товаришів [14].

Спостереження за дітьми, коли вони грають, свідчить, що надмір іграшок негативно впливає на увагу. Так, у США дослідники запропонували 36 малюкам упродовж 0,5 години погратися з 4 або з 16 іграшками. Дослідники виявили: чим менше іграшок у полі зору дитини, тим краще й довше за часом вона грає. Надмірна кількість іграшок може бути зайвою та завжди знижує якість гри дитини. Шістнадцять іграшок були джерелом розсіяної уваги дітей, негативно впливали на предметні та ігрові дії дітей з іграшкою. Оптимальна кількість іграшок та їх постійна заміна на інші позитивно впливала на тривалість гри з одним предметом, дитина зосереджувалася на її властивостях та особливостях [12].

Коли в дитини обмежена кількість іграшок, це спонукає її цінити, згадувати різні варіанти гри з нею. Надмірна кількість іграшок, навпаки, не сприяє поліваріантності гри, спричиняє зниження їх цінності для дошкільника.

Суто дитяча іграшка є впливовим фактором розвитку й соціалізації. За допомогою дрібної моторики рук малеча впізнає та вивчає властивості оточення через іграшку. Вона часто у своєму складі містить проблему для дитини, яку та намагається вирішити, тим самим сприяє формуванню необхідних для життя навичок. Іграшка є сполучною ланкою між гравцями-однолітками. Вони вчаться взаємодіяти, домовлятися, обирати ту чи іншу функцію в грі [6].

Розвивальна іграшка для дитини (наприклад, дерев'яні блоки) сприяє розвитку почуттів, відкриває нові можливості; спонукає досліджувати нові форму, колір, текстуру, смак, звук; стимулює сенсорну сферу; розкриває

причинно-наслідкові зв'язки; формує рухові навички та моторно-зорову координацію в просторі [4].

Дослідники виокремлюють іграшки, які спрямовані за своїми функціями на когнітивний розвиток: розвивають мову, ментальні образи, мислення, пам'ять. Це головокрутки, іграшки для розвитку дрібної моторики рук [9].

Для дослідження було обрано 60 дітей віком 3–4 роки, а також іграшки за рекомендаціями вихователів і батьків, які розвивали дітей. Педагогічний експеримент містив 240 годин відеоматеріалу, де було зафіксовано ігри дітей у чотирьох кімнатах. Були розроблені показники оцінювання якості гри дітей 3–4 років. Експериментально встановлено, що якість гри залежить як від самої іграшки, так і від гендерної ознаки дитини (хлопчик чи дівчинка), соціально-економічного статусу родини, етнічної належності, а також вільного доступу до іграшки в кімнаті [13].

Дослідження в галузі дошкільної освіти доводять: діти, коли використовують іграшку в грі, очікують від дорослого реальної допомоги, а не фантазії. Дошкільники більш схильні виконувати реальні дії, наприклад, нарізання овочів для салату, справжнє годування іншого, ніж удавати, що вони умовно (буцімто) годують, наприклад, ляльку.

Діти в традиційних культурах і локальних (африканська культура) ілюструють домінування гри на засадах реальності, тому що у двох вимірах: сьогодення й минуле – переважає теперішній час (тепер та зараз). Діти, яких виховують у суспільстві мисливців-збирачів, практично не грають у фантазійні ігри, які спираються на розвинену уяву.

Діти в західному суспільстві мають потяг теж до реальних предметів та бажають виконувати реальні ролі. Якщо звернутися до 3–6-річних маленьких американців, де дитячий світ заповнений супергероями,

відеоіграми, то вони віддають перевагу виконанню реальних дій, а не фантастичних. Для підтвердження цієї думки було проведено педагогічний експеримент. Кожна дитина переглянула 9 пар фотографій. На кожній фотографії в парі була зображена дитина: одна робить справжні дії з реальним об'єктом, друга – демонструє умовні дії з іграшкою – аналогом реального об'єкта (одна пара фотографій). Наприклад, на фотографії одна дитина реально нарізає овочі, а на другій – виконує такі самі дії лише умовно. На другому парному фото одна дитина по-справжньому розмовляє по телефону, а друга – умовно по іграшковому. Зрештою, 48 дітей обрали 7 реальних ситуацій серед 9 парних запропонованих експериментатором.

Є цікаве дослідження з 16 дошкільниками віком 3–6 років, яким запропонували реальний мікроскоп та його іграшкову версію, а також інші реальні об'єкти, які мали свій іграшковий аналог. Експериментатор зафіксував, що з реальними об'єктами дитина поведилася вдвічі більше, ніж з іграшковими аналогами. Було встановлено таку закономірність: чим молодша дитина, тим вищий інтерес вона виявляє до іграшкового аналогу, чим старша за віком дитина, тим більше вона віддає перевагу реальному предмету й взаємодії з ним. Дослідники поставили під сумнів тезу, що маленькі діти повинні постійно жити у фантазії й магії. Ще не вивчено глибоко питання про вплив ігор-фантазій дитини та ігор, побудованих з реальними об'єктами, на соціалізацію.

Результати аналізу використання іграшки дітьми в різних культурах відображають, перш за все, цінності суспільства. Діти мисливця-збирача дуже рідко демонструють конкуренцію в грі, тому що дорослі не заохочують її, вони часто віддають перевагу іграм, де немає переможця [3].

Такі іграшки, як пістолети, автомати та інша військова зброя, підвищують агресивність хлопчиків. Дитина зростає в європейському

суспільстві, де постійно транслюються агресивні види поведінки спільноти, зрештою, батьки стикаються з тим, що дитина спрямовує пістолет на них і гучно вигукує: «Я убив тебе»; починає з кожного предмета робити зброю, наприклад, з хліба, гребінців тощо. Але тут є відображення історії культури, яка має також біологічну складову. Дитина вже з 3 років віддає перевагу іграшкам, які відображають чоловічу ознаку. Рушниця або автомат – відповідні символи влади, лідерства, сили, контролю над ситуацією. Для дівчаток для демонстрації сили й влади є чарівна гілочка. Дослідники вважають, що в житті дошкільників мають бути ігри зі зброєю, але за відповідними й чіткими правилами [7].

Обговорюється проблема виховання дітей, адже необхідно зараз створювати такі ігрові умови, щоб навчити виживати в майбутньому.

Сучасні роботодавці пов'язують наявність професійної перспективи з ігровою діяльністю дитини. Таку постановку проблеми засвідчують результати огляду економічних форумів. Керівники підприємств вважають, що працівники повинні бути спроможними постійно навчатися, перенавчатися, набувати інших компетенцій. Саме гра та дитяча іграшка в дитинстві навчають дитину змінювати обставини або пристосовуватися до них. Взаємодія з іграшкою – це первинний спосіб відчуття навколишній світ, а діти – це економічний капітал, який необхідно розглядати в перспективі, якість робітників пов'язана з їх дитинством та іграшкою в їх житті [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Огляд англomовних дошкільних сайтів свідчить про надзвичайний інтерес дослідників до дитини та використання іграшок упродовж тривалого часу в контексті культурних цінностей, яких дотримуються члени західноєвропейського, східного й інших суспільств.

Відзначено зміни виховних, гендерних функцій іграшок під впливом соціальних та економічних змін, яких зазнало суспільство. Доведено, що іграшка впливає на результати розвитку й виховання дитини.

Перспективи подальших досліджень полягають у науковому визначенні, експериментальному доведенні впливу електронних іграшок, гаджетів, електронних ігрових програм на дітей в умовах дошкільного освітнього закладу; міждисциплінарному дослідженні впливу реальних і віртуальних іграшок на розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 11.02.2019).
2. [Anderson](#) Jenny If you want your kid to get a good job, let them play more. URL: <https://qz.com/1217146/child-development-kids-that-play-more-often-are-better-prepared-for-employment/> (date of retrieving: 11.02.2019).
3. Bower Bruce When it's playtime, many kids prefer reality over fantasy. URL: <https://www.sciencenews.org/article/kids-play-fantasy-reality> (date of retrieving: 11.02.2019).
4. Educational Benefits of Providing Toys To Children. URL: https://childdevelopmentinfo.com/learning/multiple_intelligences/educational-benefits-toys/#.XGLBg_gufcs (date of retrieving: 13.02.2019).
5. [Freeman](#) K. Nancy. Look to the East-Gain A New Perspective Understand Cultural Differences, Appreciate Cultural Diversity. URL: https://www.pbs.org/kcts/preciouschildren/earlyed/read_east.html (date of retrieving: 13.02.2019).
6. Importance of Play in Early Childhood Education. URL: https://www.fisher-price.com/en_US/parenting-articles/playtime-and-toys/importance-of-play-in-early-childhood-education (date of retrieving: 13.02.2019).

7. Jacobson Malia Weapons Ban: Just How Bad Are Toy Guns for Kids? URL: <https://www.parentmap.com/article/weapons-ban-just-how-bad-are-toy-guns-for-kids> (date of retrieving: 12.02.2019).
8. Klass Perri Breaking Gender Stereotypes in the Toy Box. URL: <https://www.nytimes.com/2018/02/05/well/family/gender-stereotypes-children-toys.html> (date of retrieving: 12.02.2019).
9. Singleton Karen [Traditional wooden toys VS modern toys](#). URL: https://www.streetdirectory.com/travel_guide/200800/baby_and_toddler/traditional_wooden_toys_vs_modern_toys.html (date of retrieving: 11.02.2019).
10. Study on the competitiveness of the toy industry. URL: <https://ru.scribd.com/document/333742014/final-report-competitiveness-toys-ecsip-en-pdf> (date of retrieving: 11.02.2019).
11. Sweet Elizabeth Toys Are More Divided by Gender Now Than They Were 50 Years Ago. URL: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2014/12/toys-are-more-divided-by-gender-now-than-they-were-50-years-ago/383556/> (date of retrieving: 13.02.2019).
12. Too many toys are bad for children, study suggests. URL: <https://www.telegraph.co.uk/science/2017/12/05/many-toys-bad-children-study-suggests/> (date of retrieving: 13.02.2019).
13. [Trawick-Smith](#) Jeffrey, Wolff Jennifer, Koschel Marley, Vallarelli Jamie. URL: Effects of Toys on the Play Quality of Preschool Children: Influence of Gender, Ethnicity, and Socioeconomic Status / https://www.researchgate.net/publication/271922075_Effects_of_Toys_on_the_Play_Quality_of_Preschool_Children_Influence_of_Gender_Ethnicity_and_Socioeconomic_Status (date of retrieving: 12.02.2019).

14. Why depriving your kids of toys is a great idea. URL: <https://www.theguardian.com/global/2015/sep/01/depriving-your-kids-of-toys-great-idea> (date of retrieving: 12.02.2019).

Стаття надійшла до редакції 20.02.2019

ФУНТИКОВА Ольга

д. пед. н., проф., проф. кафедри дошкільного образования, ВУЗ «Мариупольский государственный университет»,

просп. Строителей, 129, г. Мариуполь, Донецкая обл., 87500

E- mail: chychriy@gmail.com

**РЕБЕНОК И ИГРУШКА: НАРРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ
АНГЛОЯЗЫЧНОГО КОНТЕНТА ДОШКОЛЬНЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ САЙТОВ**

Резюме. В статье проанализированы научные исследования континентальной Европы и США о роли игрушки в детстве дошкольников, которая всегда отражала культурно-национальные признаки; игрушки в обществе занимали ведущее место и имели свою историю культурно-социального развития. Доказано, что на протяжении XX века в западноевропейской, восточной, традиционной и локальной культурах игрушки для детей были связаны с ведущими ценностями общества и экономическими изменениями, а их воспитательные функции, назначение и другие признаки постоянно менялись.

Игрушки отражают формирование гендерных стереотипов, именно функция игрушки и ее гендерные признаки влияют на предметные и игровые действия ребенка, именно через систему действий ребенка с игрушкой, он понимает как с ней обращаться. Гендерный стереотип связан с потенциальной силой слова и образов, которые заложены в

іграшки. Уже на цьому етапі становлення дитини вибір машинки або ляльки важливо для дошкільника.

Вияснено, що виникають сучасні електронні і модернізовані іграшки, які породжують нові соціокультурні проблеми, серед цих іграшок є дитяче зброя. Доведено залежність якості гри дитини від кількості іграшок: чим менше іграшок в полі зору дитини, тим краще і довше по часу він грає. Надлишок кількості іграшок негативно впливає на дитину і часто знижує якість гри дитини. Обмежена кількість іграшок спонукає дитину цінувати кожну іграшку, впливає на її нове застосування в грі.

Дитяча іграшка є впливовим фактором розвитку і соціалізації. З допомогою дрібної моторики рук дитина дошкільного віку знає і вивчає властивості оточення через іграшку. Вона часто містить проблему для дитини, яку він намагається вирішити, тим самим сприяє формуванню необхідних для життя навичок. Іграшка є зв'язуючим ланкою між гравцями-однолітками.

Розвиток сучасної української педагогічної науки залежить від освоєння зарубіжних досягнень і їх імплементації в практику, зокрема, дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: діти, іграшки, гра, дошкільне навчання, зарубіжні дослідження.

FUNTIKOVA Olga

d. ped. n., prof., prof. departments of preschool education, Mariupol State University,

Ave. Builders, 129, Mariupol, Donetsk region, 87500

E-mail: chychriy@gmail.com

CHILD AND TOY: NARRATIVE ANALYSIS OF ENGLISH CONTENT PRESCHOOL EDUCATIONAL SITES

Summary. The researches of continental Europe and the USA about the role of toys in the childhood of preschool children, which always have cultural-national features and reflect their history of development in the corresponding cultural layer of society, are analyzed. The development of modern Ukrainian pedagogical science depends on the mastery of foreign achievements and their implementation into practice, in particular, pre-school educational institutions.

Abstract. The article analyzes the scientific studies of continental Europe and the United States on the role of toys in preschool children, which always reflected cultural and national characteristics. Toys in society took the leading place and had their own history of cultural and social development. It was proved that during the 20th century, in Western European, Eastern, traditional and local cultures, toys for children were associated with the leading values of society and economic changes, and their educational functions, purpose, and other signs constantly changed.

Introduction. The world community emphasizes the urgent need to ensure the right of the child to the realization of natural gaming interests, in particular the use of children's toys aimed at its development in the educational environment. It is necessary to take into account the achievements of scientists in the context of pedagogical and methodological support for the development of the child and the solution of educational tasks with the help of toys.

Analysis of publications. The Western European industry of traditional children's toys is constantly increasing [12], while electronic and modernized ones arise which create new problems [10; 9]. Toys in society have always occupied a leading place [6; 4], including children's weapons [7]; educational functions, purpose and gender characteristics of toys changed during the

twentieth century. [8; 11]. In Western European, Eastern [5], traditional and local cultures, toys for children reflect the respective values of society [13] and economic change [2]. It is proved that excessive number of toys adversely affects children [12; 14], therefore, it is necessary to take into account the predisposition of preschoolers to reflect actual actions with subjects according to their age.

Purpose. The purpose of the research is to substantiate the new scientific tasks of experimental research taking into account the achievements of Western European scientific thought about the toy as a phenomenon of human civilization.

Results. Toys reflect the formation of gender stereotypes, it is the function of the toy and its gender characteristics that affect the subject and game actions of the child, it is through the system of actions of the child with the toy, he understands how to handle it. Gender stereotype associated with the potential power of words and images that are embedded in the toy. Already at this stage in the development of a child, the choice of a typewriter or a doll is important for a preschooler.

It has been found that modern electronic and modernized toys are emerging that give rise to new sociocultural problems, among which are children's weapons. The dependence of the quality of the child's play on the number of toys has been proven: the fewer toys in the child's field of view, the better and longer he plays. An excessive amount of toys negatively affects the child and often reduces the quality of the child's play. A limited number of toys encourages the child to appreciate each toy, affecting its new use in the game.

Children's toy is an influential factor in development and socialization. With the help of fine motor skills of hands, a preschool child learns and studies the properties of the environment through a toy. It often contains a problem for

the child, which he is trying to solve, thereby contributing to the formation of the necessary life skills. The toy is a link between peer players.

Conclusions. The development of modern Ukrainian pedagogical science depends on the development of foreign achievements and their implementation in practice, in particular, pre-school educational institutions.

Key words: children, toys, play, preschool education, foreign studies.

REFERENCES

1. Konventsiya pro prava dytyny vid 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (data zvernennya: 11.02.2019).
2. [Anderson](#) Jenny If you want your kid to get a good job, let them play more. URL: <https://qz.com/1217146/child-development-kids-that-play-more-often-are-better-prepared-for-employment/> (date of retrieving: 11.02.2019).
3. Bower Bruce When it's playtime, many kids prefer reality over fantasy. URL: <https://www.sciencenews.org/article/kids-play-fantasy-reality> (date of retrieving: 11.02.2019).
4. Educational Benefits of Providing Toys To Children. URL: https://childdevelopmentinfo.com/learning/multiple_intelligences/educational-benefits-toys/#.XGLBg_gufcs (date of retrieving: 13.02.2019).
5. [Freeman](#) K. Nancy. Look to the East-Gain A New Perspective Understand Cultural Differences, Appreciate Cultural Diversity. URL: https://www.pbs.org/kcts/preciouschildren/earlyed/read_east.html (date of retrieving: 13.02.2019).
6. Importance of Play in Early Childhood Education. URL: https://www.fisher-price.com/en_US/parenting-articles/playtime-and-toys/importance-of-play-in-early-childhood-education (date of retrieving: 13.02.2019).

7. Jacobson Malia Weapons Ban: Just How Bad Are Toy Guns for Kids? URL: <https://www.parentmap.com/article/weapons-ban-just-how-bad-are-toy-guns-for-kids> (date of retrieving: 12.02.2019).
8. Klass Perri Breaking Gender Stereotypes in the Toy Box. URL: <https://www.nytimes.com/2018/02/05/well/family/gender-stereotypes-children-toys.html> (date of retrieving: 12.02.2019).
9. Singleton Karen [Traditional wooden toys VS modern toys](#). URL: https://www.streetdirectory.com/travel_guide/200800/baby_and_toddler/traditional_wooden_toys_vs_modern_toys.html (date of retrieving: 11.02.2019).
10. Study on the competitiveness of the toy industry. URL: <https://ru.scribd.com/document/333742014/final-report-competitiveness-toys-ecsip-en-pdf> (date of retrieving: 11.02.2019).
11. Sweet Elizabeth Toys Are More Divided by Gender Now Than They Were 50 Years Ago. URL: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2014/12/toys-are-more-divided-by-gender-now-than-they-were-50-years-ago/383556/> (date of retrieving: 13.02.2019).
12. Too many toys are bad for children, study suggests. URL: <https://www.telegraph.co.uk/science/2017/12/05/many-toys-bad-children-study-suggests/> (date of retrieving: 13.02.2019).
13. [Trawick-Smith](#) Jeffrey, Wolff Jennifer, Koschel Marley, Vallarelli Jamie. URL: Effects of Toys on the Play Quality of Preschool Children: Influence of Gender, Ethnicity, and Socioeconomic Status / https://www.researchgate.net/publication/271922075_Effects_of_Toys_on_the_Play_Quality_of_Preschool_Children_Influence_of_Gender_Ethnicity_and_Socioeconomic_Status (date of retrieving: 12.02.2019).

14. Why depriving your kids of toys is a great idea. URL: <https://www.theguardian.com/global/2015/sep/01/depriving-your-kids-of-toys-great-idea> (date of retrieving: 12.02.2019).

(Переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 316.614-053.4:796

КУРІННА Світлана

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГРИ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. В даній статті автором визначено роль гри в житті дошкільника, розглянуто феноменологічний підхід до визначення ролі гри в соціальному розвитку дитини дошкільного віку.

Особливістю педагогічної реальності сьогодення є співіснування різних педагогічних парадигм і підходів. З'явилися нові концепти педагогічного знання, серед яких отримали розповсюдження такі поняття, як «феноменологічний метод», «феноменологічний підхід», «педагогічний феномен» (ББім-Бад, М.Берулава, Л.Висоцька, В.Конке, С.Кульневич, Р.Куренкова, Є.Плеханов, Є.Рогачова, Н.Смирнова, О.Федотова, Т.Філановська та ін.).

Феноменологічний підхід у педагогіці має враховувати найглибші зв'язки людини з живим світом, долати будь-яке відчуження від нього,

© Курінна С., 2019

«олюднення» людини у процесі саморозвитку; спиратися на центри самоіндивідуалізації, що дозволяють людині активізувати чуттєвість, мислення, моральність та волю; зробити ядром педагогічної комунікації діалог вихователя і дитини як унікальних та самобутніх особистостей, їх спільну смислопошукову діяльність у сфері життя та професії (Р.Куренкова)

Відмінність педагогічного аспекту дослідження процесу соціального розвитку в тому, що він вивчає закономірності, методика педагогічного впливу на особистість. Погляд на соціальний розвиток як педагогічну проблему передбачає розуміння того, що педагогіка як наука про педагогічні процеси покликана з'ясувати структуру соціалізації, її взаємозв'язок з вихованням та розвитком особистості, шляхи, засоби, організаційні форми залучення у вихованців соціальні стосунки, педагогічні умови, які б допомагали дитині пізнавати соціальну дійсність та досягти рівня життєвої компетентності.

З'ясовано шляхи використання гри в період особистісного і соціального зростання. Окреслено важливу роль закладу дошкільної освіти у створенні ігрового середовища для ефективного соціального розвитку дошкільників.

Гра в житті дитини має велике значення, бо саме в сюжетно-рольовій грі нескінченні можливості створення емоційного фону, прояву духовних, моральних, естетичних та інтелектуальних якостей. Роль, яку бере на себе дитина, дозволяє їй побачити себе з іншого боку, віддзеркалити погляд на світ.

Ефективність процесу використання феноменологічного підходу залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних відносимо наявну готовність дітей дошкільного віку до соціального утвердження себе як особистості, потребу соціального пізнання засобами

сюжетно-рольової гри, пошуків смисложиттєвого призначення у грі. До суб'єктивних – побудову адекватного соціально-ігрового простору відповідні «тонкі» ігрові технології, де дитина дошкільного віку може виявити свою унікальність та індивідуальність, діяти свідомо та гуманно).

Ключові слова: гра, феноменологічний підхід, соціальний розвиток, сюжетно-рольова гра, дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. Нові умови соціально-економічного та культурного життя потребують кардинального перегляду багатьох аспектів світоглядно та теоретико-пізнавального вирішення проблеми формування людини, її підготовки до життя. Принципово змінився напрям вектору, що задає траєкторію суспільним інтересам та очікуванням, у бік визнання самоцінності особистості, її здатності до вільного вибору шляхів і засобів соціального розвитку. Однак, у наш час спостерігаємо певні розбіжності між усвідомленням потреби суспільства в інших світоглядних та методологічних орієнтирах щодо розв'язання педагогічних проблем та інертністю в підходах до організації освітнього процесу. До того ж сучасні тенденції розвитку системи освіти в Україні пов'язані з оновленням та удосконаленням змісту освіти, організацією педагогічного процесу спрямованого на допомогу дитині в її своєчасному соціальному розвитку.

Аналіз концептуальних», «Базового компонента дошкільної освіти», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021р». засвідчує, що одним із ключових завдань сучасних закладів дошкільної освіти є створення умов соціального розвитку дітей в межах її вікових можливостей та оптимальних технологій ранньої соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні на теоретичному і практичному рівні інтенсивно досліджуються проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов для соціального

розвитку дитини в умовах закладу дошкільної освіти. Помітний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів цієї проблеми належить таким вітчизняним дослідникам, як В.Болгаріна, Н.Гавриш, І.Зверева, В.Іванов, Л.Коваль, О.Кононко, Н.Лавриченко, Н.Ничкало, В.Оржеховська, І.Рогальська-Яблонська, Т.Поніманська, Р.Пріма, О.Савченко, І.Фельдштейн та ін.

Теоретичною основою для розуміння процесу соціального становлення дитини в психології ХХ століття стали положення теорії психічного розвитку, висунуті та обгрунтовані Л.Виготським, О.Леонтьєвим, Д.Ельконіним, М.Лісіною, Л.Божович та інших. Вони будували теоретичні положення щодо розвитку дитини, враховуючи соціальну ситуацію, до якої вона залучена [9].

Розвиток особистості дитини в дошкільному дитинстві включає два аспекти. Суть одного з них у тому, що дитина поступово починає розуміти довкілля і усвідомлює своє місце в ньому. Це призводить до виникнення нових мотивів поведінки, під впливом яких дитина здійснює вчинки. Інший аспект – розвиток почуттів і волі. Вони забезпечують дієвість цих мотивів, стійкість поведінки, її незалежність від зміни зовнішніх обставин [10]. Завдяки власній активності дитина соціально адаптується, налагоджує практичні дії з предметами та речами, а також взаємини з людьми. За період дошкільного віку дитина переходить від усвідомлення себе як фізичного індивіда «Я сам» до усвідомлення свого внутрішнього «Я», до розуміння своїх переживань і почуттів (С.Кулачківська, С.Ладивір, Т.Піроженко) [4 ;5].

Залучаючи дитину до різного виду діяльності, педагог скеровує її на пізнання світу, його світосприймання оточення і себе в ньому. Світ дитинства не такий, як світ дорослих. Тому завдання педагога – наблизити

дитину до розуміння, а потім і сприйняття дорослого світу у цікавій та доступній формі, у діяльності, що цілком захоплює її. А саме цікавою діяльністю для дитини є гра.

Метою статті є розкриття феноменологічного підходу до визначення ролі гри у соціальному розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогіці відбуваються складні внутрішньо системні зміни, пов'язані з визнанням багатомірної якісної характеристики педагогічної реальності. Відмова від моно методологічних установок стає надійною умовою розвитку науки. Тож особливістю педагогічної реальності сьогодення є співіснування різних педагогічних парадигм і підходів. З'явилися нові концепти педагогічного знання, серед яких отримали розповсюдження такі поняття, як «феноменологічний метод», «феноменологічний підхід», «педагогічний феномен» (ББім-Бад, М.Берулава, Л.Висоцька, В.Конке, С.Кульневич, Р.Куренкова, Є.Плеханов, Є.Рогачова, Н.Смирнова, О.Федотова, Т.Філановська та ін.). Філософським базисом дослідження їхньої сутності є ідеї класичної феноменології (Г.Гегель, Е.Гуссерль, М.Гартман, М.Шелер, А.Шюц).

У просторі феноменологічного поля існують декілька визначень цих понять. Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що у загальному вигляді педагогічну феноменологію, наприклад, розглядають як педагогічне знання, котре проблему формування людини розглядає з позицій феноменальності її проявів, як конструювання індивідуалізованих смислів та значень в освітньому процесі; як самоорганізацію смислопошукової діяльності суб'єктів педагогічної комунікації. Феноменологічний підхід у педагогіці має враховувати найглибші зв'язки людини з живим світом, долати будь-яке відчуження від нього,

«олюднення» людини у процесі саморозвитку; спиратися на центри самоіндивідуалізації, що дозволяють людині активізувати чуттєвість, мислення, моральність та волю; зробити ядром педагогічної комунікації діалог вихователя і дитини як унікальних та самобутніх особистостей, їх спільну смислопошукову діяльність у сфері життя та професії (Р.Куренкова) [6]. Додамо, що також принципово змінюється і рольова позиція вихователя (якщо транслятор, інформатор, організатор, інтерпретатор у традиційному виконанні то тут феноменолог, тобто співрозмовник, співучасник, помічник, партнер). У своєму дослідженні ми спробували вивчити і апробувати потенційні можливості феноменологічного підходу у соціальному розвитку дітей дошкільного віку.

Теоретичне осмислення соціального розвитку як складової педагогічного процесу, вивчення форм, методів, засобів її практичної реалізації як педагогічної мети поступово дедалі більше привертають увагу науковців. Помітний доробок у галузі аналізу соціально-педагогічних аспектів цієї проблеми належить таким дослідникам, як Л.Артемова, І.Бех, А.Богуш, І.Зверєва, О.Кононко, Н.Лавриченко, Т.Поніманська, О.Савченко, І.Фельдштейн. Реалії сьогодення в педагогічній науці все більше закріплюють розуміння того, що розвиток особистості кожної дитини є не тільки турботою закладів освіти, але також залежить від зусиль всього суспільства в мікро - та макросоціумі. В основі нових підходів – визнання самоцінності кожної дитини та дитинства взагалі, розуміння ролі соціальної активності дитини для становлення її суб'єктивної позиції у взаємодії з навколишнім. У межах наукової уваги дослідників окреслюються соціально-педагогічні чинники, агенти, механізми соціального розвитку та його педагогічний статус [10].

Зміст соціального розвитку особистості визначається, з одного боку, сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, загальнолюдських цінностей, а з іншого – ставленням самого індивіда, актуалізацією власного «Я», розкриттям творчого потенціалу особистості. Головним критерієм соціального розвитку в цьому випадку є не стільки ступінь засвоєння соціальних норм і правил поведінки, адаптованості до навколишнього світу на рівні конформізму, скільки ступінь самостійності, ініціативності, творчості особистості. Соціальний розвиток дитини проходить двома пов'язаними лініями – соціалізації (оволодіння дитиною суспільним досвідом) та індивідуалізації (набуття нею самостійності, відносної автономності). Вивчення соціального розвитку дитини з погляду його змістовної сутності (соціалізації-індивідуалізації) дозволяє визначити психологічні механізми становлення цього процесу в онтогенезі. Соціальний досвід, до якого прилучається дитина з перших років свого життя, акумулюється і виявляється в соціальній культурі. Засвоєння культурних цінностей, їхнє перетворення, що сприяють суспільному процесові, є однією з фундаментальних завдань соціалізації [2].

Відмінність педагогічного аспекту дослідження процесу соціального розвитку в тому, що він вивчає закономірності, методика педагогічного впливу на особистість. Погляд на соціальний розвиток як педагогічну проблему передбачає розуміння того, що педагогіка як наука про педагогічні процеси покликана з'ясувати структуру соціалізації, її взаємозв'язок з вихованням та розвитком особистості, шляхи, засоби, організаційні форми залучення у вихованців соціальні стосунки, педагогічні умови, які б допомагали дитині пізнавати соціальну дійсність та досягти рівня життєвої компетентності.

Зважаючи на вищезазначене, зауважимо, що в процесі соціального розвитку, дитина не тільки «збагачується суспільним досвідом, але насамперед реалізує себе як особистість, своїм впливом на життєві обставини і людей, які її оточують» [7]. Підґрунтям соціального досвіду дітей є їхні власні дії в різних життєвих ситуаціях, переживання цих ситуацій; роздуми (логічне осмислення) над вчинками інших людей, що закладений у творах художньої літератури, зображувальній діяльності, інтерпретований і привласнений дитиною.

Отже, узагальнюючи вище сказане ми визначаємо, що соціальний розвиток особистості – це безперервний процес засвоєння індивідом протягом всього життя соціального досвіду, норм, систем соціальних ролей, культурних цінностей того суспільства, до якого він належить. Водночас процес соціального розвитку включає формування власної системи ціннісних орієнтацій і соціальних установок, вироблення практичних навичок і реалізацію їх у конкретній діяльності.

На кожному віковому етапі розвитку дитини є свій провідний спосіб соціального розвитку, який знаходить своє виявлення у переважному впливі агентів соціалізації, у провідних різновидах діяльності – спілкуванні, грі, навчанні, входженні в систему групових стосунків. Дошкільна сфера збігається з часом соціалізації дитини у сім'ї та закладах дошкільної освіти [8]. Провідними різновидами діяльності як практичного механізму соціалізації дитини у цей час є гра та спілкування, оскільки конкретна діяльність (наприклад, гра) і «спілкування» призводять до формування образу світу та міжособистісних взаємин людини» [5]. Отже, соціальний досвід дитини – це завжди результат дії та активної взаємодії з навколишнім. На нашу думку, оволодіти соціальним досвідом – означає не

тільки засвоєння певних знань, навичок, а й оволодіння тим способом діяльності та спілкування, результатом яких він, цей досвід, є.

Отже, період дошкільного дитинства є фундаментальним у процесі соціального становлення особистості. Від того, наскільки успішним буде формування особистісних соціально-психологічних механізмів соціального розвитку особистості на цьому етапі залежить успіх соціалізаційного процесу не тільки в період навчання у школі, але й у життєвому самовизначенні особистості. Спілкуючись з дорослими і ровесниками, діти вчаться жити поряд з іншими, враховувати їхні інтереси, правила і норми поведінки в суспільстві, тобто стають компетентними.

Вирішувати завдання дошкільного періоду соціального становлення особистості допомагає гра, як провідний вид діяльності дошкільника. Гра в житті дитини має велике значення, бо саме в сюжетно-рольовій грі нескінченні можливості створення емоційного фону, прояву духовних, моральних, естетичних та інтелектуальних якостей. Роль, яку бере на себе дитина, дозволяє їй побачити себе з іншого боку, віддзеркалити погляд на світ.

Сюжетно-рольова гра – це особливий вид ігрової діяльності. Вона являє собою дійсно творчий процес, бо саме імпровізація та фантазія в цій грі є характерними рисами. Цей аспект мав місце в дослідженнях (Л.Артемової, О.Запорожця, Д.Ельконіна, О.Леонтєва, А.Усової.).

Наукові дослідження гри визначають ряд напрямів, які об'єднують наступне:

- розуміння того, що гра – це життя дитини, її радість, необхідна для неї діяльність;
- уява про гру як соціальну дійсність, тому що саме в грі дитина засвоює суспільний досвід, визначає своє ставлення до нього;

- розуміння специфіки сюжетно-рольової гри: дитина вільна в своєму виборі сюжету гри, визначенні напряму гри, у виборі партнерів, ігрових матеріалів, визначення початку та кінця гри;
- оцінка гри як могутнього засобу виховання, формування особистості, розвитку її різних змістовних аспектів.

Всі визначені аспекти досліджень та їх результати, так чи інакше реалізуються в практиці закладів дошкільної освіти, так як ігрова діяльність була й залишається найголовнішим проявом спільної діяльності та методом соціального розвитку дитини. Необхідність гри пояснюється потребою освоїти незвичайну для дитини поведінку. Через наслідування (моделювання) поведінки дорослих відбувається спроба примірити на себе в грі соціальні ролі дорослих. Рольові ігри в дошкільному віці виникають спонтанно, і ролі розподіляються за принципом «чур, я буду». У дитини не завжди вистачає знань, мало життєвого досвіду, щоб побудувати адекватну соціальну модель, і він осягає життя через гру. Дошкільнику рольові ігри необхідні для придбання навичок у побудові адекватної поведінки стосовно навколишніх його людей. Йому цікаві рольові ігри, що розкривають етичні норми взаємин між людьми, ігри, що показують весь спектр соціальних побудов дорослого світу. Дошкільник із задоволенням пробує себе в будь-якій ролі, будь то роль порушника норм поведінки або роль судді. Через гру ми можемо показати самій дитині адекватну реакцію соціуму на її поведінку, рішення, вчинки в реальній, відчутній для дитини формі, але не травмуючи її особистість [7].

Сюжетно-рольові ігри – нескінченно різноманітні за сюжетом, характером рольових взаємостосунків і ступенем узагальненості подій, що відбиваються, – найзначущим для соціального розвитку дитини, розумінням жити в суспільстві і свого місця в ньому. Але сюжетно-рольові

ігри не можуть виникнути спонтанно, не маючи підґрунтя. Праці психологів Л.Виготського, О.Запорожця, Д.Ельконіна, С.Ладивір, Т.Піроженко переконливо показують спадкоємність стадії розвитку ігрової діяльності дитини, поступове вдосконалення способів ігрового відображення дійсності.

Дані педагогічних досліджень Н.Гавриш, Н.Лисенко, Т.Поніманська, Г.Тарасенко підкреслюють необхідність спеціальної педагогічної дії для забезпечення правильного і своєчасного розвитку гри. При цьому, вважають дослідники, вибір методів педагогічного впливу на формування ігрової діяльності має враховувати вікові особливості дітей, їх фізичний, психічний розвиток, здібності, уміння та індивідуальні якості.

Сьогодні помічається деяке зниження рівня сюжетно-рольової гри дошкільників. На цьому наголошують як педагоги і психологи, так і практичні працівники та батьки. І ця обставина не може не турбувати. Гра дошкільників все частіше за різними причинами - не досягає високого рівня розвитку сюжетно-рольової гри, та все рідше відображає ті або інші соціальні за своїм змістом відносини між людьми. Діти нерідко затримуються на стадії сюжетно-зображувальної гри, яка властива малюкам раннього віку (включаються лише небагато елементів сюжетно-ролевої гри). Ігрова діяльність при цьому залишається в достатній мірі предметною, лише кількісно відрізняючись від гри дітей третього року життя, і є тільки «метушнею» з іграшками та предметами устаткування. Така діяльність часом лише формально підпорядкована якомусь соціальному сюжету, а на перший план для дитини виступають дії з предметами їх успішність або неуспішність, точність їх виконання [8].

Отже, ми вважаємо, що основна відмінність гри старшого дошкільника, в порівнянні з грою дітей раннього віку – поява розвиненого

соціального сюжету (що може зустрічатися і раніше), а діяльність (в психологічному значенні) набуває соціального змісту.

В якості соціальних компонентів ігрової діяльності дитини ми розглядаємо не стільки пряму діяльність спілкування, яка витікає з ігрової необхідності (наприклад, ускладнення в грі, труднощі виконання включених в гру дій з предметами, бажань, підтримки, оцінки з боку дорослого), але, в першу чергу, актуалізацією дій, які мають соціальне значення. До них можна віднести ті дії, які спрямовані на відтворення в ігровій формі деяких особливостей поведінки людини в соціальному середовищі, з урахуванням соціальних цілей, виконуваних дій і соціально схвалюваних способів їх досягнення.

Людина серед людей - ось основний зміст сформованої сюжетно-рольової гри, з якого витікає все розмаїття сюжетів дитячих ігор, від побутових («дочки-матері») до виробничих («лікарня», «фабрика», «фермерське господарство») і суспільних «військові», «поліцейські».

Підґрунтям соціальних уявлень дитини є його власний досвід спілкування та способи поведінки інших людей, а також вся різноманітність знань, одержаних від дорослих. Цей досвід впливає:

а) безпосередньо: на розвиток діяльності спілкування, формування його засобів;

б) опосередковано: на ігрову діяльність, формування сюжету гри і можливостей ігрового відображення взаємостосунків між людьми [4].

Актуалізація соціального досвіду в грі характеризується:

- появою уявної ситуації, типово ігрової ситуації, що більш - менш узагальнено відображає реальну соціальну ситуацію;

- рішенням ігрової задачі шляхом вживання спеціальних ігрових засобів дії, що відображають, у свою чергу, відомі дитині способи поведінки в реальній ситуації.

Задля цього необхідно, наявність

- певного соціального досвіду - знань і уявлень про змальовану соціальну ситуацію;

- уявлень про способи поведінки в ній;

- можливість і здатність актуалізувати цей досвід, тобто проявити його в грі з іграшками та іншими предметами, що заміщують реальні об'єкти, - це достатньо високий рівень узагальнення;

- уміння в тій чи іншій мірі відірватися від привабливої наочно-практичної сторони діяльності та фізичних якостей іграшки, її наочних властивостей.

Саме ця остання умова частіше є складною для дитини, бо в старшому дошкільному віці експериментальна та навчальна діяльність, будучи пріоритетною, визначає її діяльність в цілому.

Гра не здає своїх позицій, а ще більше вимагає знань соціальних відносин. Спочатку предметно-практична і сюжетно-рольова, соціальні за змістом, найтіснішим чином взаємопов'язані. У разі правильного розвитку гри поступово предметно-практичний аспект діяльності переходить на другий план, поступаючись місцем розвивальної, «соціальної» сюжетно-рольової гри.

В інших випадках, коли предметно-практична діяльність залишається пріоритетною, відображення соціальних відносин у грі затримується. Дитина починає «грузнути» на предметно-практичній діяльності, і тому гальмувати сюжетно-рольову гру, що народжується.

Отже, творча сюжетно-рольова гра – найбільш дієвий засіб соціального розвитку дитини та засіб ефективної соціалізації, формування її особистісних якостей, творчих здібностей. Проте, на жаль, аналізуючи плани виховної роботи вихователів (більше 100 планів вихователів закладів дошкільної освіти), ми прийшли до висновку, що цей вид ігрової діяльності так і не посів належного місця в роботі з дошкільниками, хоча теоретично всі розуміють її необхідність і значення [4; 5; 7; 8].

На нашу думку, складність організації творчої гри полягає в тому, що не завжди можна передбачити, яку гру оберуть діти, як буде розвиватися сюжет гри, чи справляться діти з ролями, які самі обрали. Тому важливою умовою в організації цього процесу, є успішне керівництво вихователем ігрового процесу. А задля успішного керівництва творчими іграми соціальної спрямованості дуже важливо вміти завоювати довіру вихованців. Це можливо в тому разі, коли педагог ставиться до гри серйозно, з інтересом, розуміє задуми дітей, їхні переживання, дає простір дитячій ініціативі, творчості.

На підставі аналізу теоретичного і практичного досвіду, накопиченого у просторі педагогічної феноменології, було виявлено базові ідеї, що становлять у цьому контексті підґрунтя нашого підходу у визначенні ролі гри у соціальному розвитку дошкільника:

- основу освітньої комунікації дошкільника становлять суб'єкт-суб'єктні стосунки;
- педагогічні умови освітнього процесу зорієнтовані на самореалізацію, само актуалізацію та самоконтроль особистості;
- опанування ролей сюжетно-рольової гри орієнтовано на чуттєвий досвід як головну мету феноменологічного методу, що дозволяє проникати

у світ особистості через рефлексію, переживання та співчуття; на занурення у світ певних феноменів;

- підґрунтям соціального досвіду дитини становить синтез чуттєвого та розумового, «синтез переживань»;

- у змісті сюжетно-рольових ігор визначаються цінності, що становлять певний тріумвірат (любов, краса, добро), як віддзеркалення уподобань, що диктуються почуттями і сприймаються свідомістю.

Резюмуючи вищесказане, ми прийшли до висновку, що ефективність процесу використання феноменологічного підходу залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників [1; 3]. До об'єктивних відносимо наявну готовність дітей дошкільного віку до соціального утвердження себе як особистості, потребу соціального пізнання засобами сюжетно-рольової гри, пошуків смисложиттєвого призначення у грі. До суб'єктивних – побудову адекватного соціально-ігрового простору відповідні «тонкі» ігрові технології, де дитина дошкільного віку може виявити свою унікальність та індивідуальність, діяти свідомо та гуманно). Цей підхід не може бути універсальним і не може заперечувати функціональність інших відомих підходів. Впевнені, що феноменологічна проблематика потребує подальшого одговорення у межах професійної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берулава М., Конке В. Феноменологический проект в педагогике. URL: <http://www.allbest.ru>
2. Богинская Ю.В. Игра как средство социализации дошкольников. Методические рекомендации. Ялта: РИО КГУ, 2006. 28 с.
3. Бондаревская Е., Кульневич С. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. Ростов на/ Д.: ТЦ«Учитель», 1999. 560 с.

4. К.Карасьова, Т.Піроженко Ігровий простір дитини. К.:Шк. Світ, 2011. 128 с.
5. К.Карасьова, Т.Піроженко Світ дитячої гри. К.Шк. Світ, 2010. 128 с.
6. КуренковаР. Феноменология образования: современный диалог философии и педагогики. URL: <http://www.congress2008.dialog21.ru>
7. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник. / За ред. Г.С.Тарасенко. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.
8. Розумне виховання сучасних дошкільників. [Методичний посібник] / Н.Гавриш,О.Брежнєва, І.Кіндрат, О.Рейпольська; За загальною редакцією О.Брежнєвої. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 176 с.
9. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978.
- 10.Фельдштейн Д.И. Социальное развитие в пространстве – времени Детства. М., 1995.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2019

КУРИННАЯ Светлана

доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой дошкольного образования и социальной работы, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. ,Украина, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ РОЛИ ИГРЫ В СОЦИАЛЬНОМ РАЗВИТИИ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. В данной статье автором определена роль игры в жизни дошкольника, рассмотрен феноменологический подход в определении роли игры в социальном развитии ребёнка дошкольного возраста.

Феноменологический подход в педагогике учитывает глубокую связь человека с живым миром, его «очеловечивание» в процессе саморазвития, опираясь на его индивидуализацию, что позволяет человеку активизировать его чувственность, мышление, нравственность и волю; сделать ядром коммуникации диалог воспитателя и ребёнка как уникальных и самобытных личностей, их совместную смысло-поисковую деятельность в любой сфере жизни.

Принципиально меняется ролевая позиция воспитателя (транслятор, информатор, организатор, интерпретатор в традиционном исполнении, а тут феноменолог, то есть собеседник, соучастник, помощник, партнер).

Эффективность процесса использования феноменологического подхода зависит от ряда объективных и субъективных факторов. К объективным относим готовность детей дошкольного возраста к социальному самоутверждению себя как личности, потребность социального познания средствами сюжетно-ролевой игры, поиска смыслового жизненного назначения в игре. К субъективным – построение адекватного социально-игрового пространства для соответствующих игровых технологий, где ребёнок дошкольного возраста может проявить свою уникальность и индивидуальность, действовать осознанно и гуманно.

Социальное развитие ребёнка проходит двумя линиями – социализации (овладение ребенком социального опыта) та индивидуализации (приобретение ним самостоятельности, собственной автономности). Изучение социального развития ребёнка позволяет определить психологические механизмы становления этого процесса.

Творческая сюжетно-ролевая игра самое действенное средство социального развития ребенка и средство эффективной социализации, формирования его личностных качеств, творческих способностей.

Определены пути использования игры в период личностного и социального становления. Очерчена роль учреждения дошкольного образования в создании игровой среды для эффективного социального развития дошкольников.

Ключевые слова: игра, феноменологический подход, социальное развитие, сюжетно-ролевая игра, ребёнок дошкольного возраста.

KURINNA Svitlana

Doctor of pedagogical Sciences, Professor of the Department of Preschool Education and Social Work, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

PHENOMENOLOGICAL APPROACH TO DETERMINING THE ROLE OF GAME IN SOCIAL DEVELOPMENT OF THE PRESCHOOL CHILD

Abstract. Introduction. Contemporary trends in the development of the education system in Ukraine are related to updating and improving the content of education, organising the pedagogical process aimed at helping the child in his/her timely social development.

Analysis of publications. A significant contribution to the socio-pedagogical aspects of this problem belongs to such domestic researchers as V. Bolharina, N.Havrysh, I. Zverieva, V. Ivanov, L. Koval, O. Kononko, N. Lavrychenko, N.Nychkalo, V. Orzhekhovska, I. Rohalska-Yablonska, T. Ponimanska, R. Prima, O. Savchenko, I. Feldshtein and some others.

Purpose. The task of the pedagogue is to bring the child closer to understanding and then to perceiving the adult world in an interesting and accessible form, in activities that completely capture him/her, that is the game.

The purpose of the article is to reveal the phenomenological approach to determining the role of the game in the social development of the child.

Results. Today's peculiarity of the pedagogical reality is coexistence of different pedagogical paradigms and approaches. The new concepts of the pedagogical knowledge have appeared, and among them such notions as "phenomenological method", "phenomenological approach", "pedagogical phenomenon" have spread (B Bim-Bad, M. Berulava, L. Vysotska, V. Konke, S.Kulnevych, R. Kurenkova, Ye. Pliekhanov, Ye. Rohachova, N. Smyrnova, O.Fedotova, T. Filanovska, etc.).

The phenomenological approach in pedagogics is to take into account the deepest ties of man with the alive world, to overcome any alienation from it, "humanisation" of man in the process of self-development; to rely on the centres of self-individualisation, which enable a person to activate sensuality, thinking, morality and will; to make the pedagogical communication the kernel of the dialogue between the educator and the child as unique and original personalities, their common sense-seeking activity in the sphere of life and profession (R. Kurenkova).

The difference of the pedagogical aspect of investigating the process of social development is that it studies the patterns, the methods of pedagogical influence on the personality. The view on social development as a pedagogical problem involves understanding the fact that pedagogics as a science of pedagogical processes is intended to ascertain the structure of socialisation, its interrelation with the upbringing and development of the individual, the ways, means, organisational forms of engagement of the social relations in pupils, the pedagogical conditions, which would help the child to learn social reality and attain a certain level of the vital competence.

To solve the task of the preschool period of the social development of the individual the game helps, as it is a leading kind of the preschooler's activities. The game in the child's life is of great importance as it is in the plot-role-playing game there are infinite possibilities of creating an emotional background, manifestation of spiritual, moral, aesthetic and intellectual qualities. The role taken by the child allows him/her to see himself/herself from the other side, reflecting his/her glance at the world.

Conclusion. The efficiency of the process of using the phenomenological approach depends upon the number of objective and subjective factors. To the objective factors there should be related the existing readiness of the preschool children to social self-assertion as persons, the need for social cognition by means of plot-role-playing, the search of the sense-life-purpose in the game. To the subjective ones there should belong the construction of the adequate social-gaming space, the corresponding "thin" gaming technologies, where the preschooler can reveal his/her uniqueness and individuality, act consciously and humanely.

Key words: game, phenomenological approach, social development, plot-role-playing game, child of preschool age.

REFERENCES

1. Berulava, M., Konke, V. Fenomenologicheskii proekt v pedagogike [Phenomenological project in pedagogics]. Retrieved from <http://www.allbest.ru> [in Russian].
2. Boginskaia, Iu.V. (2006). *Igra kak sredstvo sotcializatsii doshkolnikov. Metodicheskie rekomendatsii* [Game as a means of socialisation of preschoolers. Methodical recommendations]. Ialta: RIO KGU [in Russian].
3. Bondarevskaia, E., Kulnevich, S. (1999). *Pedagogika: lichnost v gumanisticheskikh teoriiakh i sistemakh vospitaniia* [Pedagogics: personality

- in humanistic theories and systems of upbringing*]. Rostov na/ D.: ТТс «Uchitel» [in Russian].
4. Karasiova, K., Pirozhenko, T. (2011). *Ihroviyi prostir dytyny* [Child's gaming space]. K.:Shk. Svit [in Ukrainian].
  5. Karasiova, K., Pirozhenko, T. (2010). *Svit dytiachoi hry* [The world of the children's game]. K. Shk. Svit [in Ukrainian].
  6. Kurenkova, R. Fenomenologiiia obrazovaniia: sovremennyi dialog filosofii i pedagogiki [Phenomenology of education: contemporary dialogue]. Retrieved from <http://www.congress2008.dialog21.ru>
  7. Tarasenko, H.S. (Eds.). (2010). *Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk* [Organising the children's gaming activities in the context of continuity of preschool and primary education: teaching-methodical manual]. Kyiv: Vydavnychy Dim «Slovo» [in Ukrainian].
  8. Havrysh, N., Brezhnieva, O., Kindrat, I., Reipolska, O. (2015). *Rozumne vykhovannia suchasnykh doshkilnykiv. [Metodychnyi posibnyk] [Intelligent upbringing of modern preschoolers. [Methodical Guide]]*. O. Brezhnieva (Ed.). Kyiv: Vydavnychy Dim «Slovo» [in Ukrainian].
  9. Elkonin, D.B. (1978). *Psikhologiiia igry* [Psychology of the game]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
  10. Feldshtein, D.I. (1995). *Sotcialnoe razvitie v prostranstve – vremeni Detstva* [Social development in the space – time of Childhood]. Moskva [in Russian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК: 316.64–053.4:316.663.5

ЩЕРБАКОВА Катерина

канд. пед. наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет

просп. Будівельників, 129а Маріуполь, Україна, 87500

E-mail: vladimirsherbakov@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ЧЕТВЕРТОГО РОКУ ЖИТТЯ В СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГРАХ

Анотація. Стаття є науково-методичною, у ній розкриваються особливості сюжетно-рольових ігор дітей четвертого року життя, їх місце у всебічному розвитку дитини, зокрема в її соціалізації. У грі дитина засвоює соціальні норми, моральні цінності, правила поведінки. Розвивальний результат в іграх досягається завдяки врахуванню факторів необхідних для організації самостійної діяльності дітей, їх готовності включатися в спілкування з однолітками. Учені (М.Айзенбарт, Л.Артемова, А.Бурова, Л.Виготський, Д.Ельконін, Н.Захарова, С.Новосьолова, Т.Піроженко та ін.) надають грі статус провідної діяльності дитини дошкільного віку, яка має значний вплив на її соціалізацію. Взаємини дітей у грі можуть бути як доброзичливими, толерантними так й конфліктними. Важливу роль при цьому має педагогічне керівництво грою дітей. Для розвитку взаємин дітей у спільних іграх у дослідженні створювалися такі організаційно-педагогічні умови: накопичення знань та умінь, необхідних для збагачення змісту ігор; забезпечення позитивної емоційної атмосфери у грі; педагогічне керівництво рольовими та реальними взаєминами між дітьми.

© Щербакова К., 2019

Ігри дітей четвертого року життя можуть бути наодинці, або ігри поряд, або спільні з однолітками. Саме спільні ігри є засобом соціалізації дитини. Основними показниками соціалізації дитини є такі: ставлення до спільної діяльності; готовність проявляти співчуття, допомогу; ставлення до правил поведінки; тривалість взаємин у грі. Важливими були спільні ігри дітей з вихователем, у яких вони вчилися взаємодіяти з партнерами по грі.

Соціалізація дитини відбувається завдяки формуванню позитивних взаємин у спільній ігровій діяльності. Основними засобами розвитку ігрової діяльності було: тематичне планування окремої частини програмового матеріалу, організація пізнавально-предметного середовища з метою розвитку характерних ігор, систематичне спілкування з дорослими і старшими дітьми, навчання грі.

Ключові слова: сюжетно-рольова гра; провідна діяльність; рольові та реальні взаємини дітей; соціалізація.

Постановка проблеми. Відображення дитиною дійсності, в якій вона живе, відбувається у процесі її активної діяльності, завдяки прийняттю на себе відповідної ролі, тобто в сюжетно-рольових іграх. Виконуючи роль, дитина прагне бути схожою на того дорослого, особистість і діяльність якого вона відображає.

Науковці розглядають сюжетно-рольову гру як «похідну» від життя й праці дорослого. Так, Л.Виготський доводить, як виникає гра у дитини. На переконання вченого, у розвитку малюка спостерігаються суперечливі тенденції: з одного боку, у нього з'являється низка нереалізованих потреб, бажань, які він не може виконати миттєво, з іншого боку, ці бажання спонукають його до активної діяльності [1]. Завдяки цьому й виникає гра, яку можемо вважати головним засобом соціалізації дитини.

Гра, на думку Л.Артемової, Л.Божович, Л.Виготського, Д.Ельконіна, Н.Захарової, К.Карасьової, С.Новосьолової та ін. – це завжди ілюзорна реалізація нереалізованих бажань. Важливішу роль при цьому виконує потреба малюка в спілкуванні. Спільні ігри дітей забезпечують накопичення досвіду доброзичливих взаєминах.

У сучасних словниках, довідниках з психолого-педагогічних дисциплін соціалізація характеризується як процес залучення особистості до суспільних відносин, накопичення нею соціального досвіду. У науці цей процес розглядається як відтворення індивідом у власній діяльності й поведінці відповідних форм буття людини, що склалися у тому соціумі, в якому перебуває особистість. Так, маленька дитина засвоює соціальні норми, моральні цінності, завдяки чому формується її здатність виконувати відповідну соціальну роль. У формуванні позитивних взаємин рольова гра розглядається як головний засіб соціалізації. Саме сюжетно-рольову гру Д. Ельконін назвав «арифметикою соціальних відносин» [2].

У змісті «Базового компоненту дошкільної освіти» визначено окремо освітні лінії «Дитина у соціумі» та «Гра дитини». Сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій відносно освітньої лінії «Дитина в соціумі» включає такі напрями: сім'я, родина, люди (дорослі і діти). Накопичуючи знання про групу як об'єднання, яке виникає на основі особистих контактів, симпатій, емоційних взаємин між її членами, дошкільники знайомляться з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, опановують уміння дотримуватись їх під час спілкування.

В освітній лінії «Гра дитини» підкреслюється, що малюк усвідомлює себе активним учасником ігрової діяльності, домагається визнання іншими дітьми своїх успіхів; усвідомлює, що в грі є обов'язки: справедливо

розподіляти ролі та іграшки, діяти згідно з правилами, відповідально ставитись до обов'язків, пов'язаних з роллю. Важливим є дотримання ігрового партнерства, норм та етикету спілкування у грі [3]. Цей контент Державного стандарту є обов'язковим для виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Науковці доводять зв'язок соціалізації дитини з самостійними іграми. Особливе значення в цьому контексті мають сюжетно-рольові ігри дітей. Учені (М.Айзенбарт, А.Бурова, Л.Виготський, Д.Ельконін, К.Карасьова, Н.Кудикіна, Т.Піроженко та ін.) надають сюжетно-рольовій грі статус провідної діяльності дитини дошкільного віку, яка має значний вплив на рівень взаємин між дітьми.

Проблема розвитку дитини в ігровій діяльності завжди привертала увагу науковців. Разом з тим, вона залишається проблемою, яка потребує подальших досліджень. Аналіз сучасної практики дошкільної освіти доводить, що потенційні можливості дошкільного дитинства в контексті використання гри як засобу соціалізації не завжди достатньо реалізуються. Отже, з одного боку, ми спостерігаємо теоретичне обґрунтування можливостей гри, з іншого – обмеженість методичного забезпечення цього процесу. Цим пояснюється актуальність теми нашого дослідження.

У вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі віддається перевага організації ігрової діяльності дітей на основі демократичного стилю керівництва нею з боку дорослого. На практичну значущість цього поняття, зокрема педагогічного керівництва, вказується у дослідженні А.Бурової. Автор підкреслює, що в закладах дошкільної освіти гра або недостатньо керується, або неприпустимо

регламентується[4]. У практиці дошкільних закладів вихователі часто не знають, як правильно керувати взаєминами дітей у грі. Вони спираються або на свою інтуїцію, або свій досвід і нерідко роблять помилки.

Науковці, які досліджують цю проблему, вказують на те, що для накопичення соціального досвіду дітей, розвитку позитивних взаємин між ними необхідна наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

Об'єктивні фактори такі: пізнавальна інформація, яка збагачує зміст спільних ігор дітей; організація занять, розваг, створення відповідних життєвих ситуацій, що оточують дитину; пізнавально-предметне середовище, яке дозволяє дітям розгорнути ігрову діяльність і надати їй той чи інший характер, вибрати будь-яку роль; участь вихователя в спільних іграх з дітьми.

До суб'єктивних факторів належать: ігрові інтереси дітей, їх вибірковість, стійкість; самостійна діяльність дітей на основі прагнення відобразити в грі свої враження, застосовувати наявний досвід або удосконалювати його; готовність включатися в спілкування з однолітками.

Стосунки між дітьми, які граються, включено в ігрову ситуацію, причому для дитини важливішим є процес гри, а не результат. На переконання Д.Ельконін одним із важливих шляхів керівництва є створення атмосфери, що спонукає дітей до спілкування, тобто «емоційне погляджування», до якого належать: звернення до дитини тільки на ім'я, збереження педагогом рівних доброзичливих взаємин дітей один з одним, обов'язкового заспокійливого, максимально позитивного підкріплення дій дитини [2].

Формулювання цілей статті: теоретично обґрунтувати та дослідно-експериментальним шляхом довести вплив сюжетно-рольових ігор на рівень соціалізації дітей четвертого року життя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На початку дослідження ми виходили з припущення, що взаємини між дітьми у сюжетно-рольових іграх будуть відбуватися більш ефективно завдяки створенню наступних організаційно-педагогічних умов:

- накопичення знань та умінь, необхідних для збагачення змісту спільних ігор дітей четвертого року життя;
- забезпечення позитивної емоційної атмосфери під час самостійно організованих сюжетно-рольових ігор дітей;
- педагогічне керівництво рольовими та реальними взаєминами між дітьми в грі.

Наша увага сконцентрована на ігровій діяльності дітей четвертого року життя, оскільки саме в цьому віці у дітей відбуваються важливі психологічні зміни: удосконалюється діяльність нервової системи, інтенсивно розвивається умовне гальмування, як фізіологічна основа вольової сфери, відбувається становлення пізнавальних інтересів, розвиток мовлення, мислення, самостійності. Саме в цьому віці дитина вчиться співвідносити власну поведінку з вимогами дорослого. Усі ці передумови є фундаментом формування в дітей моральних почуттів, спільних взаємодій.

Дослідження виучуваної нами проблеми засвідчує, що необхідно розширювати знання дитини, якщо хочемо створити досить міцні основи для її входження в соціум однолітків. Чим більше дитина бачить, чує і переживає, чим більше вона знає і накопичує нові знання, чим більшою кількістю дій вона володіє у своєму досвіді, тим вищими і продуктивнішими за інших рівних умов будуть спільні дії з партнерами.

Концептуальним положенням нашого дослідження було те, що спільна діяльність дітей є основною умовою виникнення і розвитку

змістовного спілкування, організації і формування позитивних взаємин. У науці спілкування розглядається як дії людей, спрямовані на об'єднання їх зусиль з метою досягнення спільного результату, а взаємовідносини як особистісні відношення осіб між собою, які виникають у спільній діяльності. Спілкування життєво важливе для людини й розглядається як особливий спосіб адаптації до соціального середовища. У результаті спілкування формується уявлення про іншу людину, й про самого себе, про свої можливості й здібності (І.Бех, Л.Божович, Я.Коломінський, В.Кузьменко, С.Ладивір, М.Лісіна, Т.Піроженко та ін.).

Дані наших спостережень співпадають із експериментальними даними Л.Артемової, А.Бурової, Н.Кудикіної, які довели, що потреба у спілкуванні з'являється дуже рано, але з віком її зміст і форми виявлення змінюються. Взаємини з однолітками діти в основному реалізують у спільних іграх, спочатку ігри на самоті, поряд, а потім і разом (спільно). Гра для них стає формою суспільного життя [5; 6].

На четвертому році життя з'являються сюжетно-рольові ігри, але вони потребують значного педагогічного супроводу і допомоги з боку дорослого з метою розвитку навичок спільних з партнером ігрових дій. Характер взаємин дітей залежить від форми організації ігрової діяльності, можливостей реалізувати власні бажання. Ігри «поряд», індивідуальні і спільні виконують різні функції в освітньому процесі, відрізняючись, перш за все, рівнем взаємодії. Позитивні взаємини залежать від змісту гри, а також від особистісних якостей та інтересів дітей, у кінцевому результаті впливають на соціалізацію дитини.

У дослідженнях з виучуваної нами теми використовуються різні методи констатації взаємин дітей: спостереження, бесіди, різні експерименти: соціометрія, вибір у дії (Я.Коломінський), метод

одномоментних зрізів (Т.Репіна), метод часових зрізів стану взаємин (Л.Артемова) тощо. З цього набору методів для визначення рівня соціалізації дітей четвертого року життя нами були використані спостереження, індивідуальні бесіди з дітьми й вибір у дії.

У якості основних показників соціалізації дитини четвертого року життя нами були виділені такі:

- ставлення дитини до спільної діяльності;
- готовність проявити співчуття, допомогу;
- ставлення до правил поведінки;
- тривалість взаємин у грі.

Відповідно до прийнятих показників нами умовно виділено 4 рівні соціалізації дитини.

1-й рівень: дитина прагне до спільної діяльності з однолітками, вміє розвивати сюжет гри; діє відповідно взятої на себе ролі, виявляє турботу, увагу до іншого, її взаємини характеризуються тактовністю, повагою до однолітка, спільні дії в грі продовжуються до 10-15 хвилин.

2-й рівень: дитина вміє взяти на себе роль, може поділитися іграшкою, позитивно ставиться до правил поведінки, але у встановленні контактів з однолітками ініціативи не виявляє, у спільній діяльності виконує другорядні ролі, частіше грається одна.

3-й рівень: у дитини поряд із прагненням до спільної діяльності, спостерігається невміння організувати її, вона не завжди виконує правила поведінки, іноді у спільній діяльності конфліктує.

4-й рівень: дитина рідко бере участь у спільній діяльності, не намагається власну поведінку урегулювати із загально встановленими правилами, погано поводить із однолітками (грубить, забирає іграшки, б'ється).

Рольова поведінка дитини у сюжетно-рольовій грі завжди передбачає взаємини, які і надають грі «афективний характер». Це означає, що взаємини дітей у грі мають яскраво виражене емоційне забарвлення. Дитині необхідно проявляти вміння адекватно реагувати на зміни у процесі гри. Взаємини дітей у грі, їх готовність установлювати змістовні зв'язки з іншими виявляються насамперед у своєрідному «емоційному обміні». Отже, реалізація сюжету передбачає емоційно-чуттєву комунікацію учасників гри, що дозволяє розглядати цей процес (реалізації) як прояв емоційної уяви. Вихователь, який організовує взаємини дітей у грі, має спонукати їх до емоційних проявів, створювати позитивну атмосферу.

У групі дітей четвертого року життя є діти, які мають ширший кругозір, ігрові вміння, які відрізняються значною сміливістю, ініціативою. Ці діти частіше і є ініціаторами ігор, хоча таких дітей у групі всього 3-4 особи. Соціальний характер таких ігор проявляється в спільному задумі, його реалізації, комбінуванні знань, у щирому виявленні своїх думок і почуттів, у здатності до створення образу, продумування і втілення його в ролі тощо. Отже, здатність до створення задуму зв'язується з накопиченням дитиною знань, умінь, а головне з їх реалізацією. Специфіка ігрових дій полягає в тому, що накопичення дитиною будь-якого досвіду, перш за все, визначається емоційним сприйняттям. І від того, наскільки емоційно діти сприймають образ, залежить рівень гри, її вплив на соціалізацію малюка.

Ураховуючи вікові особливості дітей четвертого року життя (їх природну потребу до наслідування, прагнення до спілкування у спільній ігровій діяльності й відносно низький рівень знань, умінь і навичок, вольових процесів та ін.), ми приділяли максимум уваги навчанню гри. З цією метою використовувалися ігри-заняття, ігри-бесіди, ігри-драматизації, спільні ігри вихователя з дітьми поза заняттями, а також спільні ігри дітей молодшого і

старшого віку. Вихователь, організовуючи гру з дітьми, також бере на себе роль і має можливість показати процес гри та одночасно надавати рекомендації щодо взаємин між її учасниками.

Накопичення соціального досвіду в іграх, спільних з вихователем, розглядалося нами як необхідна умова соціалізації малюків. Ми відзначали, що у спільній діяльності з дорослим дитина більш відповідально контролює себе, чекає підтримки й позитивної оцінки своїх дій. Навчання гри поєднує в собі задачі розумового і морального виховання, формування спільних інтересів. Важливим було навчити дітей самостійно розвивати сюжетно-рольові ігри, вміння встановлювати спільні дії з однолітками. Розвиток самостійної ігрової діяльності розглядався нами як оволодіння діяльністю за зразком. Головна передумова, яка забезпечує формування позитивних взаємин, відбувається завдяки готовності дитини до наслідування. Але для цього необхідно, по-перше, щоб зразок наслідування впливав на емоційну сферу дитини, по-друге, щоб він відповідав інтересам дитини. Під час формування позитивних взаємин за допомогою спільних ігор, ігор-занять увага зосереджується головним чином на вихованні моральних почуттів, ввічливого звертання до друзів, вміння зберігати чергу тощо. Виховні задачі реалізуються поступово, систематично й обов'язково спільно із сім'єю. Важливим є оснащення пізнавально-предметного середовища, динамічність у його оформленні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Забезпечення соціалізації дитини на основі формування позитивних взаємин найбільш ефективно здійснюється в спільній ігровій діяльності. Відповідно до цього в освітньому процесі створюються необхідні організаційно-педагогічні умови для розвитку самої гри й позитивних взаємин між дітьми.

Організуючи цей процес, доцільно використовувати такі засоби, які створюють одночасно підвищення рівня ігрової діяльності й дитячих взаємин у ній. До таких засобів належать: тематичне планування окремої частини програмового матеріалу, організація пізнавально-предметного середовища з метою розвитку характерних ігор, систематичне спілкування з дорослими й старшими дітьми, навчання грі.

Взаємини дітей у спільних іграх будуються на основі розвитку моральних якостей: толерантності, доброти, взаємодопомоги тощо, формування яких частіше відбувається у спільних іграх з сюжетними іграшками.

На нашу думку, рівень взаємин у грі дещо випереджає рівень взаємин між дітьми в життєвих ситуаціях, тобто рівень рольових відносин у групі, як правило, вищий ніж рівень реальних. Але між ними є діалектичний зв'язок. Ролі, які діти обирають в іграх, допомагають налагодженню реальних взаємин. Хоча на четвертому році життя частіше виявляється зворотній процес: реальні взаємини визначають характер і рівень рольових взаємин. Особистісні якості партнерів також мають значення, полегшуючи або гальмуючи встановлення й підвищення позитивних взаємин між дітьми.

Подальші дослідження спрямовуватимуться на вивчення шляхів соціалізації дітей п'ятого-шостого років життя в різних видах ігрової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Выготский Л. С. Проблема возраста//Собр. соч.: в 6т. Москва: Педагогика. 1984. Т4. С.244-268.
2. Эльконин Д. Б. Психология игры URL: <http://padaread.com/?book=29038> (дата звернення 18.01.2019)

3. Базовий компонент дошкільної освіти //Дошкільне виховання. 2012. №7. С.4-19.
4. Бутова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 256 с.
5. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч. метод. посіб / за ред.Г.С.Тарасенко. Київ: Слово. 2010. 320 с.
6. Щербакова К. Й. Формирование взаимоотношений детей 3-5 лет в игре. Москва: Просвещение. 1984. 80 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019

ЩЕРБАКОВА Катерина

канд. пед. наук, професор, професор кафедри дошкільного
образования, Мариупольського державного університета

просп. Строителей, 129а, г.Мариуполь, Україна, 87500

E-mail: vladimirsherbakov@ukr.net

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ
СОЦИАЛИЗАЦИИ РЕБЕНКА ЧЕТВЕРТОГО ГОДА ЖИЗНИ В
СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫХ ИГРАХ**

Резюме. Сюжетно-ролевые игры в жизни ребенка играют важную роль. Ученые доказывают, что игра – это иллюзорная реализация желаний ребенка и происходит это благодаря его стремлению к активному участию в жизни взрослого. То есть, игра является производной от жизни и труда взрослого. Важным в этом процессе является потребность ребенка в общении. Сюжетно-ролевую игру Д. Эльконин назвал «арифметикой социальных отношений».

Ученые (М.Айзенбарт, А.Бутова Л.Выготский, Д.Эльконин, Н.Захарова, Т.Пироженко и др.) придают игре статус ведущей

деятельности ребенка дошкольного возраста, которая имеет значительное влияние на его социализацию.

Для развития совместных игр детей в исследовании были созданы организационно-педагогические условия: накопление знаний и умений, необходимых для обогащения содержания игр; обеспечение положительной эмоциональной атмосферы в игре; педагогическое руководство ролевыми и реальными взаимоотношениями между детьми.

Игры детей четвертого года жизни могут быть одиночными, или «игры рядом», или совместные со сверстниками. Именно совместные игры являются средством социализации детей. Основными показателями социализации ребенка являются: отношение к совместной деятельности; готовность проявлять сочувствие, помощь; отношение к правилам поведения; длительность взаимоотношений в игре. Взаимоотношения детей в игре, их готовность устанавливать содержательные связи со сверстниками имеют ярко выраженную эмоциональную окраску. Важными были совместные игры детей с воспитателем, в которых они учились взаимодействовать с партнерами по игре. Социализация ребенка происходит благодаря формированию положительных взаимоотношений в совместной игровой деятельности. Основными средствами развития игровой деятельности было: тематическое планирование отдельной части программного материала; организация познавательно-предметной среды с целью развития характерных игр; систематическое общение со взрослыми и старшими детьми; обучение игре.

Ключевые слова: сюжетно-ролевая игра; ведущая деятельность; ролевые и реальные взаимоотношения детей; социализация.

SHCHERBAKOVA Katerina

a candidate of pedagogical science, a professor of a chair pre-school
Mariupol state University

Budivelnikiv avenue 129a, Mariupol, Ukraine, 87500

E-mail: vladimirsherbakov@ukr.net

Abstract. Introduction. Formulation of the problem. Role-playing games in the life of the child play a significant role. Scientists prove that the game is an illusory realization of the child's desires and it is due to her desire for active participation in the life of an adult. That is, the game is derived from the life and work of an adult. An important role in doing so fulfills the child's need for communication. The plot role-play D. Elkonin called «Arithmetic of social relations».

Analysis of publications. Scientists (L. Artemova, A. Burova, L. Vyhotskyi, D. Elkonin, R. Zhukovska, N. Kudykina, S. Novosolova and others) give the game the status of a leading activity of a child of preschool age, which has a significant impact on its socialization. But this requires appropriate factors that create a situation for the development of positive relationships between children. The relationship between children in the game can be both friendly, tolerant and conflict. An important role is played by the pedagogical leadership of the children's play.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate theoretically and experimentally prove the influence of a role playing games on the socialization of children of the fourth year of life.

Results. For the development of joint children's games, organizational and pedagogical conditions were created in the study: the accumulation of knowledge and skills necessary to enrich the content of the game; providing a positive emotional atmosphere in the game; pedagogical leadership role and real relationships between children.

Games of children of the fourth year of life can be alone, or games along, or in common with peers. It is common games that are a means of socializing a child. The main indicators of socialization of the child are as follows: the attitude towards joint activity; readiness to show sympathy, help; attitude to the rules of conduct; the duration of the relationship in the game. The relationship between children in the game, their willingness to establish meaningful relationships with their peers have a pronounced emotional color. Important were the games of the kids with the tutor, in which they learned to interact with the game partners.

Conclusion. The socialization of the child is due to the formation of positive relationships in joint gaming activities. The main means of development of gaming activities were: thematic planning of a separate part of the program material, organization of the cognitive-subject environment for the development of characteristic games, systematic communication with adults and older children, learning games.

Key words: role-playing game; leading activity; the relationship of children; socialization.

REFERENCES

1. Vygotskij, L. S. (1984). Problema vozrasta. Moscow : Pedagogika. Issue 4. [in Russian].
2. Elkonin, D.B. (2019). Psihologiya igry. Retrieved from: <http://padaread.com/?book=29038>. [in Russian].
3. Bohush A.M., Bielienska H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V. (2012). Bazovyi komponent doshkilnoi osvity Ukrainy [The basic component of preschool education in Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Burova, A.P. (2010). Orhanizatsiia ihrovoi diialnosti ditei doshkilnoho viku. Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].

5. Tarasenko, H.S. (Eds.). (2010). Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity. Kyiv : Slovo. [in Ukrainian].
6. Shcherbakova, K. J. (1984). Formirovanie vzaimootnoshenij detej 3-5 let v igre. Moscow: Prosveshchenie. [in Russian].

(англійською переклала К. Щербакова – професор кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету)

УДК 373.2.016:51

АЛЕКО Оксана

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: aleko.oksana@gmail.com

ГОПТА Анна

студентка IV курсу денного відділення педагогічного факультету, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: annagopta@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Анотація. В оглядовій статті досліджується проблема формування логіко-математичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано сутність поняття «логіко-математична компетентність дітей»;

© Алеко О., Гопта Г., 2019

визначено роль та місце дидактичної гри як засобу формування логіко-математичної компетентності старших дошкільників; обґрунтовано педагогічні умови формування логіко-математичної компетентності дошкільників засобами дидактичної гри, а саме: використання дидактичних ігор логіко-математичного змісту у циклі відповідних інтегрованих занять; організація розвивально-ігрового середовища та досвіду спільної пізнавальної діяльності в ньому; мотивування та залучення батьків до ігрової взаємодії з дітьми з метою формування логіко-математичної компетентності.

Розглянуто дидактичну гру як засіб формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку, що забезпечує поступове ускладнення математичних завдань, оптимізацію формування простих логічних структур мислення, математичних уявлень, підвищення пізнавальної активності. Було окреслено систему логіко-математичних знань, якими мають оволодіти діти старшого дошкільного віку за умови цілеспрямованого навчання в дошкільному закладі. Означена система містила показники, які було упорядковано за шістьма напрямками: «Поняття про множину», «Числа та цифри», «Величина», «Форма предметів», «Орієнтація у просторі», «Сформованість логічних операцій».

Було доведено, що формування логіко-математичної компетентності базується на вікових особливостях пізнавального розвитку дошкільників і передбачає поступове формування в них умінь мислити, обґрунтовувати і доводити правильність власних міркувань, розв'язувати нестандартні ситуації у контексті засвоєння математичних понять і закономірностей.

Ключові слова: логіко-математична компетентність, дидактична гра, інтегровані заняття, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Дошкільний вік є первинним етапом становлення дитини як суб'єкта пізнання. Розвиток у дошкільників узагальнених способів розумової діяльності – важлива засада формування в них життєвої компетентності, вміння орієнтуватися в мінливому навколишньому світі, пристосовуватися до нових умов життя, продуктивно та гармонійно взаємодіяти з довкіллям. У світ математики дитина входить із самого раннього віку. Протягом дошкільного дитинства починають закладатися елементарні математичні уявлення, які в подальшому стануть основою для розвитку інтелекту і формування культури розумової діяльності.

Необхідність модернізації змісту дошкільної освіти визначається низкою загальнодержавних нормативних документів (Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція дошкільного виховання в Україні, Базовий компонент дошкільної освіти (2012 р.), Національна програма виховання дітей і учнівської молоді в Україні), які наголошують на необхідності створення відповідних умов для вдосконалення та реформування дошкільної ланки освіти.

Реалії сьогодення вимагають від педагогів переосмислення забезпечення освітнього процесу та пошуку ефективних шляхів формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку.

Логіко-математичному розвитку приділено велику увагу в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компонента дошкільної освіти передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і

об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення [1, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема навчання дошкільнят елементам математики не є новою, до неї звертались представники класичної та сучасної педагогіки і психології (О.Брежнєва, Л.Венгер, О.Грибанова, В.Данилова, Т.Єрофєєва, Л.Зайцева, В.Котирло, Г.Леушина, М.Монтессорі, Н.Непомняща, М.Поддьяков, А.Столяр, Є.Тихєєва, О.Фунтикова, Ф.Фребель, К.Щербакова та ін.). Наукові розвідки, проведені в Україні та інших країнах (М.Богданович, О.Брежнєва, Л.Зайцева, Г.Костюк, Г.Леушина, М.Машовець, Н.Менчинська, Т.Степанова, І.Стеценко, С.Татарінова, К.Щербакова), переконують у тому, що вікові можливості дітей дошкільного віку дають змогу формувати в них цілком наукові, хоча й елементарні математичні знання. У дослідженнях науковців реалізується ідея найпростішої логічної підготовки дошкільників (А.Столяр), розроблено методику розвитку логічних операцій за допомогою спеціальних логіко-математичних ігор (Л.Венгер, З.Михайлова, Б.Нікітін).

У сучасному освітньому просторі все більшого значення набуває категорія «компетентність» стосовно цілей особистісного розвитку дитини (Н.Баглаєва, В.Бочарова, О.Брежнєва, Н.Гавриш, Л.Зайцева, Л.Коваль, О.Кононко, К.Крутій, В.Старченко, К.Щербакова та ін.).

Сучасними науковцями складено низку методичних посібників, які спрямовані на розвиток логічного, творчого мислення дітей дошкільного віку в процесі формування математичних понять (О.Брежнєва, Л.Зайцева, К.Крутій, Л.Плетеницька, Т.Степанова, І.Стеценко, К.Щербакова та ін.), досліджено методику реалізації індивідуально-диференційованого підходу в процесі формування в дітей математичних уявлень (Н.Баглаєва, Л.Зайцева, Т.Степанова). Відзначимо праці Л.Зайцевої, яка розробила технологію формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного віку, яка ґрунтується на принципах розвивального навчання за умов упровадження в освітній процес інноваційних технологій [2].

Серед розмаїття сучасних освітньо-виховних засобів залишається актуальною дидактична гра як єдина система впливів, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, а також на формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь (Л.Артемова, Л.Венгер, В.Крушинська, Л.Мацюк, З.Михайлова, Т.Поніманська, О.Сорокіна, О.Янківська та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування логіко-математичної компетентності дошкільників засобами дидактичної гри. Відповідно до поставленої мети визначено завдання з'ясувати сутність поняття «логіко-математична компетентність дітей дошкільного віку» та визначити роль та місце дидактичної гри як засобу формування логіко-математичної компетентності старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Логіко-математичний аспект пізнавального розвитку дошкільників має на меті формування логіко-математичної компетентності дітей і реалізується на

основі створення й утримання сталого інтересу до логіко-математичної діяльності. Формування логіко-математичної компетентності базується на вікових особливостях пізнавального розвитку дошкільників, передбачає поступове формування в них умінь мислити, обґрунтовувати і доводити правильність власних міркувань, розв'язувати нестандартні ситуації.

Логіко-математична компетентність характеризується цілим комплексом умінь. Зокрема, дитина має:

- здійснювати серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі, перебігом подій у часі; класифікувати геометричні фігури, предмети та їх сукупності за якісними ознаками та чисельністю;

- вимірювати кількість, довжину, ширину, висоту, об'єм, масу, час;

- здійснювати найпростіші усні обчислення, розв'язувати арифметичні та логічні задачі;

- виявляти інтерес до логіко-математичної діяльності;

- прагнути знаходити свої шляхи розв'язання завдань, самостійно виводити нові знання із засвоєного;

- уміти розмірковувати, обґрунтовувати, доводити й відстоювати правильність свого міркування;

- правильно користуватись виразами, що означають положення предметів у просторі, вказувати напрямки, пов'язані з орієнтацією у часі;

- довільно, у потрібний момент, відтворювати знання, легко й швидко використовувати їх у різних життєвих ситуаціях, проявляти у різних формах активності [1].

Сучасними науковцями логіко-математична компетентність визначається, як здатність дитини самостійно здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів та множин за якісними ознаками та

чисельністю; серіацію, тобто впорядкування предметів за величиною, масою, об'ємом та розташуванням у просторі; обчислення та вимірювання кількості, відстані, розмірів, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу (Н.Баглаєва, Л.Зайцева, В.Старченко).

Питання формування логіко-математичної компетентності є принциповим для особистісно орієнтованої моделі освіти. Забезпечення цього процесу значним чином залежить від позиції дорослого, від створеної ним доброзичливої атмосфери. Навчально-дисциплінарна модель із її основними гаслами: «Роби, як я!», «Дій за зразком», – не дає бажаного результату. Покірлива слухняність дитини, острах припуститися помилки, яку критично оцінить дорослий, аж ніяк не спонукають її розмірковувати, доводити й відстоювати свою думку. За особистісно орієнтованої моделі освіти дорослий виступає авторитетною і довіреною особою, яка створює середовище, що розвиває, забезпечує комфортні умови для життєдіяльності дитини, він є, передусім, партнером, а не контролером її діяльності. Важливо встановити такі стосунки дорослого й дитини, за яких вона може вільно доводити свої судження. Довіряючи дорослому, дитина має право покладатись і на власний досвід та здоровий глузд [3, с. 19]. Для формування логіко-математичної компетентності дитини важливо створити такі умови, за яких дорослий може допомогти їй розкрити власний потенціал, навчити самостійно діяти і пізнавати світ.

Формування логіко-математичної компетентності дошкільників ефективно здійснюється під час спеціально організованого навчання, у спільній діяльності вихователя та дітей та в самостійній діяльності дітей. Кожен з цих напрямів важливий для розвитку дітей, домінування одного з них призводить до негативних наслідків. В освітньому процесі ці напрями існують як різні форми організації життєдіяльності дошкільнят.

На заняттях, у спільній діяльності вихователя з дітьми, а зрештою і в самостійній діяльності дітей широко застосовуються дидактичні логіко-математичні ігри, які розглядаються науковцями як певна система з поступовим ускладненням завдань. У цих іграх моделюються такі логічні, математичні конструкції, розв'язуються такі задачі, які сприяють прискоренню формування та розвитку в дітей простих логічних структур мислення і математичних уявлень. Дидактична гра робить процес навчання цікавим, допомагає створити бадьорий настрій, забезпечує дитині психологічний комфорт, дає можливість практично засвоїти знання, сприяє формуванню не тільки логіко-математичної компетентності, а й становленню її життєвої компетенції.

Виконання цікавих ігрових дій і правил сприяє розвитку спостережливості, довільної уваги, швидкого і стійкого запам'ятовування. Головна особливість дидактичних ігор полягає в тому, що завдання дітям ставляться в ігровій формі. Діти граються, не підозрюючи, що засвоюють певні знання, оволодівають навичками дій з певними предметами, вчать культурі спілкування один з одним. Дидактична гра має на меті навчити дитину чомусь новому або закріпити ті чи інші знання, сформувати навички орієнтації в навколишній дійсності.

На сьогодні дуже актуальними є розвивальні ігри «Логічні блоки» З.Дьенеша та «Кольорові лічильні палички» Х.Кюзінера. Ці ігри не нові, понад 30 років із ними працюють вихователі різних країн світу. Використання логічних блоків Дьенеша дає можливість конструювати цілий ряд логіко-математичних дидактичних ігор, у процесі яких діти навчаються виділяти з маси дидактичного матеріалу геометричні фігури (круги, квадрати, трикутники) різних кольорів та розмірів (великий – малий), розрізняти один предмет у множині подібних до нього. Дидактичні

ігри з цим матеріалом допомагають дітям оволодіти такими логічними операціями та діями, як: виявлення ознак, їх абстрагування, порівняння, класифікація, а особливо – кодування та декодування. Весь комплекс ігор – це інтелектуальні «сходи», які дитина має подолати [4].

Широкого застосування в практиці роботи дошкільних закладів також набув дидактичний матеріал «Палички Кюїзенера», який ще називають «числа в кольорі», кольоровими числами, кольоровими лінієчками; він повною мірою відповідає специфіці та особливостям дитячого мислення. Кольорові палички – це численні математичні ситуації, за допомогою яких педагог успішно навчає дітей моделювати числа, ділити ціле на частини, вимірювати умовними мірками [4].

У процесі організації педагогічного експерименту нами було поетапно визначено та реалізовано педагогічні умови: використання дидактичних ігор логіко-математичного змісту у циклі відповідних інтегрованих занять; організація розвивально-ігрового середовища та досвіду спільної пізнавальної діяльності в ньому; мотивування та залучення батьків до ігрової взаємодії з дітьми з метою формування логіко-математичної компетентності.

Обґрунтуємо зміст першої педагогічної умови, а саме: використання дидактичних ігор логіко-математичного змісту у циклі відповідних інтегрованих занять. Практика роботи доводить, що інтегровані заняття допомагають розв'язувати більшу кількість завдань, використовувати різні методи та прийоми, в тому числі інтерактивні, педагогічні та ігрові технології. У цій формі організації освітнього процесу неможлива неучасть кожної дитини в процесі пізнання та співнавчання. На інтегрованих заняттях акцент ставиться на самостійній пізнавальній діяльності дітей. На заняттях цього типу обов'язково враховується попередній досвід дітей,

розумно поєднуються індивідуальні та групові форми роботи, постійно змінюються види діяльності дошкільників та активізується розумова діяльність дітей протягом усіх етапів заняття. Структура інтегрованих занять потребує особливої чіткості, продуманого й логічного взаємозв'язку матеріалів з різних розділів програми.

На інтегрованому занятті неможливо відокремити одну галузь знань від іншої, вони ніби взаємно перетинаються та проникають одна в одну. Оскільки на такому занятті чергуються різні види діяльності, активність дітей має хвильовий характер, і час для них минає непомітно. Критерієм визначення тривалості заняття є працездатність вихованців та вихователів, їхня зацікавленість, захоплення процесом. Інтегровані заняття ми намагались наповнити необхідною кількістю дидактичних ігор логіко-математичного змісту, які активізують пізнавальну діяльність дітей, є зрозумілими та цікавими дітям. Нами було підібрано шість циклів інтегрованих занять відповідно до визначених напрямів: «Поняття про множини», «Числа та цифри», «Величина», «Форма предметів», «Орієнтація у просторі», «Сформованість логічних операцій».

Обґрунтуємо зміст другої педагогічної умови – організації розвивально-ігрового середовища та досвіду спільної пізнавальної діяльності в ньому. Однією з умов формування логіко-математичної компетентності є самостійна пізнавальна діяльність дошкільників у спеціально організованому середовищі. Організуючи освітній простір, який забезпечував би пізнавальні потреби кожного вихованця, особливу увагу вихователі мають приділити вдосконаленню предметно-ігрового середовища. Педагоги мають створити змістовні ігрові осередки, що спонукатимуть малят до пізнавальної діяльності. Це куточки інтелектуальних ігор, які наповнені: леґо-конструкторами, мозаїками,

---

інтелектуальними іграми Б.Нікітіна та В.Воскобовича; дидактичним матеріалом «Блоки Дьенеша», «Палички Кюізенера»; геометричними конструкторами або іграми-головоломками «Танграм», «Піфагор», «Пентаміно», «Колумбове яйце», «В'єтнамська гра», «Чарівне коло», які призначені для розвитку в дітей елементарних математичних уявлень, логічного та інтуїтивного мислення. Ігри та матеріали повинні бути у вільному доступі для самостійної діяльності малят.

Керівництво самостійною ігровою діяльністю спрямоване на підтримку і подальший розвиток у дітей інтересу до математики та пізнавальної діяльності. Власне зміст, форми і методи організації пізнавальної діяльності дошкільників виступають резервом удосконалення інтелектуального розвитку дітей, налагодження партнерства, попередження виникнення негативних емоцій.

Нами були запропоновані серії дидактичних ігор за вищезначеними напрямками. Так, формуючи в дітей поняття про множину, можна застосовувати різноманітні дидактичні ігри, серед них «Плутанина», «Виправи помилку», «Якої іграшки не стало?», які вчать дітей порівнювати множини, помічати межі множини, перетворювати рівність у нерівність і навпаки. Граючи в такі дидактичні ігри, як «Якої цифри не стало?», «Скільки?», «Прибираємо цифри», «Назви сусідів», «Задумай число», «Число – як тебе звать?», «Склади табличку», «Склади цифру», – діти навчаються вільно оперувати числами в межах 10 і супроводжувати словами свої дії. З метою закріплення знань про геометричні фігури можна провести гру типу «Лото». Дітям пропонуються картинки (по 3-4 шт. на кожну), на яких вони мають відшукати фігуру, подібну тій, яку демонструє вихователь. Доцільно використати дидактичні ігри різного ступеня складності, залежно від індивідуальних здібностей дітей. Наприклад, такі

ігри як «Знайди подібний візерунок», «Склади квадрат», «Підбери за формою», «Чудовий мішечок», «Хто більше назве».

Завдяки дидактичним іграм розширюються і закріплюються також просторові уявлення дітей. Діти опановують просторовими уявленнями, умінням визначати словом положення того або іншого предмету по відношенню до іншого. Існує чимало ігор, які сприяють розвитку просторових орієнтувань у дітей: «Знайди схожу», «Майстерня килимів», «Художник», «Подорож по кімнаті» і багато інших.

У дошкільному віці в дітей починають формуватися елементи логічного мислення, уміння міркувати, робити свої висновки. Існує безліч дидактичних ігор, які впливають на розвиток логічних і творчих здібностей у дітей, вони сприяють розвитку уяви та нестандартного мислення. Такі ігри як «Знайди нестандартну фігуру», «Чим відрізняються?», «Млин» та інші спрямовані на тренування мислення при виконанні дій. Роботу можна почати з елементарних завдань на логічне мислення – побудову ланцюжків закономірностей [5].

Переходимо до обґрунтування третьої педагогічної умови – мотивування та залучення батьків до ігрової взаємодії з дітьми з метою формування логіко-математичної компетентності.

І педагоги, і батьки усвідомлюють, що математика – могутній фактор інтелектуального розвитку дитини, формування її пізнавальних і творчих здібностей. Для того щоб повністю реалізувати високий розвивальний потенціал математичної діяльності у роботі з дітьми, батьки мають добре знати рівень можливостей загального й, зокрема, математичного розвитку власної дитини. В атмосфері взаєморозуміння і доброзичливості питання формування логіко-математичної компетентності мають вирішуватись у взаємодії з родиною завдяки низці спільних форм роботи:

- співучасть батьків у збагаченні дітей логіко-математичним досвідом через пошуково-дослідницьку діяльність, моделювання та аналіз проблемних ситуацій, розроблення спільних проектів;
- спільні інтелектуальні ігри, вікторини та квести батьків з дітьми;
- «Дні пізнання» особистості дитини (перегляд відкритих занять, роботи гуртків).

Для закріплення знань вихователі мають пропонувати дітям домашні завдання у вигляді дидактичних ігор. Наприклад, «Збери намисто», «Знайди помилку», «Які цифри загубилися?» і т.п. А батьки мають допомогти дитині у виконанні домашніх завдань. У куточку для батьків слід розмістити конспекти дидактичних ігор, пояснюючи мету і хід гри.

Педагоги та батьки мають бути односторонцями і партнерами задля того, щоб логіко-математичний розвиток малят відбувався успішно, продуктивно, легко та цікаво.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування логіко-математичної компетентності старших дошкільників. Перспективи подальшої роботи вбачаємо в пошуку шляхів методичного забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти щодо формування логіко-математичної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 4-19.
2. Зайцева Л. Формування математичної компетентності дітей 6-го року життя: навч.-метод. посіб. Бердянськ: Видав. Ткачук О.В., 2016. 196 с.
3. Старченко В. Навчання математики: сучасний погляд. *Дошкільне виховання*. 2008. №7. С. 19-21.

4. Мамон В. Г. Розвиток логіко-математичної компетентності дошкільників за допомогою паличок Кюізенера та блоків Д'єнеша. *Дошкільний навчальний заклад*. 2009. № 3. С. 21-27.
5. Машовець М. А. Математична скарбничка: метод. посібник. К.: Сім кольорів, 2014. 96 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2019

АЛЕКО Оксана

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, Донбасский государственный педагогический университет.

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. Украина, 84122

E-mail: aleko.oksana@gmail.com

ГОПТА Анна

студентка IV курсу дневного отделения педагогического факультета, Донбасский государственный педагогический университет.

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. Украина, 84122

E-mail: annagopta@ukr.net

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛОГИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ
СРЕДСТВАМИ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ИГРЫ**

Резюме. В обзорной статье рассмотрены теоретические основы проблемы формирования логико-математической компетентности детей дошкольного возраста. Определена сущность понятия «логико-математическая компетентность детей»; обозначена роль и место дидактической игры как средства формирования логико-математической компетентности старших дошкольников; обоснованы педагогические условия формирования логико-математической компетентности

дошкольникам средствами дидактической игры, а именно: использование дидактических игр логико-математического содержания в цикле соответствующих интегрированных занятий; организация развивающей игровой среды и опыта совместной познавательной деятельности в ней, мотивация и привлечение родителей к игровому взаимодействию с детьми с целью формирования логико-математической компетентности.

Дидактическая игра определена как средство формирования логико-математической компетентности детей старшего дошкольного возраста, которая обеспечивает постепенное усложнение математических задач, оптимизацию формирования простых логических структур мышления, математических представлений, повышение познавательной активности.

Была намечена система логико-математических знаний, которыми должны овладеть дети старшего дошкольного возраста при условии целенаправленного обучения в дошкольном учреждении. Данная система содержала показатели, которые структурированы за шестью направлениями: «Понятие о множестве», «Числа и цифры», «Размер», «Форма предметов», «Ориентация в пространстве», «Сформированность логических операций».

Было доказано, что формирование логико-математической компетентности предусматривает способность детей мыслить, обосновывать и доказывать правильность собственных соображений, решать нестандартные ситуации в контексте усвоения математических понятий и закономерностей.

Ключевые слова: логико-математическая компетентность, дидактическая игра, интегрированные занятия, дети старшего дошкольного возраста, дошкольное образовательное учреждение.

ALIEKO Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Department of Preschool Education and Social Work, Donbas State Pedagogical University.

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: aleko.oksana@gmail.com

НОПТА Hanna

Fourth-year-student of pedagogical faculty, Donbas State Pedagogical University.

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: annagopta@ukr.net

FORMATION OF THE LOGICAL AND MATHEMATICAL COMPETENCE OF SENIOR PRESCHOOLERS BY A DIDACTIC GAME

Summary. In the article, the problem of the logical and mathematical competence formation of the senior preschoolers is investigated. The theoretical bases of the problem are considered. The essence of the concept «logical and mathematical competence of children» is revealed; the role of the didactic game as a mean of formation of the logical and mathematical competence of senior-preschool-aged children is determined.

Abstract. In the review article, the problem of the logical and mathematical competence formation of the senior preschoolers is investigated. The theoretical bases of the problem are considered. The essence of the concept «logical and mathematical competence of children» is revealed; the role of the didactic game as a mean of formation of the logical and mathematical competence of senior-preschool-aged children is determined; the pedagogical conditions of the logical and mathematical competence formation of the preschoolers by the means of didactic games are substantiated, namely: the use

of the didactic games of the logical and mathematical content in the cycle of corresponding integrated lessons; the organization of the developing and entertaining environment and experience of the common cognitive activity in it; motivation and involvement of parents in the game interaction with children in order to form the logical and mathematical competence.

The didactic game was considered as a mean of the logical and mathematical competence formation of the senior-preschool-aged children, which provides the gradual complication of mathematical tasks, the optimization of the formation of simple logical structures of thinking, mathematical representations, the increase of cognitive activity. The system of the logical and mathematical knowledge, which should be mastered by children of the senior preschool age if the purposeful training in the preschool institution is provided, was outlined. The system contained indicators that were arranged in six directions: «The concept of plurality», «Numbers and Figures», «Value», «The shape of objects», «Orientation in space», «The formation of logical operations». It was proved that the formation of the logical and mathematical competence of children is based on the age peculiarities of the cognitive development of preschoolers and involves the gradual formation of their ability to think, justify and prove the correctness of thoughts, to solve non-standard situations in the context of understanding of mathematical concepts and regularities.

Key words: logical and mathematical competence, didactic game, children of the senior preschool age, institution of pre-school education.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia). (2012). [The basic component of preschool education]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 7, 4-19 [in Ukrainian].

2. Zaitseva, L. (2016). *Formuvannia matematychnoi kompetentnosti ditei 6-ho roku zhyttia [Formation of mathematical competence of children of the 6th year of life]*. Berdiansk: Vydavets Tkachuk O.V. [in Ukrainian].
3. Starchenko, V. (2008). Navchannia matematyky: suchasnyi pohliad [Learning math: modern look]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 7, 19-21 [in Ukrainian].
4. Mamon, V. (2009). Rozvytok lohiko-matematychnoi kompetentnosti doshkilnykiv za dopomohoiu palychok Kiuizenera ta blokiv Dienesha [Development of the logic-mathematical competence of preschool children with the help of the Kiuizener sticks and Dieneses blocks]. *Doshkilnyi navchalnyi zaklad. – Preschool educational institution*, 3, 21-27 [in Ukrainian].
5. Mashovets, M. (2014). *Matematychna skarbnychka [Mathematical piggy bank]*. Kyiv: Sim koloriv [in Ukrainian].

(англійською переклала К. Алеко – студентка інституту міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка)

УДК 373.2.015.311:796

БЕЗСОНОВА Ольга

науковий кореспондент лабораторії дошкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

вул.. Берлинського, 9, м. Київ, Україна.

E-mail: 74bessonov@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ В САМОСТІЙНІЙ ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У науково-методичній статті зроблено дефініційний аналіз поняття “ініціативність”, яку ми розуміємо як якість особистості, яка виступає проявом особистісного інтересу, творчого, конструктивно-перетворювального ставлення до дійсності і прагнення мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення мети. У більшості досліджень поняття “ініціативність” пов’язане з “активністю” і “самостійністю”. На підставі аналізу останніх наукових публікацій визначено роль ініціативності у розвитку структурних компонентів діяльності дошкільників: мотиваційного (мотиви та потреба діяльності), когнітивного (уявлення про мету діяльності, знань про послідовність дій), діяльнісного (самостійність і творча активність, готовність до подолання труднощів, відповідальність за прийняту на себе роль, завершеність розпочатої справи) та рефлексивного (вміння вийти за рамки знайомого, прийняти нестандартні рішення, об’єктивно оцінити результати). Проаналізовано педагогічні умови розвитку ініціативності у самостійній ігровій діяльності дошкільників: надання можливості для самостійного вибору виду та способу дії, розгортанню самостійної ігрової діяльності повинна

передувати організована ігрова діяльність, забезпечення варіативності пропонуванних дій. Подані практичні рекомендації у виборі методів та прийомів розвитку ініціативності в самостійній ігровій діяльності дошкільників відповідно до поданих умов: для вибору виду діяльності застосування екрану вибору, створення ситуації успіху, створення куточків “Я хочу - я зробив”, використання методики “Модель трьох питань”, організація ранкового та вечірнього кола, метод проблемних ситуацій, метод розхитування ігрових стереотипів, метод «не знаю правил».

Ключові слова: ініціативність, самостійна ігрова діяльність, мотивація, методи, ситуація успіху.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. У науковому дискурсі проблем дошкільної освіти питання щодо визнання самостійної ігрової діяльності як провідної у дошкільному дитинстві є визначеним. На жаль, практика роботи ЗДО засвідчує, що пріоритетним напрямом залишається навчально-пізнавальна діяльність дітей, причому передача так званих ЗУНів (знань, умінь, навичок) тільки змінила вивіску на формування компетентності дитини, залишивши незмінним зміст діяльності, форми та методи взаємодії. Статус, місце та роль ігрової діяльності в життєдіяльності дітей та освітньому процесі дошкільного закладу суттєво змінилися. Останнім часом серед всіх функцій ігрової діяльності на перший план вийшла розважальна функція, що привело до істотного зменшення її виховного потенціалу (у іграх розважального характеру дитина тільки отримує задоволення від нескладної, але емоційно-забарвленої діяльності, яка не потребує організованості, творчої ініціативи, готовності до дій в складних ситуаціях). Вивчення стану організації й перебігу гри сучасних дошкільнят у ЗДО в межах локального

дослідження довело, що мінімізація ігрової діяльності в житті дитини негативно впливає на розвиток базових особистісних якостей, спричинює збіднення життєвого і пізнавального досвіду дитини.

У Законі України “Про освіту” підкреслюється, що вміння й прагнення самостійно думати, діяти, працювати – якості, необхідні сучасній людині. У дошкільному віці гра є провідним видом діяльності дітей, сферою прояву особистої ініціативи й активності, оскільки вона відповідає психічним і фізичним можливостям дитини та зумовлює найважливіші зміни у її психічних процесах, має сприяти формуванню базових особистісних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз свідчить про те, що проблема ігрової діяльності дітей дошкільного віку є предметом пильної уваги вітчизняних і зарубіжних учених: потенційні можливості ігор у вихованні базових якостей особистості (Г. Беленької, Н. Бойченко, О. Кошелівської, П. Саморукова, Л. Русан); аспект педагогічного керівництва ігровою діяльністю (Л.Артемова, А.Бурова, Н. Короткова, Г.Люблінська, В.Менджерицька); функція гри в аспекті соціалізації особистості (Е.Берн, В.Захарченко, Н.Захарова, Г.Костюк, Т.Маркова); проблема вивчення розвитку ініціативності особистості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Я. Пономарьов).

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкриття ролі ініціативності як базової якості в самостійній ігровій діяльності дошкільників, висвітлення педагогічних умов формування ініціативності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасне динамічне життя потребує від особистості бути активним й ініціативним, не уникати труднощів, уміти ставити перед собою реальні цілі й прагнути їх досягати, бути відповідальним і при цьому почуватися у своєму оточенні впевнено і комфортно. Визначення терміну “ініціативність” (франц. initiative, від лат. initium - початок) - почин; здатність людини до започаткування своїх рішень у різних сферах суспільного життя [1, с. 708]. У психології ініціативу розглядають як характеристику діяльності, поведінки та особистості людини, що означає здатність діяти по внутрішньому спонуканню [2].

Як зазначає С. Щавель, ініціативність становить собою критичне і, разом із тим, конструктивно-перетворювальне ставлення до навколишнього світу, до самого себе й своєї діяльності. Антиподами її виступають інертність, байдужість, консерватизм [3, с. 15]. О. Трошкін розглядає ініціативність як “якість особистості, у якій виявляється діяльнісний стан людини з її ставленням до змісту, характеру діяльності і прагненням мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення навчально-творчої мети” [4]. К. Абульханова-Славська вважає ініціативність однією з найважливіших форм соціальної активності, “що виступає проявом особистісного інтересу і творчого ставлення до дійсності, зустрічної активності стосовно іншої людини. Ця форма виступає як причина початку і розгортання діяльності” [5].

У більшості досліджень поняття “ініціативність” пов’язане з “активністю” і “самостійністю”. Одні вчені вважають, що активність породжує ініціативитиву (Є. Погодін), інші – що ініціатива орієнтує активні дії (К. Абульханова-Славська).

Ми погоджуємося з тим, що ініціативність, як якість особистості, є результатом розвитку багатьох особистісних сфер, характеризує дитячу діяльність через послідовні компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. Розглянемо ці компоненти ініціативності щодо дітей старшого дошкільного віку.

Мотиваційний компонент дитячої ініціативності, характеризується наявністю потреби в діяльності; спрямованістю та стійкістю мотивів, їх усвідомлення, співвіднесення дій з передбачуваним результатом. Когнітивний компонент характеризується сформованістю уявлення про мету діяльності, знань про послідовність дій, розуміння властивостей предметів і речовин, що використовуються в діяльності. Серед значущих характеристик діялісного компоненту відзначають модальність відношення до справи, самостійність і творча активність, готовність до подолання труднощів, відповідальність за прийняту на себе роль, завершеність розпочатої справи. До основних характеристик рефлексивного компонента ініціативності відносимо вміння вийти за рамки знайомого, прийняти нестандартні рішення, самостійно виконати цілісну дію в різних умовах, об'єктивно оцінювати результати.

Для формування ініціативності потрібно створювати такі умови, при яких діти зможуть розвивати кожен з зазначених компонентів ініціативності. Розглядаємо такі педагогічні умови розвитку ініціативності у дітей дошкільного віку в самостійній ігровій діяльності: надання можливості для самостійного вибору виду та способу дії, розгортанню самостійної ігрової діяльності повинна передувати організована ігрова діяльність, забезпечення варіативності пропонованих дій.

Для надання можливості для самостійного вибору виду та способу дії, дорослий повинен створити умови, що надають дитині можливість

задовольнити власні інтереси, підтримати виниклу ініціативу з організації власної діяльності. Цілеспрямована педагогічна робота полягає в навчанні дітей самостійно обирати тему гри, створювати предметно-ігрове середовище, планувати ігри, у вмінні розгортати сюжети гри. У дитини формується внутрішній план дій, коли вона моделює майбутню власну діяльність: дитина формулює (внутрішньо, а інколи дитина промовляє вголос) завдання, складає план дій з її реалізації, готує умови для розгортання діяльності, реалізовує поставлені власні завдання, завершує діяльність, представляє її результати. З метою уникнення конфліктних ситуацій під час ініціювання самостійної ігрової діяльності потрібно ввести правила поведінки дітей (залучити дітей до їх створення) у ігровому середовищі, які сприятимуть підтримці партнерського стилю спілкування дітей в групі. Також потрібно “унаочнити” момент вибору, зробити цей етап “видимим”, виявити його як для дорослого, так і для дитини.

Розгортанню самостійних ігрових дій *має передувати організована ігрова діяльність під керівництвом вихователя*. Завдяки педагогу, який скеровує дії дітей, поданими зразками ігрових дій і налагодженням партнерських відносин з усіма учасниками гри, у дітей поступово формується той ігровий досвід і арсенал засобів його застосування, який згодом надасть змогу грати автономно, керуючись власними бажаннями, ініціативами, творчими задумами [6]. Участь вихователя спрямована на те, щоб за потреби допомогти визначитися зі змістом діяльності, вибрати зручне місце, націлити на раціональні способи дій, визначити зручний порядок виконання творчого задуму, посприяти об’єднанню дітей для спільної діяльності, запобігти виникненню конфліктів.

Для “забезпечення варіативності пропонованих дій” необхідно надавати дітям можливість вибору варіанту способів ігрових дій та засобів

для реалізації власних задумів [відповідно](#) до їх інтересів, потреб і можливостей. Варіативність ми розуміємо як “протиставлення двох і більше актів виконання в межах певної локальної групи контактного характеру” [7; 136]. Н. Тверезовська визначає варіативність як “можливість утворювати варіації, різновиди моделей навчання, а також способів досягнення тих або інших дидактичних цілей”. Інакше кажучи, варіативність – це забезпечення можливості вибору як для того, хто навчає, так і для того, хто навчається [8, с. 3]. Реалізація цієї умови сприяє формуванню у дошкільників варіативного мислення, тобто поняття можливості різних варіантів розв’язання проблеми, формування здатності до систематичного перебору варіантів і вибору оптимального варіанта, формування такої картини світу у свідомості дитини, котра забезпечувала б надалі її орієнтацію в різного роду життєвих ситуаціях, у тому числі й ситуаціях невизначеності.

З метою реалізації першої організаційно-педагогічної умови розвитку ініціативності “*надання можливості для самостійного вибору виду та способу дії*” провели вивчення індивідуальних інтересів, потреб дітей. Спостереження та бесіди з дошкільниками старшого віку показали, що більшість дітей хочуть змін в обстановці групи: поміняти або урізноманітнити іграшки; оновити інтер’єр (змінити колір стін, додати декоративні елементи та ін.); поміняти меблі (на більш красиву, зручну та ін.).

Самостійність у виборі виду та способу дій забезпечується завдяки використанню спеціального плану групи “Екрану вибору” (варіант SCRUM-дошки), у якому кожна дитина виставляє свою фішку у ігровому куточку, у якому вона хоче грати. Таким чином, дитина заявляє про своє бажання займатися певним видом діяльності, робить свідомий вибір та

несе відповідальність за свій вибір та діяльність (“я хочу цим займатись”) (фото 1.).

Фото 1. Екран вибору діяльності

Одним із вагомих способів підтримки ініціативи дітей є *створення ситуацій успіху*, що ми розуміємо як сукупність умов і обставин, за яких створюється можливість досягнути значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. З психологічної точки зору успіх – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, надіями, або перевершив їх [9, с. 22]. Мовленнєвими формулами створення ситуації успіху можуть бути такі: “Тільки ти зможеш це зробити... Ніхто, крім тебе... Саме ти здатний це зробити...”.

Унаочнення мети, способу та результатів діяльності можливо завдяки створенню куточків “Я хочу – Я зробив”, у якому закріплюються 2 стрічки, над цими стрічками прикріплюємо назви “Я хочу – Я зробив”. На початку тижня вихователь звертається до дітей з проханням, хто хоче той може замалювати свої бажання щось зробити на аркуші паперу та прикріпити до стрічки “Я хочу”. В кінці тижня вихователь просить дітей, які здійснили своє бажання замалювати результат та прикріпити його до

стрічки “Я зробив”. Таким чином відбувається унаочнення відповідності бажань, дій та результатів діяльності.

Для реалізації другої організаційно-педагогічної умови “розгортанню самостійної ігрової діяльності повинна передувати організована ігрова діяльність” запровадили обговорення планів та способів дій під час ранкового кола. У колі обговорюється вибір теми і планування видів діяльності самими дітьми (місця роботи, матеріалів, партнерства), індивідуальна або спільна діяльність в Центрах активності протягом дня. Спільне планування діяльності педагога з дітьми засноване на використанні методики “Модель трьох питань”: Що ми вміємо? Чого ми хочемо навчитися? Що зробити, щоб навчитися?

Для реалізації цієї умови використовують такі педагогічні прийоми, як пропозиція вихователем готового сюжету різної складності, демонстрація зразка ігрової дії, виконання головної ролі; показ ігрових дій; опис сюжету, персонажу або емоційного стану персонажів (наприклад, хворої ляльки); вправлення дитини у ігрових діях або суміжне їх виконання; вправлення у ігрових діях у нових ситуаціях; запитання до дитини, до персонажу; проблемні ігрові ситуації; допомога у об’єднанні кількох сюжетів в одну розгорнуту гру (підказкою, натяком, порадою, запитанням, пропозицією); пряме втручання у гру, якщо вона набула негативного спрямування (вихователь у ігровій формі відштовхує способи виходу у ситуації, що склалася) [10].

Під час підсумкового вечірнього кола проводиться аналіз реалізації власних ініціатив, обговорюють, наскільки отриманий результат відповідає задуманому, що допомагало і що заважало в досягненні мети; намітити подальші кроки (перспективи розвитку). Щоденні обговорення на

ранковому колі і підсумковому колі запланованих і виконаних справ можуть породжувати нові ідеї та ініціативи дітей і дорослих.

Для реалізації третьої організаційно-педагогічної умови “забезпечення варіативності пропонованих дій”, спрямували свою роботу за такими напрямками, які сприятимуть змінності розвиваючих впливів на дошкільника: насичення ігрового середовища різноманітним ігровим обладнанням; обмеження кількості ігрового обладнання; змінність ігрового обладнання; самостійне визначення дітьми змістового наповнення центрів активності; застосування методу “сюрпризності” при наповненні ігрових центрів; тематичне або проблемне наповнення ігрових куточків. Чергування цих способів організації середовища, сприятимуть розвитку ініціативності дошкільників. Для реалізації цієї умови нами було застосовано такі методи:

1. Метод проблемних ситуацій (діти вирішують ряд ігрових завдань, в яких: вчиться ставити мету, готує умови для її досягнення, засвоює нові способи дій).

2. Метод “розхитування ігрових стереотипів”. Для цього ми придумували нові правила гри, показували нові способи дій у звичайних обставинах, шукали нові способи застосування звичних ігрових приладів.

3. Метод “дій у ситуації невизначеності” допомагає захопити дітей грою з незнайомим їм ігровим матеріалом (мені дали гру, та не сказали, як в неї грати, давайте придумаємо правила).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що ігрова діяльність має великий потенціал для виховання ініціативності як базової якості у дітей дошкільного віку. Вона сприяє розвитку таких її компонентів, як-от: активному пізнанню довколишнього

середовища і себе в ньому, усвідомленню свого “Я” і своїх можливостей; формуванню мотивів щодо застосування набутих знань в різних ігрових ситуаціях, уміти орієнтуватись у нових умовах; умінню критично оцінювати отриманий результат, прагнути до його вдосконалення, умінню приймати власні рішення; розумінню відповідальності за власні дії, умінню діяти згідно встановлених правил і підпорядковувати себе їм за власною ініціативою, а не під керівництвом дорослого.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у створенні експериментальної моделі виховання ініціативності як особистісної якості у самостійній ігровій діяльності в дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Український радянський енциклопедичний словник: В 3-х т. [Редкол.: А. В. Кудрицький та ін.] –2-ге вид. – К.: Голов. Ред. УРЕ, Т. 1. – 1986. – 756 с.
2. Общая психология. Инициативность. URL: <http://psyznaiyka.net/view-xarakter.html>
3. Щавель С. А. Социальная сфера и мотивация творческой активности: автореф. дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.04 / Щавель С. А.; АН БССР; Институт социологии Минск. – Минск, 1990. – 34 с.
4. Трошкін О. Педагогічні умови розвитку ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності: Дис...канд. пед.наук: 13.00.04. - Донецьк, 2004.
5. Абульханова- Славська К.А. Деятельность и психология личности. - М.: Наука, 1980.- 336с.
6. Інструктивно-методичні рекомендації “Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі” [Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки

України від 26.07.2010 р. №1.4/18-3082].-[Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/9091/>

7. Чистов К. Вариативность и поэтика фольклорного текста // IX Международный съезд славистов “История культуры, этнография и фольклор славянских народов”. – М.: Наука, 1983. – С.143-169.
8. Тверезовська Н. Т. Вариативність як визначальний чинник удосконалення освіти / Н. Т. Тверезовська // Инновационные образовательные технологии. – 2007. – № 3. – С. 3-10.
9. Єфімова І. Педагогічна технологія Створення ситуації успіху інтерактивні методи перевірки знань / І. Єфімова // Укр. мова і літ. в школі. – 2009. - №20. – 22 с.
- 10.Короткова Н. А. Сюжетно-рольова гра старших дошкільників. // Дитина в дитячому саду. - 2006. - № 2. - С. 84 – 87

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019

БЕССОНОВА Ольга

научный корреспондент лаборатории дошкольного образования
Института проблем воспитания НАПН Украины, г. Киев
ул. Берлинского, 9, г. Киев, Украина.

E-mail: 74bessonov@gmail.com

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ
ИНИЦИАТИВНОСТИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ИГРОВОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ**

Резюме. В научно-методической статье проделан дефиниционный анализ понятия "инициативность", которую мы понимаем как качество личности, которое способствует проявлению личностного интереса, творческого, конструктивно-преобразовательного отношения к действительности и стремление мобилизовать свои морально-волевые

усилия на достижение цели. В большинстве исследований понятие “инициативность” связано с “активностью” и “самостоятельностью”. На основании анализа последних научных публикаций определена роль инициативности в развитии структурных компонентов деятельности дошкольников: мотивационного (мотивы и потребность деятельности), когнитивного (представления о цели деятельности, знаний о последовательности действий), деятельностного (самостоятельность и творческая активность, готовность к преодолению трудностей, ответственность за принятую на себя роль, завершенность начатого дела) и рефлексивного (умение выйти за рамки знакомого, принять нестандартные решения, объективно оценить результаты). Проанализированы педагогические условия развития инициативности в самостоятельной игровой деятельности дошкольников: возможность самостоятельного выбора вида и способа действия, развертыванию самостоятельной игровой деятельности должна предшествовать организованная игровая деятельность, обеспечение вариативности предлагаемых действий. Поданы практические рекомендации в выборе методов и приемов развития инициативности в самостоятельной игровой деятельности дошкольников согласно представленных условий: для выбора вида деятельности применение экрана выбора, создание ситуации успеха, создание уголков «Я хочу - я сделал», использование методики “Модель трех вопросов”, организация утреннего и вечернего круга, метод проблемных ситуаций, метод расшатывания игровых стереотипов, метод «не знаю правил».

Ключевые слова: инициативность, самостоятельная игровая деятельность, мотивация, методы, ситуация успеха.

BESSONOVA Olga

scientific laboratory correspondent of pre-school education in the institute of problem upbringing in Ukraine, Kiev

St.. Berlin, 9, Kiev, Ukraine.

E-mail: 74bessonov@gmail.com

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF INITIATIVE IN INDEPENDENT PLAY ACTIVITIES PRESCHOOLERS

Summary. The article presents a definitive analysis of the concept of “initiative”. Based on the analysis of recent scientific publications, the role of initiative in the development of structural components of preschool children (motivational, cognitive, activity and reflexive). The pedagogical conditions of development of initiative in independent game activity of preschool children are analyzed. Practical recommendations in the choice of methods and techniques of development of initiative in independent game activity of preschool children are given.

Key words: initiative, independent game activity, motivation, methods, the situation of success.

Abstract. Introduction. The Law of Ukraine “on education” emphasizes that the ability and desire to think independently, to act, to work is a qualities necessary for modern man. At preschool age, the game is the leading activity of children, the sphere of manifestation of personal initiative and activity, because it corresponds to the mental and physical capabilities of the child and determines the most important changes in his mental processes, should contribute to the formation of basic personal qualities.

Analysis of publications. Problem investigated: the potential of games in education the basic qualities of the individual (G. Belenkaya, N. Boichenko, A. Koshelivka, P. Samorukova, L. Rusan); the pedagogical aspect of leadership games

activities (L. Artemova, A. Burov, N. Korotkova, G. Lyublinskaya, V. Mengeritska); the function of the game in the aspect of socialization (E. Bern, V. Zakharchenko, N. Zakharova, G. Kostyuk, T. Markova); the problem of studying the development of individual initiative (B. Ananyev, L. Vygotsky, I. Ponomarev).

Purpose. The purpose of the article is to reveal the role of initiative as a basic quality in independent play activities of preschool children, coverage of pedagogical conditions of formation of initiative.

Results. In the scientific-methodical article the definitional analysis of the concept "initiative" is made. Based on the analysis of recent scientific publications, the role of initiative in the development of structural components of preschool children: motivational, cognitive, activity and reflexive. Pedagogical conditions of development of initiative in independent game activity of preschool children are analyzed: providing an opportunity for an independent choice of a type and a way of action, deployment of independent game activity should be preceded by the organized game activity, providing variability of the offered actions. Practical recommendations in the choice of methods and techniques for the development of initiative are given: to choose the type of activity, the use of the selection screen, the creation of a situation of success, the creation of corners "I want - I did", the use of the technique "Model of three questions", the organization of the morning and evening circle, the method of problem situations, the method of loosening game stereotypes, the method "I do not know the rules".

Conclusion. Independent game activity promotes active knowledge of the environment and yourself in it, awareness of their capabilities, the formation of motives for the application of acquired knowledge in various game situations, the development of the ability to make their own decisions, the ability to act according to the established rules and submit themselves to them on their own initiative, and not under the guidance of an adult.

Key words: initiative, independent game activity, motivation, methods, the situation of success.

REFERENCES

1. Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk (Red.). (1986). K.: Holov. Red. URE, (T. 1), [in Ukrainian].
2. Obshchaia psikhologiiia. Initsiativnost. URL: <http://psyznaiyka.net/view-xarakter.html> [in Russian].
3. Shchavel, S. A. (1990). Sotsialnaia sfera i motivatsiia tvorcheskoi aktivnosti. (Avtoref. dis. d-ra sotsiol. nauk). Minsk. [in Russian].
4. Troškin, O. (2004). Pedahohični umovy rozvytku iniciatyvnosti majbutnix dyzajneriv u procesi navčal'no-tvorčoji dijal'nosti (Dys. kand. ped.nauk). Donec'k. [in Ukrainian].
5. Abulkhanova- Slavska, K. A. (1980). Deiatelnost i psikhologiiia lichnosti, M.: Nauka. [in Russian].
6. Instruktyvno-metodyčni rekomendaciji “Pro orhanizovanu i samostijnu dijal'nist' ditej u doškil'nomu navčal'nomu zakladi”. (2010). [Lyst Instytutu innovacijnyx texnologij i zmistu osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrajinny vid 26.07.2010 r. № 1.4/18-3082]. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/9091/> [in Ukrainian].
7. Chistov, K. (1983). Variativnost i poetika folklornogo teksta [IX Mezhdunarodnyi sieezd slavistov “Istoriia kultury, etnografiia i folklor slavianskikh narodov”]. M.: Nauka, 143-169. [in Russian].
8. Tverezovs'ka, N. T.(2007). Variatyvnist' jak vyznačal'nyj čynnyk udoskonalennja osvity. Ynnovacyonnye obrazovatel'nye texnologyy, 3, 3-10. [in Ukrainian].

9. Jefimova, I. (2009). Pedagogična tehnoloģija Stvorennja situaciji uspihu interaktyvni metody perevirky znan' . *Ukr. mova i lit. v školi*, 20, 22. [in Ukrainian].
10. Korotkova, N. A. (2006). Siuzhetno-rolova gra starshikh doshkilnikov. *Ditina v ditiachomu sadu*, 2, 84 – 87 [in Russian].

(Переклад зроблено особисто автором статті)

УДК [373.2.091.33-027.22:796]:17.022.1

БОНДАРЕНКО Наталія

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський, 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ГРА ТА ІГРАШКА У ФОРМУВАННІ ОСНОВ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація. В статті в статті продовжено науково-методичний пошук дослідження значення гри та іграшки у формуванні основ духовних цінностей старших дошкільників. Проаналізовано деякі підходи науковців і практиків з означеної проблеми. Розкрито важливість використання ігрової діяльності в розвитку особистості дітей дошкільного віку у формуванні базових основ особистості. Такий підхід дозволяє переорієнтувати увагу дорослих з пріоритету інтелектуального розвитку дитини на провідний в дошкільному дитинстві формування життєво необхідних якостей особистості.

© Бондаренко Н., 2019

Ключові слова: гра, іграшка, дошкільник, духовність, духовні цінності, освітній простір, дошкільний заклад, компетенція, ігрові технології, одухотворене середовище.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Наше сьогодні позначено швидкоплинними змінами у розвитку дитини. Вона стає все більше емоційною, вразливою, з гострим бажанням пізнавати все нове, цікаве, прилучатися до мас-медіа, оволодівати сучасними інтернет технологіями. Вихователі намагаються надати дітям знання, вміння, окреслені у Базовому компоненті, варіативних програмах, але на заняттях, в процесі проведення різних режимних моментів діти все частіше відволікаються, не вміють слухати, сконцентрувати увагу, у деяких виникають проблеми з запам'ятовуванням, пізнавальний інтерес не стійкий і педагогу необхідно шукати все нові, більш ефективні освітні технології, наочність, яка допоможе дітям сконцентрувати увагу, зацікавить їх.

Батьки вважають за необхідне створити умови, прикладати всі зусилля для раннього, сверхраннього розвитку дитини, нехтуючи або не підтримуючи дитячу гру, забувають про те, що саме гра найважливіший вид діяльності, який сприяє розвитку усіх компетентностей дитини, самий природній, необхідний у цьому періоді життя. І особливо важлива гра для формування основ духовних цінностей дошкільника, тому що, вона сприяє «вихованню людини в дитині» (В.Зеньківський).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблема особистісного розвитку дитини

дошкільного віку, отримання знань, вмінь, навичок, певного соціального досвіду, формування базових якостей, що відбуваються в освітньому середовищі дошкільного закладу та сім'ї є дуже важливою на сучасному етапі.

Особливе значення для формування у дітей старшого дошкільного віку духовності, духовних цінностей, зважаючи на їх вікові особливості (емоційність, вразливість, конкретно-образний характер мислення, яскрава творча уява, радість, подив від спілкування з оточуючим світом та здатність до сприйняття нового, яскравого, красивого, бажання брати приклад з дорослих, копіювати їх поведінку), має ігрова діяльність.

Є різні підходи до визначення поняття гри. Ми наведемо найбільш фундаментальне, з нашої точки зору, і на яке посилається М.Коченгіна зміст його розкрито в Конвенції ООН про права дитини (ст. 31), як-от: «Ігри дітей – будь-які акти, дії або процеси, які ініціюють, контролюють та організують самі діти...Особи, які опікуються дітьми можуть сприяти створенню умов, у яких проводяться ігри, але самі ігри мають необов'язковий характер, виходять із внутрішньої мотивації дітей та проводяться самі по собі, а не з якою-небудь метою... Ігри можуть набувати безконечно різноманітних форм (групові або індивідуальні)» [1, с. 5].

Автор статті, яка вивчала міжнародний досвід використання ігор у розвитку дошкільників, організацію освітнього середовища в дитячих садках, акцентує увагу педагогічної спільноти на ті актуальні питання, які потребують негайного вирішення, як-от: «... невизнання значення ігор, розваг для розвитку дітей», «... недостатній доступ до природи (і особливо підкреслено значення таких ігор для формування основ духовності); «комерціалізація» ігор [1, с.4-8].

Саме організація різних видів ігор з використанням іграшки створюють передумови для формування піднесеного, радісного оптимістичного настрою, одухотвореного сприйняття реалій життя, дають змогу дитині засвоїти систему духовий цінностей.

Про актуальність проблеми дитячої гри та іграшки, необхідність її негайного повернення в простір дошкільних закладів, сім'ю говорять і учасники Всеукраїнського науково-практичного семінару «Іграшка та ігрові посібники в системі засобів формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку» в м. Харків. Було обговорено цілу низку дуже важливих проблем, але є напрямок особливо болючий, про що йшлося в доповіді науковця Олени Низковської - це невідповідність сучасних іграшок санітарно-гігієнічним, психолого-педагогічним вимогам, їх руйнівний вплив на сприйняття дошкільниками світу та його духовних цінностей.

На всіх етапах історичного розвитку людства найбільш болючою проблемою була проблема удосконалення людини, її сходження до найвищих ідеалів духовності.

Гру та іграшку, обов'язкових атрибутів радісного, щасливого дитинства вчені вважають невід'ємною частиною культури. Духовну цінність у сучасній філософській та психолого-педагогічній науці розглядають як культурну цінність особистості.

Особливий інтерес для нашого дослідження мають погляди філософа В.Розанова, який довів, що в основі духовності лежить ідеал добра, любові, прихильності. Він пов'язував духовне становлення особистості з культурою, відзначаючи, що культура є все, в чому схований будь-який культ [2].

К.Карасьова підкреслює, що: «Процес активного привласнення культурних надбань людства є природним для дошкільного дитинства. Так для його розгортання необхідні допоміжні «культурні засоби» [3, с. 8]. Науковець вважає гру та ігрові ролі засобами, через які дитина отримує систему ціннісних уявлень про світ, себе, життєвий простір навколо неї.

Є.Бондаревська, продовжуючи думку вчених, наголошує на актуальності створення культурного середовища проживання дитини і розглядає дитину як найвищу цінність виховання, її самоцінність. Методологічно виваженою є позиція автора щодо значення культури як цінності виховання. На базі цих положень була розроблена концепція дитинства, яка стверджує самоцінне значення усього періоду життя людини. Вона підкреслює необхідність культивування охоронного відношення до дитинства та допомогти дитині прожити цей період в радості й повноті устремлінь [4, с. 96].

Саме культурне середовище формує образ людини культури, якій притаманна культурна ідентичність, духовність, моральна та естетична вихованість [4, с. 98]. Згідно до концепції автора, виховання людини культури полягає у формуванні вільної, гуманної, духовної, творчої, практичної особистості [4, с. 34].

Сучасні дослідження, присвячені проблемі духовних цінностей, та їх формування у молодого покоління, йдуть в Україні в різних напрямках. Науковий пошук педагогів звертається і до християнських традицій (А.Богущ, М.Мельничук, Н.Химич), і до зв'язків з естетичним вихованням (О.Комаровська, М.Роганова) і до класичної педагогічної спадщини (С.Русова, В.Сухомлинський) тощо.

І.Бех під духовними цінностями особистості розуміє «існування людини за законами Істини, Добра і Краси». Важливого значення автор

надає принципам відбору методів розвитку особистості, коли акцент робиться на взаємній повазі, розумінні, любові і співтворчості вихованця і вихователя; заохочення дітей до відповідей, які хотіли б почути від них; схваленню дитини з боку дорослого, якого вона найбільш любить та поважає; наданню дитині свободи вираження думок, почуттів та ін. [5, с. 16-21].

Є й ґрунтовні дослідження (Н.Фоломєєва), в яких розробка гуманістично-орієнтованої технології та відповідної виховної системи побудована на поєднання гри та свята [6].

Формулювання цілей статті. Отже, метою даної публікації є висвітлення фрагменту моделі формування основ духовних цінностей дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності в педагогічній системі дошкільного закладу. Дослідження особливостей використання різних видів ігор у формуванні основ духовності старшого дошкільника, вибір іграшок, ігрових технологій, готовність педагогів до ролі посередника, наставника, налаштованість батьків до спільного ігрового проживання разом з дитиною – питання, на які має надати відповіді як наука, так і практика.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основна тенденція дітей дошкільного віку є виникнення прагнення бути як дорослий і, наслідуючи дорослим, дитина грає, виявляє самостійність і тим самим, поступово привчається до спілкування, суспільно-корисної праці, набуває соціальний досвід життя у суспільстві. Особливо потреба дитини бути «як дорослий» задовольняється в сюжетно-рольовій грі, найскладнішому виді діяльності, яким дитина оволодіває протягом дошкільного дитинства. Гра, виготовлення іграшок власноруч, підготовка атрибутів, костюмів для ігор-

драматизацій дають дитині основу для повноцінного розвитку, співпраці з дорослим, однолітками, формування навчальних мотивів, розвитку творчості.

Д.Ельконін вважав, що змістом розгорненої, розвиненої форми рольової гри є не предмет і його використання або зміна людиною, а відносини між людьми, здійснювані через дії з предметами [7].

Саме в цей період значну роль відіграє підготовка до навчання, але домінуючою є сюжетно-рольова гра, тому що формується потреба у актуальній творчій діяльності. Діти прагнуть до безпосередньої участі у сюжетно-рольових іграх, іграх-драматизаціях, у створенні образного світу через виконання ролей, підготовку декорацій, атрибутів.

Духовнотворча функція є одним з найважливіших механізмів духовного розвитку, провідним критерієм розвиненого дитинства. Ми, вважаємо, що феномен духовності є універсумом творчих здібностей людини, що становить простір розвиваючого спілкування суб'єктів різного масштабу і рівня. Отже, дитина не тільки привласнює, але і творить культуру. Творить не у вигляді нових речей і ідей, а у вигляді нових універсальних духовних цінностей.

У старшому дошкільному віці дитина починає розуміти зміст моральної норми, розуміє її об'єктивну необхідність для регулювання взаємовідносин між людьми. Фахівці вважають, що найтипівший стан нормальної дитини – радість життя, життєрадісність, переповненість веселою енергією життя, емоціями, що б'ють через край [8, с. 23]

В процесі дослідної роботи ми акцентували увагу на формуванні у старших дошкільників інтелектуальних, моральних та естетичних духовних цінностей. Умовність такого поділу полягає у тому, що по-перше, педагогічний процес має цілісний, комплексний характер і будь

який розподіл його змістовного компоненту має свідомо умовний характер, по-друге, вікові особливості старших дошкільників зумовлюють мобільність, постійну трансформацію і перетікання цінностей з однієї групи до іншої, і навпаки; то-третє, всі ці цінності тісно взаємопов'язані між собою, впливають на формування одне одної і, навіть створюють кумулятивний ефект (вибухоподібне зростання показників формування духовних цінностей у певні періоди розвитку дітей).

Необхідно створювати відповідні умови для одухотворення інтелектуальних, моральних та естетичних цінностей, для трансформації знань (раціональний компонент) у свідомість і підсвідомість (емоційно-духовний компонент) дитини. Основний механізм формування духовних цінностей дітей старшого дошкільного віку є наступним - через накопичення диференційованих слухових, зорових, тактильних вражень у процесі становлення та розвитку духовного світу дитини, виникає її інтерес до гармонії звуків, кольорів, форм, зароджується елементарна естетична вибірковість – естетичні почуття, смаки, ідеали, що відрізняються рівнем відображених знань, конкретно-чуттєвим досвідом. [9, с. 13].

Тож іграшка, як обов'язковий супутник дитинства, дає можливість формувати різні групи духовних цінностей. З точки зору дослідниці О.Батухтіної особливого значення у вихованні дітей старшого дошкільного віку набуває народна іграшка – найдоступніший засіб народної педагогіки [10].

Саме в грі дитина набуває можливість діяти відповідно до моральних норм, загальнолюдських цінностей, вчиться налагоджувати стосунки, вирішувати на морально-виправдованій основі проблемні ситуації,

суперечки, тобто поступово отримує досвід життя в сучасному соціумі (О.Запорожець, О.Кононко, В.Котирло, Т.Поніманська).

Виховний ефект має відображення у ігрових стосунках при виконанні ролей реального життя, подій, які зацікавили дитину, праці дорослих або дій улюблених персонажів казок, мультфільмів. Так, діти не тільки «будують», «лікують», «подорожують», «навчають у школі», виконуючи певні ролі, а вчаться проявляти турботу, співпереживати, творити й зберігати красу, надавати допомогу, а також бути сміливими, дружніми, чесними, працьовитими.

Цікавою є точка зору науковця О.Мірошникова стосовно того, що дитяча гра лише окрема частина того світу, який визначається поняттям «гра». Дошкільники в іграх копіюють поведінку, діяльність дорослих людей відображають тільки те, що їм зрозуміло, цікаво. Але автор підкреслює, що термін «гра» має багато значень (наприклад: гра актора на сцені, гра на музичному інструменті, гра в поло) [11, с. 159-162]. При цьому, гра своїми коріннями сягає в історичну далечінь, і сьогодні існують різні концепції стосовно привалювання важливості гри, як частини культури людського суспільства. Таким чином, О.Мірошников висловлює точку зору, що гра може наблизити дитину до суспільства дорослих у більшій мірі, ніж її фізичне дорослішання [11, с. 161].

Вдосконалення рівня компетентності дитини через улюблені для неї ігри дозволять їй поширити вміння відображати працю дорослих, залучить її до світу дорослих.

Організуючи предметно-освітнє ігрове середовище в дошкільному закладі з метою удосконалення ціннісних основ особистості дошкільника, ми спираємося на принципи системності знань (Н.Гавриш, К.Крутії), який надає можливість враховувати вікові та індивідуальні можливості дитини,

набувати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (а що буде, якщо я порушу правило ...або для перемоги у виконанні завдань гри буду нехтувати інтересами друзів; щоб бути першим...; отримати похвалу, нагороду, цікаву іграшку, привабливу роль тощо.) та створює певні передумови для формування системи знань про зміст духовних цінностей, норм і правил поведінки, наслідків їх порушення. Вся система організації життя дошкільника побудована на принципах інтеграції форм використання, методів і прийомів, теорії і практики, різних видів дитячої діяльності [12]. Такий підхід (К.Крутій) дозволяє сконцентрувати зусилля різних учасників освітнього процесу і так організувати діяльність, коли вирішення проблеми формування духовних цінностей у старших дошкільників є наскрізною й охоплює як різні заняття, так і організацію ігрової діяльності, режимних моментів, розваг. Наприклад, в процесі експериментальної роботи ми використовували театралізовані ігри. Бо коли діти є активними учасниками – виконують ролі, готують костюми та декорації, вони на вчинках своїх та дітей вчать аналізувати власну поведінку, краще розуміють своїх однолітків, дорослих. Залучення дітей до організації театральної-ігрової діяльності дозволило їм усвідомити важливість гуманних стосунків персонажів, навчило вмінню виражати емоції, оцінювати з морально-етичних позицій вчинки у реальному житті (добре, красиво, шанобливо, привітно). Отже, ми вважали за необхідне конкретизувати уявлення дітей про духовні цінності, формувати у них мотиваційні установки, удосконалювати прояву емпатії та альтруїзму у спільних діях, створювати умови для опанування дітьми адекватних засобів вираження емоцій, почуттів, як підґрунтя прояву в поведінці дошкільників духовних цінностей [13].

У театралізованих іграх за допомогою різних виразних засобів (міміка, інтонація, жест, хода) розігрували різні літературні твори, в яких діти не тільки знайомились з їх змістом, а й відтворювали різні образи героїв (добрих, злих, щедрих, жадібних, хитрих, впертих) набували досвіду співчуття тим героям, які потрапили у біду або раділи їх перемогам над негараздами. Така робота йшла в тісній співпраці із музичними, образотворчими заняттями, заняттями з розвитку мови.

З метою збагачення дітей яскравими враженнями та для формування інтересу до театралізованих ігор ми використовували такі форми роботи як: підготовка театралізованих виступів дітей для батьків, гостей та для дітей інших груп, відвідування театралізованих вистав «Снігова королева», «Червона шапочка», «В гостях у Покемонів» та в дошкільному закладі був створений «куточок театру», бо важливою умовою розвитку театралізованих ігор, прояву творчості дітей є організація відповідного середовища. Для подальшого закріплення дітьми знань про норми, правила, удосконалення соціального досвіду взаємовідносин з іншими, вміння помічати емоційний стан, співчувати, співпереживати, радіти, надавати допомогу, ми створювали ситуації для виникнення у дітей сюжетно-рольових ігор за соціальною тематикою («Мамине свято», «Лялька захворіла», «До бабусі на гостини», «День народження братика», «Ми – будівельники» та ін.). Це особливо необхідно, бо вже доведено, що діти дошкільного віку іноді й знають зміст норм і правил поведінки, добре відповідають на занятті, пояснюють необхідність їх виконання, але в реальному житті чинять навпаки. Вважаємо, що саме створення навколо дитини зони емоційного комфорту гармонійного середовища, наповненого цікавою діяльністю, любов'ю, повагою до кожної особистості, невимушеної зацікавленості до інтересів, потреб дітей дозволять підвести

дітей до прояву чуйності, доброзичливості, співчуття, милосердя і навіть отримати задоволення від вияву їх у власних позитивних вчинках.

Під час проведення бесід, перегляду відео та мультфільмів, картин та ілюстрацій, де відображена людина-трудівник, які були доповнені екскурсіями до місця роботи батьків вихованців (крамниця, школа, аптека, бібліотека та інше), ми не тільки познайомили дітей з професіями дорослих, розширили їх кругозір, доповнили знання про оточуюче середовище, а й розкрили важливе значення результатів праці, виховували шанобливе ставлення до людини праці. Це дозволило надати дітям нові ідеї для ігор, бажання власноруч виготовляти ігрові атрибути, вигадувати сюжетні лінії, самостійно розділяти ролі, розвивати ігровий сюжет. Діти задавали педагогу питання, уточнюючого характеру, інтерес до гри був стійким, ми спостерігали ситуації, коли теми гри об'єднувалися і ігрові дії продовжувалися декілька днів. Такий підхід дозволив нам сформувати бережливе ставлення до книжок, іграшок, одягу, продуктів харчування, як результату праці дорослих, вміння проявляти турботу, людяність, милосердя увагу, надавати за власною ініціативою допомогу старшим. Наші спостереження зафіксували, як під впливом удосконалення почуттєво-емоційної сфери у дошкільників змінювалося ставлення до іграшок, які є прообразом «мами-доньки», «лікаря-хворого», «старшої сестри - маленького братика», їх ігрові дії все частіше відображали турботу, ніжність, бажання пестити, обіймати, втішати або розважати, співчувати.

Про позитивні зміни у структурі міжособистісних відносин свідчить факт справедливого розподілу ролей, іграшок, бажання проявити справедливість, тактовність, підтримку, вміння очікувати, поступатися, зменшилося кількість скарг на порушення поведінки однолітками.

Звичайно результативність такої діяльності залежить від спільних зусиль всіх дорослих (педагогів, психологів, батьків), які мають об'єднати всі зусилля у створенні для дітей одухотвореного соціокультурного, розвивального середовища.

Необхідно всім разом повернутися до забутих традицій спільних спортивних змагань, відвідувань театру, виставок, перегляду улюблених фільмів, виготовлення власноруч в сім'ї іграшок, ретроспективних спогадів про те, як дорослі були маленькими в які ігри грали та про їх улюблені іграшки. Ми не ставили за мету розкрити зміст роботи з батьками в статті з цієї проблеми, тому тільки фрагментарно зосередили увагу на деяких прийомах роботи, які ми використовували в практиці дослідження, але вважаємо, що дотримання принципу наступності в роботі дошкільного закладу та сім'ї створить певні передумови для формування основ духовності дошкільника

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Ми акцентували увагу на значенні використання ігрової діяльності у формуванні різних складників життєвої компетентності дітей дошкільного віку, а особливо основ духовних цінностей як її складової.

В контексті статті підкреслюється, необхідність поєднання виховних зусиль сім'ї та дошкільного закладу, актуальність відновлення стратегії і тактики, змісту і форм взаємодії дошкільного закладу з батьками у повернення гри та іграшки у виховний процес, удосконалення освітнього простору дошкільників.

Подальшого вивчення потребують удосконалення інноваційних, ігрових технологій і впровадження їх в освітній процес ЗДО, вивчення

проблем використання сучасної іграшки як засобу соціалізації дітей та їх морального розвитку, підготовки до успішного навчання дітей у школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коченгіна, М. Забезпечимо дитині право на гру: Міжнародний досвід / М.Коченгіна // Дошкільне виховання. – 2018. – № 1. – С. 4 – 8.
2. Розанов В. Религия. Философия. Культура./ В. Розанов. – М.: Республика, 1992. – 399 с.
3. Карасьова К. Формуємо ціннісні орієнтири у грі / К. Карасьова // Дошкільне виховання. – 2015. – № 2. – С. 8 – 12.
4. Бондаревская Е.В. Методологические стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Воспитание как встреча с личностью (Избранные педагогические труды в 2-х томах). – Т. 2. Ростов –н/Д.: Изд-во РГПУ. 2006. – 504 с.
5. Бех І.Д. Формування у дитини почуття цінності іншої людини / І.Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2(1). – С. 16 – 21.
6. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва / Н.А.Фоломєєва. Автореф.дис. ...канд.пед.наук. – К.. 2001. – 19 с.
7. Эльконин Д.Б. Игра, ее место и роль в жизни и развитии детей / Д.Б. Эльконин // Дошкольное воспитание. – 1976. - № 5. – С. 7 – 10.
8. Поддьяков Н.Н. Особенности психологического развития детей дошкольного возраста /Н.Н.Поддьяков. – М., 1996. – С. 23 – 27.
9. Пабат В.В. Формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами народної казки. Автореф.дис. ... канд.пед.наук. – К.. 1997. – 19 с.
10. Батухтіна О. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки. автореф.дис. ... канд.пед.наук. – К.. 1999 – 21 с.

- 11.Мирошников О.А. Образование как посредник между игрой детей и «игрой» взрослых / О.А Мирошников// Профессионализм педагога. – Ялта, 2013. – С. 159 – 162.
- 12.Гавриш Н. Філософія для дітей мовою серця : метод. посібник // Н.Гавриш, О.Ліннік. – К.: «Слово», 2013. – 168 с.
- 13.Крутій К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище або Що треба знати про інтеграцію / К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2018. – № 2. – С. 2 – 7.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2019

БОНДАРЕНКО Наталия

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск, Украина)

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ИГРА И ИГРУШКА В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА

Резюме. В статье продолжено научно-методический поиск исследования значения игры и игрушки в формировании основ духовных ценностей старших дошкольников. Проанализированы некоторые подходы ученых и практиков этой проблемы. Раскрыто важность использования игровой деятельности в развитии личности детей дошкольного возраста в формировании базовых основ личности. Такой подход позволяет переориентировать внимание взрослых из приоритета интеллектуального развития ребенка в ведущий в дошкольном детстве - формирования жизненно необходимых качеств личности.

Ключевые слова: игра, игрушка, дошкольник, духовность, духовные ценности, образовательное пространство, дошкольное учреждение, компетенция, игровые технологии, одухотворенная среда.

BONDARENKO Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Preschool Education and Social Work Department, SHEI “Donbas State Pedagogical University”

1 Uchytelskyi lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

GAMES AND TOYS IN DEVELOPING THE BASIS OF THE SPIRITUAL VALUES OF A PRESCHOOLER’S PERSONALITY

Abstract.Introduction. Our present is marked by rapid changes in the education of a child. Parents consider it necessary to create conditions, to make every effort for the early, ultra-long development of the child, neglecting or not supporting the children’s game, forgetting that the game is the most important activity for the development of all competences of the child and it is the most natural, and necessary activity in this period of life. And games are especially important for the formation of the fundamentals of the spiritual values of preschoolers.

Analysis of publications. The game activity has particular importance for developing spirituality of the children of the senior preschool age, and spiritual values due to their age-old peculiarities. Some scholars (I.Bekh, E.Bondarevska, K.Karaseva, M.Kochengina, O.Nizkovska, etc.) speak about the urgency of the problem of children’s games and toys, the necessity of their immediate return to the preschool institutions and the family.

Purpose. Therefore, the purpose of this publication is to highlight the model fragment of developing the basis of spiritual values of the children of the

senior preschool age by means of gaming activity in the pedagogical system of the preschool institution.

Results. The main tendency of preschool children is the emergence of a desire to be as an adult and, following the adult, the child plays, manifests independence, and thus, gradually learns to communicate, socially useful work, acquires social experience of life in society. The game, producing toys by hand, preparing attributes, costumes for dramatizing games give the child a basis for full development, cooperation with adults, peers, the formation of educational motives, the development of creativity. In the process of educational work, we emphasized the development of intellectual, moral, and aesthetic spiritual values of the older preschoolers.

Spiritual function is one of the most important mechanisms of spiritual development, the leading criterion of developed childhood. We believe that the phenomenon of spirituality is a universe of a person's creative abilities, which forms the space of developing communication of the subjects of different scales and levels. Consequently, the child not only appropriates, but also creates a culture. The child creates not new things and ideas, but new universal spiritual values.

While playing the game the child acquires the ability to act in accordance with moral norms, universal values, learns to establish relations, to solve problem-based situations, disputes, that is, to gradually gain the experience of life in modern society (O.Zaporozhets, O.Kononko, V.Kotyrlo, T.Ponimanska).

By organizing a subject and educational game environment in the preschool institution for improving the value basis of the preschooler's personality, we rely on the principles of the system of knowledge (N.Havrysh, K.Krutii), which provide an opportunity to take into account the age and

individual abilities of the child, to acquire the skills to establish causal relationships tricks.

Conclusion. In the context of the article, the author emphasizes the need to combine educational efforts of families and preschool institutions, to restore strategy and tactics, the content and forms of interaction of the preschool institution with parents in the use of the game and toys in the children's upbringing.

Further research on improving the innovative gaming technologies and their implementing into the educational process of preschool educational institution, studying the problems of using modern toys as a means of socialization of children and their moral development is needed.

Key words: game, toy, preschooler, preschool institution, spirituality, spiritual values, educational environment, competence, game environment, game technologies, inspired environment.

REFERENCES

1. Kochengina, M. (2018). Let's secure the child the right to the game: International experience. *Preschool education, 1, 4 – 8.*
2. Rozanov, V. (1992). Religion. Philosophy. Culture. Moscow: Republic.
3. Karasova, K. (2015). Form value orientations in the game. *Preschool education, 2, 8 – 12.*
4. Bondarevskaya, E. V. (2006). Methodological strategies of person-oriented education. *Education as a meeting with the person.* Rostov-on-Don: Izd. RGPU.
5. Bekh, I. D. (2001). Formation of a child's sense of the value of another person. *Pedagogy of Tolerance, 2 (1), 16 – 21.*

6. Folomieieva, N.A. (2001). Pedagogical technologies of aesthetic education of children aged 5-10 years by means of musical art. Extended abstract of Doctoral dissertation. Kyiv.
7. Elkonin, D.B. (1976). The game, its place and role in the life and development of children. *Preschool education*, 5, 7 – 10.
8. Poddyakov, N.N. (1996). Features of the psychological development of children of preschool age. Moscow.
9. Pabat, V.V. (1997). Formation of aesthetic feelings of preschool children by means of folk tales. Extended abstract of Doctoral dissertation. Kyiv.
10. Batukhtina, O. (1999). Forming the national culture elements of the sixth year children by means of Ukrainian folk toys. Extended abstract of Doctoral dissertation. Kyiv.
11. Miroshnikov, O.A. (2013). Education as an intermediary between the game of children and the “game” of adults. *Professionalism of the teacher. Yalta*, 159 – 162.
12. Havrysh, N. & Linnik, O. (2013). Philosophy for children in the language of the heart. Kyiv : “Slovo”.
13. Krutii, K. (2018). Integration in preschool education as an innovative phenomenon or What to know about integration. *Preschool education*, 2, 2 – 7.

(англійською переклала О.Ішутіна – канд.пед.наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «ДДПУ»)

УДК 37.015.31:688.72

БУХАЛО Олена

канд.пед.наук, доцент кафедри дошкільної освіти, Маріупольський державний університет

просп. Будівельників 129а, м. Маріуполь, Донецька область, Україна
87500

E-mail: buhalo.elena29@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті проаналізовано дослідження науковців з проблеми використання сучасних іграшок у вихованні дітей дошкільного віку та розкрито їх значення у процесі набуття дошкільниками соціального досвіду. Схарактеризовано педагогічні умови, що сприяють реалізації соціально-педагогічного потенціалу іграшок, а саме: обізнаність вихователів у сучасному ігровому матеріалі (світові тенденції до глобалізації і інформатизації суспільства вплинули на кількість і якість виробництва сучасних іграшок, які характеризуються масовістю, серійністю, етнічною нейтральністю); усвідомлення педагогом виховних можливостей сучасної іграшки у формуванні соціального досвіду дошкільників (можливе виникнення ускладнень у вихователя через традиційність сприйняття іграшок, що склалися в освітній системі, з позиції їх дидактичного призначення); вивчення вихователем потенціалу сучасної іграшки, що включається в дитячу ігротеку (виховна цінність якої полягає у сприянні формуванню самостійності, творчої діяльності дітей); врахування вікових закономірностей розвитку ігрової діяльності дітей при

добрі іграшок (іграшки повинні дещо випереджати за своїми функціональними можливостями досягнутий дитиною рівень розвитку); іграшка повинна мати ігрову динаміку, щоб з нею можна було активно діяти, розігрувати ролі (має спонукати до відтворення всіх відомих дошкільнику дій і відносин, що характеризують ці ролі); іграшки мають бути педагогічно доцільними, художньо досконалими, відповідати гігієнічним вимогам; приділення вихователем уваги педагогічному супроводу індивідуальних та колективних ігор дітей з використанням сучасних іграшок (сприяння кожній дитині в рішенні актуальних ігрових завдань в процесі її взаємодії з іграшками та допомога в подоланні проблем, що виникають у взаємовідносинах між однолітками в ході сюжетно-рольової гри). У статті здійснено стислий огляд процесу виникнення та розвитку іграшок у різні історичні періоди та висвітлено їх значення у виділенні дошкільного дитинства у окремий віковий період.

Ключові слова: виховання, діти дошкільного віку, сучасна іграшка, ігрова діяльність, соціально-педагогічний потенціал іграшки, педагогічні умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Педагогіку характеризує давній інтерес до проблеми використання дитячої іграшки у вихованні і розвитку дитини. Вона, утілюючи в собі соціальний досвід накопичений людьми, є одним із найважливіших чинників соціалізації дитини. В процесі ігрової діяльності дошкільник в доступній формі засвоює досвід, що відтворює різні сфери людської життєдіяльності, задовольняє потребу в залученні до світу дорослих. Зафіксований в іграшці суспільний досвід, привласнюється дитиною і стає, її особистим досвідом, визначаючи тим самим подальший соціальний розвиток.

Проте соціально-педагогічний потенціал іграшки не реалізується автоматично, ігрова діяльність дітей, як засвідчує практика, носить багато в чому стихійний характер. Тому формування соціального досвіду дитини і якісна його характеристика залежать не лише від іграшок, але і від здатності дорослих скеровувати ігрову діяльність, посилюючи її виховний ефект. Це завдання є одним із професійних обов'язків працівників закладів дошкільної освіти, які мають організовувати ігрову діяльність вихованців з метою різнобічного розвитку дошкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що дитяча іграшка вивчалася як: виховний засіб, у тому числі як атрибут ігрової діяльності (Л.Артемова, Л.Вовчик-Блакитна, О.Гаспарова, Т.Доронова, К.Зворигіна, Н.Линькова, А.Макаренко, Д.Менджерницька, С.Новоселова, Є.Покровський, О.Усова, Є.Фльоріна, А.Фролова, М.Эндерлін); засіб розвитку особистості (В.Абраменкова, Г.Лэндрет, В.Лосєва, А.Луньков, М.Монтессорі, В.Мухіна, Ж. Піаже, О.Смирнова, Д.Ельконін).

Варто зазначити, що сучасні науковці приділяють значну увагу вивченню іграшки як засобу формування національної культури (О.Батухтіна, І.Загарницька, Н. Заглада, Л. Івахненко, С. Кулачківська, Т.Сакович, Є.Саявко, М. Стельмахович), моральних якостей (Н.Дзюбишина-Мельник), як засобу духовного відродження (Н.Буркіна, Л.Данішевська, Т. Пржегодська, Л. Сморг), трудового виховання (М.Гутнікова, Г.Довженко, Л. Орел) та естетичного виховання

(А.Грибовська, М.Кириченко, Г. Лабунська, Ю. Максимов, І. Сидорук, Н.Халезова) тощо.

Формулювання цілей статті. Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми з вивчення соціально-педагогічного потенціалу сучасної іграшки у вихованні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціально-педагогічний потенціал дитячої іграшки полягає у матеріалізації в її образі соціального досвіду, засвоєння якого відбувається в процесі ігрової діяльності дитини, що тісно взаємозв'язане з соціально-психологічними механізмами соціалізації. Іграшка є аналогом речі, створеної людьми, у формах якої «предметно зафіксовані способи людської діяльності» [1, с.37], вона виступає посередником у стосунках між дитиною і дорослим світом. Дитина може ототожнювати себе з героями в процесі сюжетно-рольової гри, засвоюючи, в ігровій формі характерні соціальні ролі. У той же час вона вчиться правильно користуватися іграшковими знаряддями, інструментами професійної діяльності, пізнає їх призначення, можливості, засвоює закладений в них досвід людей, які їх створювали з певною метою. Необхідно звернути увагу на значення іграшок, що копіюють людей – дитину, батьків, вихователів, лікарів, представників інших професій, також дитина може ідентифікувати себе з тією або іншою іграшкою, активно привласнюючи відповідний стереотип поведінки.

Появу іграшок учені пов'язують з рівнем розвитку продуктивних сил, чим примітивніше був цей рівень, тим раніше включалися діти в працю дорослих без попередньої підготовки та ставали самостійними. На вищому рівні розвитку суспільства долучення дітей до важливіших галузей трудової діяльності потребувало спеціальної підготовки, у вигляді

оволодіння простими знаряддями праці. Виникали зменшені знаряддя праці, спеціально пристосовані до дитячих можливостей; з ними діти вправлялися в наближених до реальних умов діяльності дорослих, але не тотожних. Конкретний вид цих «знарядь» залежав від того, яка галузь праці була провідною у цьому суспільстві.

З часом виготовленням іграшок почали займатися ремісники, які робили їх для заможних верств суспільства. Тільки в епоху індустріального суспільства, що орієнтувалося на розвиток великого промислового виробництва, іграшки почали виготовляти під контролем педагогічних колективів, що оцінювали виховні і навчальні можливості ігрових засобів. З розвитком виробничих технологій іграшка набула серійного випуску, стала елементом торгових стосунків. З'єднання ідей з різних галузей виробництва призвело до появи різних видів ігрового матеріалу. Технічні іграшки в ході мініатюризації технологічних об'єктів почали користуватися великою популярністю в суспільстві [2]. Важливою умовою реалізації соціально-педагогічних можливостей дитячої іграшки є обізнаність вихователів у сучасному ігровому матеріалі, який на відміну від досить стабільного набору традиційних іграшок має тенденцію до безперервного і стрімкого розширення, оновлення, технологічного вдосконалення. На початку XXI століття ринок дитячих іграшок в Україні виявився заповнений переважно зарубіжними іграшками.

Значно змінився зовнішній вигляд сюжетно-рольових, технічних ігрових засобів, активно розвивається напрям електронних та інтерактивних іграшок. Проте якщо для вітчизняних виробників пріоритетним є дидактичний ігровий матеріал, що випускається ними згідно з розробленими програмами навчання і виховання дітей в дошкільних закладах, то зарубіжним виробникам дістався практично увесь

ринок сюжетно-рольових іграшок. Вплив цього ринку на соціалізацію дітей неоднозначний, суперечливий, що ускладнює використання іграшки у виховній роботі. Багато спеціалістів ЗДО, як і батьки дітей, недостатньо орієнтуються в сучасному ігровому матеріалі, відчують складнощі в оцінюванні його соціально-педагогічних можливостей і особливостей впливу на дитину.

Тенденції глобалізації та інформатизації суспільства почали позначатися на рівні виробництва і поширення ігрового матеріалу. Іграшки почали відтворювати світові стандарти життя, починають переважати ігрові предмети, що відтворюють передові технології світової спільноти, складається концепція іграшки, яка полягає у відображенні усього різноманіття життя дорослого світу в дитячих іграшках. Внаслідок чого, в ігротеках дітей почали переважати іграшки-космополіти, іграшки-рекламний супровід. Національна ж іграшка перетворилася на сувенірний виріб, недоступний за ціною для здійснення національного виховання багатьом батькам, і її виховне значення поступово почало втрачатися [3].

На думку вчених сучасна іграшка виконує такі функції:

- виховну – за допомогою іграшки дитина опановує норми соціального життя, усвідомлює власне «я»;
- евристичну – допомагає відкривати нові сторони життя, пізнавати навколишній світ, відчути радість пізнавальної діяльності;
- комунікативну – відтворює потребу дитини бути зрозумілою, виражати своє ставлення до світу: любов, радість, гнів;
- етичну – допомагає засвоїти етичні поняття і уявлення, сприяє формуванню моральних якостей особистості;

- естетичну – викликає позитивні емоції, пов'язані з нею, дозволяє дитині розкрити красу навколишнього світу, навчитися насолоджуватися прекрасним;
- креативну – сприяє розвитку уяви дитини, формуванню нестандартних способів рішення різноманітних завдань;
- діагностичну – допомагає діагностувати емоційний стан дитини, дає можливість прогнозувати поведінкові реакції і надавати допомогу дитині в подоланні життєвих проблем;
- компенсаторну – дозволяє спроектувати ситуацію, в якій дитина може вільно змінювати свій соціальний статус, що фактично складно зробити в цьому віці в реальному житті [4].

У своєму дослідженні С.Онищенко слушно наголошує, що на початку XXI століття дитяча іграшка продовжує залишатися предметом для самостійної гри дітей, засобом виховання дитини, але, передусім, це прибутковий товар. Процеси інтернаціоналізації, глобалізації і інтеграції, що характеризують сучасний світ, призвели до утворення нової системи виробництва. Вона будується «на комбінації стратегічних альянсів і тимчасовій кооперації між корпораціями, самостійними філіями головної корпорації і мережами малих і середніх підприємств. У результаті більшості виробників ігрового матеріалу (Німеччина, Італія, Іспанія, Франція) дешевше виготовляти іграшки на території Китаю, потім їх експортуючи. Китай у виробничому плані стає збирачем усіх культур світу, підсумком цього є наявність в магазинах ігрових засобів, що відтворюють соціокультурний досвід різних країн» [3, с. 53].

Отже, ігровий матеріал більше не є тільки дитячим надбанням, він продовжує підкорятися законам ринку: виконує рекламні функції, виступає елементом моди, є складовою частиною інших товарів. Сучасну іграшку

характеризують масовість, серійність, етнічна нейтральність, зв'язок з такими соціальними явищами, як комп'ютеризація, підприємництво. Багато ігрових предметів, наприклад, іграшки-реклама (м'яка іграшка «Пеппа», герої мультфільмів «Щенячий патруль», «Вспиш та чудомашинки», «Робокар Поллі» тощо), іграшки-космополіти (лялька Барбі, трансформери тощо), мають неоднозначну оцінку в педагогічному середовищі. У сучасних умовах іграшка є результатом роботи шоу-бізнесменів, маркетингових відділів різноманітних виробничих організацій, націлених в першу чергу на реалізацію іграшок [5].

На думку В.Абраменкової, подібні іграшки є бездуховними, оскільки вони формують у дитині споживче, багато в чому негативне ставлення до навколишнього світу і віддаляють її від реальності. Подібний досвід обмежує дитину як творця нового, нав'язує інтереси виробника, його соціальні установки, що нерідко руйнують особистість підростаючого малюка. Наприклад, бути лідером у всьому, виглядати досконалим, щасливим, бадьорим завжди [4].

Вважаємо, що найбільшою цінністю для трансляції соціального досвіду суспільства стають саме копії реальних об'єктів, що при цьому зберігають властивості ігрового засобу. Так, інтерактивні іграшки передбачають активну взаємодію з дитиною, при цьому вони виступають як живий об'єкт: ростуть, навчаються, спілкуються. Подібна робототехніка є закономірним наслідком розвитку суспільства, вона знайомить дитину з можливостями штучного інтелекту, відтворює специфіку комп'ютерного світу, але вона неоднозначно оцінюється педагогами. У сфері ігор дитина все частіше стикається з мобільними технологіями (цифрова електроніка, безпроводні пристрої), користуючись ними, вона набуває досвіду організації роботи електромеханічних речей, що допоможе їй надалі вільно

адаптуватися у світі техніки. Особливе місце займають іграшки, що спонукають дітей до винаходів, експериментування, знайомства з основами хімії, біології, фізики, такі настільні ігри, конструктори є затребуваними в магазинах іграшок [3].

Крім того, дитина, яка мешкає в Україні, має змогу знайомиться з особливостями життя людей в інших країнах, збагачуючи свій досвід. У століття глобалізації для дитини стала доступна іграшка з будь-якого куточка світу, а разом з нею і відповідний людський досвід. У результаті на вітчизняному ринку одночасно вживаються дитячі іграшки, що продукують західну і східну моделі соціальної поведінки особистості.

На нашу думку, важливим є усвідомлення педагогом виховних можливостей сучасної іграшки у формуванні соціального досвіду дошкільників. Для вихователів усвідомлення ролі іграшки у формуванні соціального досвіду дитини може виявлятися складним завдяки традиціям сприйняття ігрової діяльності і оцінці іграшок, що склалися в освітній системі, з позиції їх дидактичного призначення. Іншими словами, ігри в «Сім'ю», «Магазин», «Майстерню», «Перукарню», «Лікаря» та інші можуть не включати сучасні іграшки, що відповідають ігровій тематиці. У грі допускається використання саморобних, спрощених ігрових атрибутів, що нерідко звужує розвиток сюжету.

Також обов'язковим є вивчення вихователем потенціалу іграшки, що включається в дитячу ігротеку, яка є частиною предметного середовища, представленого системою матеріальних об'єктів і засобів діяльності дитини та функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку. Вихователі ЗДО стикаються з проблемою устаткування ігрового приміщення, в якому планується робота з дітьми, обираючи той або інший

ігровий матеріал, можна створювати різноманітне пізнавальне та розвивальне середовище.

Іграшка є засобом передання культурного досвіду народу від покоління до покоління, її виховна цінність полягає у сприянні формуванню самостійності, творчої діяльності дітей. Розумовому вихованню сприяють дидактичні (навчальні) іграшки, використовуючи їх, дошкільники вчаться розпізнавати, розрізняти, називати форму, розмір, колір предметів, ознайомлюються з числами, просторовими поняттями. Розбірні іграшки, конструктори формують у дітей здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, класифікації. Ігри з образними іграшками розширюють й уточнюють уявлення дитини про навколишній світ, розвивають мислення, уяву, мовлення, збагачують словниковий запас. Використання технічної іграшки розвиває її конструкторські здібності, формує інтерес до техніки, створює передумови для технічної винахідливості, творчості. Використовуючи в іграх будівельний матеріал, діти ознайомлюються з об'ємними геометричними фігурами, у них розвиваються уявлення про форму, розмір тощо. Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу.

Не викликає сумнівів, що добір іграшок повинен враховувати вікові закономірності розвитку ігрової діяльності дітей. Знаючи процес розвитку ігрової діяльності, враховуючи індивідуальні особливості розвитку дитини і виховні завдання, можна добирати іграшки для своєчасного формування і вдосконалення психічних процесів, розвитку здібностей, формування різних видів діяльності і тим самим сприяти розвитку дошкільника. При цьому іграшки повинні дещо випереджати за своїми функціональними можливостями досягнутий дитиною рівень розвитку.

Дотримуємося думки, що іграшка повинна мати ігрову динаміку, щоб з нею можна було активно діяти, розігрувати ролі, щоб вона спонукала до відтворення всіх відомих дошкільнику дій і відносин, що характеризують ці ролі. Також іграшки мають бути педагогічно доцільними, художньо досконалими, відповідати гігієнічним вимогам. Чим більше можливостей для різноманітних дій передбачає іграшка, тим вона цікавіша для дитини, тим сильніше її виховне значення. Іграшка не може мати зафіксованої пози, бо діти не люблять іграшок нерухомих, яких вони не можуть змінити за своєю фантазією. Найкращою іграшкою для дошкільника є та, яку можна змусити як найрізноманітніше змінюватися [6].

Іграшка дарує радість дітям можливістю активно, самостійно діяти, комбінувати, цим спричинені вимоги до її художнього оформлення: як і все предметне середовище, іграшку необхідно створювати за законами краси, дбаючи про її яскравість, привабливість. Особливо це стосується іграшок для дітей молодшого дошкільного віку. Оформлення кожного виду іграшки залежить від її змісту, призначення, матеріалів.

Значну увагу варто приділяти педагогічному супроводу індивідуальних та колективних ігор дітей з використанням сучасних іграшок. Основними завданнями педагогічного супроводу є: сприяння кожній дитині в рішенні актуальних ігрових завдань в процесі її взаємодії з іграшками; допомога в подоланні проблем, що виникають у взаємовідносинах між однолітками в ході сюжетно-рольової гри.

Напівготова іграшка (розрізні картинки, кубики, конструктор тощо) сприяє вирішенню найпростіших розумових завдань. У молодшому дошкільному віці використовують лише найпростіші її варіанти – кубики, цеглинки, елементарні будівельні набори. Маленька дитина здатна

простежити логічний зв'язок між двома-трьома елементами. Тому поділені на 6-8 частин картинки, кубики з'єднати у ціле малюкам важко, оскільки вони ще не бачать зв'язку однієї частини з іншою.

У середньому дошкільному віці дитина свідомо використовує іграшку за своїм задумом. У старших групах доцільно комплектувати іграшки за темами (для гри у подорож, магазин, школу тощо). Комплекти, що складаються з найнеобхідніших іграшок, дають змогу дітям швидко розгорнути гру, підібрати додаткові матеріали. Такі набори вихователям слід створювати спільно з дошкільниками, а не надавати їх готовими. Дітей старшого дошкільного віку необхідно забезпечувати різноманітним матеріалом для виготовлення іграшок-саморобок відповідно до їхніх задумів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, соціальний досвід людства предметно зафіксований у продуктах людської праці. Іграшка, є аналогом, копією цих продуктів (речей, знарядь праці, споруд, інших предметів), також містить у собі досвід, який в процесі гри дитина засвоює, привласнює. Важливо, щоб дитина не була обмежена в освоєнні соціального досвіду – в її ігротечі бажано мати як іграшки – копії реальних предметів, що відтворюють особливості сучасного світу, так і іграшки, що сприяють креативному розвитку дитини. Відмітимо, що лише незначна кількість ігрового матеріалу є повноцінним засобом формування соціального досвіду дитини, передусім, завдяки педагогічному супроводу. Загалом, це іграшки, що мають методичні рекомендації в комплекті, дидактичні інструкції, розроблені і апробовані вихователями. На практиці ж у більшості випадків взаємодія дитини з іграшкою носить стихійний характер. Іграшка, як створений дорослими для розвитку дітей предмет

культури, має освітнє і виховне значення лише тоді, коли використовується за призначенням. Дитина повинна розуміти іграшку, прагнути з нею творчо діяти, щоб іграшка, як і гра, була супутником дитинства, людство постійно удосконалює її.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні соціально-педагогічної класифікації та характеристикі основних видів сучасної іграшки, яка може бути підґрунтям для знайомства з можливостями ігрового матеріалу при формуванні соціального досвіду дошкільника. Дитяча іграшка, відтворюючи реалії світу, є джерелом освоєння соціального досвіду для дошкільнят в процесі розгортання сюжету ігор. Можливості ігрового предмета для дитини розкриваються в знаннях про функціональні особливості іграшки, в умінні їх застосувати на практиці, в рольових образах і варіантах взаємодії з оточенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко М. Г. Мне купили игрушку: универсальные обучающие игрушки: от 0 до 3 лет / М.Г. Борисенко, Н.А. Лукина. – СПб.: Паритет, 2004. – 109 с.
2. Флерина Е. А. Игра и игрушка: пособие для воспитателя детского сада. / Е.А.Флерина – М. : Просвещение, 1973. – 111 с.
3. Онощенко С. В. Игрушка как средство формирования социального опыта дошкольников: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Онощенко Светлана Владимировна – Тамбов, 2009. – 238 с.
4. Абраменкова, В.В. Во что играют наши дети? Игрушка и АнтиИгрушка / В.В. Абраменкова. – М.: Яуза, Эксмо, Лепта Книга, 2006. – 640 с.
5. Семеркова Л.Н., Купцова Н.И. Характеристика и перспективы развития мирового рынка игрушек [Электронный ресурс] – URL:

<http://www.mavriz.rU/articles/2005/3/3738.html> (дата звернення: 09.01.2019)

6. Омельчук С. Т. Дитяча іграшка: гігієнічні, психологічні, педагогічні аспекти та проблеми / С. Т. Омельчук, Т. І. Аністратенко, Н. В. Велика // Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. – 2013. – № 2/3. – С. 87-91.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019

БУХАЛО Елена

канд.пед.наук, доцент кафедри дошкільного образования,
Мариупольский государственный университет (г. Мариуполь, Украина)
просп. Строителей 129а, г. Мариуполь, Донецкая область, Украина
87500

E-mail: buhalo.elena29@gmail.com

**СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ
СОВРЕМЕННОЙ ИГРУШКИ В ВОСПИТАНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ**

Резюме. В статье проанализированы исследования ученых по проблеме использования современных игрушек в воспитании детей дошкольного возраста и раскрыто их значение в процессе приобретения дошкольниками социального опыта. Охарактеризованы педагогические условия, способствующие реализации социально-педагогического потенциала игрушек, а именно: осведомленность воспитателей в современном игровом материале (мировые тенденции к глобализации и информатизации общества повлияли на количество и качество производства современных игрушек, которые характеризуются массовостью, серийностью, этнической нейтральностью); осознание педагогом воспитательных возможностей современной игрушки в формировании социального опыта дошкольников (возможно

возникновение трудностей связанных с традиционностью восприятия игрушек, которые сложились в образовательной системе, с позиции их дидактического назначения); изучение воспитателем потенциала современной игрушки, которая включается в детскую игротеку (воспитательная ценность игрушки заключается в содействии формированию самостоятельности, творческой деятельности детей); учет возрастных закономерностей развития игровой деятельности детей при подборе игрушек (игрушки должны несколько опережать по своим функциональным возможностям достигнутый ребенком уровень развития); игрушка должна иметь игровую динамику, чтобы с ней можно было активно действовать, разыгрывать роли (игрушка должна побуждать к воспроизведению всех известных дошкольнику действий и отношений, характеризующих эти роли); игрушки должны быть педагогически целесообразными, художественно совершенными, отвечать гигиеническим требованиям; педагогическое сопровождение индивидуальных и коллективных игр детей с использованием современных игрушек (содействие каждому ребенку в решении актуальных игровых задач в процессе его взаимодействия с игрушками и помощь в преодолении проблем, возникающих во взаимоотношениях между сверстниками в ходе сюжетно-ролевой игры). В статье осуществлен краткий обзор процесса возникновения и развития игрушек в разные исторические периоды и освещено их значение в воспитании ребенка.

Ключевые слова: воспитание, дети дошкольного возраста, современная игрушка, игровая деятельность, социально-педагогический потенциал игрушки, педагогические условия.

BUKHALO Olena

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Associate Professor at the Department of preschool education, Mariupol State University (Mariupol, Ukraine).

129a , Budivelnykiv Ave., Mariupol, Donets'ka oblast, 87500

E-mail: buhalo.elena29@gmail.com

SOCIAL AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF A MODERN TOY IN EDUCATION OF PRESCHOOLS CHILDREN

Summary. In the article the research of academics is analysed on issue of the use of modern toys in education of children of preschool age and its value is exposed in the process of acquisition by the preschool child of social experience. Pedagogical terms that help to realise social and pedagogical potential of toys are presented, namely: knowledge of educators in modern playing material; an awareness of educated possibilities of modern toy in forming social experience of preschool children; study of potential of toy which joins in child's store of games by an educator; an account of age-old patterns of development of playing activity of children in the selection of toys; a toy must have a playing dynamics to operate actively with it, to play roles; sparing of attention to pedagogical accompaniment of individual and collective games of children with the use of modern toys.

Abstract. Introduction. The article solves the problem of the social and pedagogical potential of a modern toy and children's social experience formation in the process of its use.

Analysis of publications. The theoretical analysis of psychological and pedagogical literature showed that childrens' toy was studied as: educational means, including as an attribute of playing activity (L. Artemova, L. Vovchik-Blakitna, O. Gasparova, T. Doronova, K. Zvorygina, N. Lin'kova,

A.Makarenko, D. Mendzherytska, S. Novoselova, Ye. Pokrovsky, O. Usova, Ye. Flyorina, A. Frolova, M. Enderlin); means of a personality development (V.Abramenkova, G. Lendret, V. Losyeva, A. Lun'kov, M. Montessori, B.Mukhina, J. Piaget, O. Smyrnova, D. El'konin).

Purpose. Implementation of theoretical analysis of the problem of studying the social and pedagogical potential of modern toys in the upbringing of children of preschool age.

Results. Social and pedagogical potential of modern toys can be realized on such pedagogical conditions, as: educators' awareness of in modern game material (world tendencies of globalization and informatization of society have influenced on the quantity and quality of modern toys production, which are characterized by mass production and ethnic neutrality); educators' awareness of educational possibilities of a modern toy in formation preschoolers' social experience (the possible educators' complications through the traditional perception of toys in the educational system on the position of their didactic appointment); studying the potential of a modern toy that is included in children's playhouse (the educational value of which is to facilitate the formation of independence, children's creative activity); taking into account the age patters of the development of children's play activity in the process of selection of toys (functional capabilities of toys should stay ahead the level of development achieved by a child); a toy should have game dynamics, so that it can be actively used and played roles (it should encourage to play all actions and relationships that characterize these roles and which are known by preschoolers); toys must be pedagogically expedient, artistically perfect, and meet hygienic requirements; giving educator's attention to the pedagogical support of individual and collective children's games with usage of modern toys (to assist each child in solving the actual game tasks in the process of its interaction with toys and help

in overcoming the problems that arise in the relationship between peers during the plot role-playing game).

Conclusion. The toy is an analogue, a copy of products (things, tools, structures, other objects), it also includes the experience that a child learns or gains in the process of the game. Only a small amount of a play material is a valuable means of a child's social experience formation, primarily through pedagogical support. A toy has an educational and upbringing value only when it is used for its intended purpose. A child should understand a toy, desire to act with it creatively, so in order to make a toy, like a game, a companion of childhood the mankind is improving it continually. The prospects for further research are seen in creating a social and pedagogical classification and characterization of the main types of modern toys, which can be the basis for learning the possibilities of game material in preschool children's social experience formation.

Keywords: upbringing, children of preschool age, modern toy, game activity, social and pedagogical potential of a toy, pedagogical conditions.

REFERENCES

1. Borisenko M.G., Lukina N.A. (2004). *Mne kupili igrushku: universalnye obuchaiushchie igrushki: ot 0 do 3 let* [The toy was bought for me: universal educational toys: from 0 to 3 years]. St. Petersburg: Paritet. [in Russian].
2. Flerina E. A. (1973). *Igra i igrushka: posobie dlia vospitatelia detskogo sada* [Game and toy: a guide for a teacher of kindergarten]. Moscow: Enlightenment. [in Russian].
3. Onoshchenko S. V. (2009). *Igrushka kak sredstvo formirovaniia sotsialnogo opyta doskolnikov* [Toy as a means of preschool children's social experience formation.]. *Candidate's thesis*. Tambov [in Russian].

4. Abramenkova V.V. (2006). *Vo chto igraiut nashi deti? Igrushka i AntiIgrushka [What do our children play? Toy and Anti-Toy]*. Moscow: Yauza, Eksmo, Lepta Book. [in Russian].
5. Semerkova L.N., Kuptsova N.I. (2005) Kharakteristika i perspektivy razvitiia mirovogo rynka igrushek [Characteristics and prospects for the development of the world market of toys]. *The magazine "Marketing in Russia and abroad"*, 3. Retrieved from <http://www.mavriz.rU/articles/2005/3/3738.html> [in Russian].
6. Omelchuk S. T., Anistratenko T. I., Velyka N. V. (2013). Dytiacha ihrashka: hihienichni, psykholohichni, pedahohichni aspekty ta problemy [Children's toy: hygienic, psychological, pedagogical aspects and problems]. *Scientific bulletin of the National Medical University named after O.O. Bohomolts*, 2/3, 87-91. [in Ukrainian].

(англійською переклала І.Глазкова – докт.пед.наук, професор кафедри іноземних мов і методики викладання Бердянського державного педагогічного університету)

УДК 373.2.035:172.1:394.3(=161.2)

КУРІННА Світлана

доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ВОЗНЮК Анна

аспірант кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: a.a.vozniuk@ukr.net

**УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ГРОМАДЯНСЬКОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ
АСПЕКТ**

Анотація. У статті досліджується доцільність використання української народної гри в виховному середовищі закладів дошкільної освіти. Розкрито особливості класифікації української народної гри та поняття «громадянське виховання дітей». Продовжено теоретичне дослідження значення народної гри у формуванні громадянських якостей старших дошкільників. Проаналізовано деякі підходи науковців з означеної проблеми.

Ключові слова: народна гра, громадянськість, громадянські якості, громадянське виховання, громадянська обізнаність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими чи практичними завданнями. Принцип національної спрямованості освіти, визначений у державній програмі «Освіта (Україна XXI століття), Концепції дошкільного виховання та Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки реалізується завдяки використанню українських традицій у практиці роботи дошкільних закладів. Створені народом українські народні ігри віддзеркалюють своєрідність культури нації, сприяють розумінню національного духу і характеру, способу мислення та буття. Педагогічний аспект використання української народної гри спрямований на те, щоб діти засвоїли етику та естетику побуту, культуру, народні традиції, певні норми поведінки, моральні цінності, свою належність до певної нації, формування національної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Інтегрування України до світового співтовариства актуалізує необхідність переосмислення змісту виховання молодого покоління та розвитку системи громадянського виховання. Цей процес має бути спрямований на виховання здатності критично мислити, уміння відстоювати свої права, інтереси та переконання, виявляючи толерантність та повагу до поглядів іншої людини; усвідомлювати свої обов'язки перед суспільством та державою. Оскільки основні особистісні якості закладаються в дошкільному дитинстві, то саме цей вік визначається психологами та педагогам сенситивним для формування громадянських якостей.

Психологічне обґрунтування проблеми виховання громадянина здійснено І.Бехом, Л.Божович, М.Левітовим та ін. Різним аспектам громадянського виховання в українській педагогіці присвячено роботи О.Алексєєвої, М.Бабкіної, О.Бажановської, М.Гурій, Н.Дерев'янка, П.Кендзьора, І.Кучинської, Л.Крицької, Н.Нікітіної, М.Рудь, І.Сахневич, О.Стаєнної, О.Сухомлинської, К.Чорної.

Громадянське виховання з урахуванням вікових особливостей розглянуто в дослідженнях Є.Казаєвої, Л.Любимової, П.Волошина, О.Колосова, Л.Момотюк.

Видатні педагоги С.Русова, В.Сухомлинський, О.Усова, К.Ушинський вважали за необхідне використання народної гри як засобу виховання дітей дошкільного віку

Ефективному впровадженню народних ігор в навчально-виховний процес дошкільного закладу присвячено дослідження сучасних українських науковців: А.Богущ, Е.Вільчовського, Н.Луцан, Н.Лисенко, Л.Пономаренко, Є.Пристапи, Н.Химич, А.Цьося та ін.

Значний інтерес представляють дослідження на народній гри як засобу формування національної культури (О.Батухтіна, Н.Загледа, Л.Івахненко, С.Кулачківська, Т.Сакович).

Дослідники вважають, що народні українські ігри мають багатогранний виховний вплив; використання їх в роботі з дітьми дошкільного віку сприяє всебічному розвитку дитини, розвитку кмітливості, почуття гумору, розвитку фізичних якостей, самостійності, розширює уявлення про навколишній світ; діти знайомляться з народними звичаями, обрядами, віруваннями. Незважаючи на значну представленість досліджень з проблеми, вважаємо доцільним аналіз поглядів сучасних педагогів.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати підходи до проблеми громадянського виховання дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі та визначити виховні можливості використання української народної гри.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначено обґрунтування основних засад, напрямів, змісту, форм і методів громадянського виховання дітей дошкільного віку, які цілеспрямовано та ефективно забезпечують процес формування ранньої громадянської активності особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська позиція, здатність брати на себе відповідальність, почуття обов'язку.

Згідно зазначеної концепції «громадянськість» – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни.

Поняття «громадянськість» розглядається в педагогічному словнику (С.Гончаренко) як «...усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків, стосовно до держави, суспільства, почуття відповідальності за їх стан [1, с.122].

Українські педагоги (О.Вишневський, П.Вербицька, Л.Крицька, Н.Косарева, О.Пометун, Б.Ступарик, О.Сухомлинська, К.Чорна та інші) громадянськість розглядають як інтегровану характеристику особистості, фундаментальну духовно-моральну якість, психологічну та світоглядну характеристику особистості.

До громадянських якостей вони відносять загальноприйняті у психологічному та педагогічному науковому середовищі характеристики, які були зазначені вище, додаючи до них моральність, правосвідомість і толерантність [2].

На провідне значення громадянського виховання вказувала С.Русова визначаючи, що в процесі державотворення життя постало «перед педагогами, перед школами нову вимогу: виховання громадянина, підготовку особистості до громадянства, до активної і відповідальної участі кожного в громадському житті – політичному, культурному, соціальному» [2, с. 25].

Слід зауважити, що одним з перших про необхідність виховувати громадянина-патріота виголосив у своїй праці «Народження громадянина» В.Сухомлинський. На його думку громадянське виховання об'єднує у єдиний процес різні складники: патріотичне, моральне, естетичне, трудове, економічне, екологічне та ін. [2].

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначено, «громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе морально, соціальне, політичне та юридичне дієздатною та захищеною» [3, с. 13]. В педагогічному словнику громадянське виховання визначено таким чином: «...формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, яка надає можливість людині відчувати себе юридичною, соціальною, моральною і політично дієздатною. До її основних елементів належать моральна та правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, повазі і довірі до інших громадян та до державної влади [1, с. 75].

Громадянське виховання, на думку І.Кецик, убачається у вихованні певних громадянських якостей, а саме: громадянська самосвідомість, громадянська відповідальність, громадянська совість, громадянська мужність. Вищезазначені якості, стверджує автор, а також патріотизм, гуманізм, толерантність, взаєморозуміння, благодійність, громадянська активність й ініціативність – усе це міститься в основі виховання свідомого громадянина, що постає провідним завданням сучасного громадянського виховання підростаючого покоління, в зокрема й дошкільників.

В своєму дослідженні Л.Нестеренко та О.Стаєна вказують на те, що в роботі з дітьми старшого дошкільного віку простежити та перевірити розвиток певних громадянських якостей досить важко, тому вводять поняття «громадянська обізнаність» в роботі з дітьми дошкільного віку. Під поняттям «громадянська обізнаність» вони розуміють «необхідний обсяг знань у галузі патріотичної, соціоморальної та правової освіти, яка визначається нормативно-правовими документами дошкільної освіти; вміння використовувати свої знання в повсякденному житті» [4, с. 179]. Громадянська обізнаність включає в себе правові, моральні та патріотичні аспекти.

Зазначимо, що саме у народному досвіді, у традиціях, звичаях та обрядах відшліфувалася філософія життя, національна психологія, еталони громадянського виховання, моральні цінності та норми поведінки.

Г.Ващенко писав: «роль традицій у розвитку людства можна порівняти з роллю пам'яті в розвитку окремої людини. ...Націю звичайно визначають як цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілісність підтримують передусім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігається релігія, звичаї надбання творчості – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє

його від інших народів. Отже, відмова від національних традицій, рівнозначна відмові від своєї національності» [5, с. 4].

Будучи важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду, народні ігри сьогодні повинні увійти у всі сфери виховної роботи, емоційно збагачуючи особистість, викликаючи потребу до творчої діяльності та підвищення фізичної активності.

В дошкільному віці ігрова діяльність є провідною діяльністю, тобто саме через гру маємо можливість ефективніше впливати розвиток гуманістичних почуттів, на формування розуміння дитиною національних і загальнолюдських цінностей, доброти, уваги, милосердя, гідності, любові і поваги до родини. В іграх з правилами формується культура поведінки дитини, діти мають змогу навчитися співробітництву, толерантності, коректності у відношенні один до одного, вчаться об'єднувати зусилля задля спільного результату.

Українські народні ігри класифікуються за різними характеристиками: С.Русова виділяла хатні ігри та ігри на свіжому повітрі, А.Цьось класифікував за ступенем фізичного навантаження (ігри великої, середньої та малої рухливості, за основними рухами (ігри з ходьбою, бігом, стрибками тощо). О.Яницька поділила їх за змістом: пов'язані з обрядами та традиціями, з працею дорослих, з історичними подіями та соціальними відносинами, з побутом, із природою, з різними діями. Дослідник В.Стуманський поділяє всю сукупність дитячих ігор на два види: спрямовані на духовний розвиток дитини, та на ті які передбачають найбільшу активізацію фізичних і спортивних якостей [6, с. 3].

Аналіз етнографічних, культурологічних і народознавчих джерел здійснила Н.Кудикіна, проаналізувавши створені народом ігри. В основу класифікації Н.Кудикіна поклала рухливі ігри, до українських дитячих

народних ігор віднесла хоровадні, театралізовані та традиційні народні ігри малих форм (мирилки, лічилки, промовки, заклички, забавлянки, дражнилки, звуконаслідування, скоромовки, загадки, жеребкування, небилиці, надокучливі казочки, жартівливі мовленнєві ігри) [5, с. 3].

Відомий український науковець М.Стельмахович вважав ігри та забави основою народної дидактики та однією із складових української етнопедагогіки. Народні гри охоплюють найрізноманітніші аспекти, супроводжують свята і обряди. «Розумно організована гра – є дієвим методом формування таких рис особистості, як дисциплінованість, кмітливість, сміливість, витривалість, винахідливість, спритність, рішучість, наполегливість, організованість, стриманість. Крім того, вона вчить нашу молодь напружувати зусилля, керувати собою, бути точним, додержуватися правил поведінки, діяти в колективі» [7, с. 32].

К.Ушинський писав про українську народну гру як про «вікно», через яке доцільно дітям демонструвати той чи інший бік життя народу. Він підкреслював виховну силу народної спадщини, народних традицій та обрядом, завдяки яким з покоління в покоління передавались морально-етичні норми поведінки. Педагог наполягав на використанні скарбів народної творчості, що має велику виховну силу, якої немає в найкращих системах «... виховання, коли воно не хоче бути безсилим, повинно бути народним...» [8, с. 100].

А. Богущ народну гру називає школою життя, вважає, що народні ігри – це прадавній засіб виховання і навчання дітей, нескінченне джерело духовних сил, патріотичних почуттів, формування характеру і світогляду дошкільнят [9, с. 6].

На думку Ю.Круглова, використання елементів української народної ігрової творчості може здійснити ефективний вплив на всебічний розвиток

особистості дошкільника – розвиток емоційної сфери, становлення національної свідомості.

Дослідники зазначили унікальність української народної гри в тому, що через застосування її в виховному процесі ми знайомимо дітей не тільки з народною грою, а також з традиціями, обрядами, звичаями, народним календарем, усною народною творчістю, побутовою культурою. Крім того в малих фольклорних жанрах демонструється милозвучність і краса української мови. Жеребкування та лічилки вчать дітей самостійно організувати свою ігрову діяльність, взаємодіяти задля командного результату, мирилки допоможуть в налагоджуванні міжособистісних взаємин » [5,6,7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, реалізація завдань громадянського виховання підростаючого покоління актуалізує необхідність відродження української народної культури як провідника народного характеру, психології, засобу формування національної свідомості. Народна гра оптимізує взаємодію дитини з навколишнім світом, створює умови для формування громадянських якостей особистості.

Подальшого наукового вивчення потребують напрями пошуку результативних методів громадянського виховання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К.: Либідь. – 1997. – 376 с.
2. Зябрева С.Е. Виховання громадянськості студентів професійно-технічних коледжів у пазанавчальній діяльності: автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / С.Е.Зябрева. – Луганськ, 2010. – 23 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.
  4. НестеренкоЛ. Теоретичні основи формування громадянської обізнаності дітей старшого дошкільного віку / Л.Нестеренко, О.Стаєна // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2008. – № 14. – С.178-180.
  5. КудикінаН. Українські народні дитячі ігри малих форм / Н.Кудикіна // Палітра педагога. – 2008. – №2. – №3. – С.3-5.
  6. ПавлушкінаО. Українські народні рухливі ігри / О.Павлушкіна // Палітра педагога. – 2008. – №3. – №3. – С.3-6.
  7. СтельмаховичМ.Г. Народна педагогіка / М.Г.Стельмахович - К.: Рад.шк., 1985. – 421 с.
  8. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах: т.І / К.Ушинський . – К., 1983. – 488 с.
  9. Богуш А.М. Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника / А.М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 2000. – №1. – С.5-10.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2019

КУРИННАЯ Светлана

доктор педагогических наук, профессор кафедры дошкольного образования и социальной работы, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. Украина, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ВОЗНЮК Анна

аспірант кафедри педагогіки і методики технологічного і професійного освіти, ГВУЗ «Донбасський державний педагогічний університет»

пер. Учительський, 1, г. Славянськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: a.a.vozniuk@ukr.net

**УКРАИНСКИЕ НАРОДНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО
ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Резюме. В статье исследуется целесообразность использования украинской народной игры в воспитательной среде учреждений дошкольного образования. Раскрыты особенности классификации украинской народной игры и понятие «гражданское воспитание детей». Продолжается теоретическое исследование значения народной игры в формировании гражданских качеств старших дошкольников. Проанализированы некоторые подходы ученых из обозначенной проблемы.

Ключевые слова: народная игра, гражданственность, гражданские качества, гражданское воспитание, гражданская осведомленность.

KURINNA Svitlana

Doctor of pedagogical Sciences, Professor of the Department of Preschool Education and Social Work, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

VOZNIUK Anna

Post-Graduate Student of the Department of Pedagogics and Teaching Methods of Technological and Vocational Education, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: a.a.vozniuk@ukr.net

UKRAINIAN FOLK GAMES AS A MEANS OF CIVIC UPBRINGING OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE: THEORETICAL ASPECT

Summary. The article analyses the feasibility of using the Ukrainian folk game in the educational environment of pre-school institutions. The peculiarities of the classification of the Ukrainian folk game and the concept of “civic education of children” are revealed. The theoretical study of the significance of the folk game in forming the civic qualities of senior preschoolers has been continued. Some approaches of scientists to this problem are analysed.

Key words: folk game, citizenship, civic qualities, civic upbringing, civic awareness.

Abstract. Introduction. The principle of the national orientation of education is defined in the state programme “Education (Ukraine of the 21st Century), Conception of preschool upbringing and Conception of civic upbringing of the individual under the conditions of development of Ukrainian statehood. The Ukrainian folk games created by the people reflect the originality of the culture of the nation, promote understanding of the national spirit and character, the way of thinking and being. The pedagogical aspect of using the Ukrainian folk game is aimed at ensuring that children learn the ethics and aesthetics of everyday life, culture, folk traditions, certain norms of behaviour,

moral values, their belonging to a certain nation, and the formation of national consciousness.

Analysis of publications. Psychological substantiation of the problem of the citizen is studied by I. Bekh, L.Bozhovych, M.Levitov and others. To various aspects of civic education in Ukrainian pedagogy the works of O. Aleksieieva, M. Babkina, O. Bazhanovska, M. Hurii, N. Derevianko, P. Kendzora, I. Kuchynska, L. Krytska, N. Nikitina, M. Rud, I. Sakhnevych, O. Staienna, O. Sukhomlynska, K. Chorna are devoted. The outstanding pedagogues S. Rusova, V. Sukhomlynskyi, O. Usova, K. Ushynskyi consider it necessary to use the folk game as a means of upbringing the children of preschool age.

Purpose. The purpose of the paper is to analyse different approaches to the problem of civic upbringing of the children of preschool age in psychological-pedagogical literature and to define the upbringing possibilities of using the Ukrainian folk game.

Results. The conception of civic upbringing of the personality under the conditions of the development of Ukrainian statehood defines substantiating the basic principles, directions, content, forms and methods of civic upbringing of preschool children which purposefully and effectively ensure the process of forming early civic activity of the personality, in whom the high moral virtues, the civic position, the ability to take responsibility, sense of duty.

According to the stated conception the “citizenship” is the spiritual and moral value, philosophical and psychological characteristics of a person, due to his/her state self-identity, awareness of belonging to a particular country.

The characteristics commonly accepted in psychological and pedagogical sciences, which have been mentioned above, adding to them morality, legal consciousness and tolerance are referred to civilian qualities.

Being an important means of gaining and transferring social experience, nowadays the folk games must penetrate all the spheres of upbringing work, emotionally enriching the personality, causing the need for creative activities and increasing his/her physical activities.

At the preschool age the gaming activity is a leading activity, that is, it is through the game that one can more effectively influence the development of humanistic feelings, the formation of a child's understanding of the national and universal values, kindness, attention, mercy, dignity, love and respect for the family. In the games with rules the culture of a child's behaviour is formed, children have the opportunity to learn co-operation, tolerance, correctness towards one another, and learn to combine their efforts for a common result.

Conclusion. Thus, implementing the tasks of civic upbringing of the younger generation, actualises the need for the revival of Ukrainian folk culture as a leader of the national character, psychology, means of forming the national consciousness.

REFERENCES

1. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Ziabreva, S.E. (2010). *Vykhovannia hromadianskosti studentiv profesiino-tekhnichnykh koledzhiv u pazanavchalnii diialnosti [Upbringing of citizenship of students of vocational-technical colleges in extracurricular activities]*. Extended abstract of candidate's thesis. Luhansk [in Ukrainian].
3. *Kontseptsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [Concept of civic upbringing of the personality under the conditions of development of Ukrainian statehood]*. *Doshkilne vykhovannia – Preschool upbringing, 2003, 2, 3–8* [in Ukrainian].

4. Nesterenko, L. (2008). Teoretychni osnovy formuvannia hromadianskoi obiznanosti ditei starshoho doshkilnoho viku [Theoretical bases of forming of civic awareness of children of senior preschool age]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichni universytet imeni Hryhoriia Skovorody» – Humanitarian bulletin of the State Higher Education Institution “Pereiaslav-Khmelnytsk State Pedagogical University named after Hryhoryi Skovoroda”*, 14, 178–180 [in Ukrainian].
5. Kudykina, N. (2008). Ukrainski narodni dytiachi ihry malykh form [Children’s Ukrainian folk games of small forms]. *Palitra pedahoha – Palette of the pedagogues*, 2–3, 3–5 [in Ukrainian].
6. Pavlushkina, O. (2008). Ukrainski narodni rukhlyvi ihry [Ukrainian folk moving games]. *Palitra pedahoha – Palette of the pedagogues*, 3, 3–6 [in Ukrainian].
7. Stelmakhovych, M.H. (1985). *Narodna pedahohika [Folk pedagogics]*. Kyiv: Rad.shk. [in Ukrainian].
8. Ushynskiy, K. (1983). *Vybrani pedahohichni tvory u 2-kh tomakh [Selected pedagogical works in 2 volumes]*. V. I. Kyiv [in Ukrainian].
9. Bohush, A.M. (2000). Teoretychni y metodolohichni zasady formuvannia movlennievoi kompetentsii doshkilnyka [Theoretical and methodological principles of forming speech competence of the preschooler].

(англійською переклала В.В.Слабоуз - доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

УДК 37.01 (477) «18»: 796.11

ГОЛОВКО Маргарита

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительський, 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84122

E-mail: mamulyak@gmail.com

ГОЛОВКО Сергій

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри історії та мовознавства, Український державний університет залізничного транспорту

площа Фейєрбаха, 7, Харків, Україна, 61050

E-mail: mamulyak@gmail.com

ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЙ ПРО ДИТЯЧУ ГРУ У СПАДЩИНІ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті подано результати вивчення та узагальнення поглядів та провідних ідей видатних вітчизняних педагогів означеного минулого на дитячу гру. У контексті аналізу педагогічної спадщини відзначено як схожі позиції, так і оригінальні погляди. Питання дитячої гри розглянуто на тлі загальнопедагогічних поглядів просвітителів, їх власної педагогічної діяльності. Відзначено підходи до вивчення феномену гри, організації дитячої гри з метою гармонійного розвитку дитячої особистості. Звернуто увагу на необхідність використання гри у вихованні дитини. Констатовано, що означений відрізок часу є початком формування ідейної та понятійної складової теорії дитячої гри у дошкільній педагогіці.

Ключові слова: педагогічні погляди, педагогічні ідеї, дитяча гра, теорія дитячої гри, структурні елементи теорії гри.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У зв'язку із завданнями, які поставило сьогодні перед педагогами реформування всієї системи освіти й насамперед її першої ланки – дошкільної, проблемі наукового обґрунтування дитячої гри, підходів до її місця і ролі в житті дитини має відводитися провідне місце.

У практиці дошкільного виховання сьогодні, на жаль, гра частіше є своєрідним засобом заповнення «вікон» між іншими формами організації дитячого життя; спостерігаємо, що наші діти майже не вміють грати, що їм бракує часу для розгортання сюжету, іграшок, вмінь та навичок гармонійного спілкування, чутливого та розумного керівництва. Науковці та практики визнають, що ігри виглядають однотипними, обмеженими, схематичними, відтворюють дорослий світ у його найгірших епізодах. Тож, наразі треба відмовитися від деструктивних виявів ігрової діяльності, зробити все можливе, щоб гра стала справжнім засобом творчої самореалізації у житті дитини.

У цьому контексті, на наш погляд, варто звернутися до історії питання, розглянути його в усіх зв'язках і опосередкуваннях. Особливо - до творчого доробку педагогів (вчених та практиків) найбільш активного та плідного часу для розвитку вітчизняної науки, її гуманістичного дискурсу, ролі та місця дитячої гри в період становлення суспільного дошкільного виховання, що почало розвиватися в кінці XIX – на початку XX століття в Україні та Росії під впливом стрімкого розвитку промисловості та масового залучення жінок до суспільного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання дитячої гри завжди стояли в центрі різноспрямованих наукових пошуків, як минулого, так і сучасності. Наукові засади сучасної теорії і практики дитячої гри, що є методологічним підґрунтям нашого дослідження, представлено у дослідженнях Л.Артемової, Л.Виготського, Д.Ельконіна, Р.Жуковської, О.Запорожця, Д.Менджеричької, О.Усової, К.Щербакової.

Певні аспекти досліджуваної теми висвітлено у дисертаційних дослідженнях К.Дьяконової (погляди російських дореволюційних педагогів та радянських педагогів на проблему дитячої гри), С.Попиченко (історія розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні), У дослідженнях І.Улюкаєвої, В.Сергєєвої, Т.Слободянюк, Т.Куліш історичний аспект розвитку проблеми дитячої гри розглядається дотично аналізу поглядів на дошкільне виховання С.Русової та Н.Лубенець. Питання сутності дитячої гри, її змісту, ролі й функцій у вихованні дошкільників не ставали предметом спеціального історичного цілісного дослідження (особливо на рівні наукової теорії), більше розглядалися як суміжний напрямок.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті полягає в узагальненні з позиції історичного та структурно-логічного підходів поглядів відомих вітчизняних педагогів-гуманістів другої половини ХІХ століття на дитячу гру у контексті становлення та еволюції дошкільної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових даних. Для відтворення й

обґрунтування процесу розвитку теорії і практики дитячої гри у нашому дослідженні було використано історичний та соціокультурний підходи, що дозволило висвітлити процес розвитку проблеми дитячої гри на вітчизняному ґрунті крізь призму змін у ставленні суспільної думки до дитячої гри та еволюції ідей щодо неї в контексті розвитку теорії і практики виховання дітей дошкільного віку. Щоб запобігти описовості у викладенні отриманих даних, спиралися на доробки наукознавчого підходу, який дозволяє вийти на більш високий рівень аналізу та упорядкування наукових знань, їх узагальнення та систематизації (П.Копнін, В.Журавльов, Б.Коротяєв та ін.) – структурно-логічний (тут в історичному дискурсі на різних його етапах). Він дозволяє розглядати накопичену систему знань у галузі дитячої гри як систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених необхідних та достатніх структурних елементів, які у своїй сукупності становлять відповідну теорію, тобто – теорію дитячої гри. Такими елементами є ідеї, поняття, закономірності, принципи та правила. Тож, весь комплекс набутих знань можна представити в цілісному вигляді як змістову та формалізовану систему, причому формалізовану теорію можна презентувати в згорнутому вигляді (базисні елементи), а розгорнути її можна, додавши емпіричну основу, пояснення, приклади, ілюстрації, доведення тощо (змістовий блок). Додамо, що вона широко і ґрунтовно презентована у відповідній сучасній науково-методичній літературі.

Проблема гри як важливішого елементу дитячої діяльності розглядалася у вітчизняній педагогіці ще у другій половині ХУІІ століття Є. Славинецьким. Ним було створено видатний педагогічний твір «Громадянство звичаїв дитячих», де автор уперше вказує на значення гри для фізичного розвитку дитини, для формування вольових рис характеру. І

навіть подає першу оригінальну «класифікацію» дитячих ігор (загалом рухливі ігри).

Принципи виховання та навчання маленьких дітей, що закладалися у досвіді народної педагогіки, знайшли продовження у працях видатних вітчизняних просвітителів ХУІІІ ст., зокрема відомий освітній діяч І.Бецької зробив спробу обґрунтувати офіційну педагогіку на засадах ідей французьких просвітителів і запропонував створення закритих освітніх закладів для виховання «нової породи людей», виховних будинків для дітей раннього віку. У створеній ним праці «Коротка настанова про виховання дітей від народження до юнацтва» він виступив прихильником гуманного ставлення до дітей, які не мали батьків і виховувалися у дитячих будинках, надавав великого значення фізичному вихованню і з цією метою запропонував активно використовувати дитячі ігри та забави. Вказуючи на роль гри у навчанні, І.Бецької писав: «Навчати дітей усьому граючи, без будь-якого примусу»[1, с. 25]. Забава, веселий настрій, гра – ось головні засоби зміцнення здоров'я.

У 30-40-х роках ХІХ століття громадський діяч, відомий дитячий письменник, педагог В.Одоєвський створив у Петербурзі та інших містах Російської імперії притулки для дітей бідного люду, в основу роботи яких було покладено розроблені ним наукові положення, що ґрунтувалися на психологічних засадах розвитку особистості дитини. В.Одоєвський уперше розробив поради для завідувачів дитячих притулків, систему занять та вправ для дітей, правил поведінки їх у виховному закладі, вимог до батьків тощо.

На думку В.Одоєвського, для ігор та забав дітей у дитячих притулках повинен відводитися певний час, коли дітям буде надана повна свобода грати та пустувати. Вихователь виступає у цьому процесі керівником,

«суддею дитячих пустощів та забав», користуючись кожним випадком, щоб привчати дітей надавати взаємну допомогу, виявляти любов та поблажливість [2]. Тобто у грі, як вважав В.Одоевський, відбувається формування моральних якостей особистості, і педагог повинен розумно управляти цим процесом.

Для другої половини XIX століття характерні зміна суспільного ладу, розвиток капіталістичного виробництва і поява на цьому ґрунті потужного громадсько-педагогічного руху, в якому беруть участь прогресивні діячі, письменники, вчені (М.Пирогов, Л.Толстой, К.Ушинський, А.Симонович, Є.Водовозова, Є.Конрад і ін.). Створюються перші педагогічні товариства, видаються перші педагогічні журнали. У 60-ті роки XIX століття під впливом ідей прогресивних педагогів в умовах залучення жінки-трудівниці до виробництва починають створюватися перші дитячі садки, чий досвід стає сприятливим ґрунтом для розробки проблем дитячої гри.

У розвитку питань дошкільної педагогіки, громадських форм виховання дітей дошкільного віку впродовж другої половини XIX століття значну роль відіграв саме широкий суспільно-педагогічний рух. Активізація соціально-політичного та економічного життя обумовила зростання інтересу до проблем формування особистості, навчання та виховання підростаючого покоління. У передових колах формувалося нове ставлення до сім'ї, шлюбу, виховання дітей, становища жінки, її прав. Суспільно-педагогічний рух стимулював інтерес і до виховання дітей дошкільного віку – першого і найбільш відповідального періоду в житті дитини. Багато педагогів звернулися саме до цього вікового періоду. В середині XIX століття вперше роки дитинства, дошкільне виховання та навчання розглядаються як окремий напрям в освіті. Дошкільня

сприймається як основа подальшого виховання, головне підґрунтя його побудови.

Поштовхом до суспільно-педагогічного руху стала стаття М.Пирогова «Питання життя», в якій було висунуто ідею про необхідність зміни поглядів на виховання, надавалося велике значення вихованню вже з перших років життя дітей і навіть з часу народження. Однак практику громадського дошкільного виховання він не підтримував. Згадував, що зовсім не шкодував, що жив дитиною, коли були невідомі фребелівські дитячі садки. На його думку, важлива роль у цій справі належала жінці-матері. Подаючи поради батькам, М.Пирогов вважав, що основною діяльністю дітей є гра, тому слід враховувати психологічні особливості дітей, спираючись на них в умовах сімейного виховання.

Цікавими є думки М.Пирогова про розвиток у дітей здатності до реальної освіти через «кмітливі ігри», пов'язані з пізнанням предметів та явищ оточення. «Щоденник старого лікаря» – це міркування-спомини про природу власних дитячих ігор. М.Пирогов справедливо вказував, що основу гри становить не тільки сліпе наслідування, але й глибоке переживання, прихильність до предмету, що дитяча гра може стати у подальшому справою життя, професією. Навчати через гру – так, на думку М.Пирогова, повинні підходити у родині до питань оволодіння дитиною знань про довкілля.

Особлива роль у розвитку наукової педагогічної думки та дошкільної педагогіки як її складової належить вітчизняному педагогу К.Ушинському. Його по праву вважають фундатором дошкільної педагогіки як в Україні, так і в Росії. Особливою заслугою К.Ушинського є розробка ідей народності у вихованні дітей дошкільного віку, використання у виховному процесі народних звичаїв і традицій на засадах рідного слова. Про

К.Ушинського можна стверджувати, що він дійсно розробив на той час наукову теорію дитячої гри, підтвердивши її науково-психологічними даними, до складу якої увійшли такі елементи, як ідеї, поняття та закономірності.

Саме К.Ушинським уперше в педагогічній літературі було висловлено розуміння гри як віддзеркалення реального життя. К.Ушинський дав характеристику дитячій грі як самостійній діяльності дітей, що являє собою поєднання та взаємопроникнення картин дійсності та уяви: «Гра є вільною діяльністю дитини... У ній формуються всі сторони души людської, її розум, її серце, її воля» [3, с. 96]. Педагог обґрунтував гру як засіб формування особистості: «Не думайте, що все це минеться безслідно з періодом гри: цілком імовірно, що з нього зв'яжуться згодом асоціації уявлень, і плетениці цих асоціацій зв'яжуться в одну низку, яка визначить характер і напрям людини» [3, с. 101]. Він досить близько підійшов до відповіді на питання: чому дитина грає? «У справжньому житті дитина не більше, як дитина, істота, яка не має ще ніякої самостійності, яку сліпо і безтурботно тягне за собою течія життя; а в грі дитина - вже дозріваюча людина, пробує свої сили і самостійно керує своїми ж витворами» [3, с. 98]. Було б помилкою думати, що гра для дитини є відпочинок або дозвілля. Ні, це своєрідний вид діяльності, діяльності вільної, творчої, природної. І дитина щаслива не тоді, коли сміється, писав К.Ушинський, а тоді, коли занурена у свою гру.

У процесі гри дитина знайомиться з якостями предметів, кольором, формою; у грі розвивають всі сторони особистості: пізнавальні сили і можливості, воля, характер, потреби й інтереси. Великого значення К.Ушинський надавав суспільним іграм, тому що вони на порядок вище, ніж ігри наодинці з собою: у них формується не тільки характер дитини,

але й характер взаємостосунків між дітьми, що грають разом. Саме же головне, у процесі гри відбувається засвоєння певного соціального досвіду. Зміст та характер ігор у певному сенсі обумовлені оточенням. «Придивіться і прислухайтеся, як поводяться дівчатка зі своїми ляльками, хлопчики зі своїми солдатами і кониками, і ви побачите у фантазіях дитини відображення справжнього життя, що її оточує, - відображення, часто уривчасте, дивне, подібне до того, як відображується кімната в гранчастому кришталіку, але все таки вражає правильністю своїх подробиць» [3, с. 103].

К.Ушинський звернув увагу на необхідність використання народних ігор, як на «найвищий і могутній виховний засіб». Оцінюючи ігри для дітей, які створив Ф.Фребель, К.Ушинський зазначав, що той занадто систематизував їх і придумав такі, в яких дуже мало дитячого. Проте ігри Ф.Фребеля у руках освіченої наставниці можуть принести багато користі. Вони були б більш придатними, якщо б Ф.Фребель використав народний досвід. Ось чому К.Ушинський вірив, що у майбутньому педагогіка обов'язково скористається багатим розвивальним потенціалом народних ігор (що активно відбувається в наші часи).

Багато уваги К.Ушинський приділяв дитячим іграшкам як ігровому атрибуту, незмінному учаснику всіх дитячих ігор. Він підкреслював якісно інше ставлення дитини до іграшки, ніж у дорослого. «В іграх дитини можна помітити ще і іншу особливість: діти не люблять іграшок нерухливих, закінчених, добре оздоблених, яких вони не можуть змінити за своєю фантазією; дитині подобається саме живий рух уявлень в її голові, і вона хоче, щоб іграшки її хоч якоюсь мірою відповідали асоціаціям її уяви» [3, с. 98]. Педагог робить висновок: оскільки дитяча гра є своєрідною діяльністю, матеріал для її реалізації повинен бути також

своєрідним. На підставі багатого досвіду К.Ушинський сформулював важливу методичну вимогу: вихователю не треба поспішати міняти іграшки, не слід перенасичувати ними ігрову діяльність.

Педагог зробив ще один важливий висновок: умовою виникнення гри є наявність достатньої кількості знань про довкілля. Природним продовженням думок видатного педагога є його рекомендація вихователям: для збагачення ігрових сюжетів необхідно насичувати уяву та свідомість дитини образами подій та явищ соціального життя, але підходити до їх відбору свідомо та вибірково.

К.Ушинський, визнаючи самоцінність дитячої гри, розуміючи її особливості, поважаючи її суверенітет, визнав за необхідно і керівництво нею, але на його думку, воно повинно бути обережним і не повинно замінюватися дріб'язковою опікою. Вихователь повинен поставляти матеріал для гри, турбуватися про те, щоб цей матеріал сприяв реалізації виховних завдань, стежити за виконанням правил гри. Час для ігор повинен відводитися залежно від віку дитини: чим молодша дитина, тим більше часу вона грається. Спостереження за дитячою грою допоможе педагогу скоригувати напрям виховної роботи, бо дитина у своїх іграх якнайкраще виявляє всю свою душу.

Таким чином, основні елементи теорії дитячої гри, розроблені К.Ушинським, виявилися значним внеском не тільки у вітчизняну, а й у світову дошкільну педагогіку, стали фундаментом для подальшого наукового пошуку.

Послідовниця ідей К.Ушинського, організатор одного з перших дитячих садків у Росії, видавець першого журналу з питань дошкільного виховання, А.Симонович зробила вагомий внесок у розвиток дошкільної педагогіки як практичною працею, так і розробкою теоретичних засад

освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Її погляди були добре відомі українським освітянам через постійні наукові зв'язки.

У дитячому садку А.Симонович було апробовано заняття та вправи Ф.Фребеля, а також розроблено самостійну систему ігор та занять з дітьми дошкільного віку. Поглиблюючи розробку теорії дошкільного виховання, А.Симонович визначила завдання дитячого садка, які впливають з особливостей вікового розвитку дітей. Вона зазначала, що між заняттями школи і заняттями дитячого садка проведена суворе розмежування: школа займається серйозно науками, а дитячий садок серйозною грою. Не завадить про це пам'ятати і сучасним педагогам. Першочергова увага звертається в дитячому садку на дитину. Дитина дошкільного віку любить життя рухливе. Все навколо неї грає і все створено для гри. Гра – її життя, у грі вона виявляє всю свою наслідувальну діяльність. Всебічний розвиток дитини, в тому числі й засобами гри, – ось головне завдання дитячого садка.

Узагальнюючи свій досвід, А.Симонович запропонувала першу класифікацію ігор за змістом: в іграх наслідувальних дитина виявляє свою дивовижну здатність спостерігати навколишнє; в іграх фантастичних вона виявляє не тільки фантазію, але й переживання «давнього язичницького світогляду», старовинних звичаїв, війн; в іграх творчих вона виявляє вічний творчий людський геній [4]. Тому дитина, вважає вона, підкоряючись вродженій потребі створювати, будує, ріже, малює, ліпить, змінює предмет, який потрапляє їй в руки. А.Симонович, продовжуючи думки К.Ушинського, вказувала на роль гри для виховання колективних стосунків між дітьми: взаємодопомоги, товарищескості, доброзичливості, дружелюбності.

Учениця та послідовниця К.Ушинського Є.Водовозова розробляла теоретичні положення дошкільного виховання на засадах ідеї народності. Є.Водовозова, як і її вчитель, відділяла гру від занять, вважала її самостійною діяльністю, яка сприяє гармонійному розвитку дітей. Є.Водовозова справедливо підкреслювала, що завдяки творчій уяві дітей різні дидактичні матеріали, зокрема, будівельні, в іграх дітей можуть перетворюватися на іграшки, які надають дитині повну можливість кожний день будувати нові конструкції та гратися з ними. Не заперечуючи користь готових дитячих іграшок, Є.Водовозова виступила проти того, щоб давати дитині багато іграшок. У своїй книзі вона зробила докладний огляд найбільш розвивальних дитячих іграшок, які використовуються у літній та зимовий час в іграх дітей.

Є.Водовозова надавала великого значення рухливим іграм і рекомендувала їх широко використовувати у сімейному вихованні. Нею розроблені методичні рекомендації щодо проведення рухливих ігор: рухлива колективна гра повинна знищувати становий вузькосімейний елемент, характерний для індивідуальних ігор у сім'ї; у рухливих іграх немає місця азарту; рухливі ігри повинні супроводжуватися розвитком винахідливості, фантазії, кмітливості, щоб потім діти самі могли вигадувати ігри; головна умова при проведенні рухливих ігор – дати дітям якомога більше свободи та різноманітності. Рухливі ігри не повинні проводитися за командою, як це відбувалося у фребелівських дитячих садках. Вихователі не повинні стримувати дитячі веселощі, якщо вони не переходять встановлених меж [5].

Демократичне спрямування мали погляди Є.Конраді, яка виступала з критикою дитячих садків, створених за системою Ф.Фребеля. Вона доводила, що його система дошкільного виховання страждає дидактизмом,

формальною систематизацією ігор та занять, яка, на її погляд, вбивала самостійність дитини.

Є.Конрадів вважала гру вільним видом дитячої діяльності, яка має важливе значення у всебічному розвитку особистості дитини. Ґрунтовно критикуючи систематизовані дидактичні ігри дітей, які проводилися за розробками А.Симонович та Є.Водовозової, вона показала, що з боку дітей вони зустрічають протидію. Дитина «хазяйнує» з іграшкою по-своєму. Особливо Є.Конрадів критикувала штучні імітаційні рухливі ігри з «пізнавальними піснями», за допомогою яких діти мали ознайомитися з явищами природи, різними видами людської праці тощо.

Як і К.Ушинський, Є.Водовозова, вона відділяла гру від навчання, від заняття-уроку. Ігри повинні залишатися іграми, а уроки – серйозними заняттями. У навчанні на першому плані стоїть керівництво, ініціатива вихователя-вчителя, який бере до себе у союзники самодіяльність та активність дитини. Ігри дітей також сприяють розумовому розвитку дитини, але особливим чином. Граючи, дитина багато чого навчається, але навчається інакше. Тут вільна, нічим не обмежена діяльність дитини стоїть на першому плані. Тож, цінними є думки Є.Конрадів про гру як своєрідний вид пізнавальної діяльності дошкільників, який сприяє накопиченню нових знань через розвиток їхньої самостійності та активності.

Отже, досягнення вітчизняних педагогів другої половини ХІХ століття можна представити у згорнутому узагальненому вигляді:

Ідеї: гра є засобом фізичного виховання, щоб «думки завжди підбадьорювати» та «зміцнювати тілесний склад» (І.Бецької); формування у грі моральних якостей особистості (В.Одоєвський); основу гри становить не тільки сліпе наслідування, але й глибоке переживання (М.Пирогов); ігри змінюються за віком, у залежності від дитячого досвіду, розумового

розвитку дитини та керівництва дорослих (К.Ушинський); відокремлення гри від навчання (К.Ушинський, Є.Водовозова, Є.Конрадї).

Поняття:

1. Визначення гри:

- «гра є вільна діяльність малюка..., у ній формуються всі сторони душі людської, його розум, його серце, його воля» (К.Ушинський);

- гра – специфічна пізнавальна діяльність дошкільників (Є.Конрадї).

2. Мета гри:

- «навчати їх всьому, граючи, і скільки можливо без примусу» (І.Бецької);

- «у грі дитина виявляє всю свою наслідувальну діяльність» (А.Симонович);

- у грі розвиваються розумові здібності дитини (Є.Конрадї).

3. Зміст та сюжет гри:

- гра у кеглі, боротьба, біг по піску, по горах, по полю (І.Бецької);

- народні ігри у всієї їх розмаїтості (К.Ушинський, Є.Водовозова).

4. Методи: збагачення обсягу уявлень, знань про довкілля (К.Ушинський); рекомендації стосовно організації рухливих ігор (А.Симонович, Є.Водовозова).

5. Класифікація ігор: наслідувальні, фантастичні, творчі (А.Симонович).

6. Керівництво грою: педагог виступає суддею дитячих забав та веселощів (В.Одоєвський); «гра є вільна діяльність дитини», ...вихователь поставляє матеріал, що сприяє розвитку дитини (К.Ушинський); вихователі не повинні стримувати дитячі веселощі, якщо вони не переходять дозвалені межі (Є.Водовозова).

7. Особистість та група дітей як суб'єкти гри (висвітлюється з боку суспільної, колективної спрямованості дитячої гри): в іграх треба привчати виявляти поблажливість, взаємодопомогу та любов (В.Одоєвський); значення гри для виховання у дітей товарищескості (А.Симонович); значення суспільних ігор (К.Ушинський).

8. Ігрові атрибути та дидактичний матеріал: використання предметів-замісників у грі (кубики, палички, цеглинки), паперу, дерева, глини, піску, великого будівельного матеріалу (А.Симонович, Є.Водовозова); розвивальні іграшки, народні іграшки, іграшки-саморобки (К.Ушинський).

Закономірності: простежується в основному соціальний характер дитячої гри (К.Ушинський); єдність та взаємозв'язок виховання особистих та колективних інтересів дітей (В.Одоєвський, А.Симонович, К.Ушинський).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Можна стверджувати, що у працях вітчизняних педагогів означеного періоду закладаються основи для дослідження теоретичного і практичного аспектів дитячої гри, зокрема, сутність та своєрідність такого поняття як гра обґрунтовується на рівні цілої низки родових і взаємопов'язаних понять - мета, зміст та сюжет, класифікація, методи керівництва грою тощо. В основному гра розглядалася як виховний засіб. Зроблено перші спроби виявити закономірні зв'язки та відношення всередині розгортання та розвитку самої ігрової діяльності (психологічний аспект). Означений історичний етап можна кваліфікувати як початок формування ідейної та понятійної складової теорії дитячої гри. Предметом подальшого дослідження має стати наступність в історичному розвитку провідних педагогічних категорій, за допомогою яких описується та

пояснюється феномен гри, описання тих структурних елементів, які у сукупності та системі становлять теорію гри дошкільника, тобто те загальне і сутнісне, що характеризує ігрову діяльність як самостійний феномен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. История дошкольной педагогики в России: хрестоматия / Под ред. С.Егорова. М.: Академия. 2000. 520 с.
2. Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія / За ред. З.Борисової. К.: Вища школа, 2004. 511 с.
3. Ушинский К. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах. М.: Педагогика. 1974. Т.2. 440 с.
4. Чувашев И. Очерки по истории дошкольного воспитания в дореволюционной России. М. 1955. 370 с.
5. Водовозова Є. Розумове і моральне виховання дітей від першого вияву свідомості до шкільного віку. Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія / За ред. З.Борисової. К.: Вища школа. 2004. С. 385-374.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2019

ГОЛОВКО Маргарита

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, ГВУЗ Донбасский государственный педагогический университет

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина, 84122

E-mail: mamulyak@gmail.com

ГОЛОВКО Сергей

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры истории и языкознания,
Украинский государственный железнодорожный университет

площадь Фейербаха, 7, г. Харьков, Украина, 60050

E-mail: mamulyak@gmail.com

**ЗАРОЖДЕНИЕ ИДЕЙ О ДЕТСКОЙ ИГРЕ В НАСЛЕДИИ
ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
МЫСЛИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX СТОЛЕТИЯ**

Резюме. В статье представлены результаты изучения и обобщения взглядов и ведущих идей выдающихся отечественных педагогов прошлого на детскую игру. В контексте анализа педагогического наследия определены как сходные позиции, так и оригинальные идеи. Вопросы детской игры рассмотрены на фоне общепедагогических взглядов просветителей, их собственной педагогической деятельности. Определены подходы к изучению феномена детской игры, ее организации с целью гармонического развития личности ребенка. Обращается внимание на необходимость использования игры в воспитании ребенка. Констатируется, что указанный хронологический отрезок времени является началом формирования идейной и понятийной составляющих теории детской игры в дошкольной педагогике.

Ключевые слова: педагогические взгляды, педагогические идеи, детская игра, теория детской игры, структурные элементы теории детской игры.

HOLOVKO Margarita

Candidate of Pedagogic Science (Ph. D), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool education and Social work

Donbas State Teacher's Training University, Slavyansk, Ukraine

Lane Uchitelsky, 1, Slavyansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: mamulyak@gmail.com

HOLOVKO Serhii

Candidate of Pedagogic Science (Ph. D), Associate Professor, Associate Professor of the Department of History and linguistics

Ukrainian State University of Railway Transport, Kharkiv, Ukraine

Feuerbach Square, 7, Kharkiv, Ukraine, 61050

E-mail: mamulyak@gmail.com

ORIGIN OF CHILDREN'S GAME IDEAS IN THE HERITAGE OF EDUCATORS OF THE NATIVE PEDAGOGICAL THOUGHT (SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY)

Summary. The article presents the results of studying and generalizing the views and principal ideas of the prominent native educators of the marked historical period to the problem of children's game. The analysis of the pedagogical heritage made it possible to note both similar positions and original views. The problem of children's game is considered on the background of general pedagogical views of the Enlightenment period educators and their own pedagogical activity. The approaches to the study of the game phenomenon, organization of children's games with the aim of harmonious development of the child's personality are defined. The attention is drawn to the necessity of using the game in the child upbringing. The attention is drawn to the necessity of using the game in the child upbringing. The marked historical stage can be qualified as the beginning of the formation of the ideological and conceptual component of the theory of children's game.

Abstract. Introduction. The article presents the results of studying and generalizing the views and principal ideas of the prominent native educators of the marked historical period to the problem of children's game.

Analysis of publications. Some aspects of the theory and practice of children's game in public pre-school education in certain historical periods were researched by K.Diakonov, S.Popichenko. The views of S.Rusova and N.Lubenets on the phenomenon of children's game against the background of their contribution to the development of preschool education problems are highlighted in the writings of T.Kulish, V.Sergeieva, T.Slobodianiuk, I.Uliukaieva. Scientific foundations and principles of modern theory and practice of children's game are presented in the researches by L.Artemova, L.Vygotsky, D.Elkonin, R.Zhukovsky, O.Zaporozhets, D.Mendzherytska, O.Usova, K.Shcherbakova.

Purpose. To generalize the views of the well-known native humanistic educators of the second half of the XIXth century on the problem of children's game in the context of the formation and evolution of preschool pedagogy.

Results. Historical, socio-cultural and structural-logical approaches were used to reproduce and substantiate the development of the theory and practice of children's game. The structural-logical approach allows us to consider the accumulated knowledge system in the field of children's games as a system of interconnected essential and sufficient structural elements, which in total form the corresponding theory – the theory of children's games. Such elements are ideas, concepts, patterns, principles and rules. Thus, the contribution of educators of the second half of the XIXth century is considered in the context of the development of specified categories, as well as filling them with relevant content.

In the context of the problem, there have been singled out those works of educators, where the phenomenon of the children's game and its structural elements became the subject of special research and discussion (M.Pyrogov, L.Tolstoy, K.Ushynsky, A.Symonovych, E.Vodovozova, E.Conradi). The

analysis of the pedagogical heritage has made it possible to determine similar positions, as well as original views. The problem of children's game is considered on the background of general pedagogical views of the Enlightenment period educators and their own pedagogical activity. The approaches to the study of the game phenomenon, organization of children's games with the aim of harmonious development of the child's personality are defined. The attention is drawn to the necessity of using the game in the child upbringing.

Conclusion. Foundations for the research and analysis of the theoretical and practical aspects of children's game are laid in the works of the native educators of the historical period under consideration. The essence and peculiarity of such a concept as “children’s game” is grounded on the level of a whole number of generic and interrelated concepts – purpose, content and plot, classification, methods of game guidance. The marked historical stage can be qualified as the beginning of the formation of the ideological and conceptual component of the theory of children's game.

Key words: pedagogical views, pedagogical ideas, children's game, theory of children's game, structural elements of game theory.

REFERENCES

1. Egorov, S.F. (Ed.) (2000). *Istorija doshkol'noj pedagogiki v Rossii khrestomatija*. M.: Akademija. [in Russian].
2. Borysova Z.N. (Ed) (2004) *Istorija doshkiljnoji pedaghoghiky: khrestomatija*. K.: Vyshha shkola, 2004. [in Ukrainian].
3. Ushinskij K.D. (1974). *Izbrannye pedagogicheskie sochinenija v 2-h tomah*. M.: Pedagogika. [in Russian].
4. Chuvashhev I.V. (1955) *Ocherki po istorii doshkol'nogo vospitanija v dorevoljucionnoj Rossii*. M. [in Russian].

5. Vodovozova Je.M. (2004). Rozumove i moraljne vykhovannja ditej vid pershogo vyjavu svidomosti do shkilnogho viku. Z.N.Borysova (Ed.) *Istorija doshkilnoji pedagoghiky: khrestomatija*. S. 385-374. K.: Vyshha shkola. [in Ukrainian].

(англійською переклала І.Коротяєва – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету).

УДК 373.2.091.3:688.721

ДРОНОВА Ольга

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський. 1. м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 82122,

E-mail: dronova.olgaolegovna@gmail.com

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЛЯЛЬКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Анотація. У науково-методичній статті досліджується проблема функціонування ляльки в освітньому просторі дошкільного дитинства. З позиції культурологічного, аксіологічного, герменевтичного підходів висвітлено сутність ляльки як соціокультурного феномену, знаку та символу культури. Обґрунтовано можливості застосування феноменологічного підходу у визначенні функціональної природи ляльки та її потенціалу як педагогічного засобу. Розкрито соціальні функції ляльки та з'ясовано взаємозв'язок між соціокультурною функціональною природою ляльки, психолого-педагогічними задачами розвитку

© Дронова О., 2019

особистості та можливостями оптимального і ефективного функціонування ляльки в освітньому просторі дошкільного дитинства. У векторі поліфункціонального підходу визначено шляхи застосування ляльки у навчальних програмах та педагогічних технологіях дошкільної освіти: культурно-історичний, соціально-педагогічний, психологічний, художньо-творчий. Висвітлено педагогічні умови ефективного функціонування ляльки у освітньому просторі дошкільного дитинства: професійна компетентність педагога у галузі феноменології ляльки (герменевтична компетентність і розуміння поліфункціональності ляльки у соціумі); наповнення змісту освітньої програми культурно-історичним, соціально-педагогічним, психологічним, художньо-творчим змістом потенціалу ляльки; змістове збагачення спілкування дитини з лялькою (соціально-комунікативне, пізнавально-комунікативне, художньо-комунікативне); урізноманітнення та інтеграція видів діяльності дитини з лялькою (мовленнєва, театралізована, ігрова, образотворча, художньо-ремісницька, дизайн-діяльність та ін.); моделювання педагогічних технологій з оптимальним використанням домінуючої функції ляльки у різних формах навчального спілкування педагога з дитиною та педагогічного супроводження процесу спілкування дитини з лялькою.

Ключові слова: лялька, дошкільник, поліфункціональність, освітній простір, педагогічна технологія, культура, феноменологія

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна парадигма дошкільної освіти несе в собі культурно-гуманістичну функцію, яка виступає засобом трансляції культури. Опановуючи надбання культури дитина адаптується до умов соціуму, активно інтегрується у нього і розвиває власну суб'єктність.

На часі необхідність відбору культуровідповідного змісту, який концентрує цінності культури і сприяє актуалізації смислопошукової діяльності, розвитку критичного мислення, пробудженню творчого потенціалу та соціалізації особистості.

Світ, у який вступає дитина, мінливий, суперечливий. Для успішного та ефективного її супроводження у ньому педагогу важливо усвідомлювати зміст культурних цінностей, включених до освітнього простору дошкільного дитинства; бути здатним до осягання їх смислу, функцій та визначення педагогічного потенціалу, який міститься в кожному з них.

Лялька, як один з найстародавніших винаходів людини, феномен загальнолюдської цивілізації, займає чільне місце серед знакових предметів дитинства і активно застосовується у педагогічному процесі закладів дошкільної освіти.

У світлі державних документів, аналізу змісту чинних навчальних програм та потреб дитини у набутті соціально значущих особистісних компетенцій проблема поліфункціональності ляльки у освітньому просторі дошкільного дитинства є мало розробленою і залишається актуальною для досліджень [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ми розглядаємо проблему у контекстах феноменології дитинства, ляльки як соціокультурного феномену та формування професійної компетентності фахівця галузі дошкільної освіти.

Дитинство визначається ученими як «лінійний» період, у якому відбувається інтенсивний розвиток організму і привласнення соціального

досвіду; цілісний та самодостатній простір життєдіяльності дитини; своєрідний об'ємний конструкт, у якому існують та схрещуються різноманітні «вертикальні» та «горизонтальні» зв'язки між дитиною і суспільством, культурою, мистецтвом, природою, між дітьми. (О.Запорожець, І.Кон, О.Кононко, В.Мухіна, М.Осоріна, Д.Фельдштейн, Р.Чумічева та ін..).

З позиції феноменологічного походу, смисловий аналіз свідчень культури є найбільш продуктивним у виборі педагогічного засобу (О.Шепелєв). Пізнання дитиною світу, введення її у світ культури може здійснюватися за допомогою символів. Для дитини лялька уособлює світ людських стосунків, для дорослого вона є символом дитинства. Ідеї педагогічної герменевтики (Ш.Амонашвілі, В.Загвязинський, В.Краєвський, М.Розов, В.Сластьонін, С.Шип та ін..) набувають інноваційного смислу для конкретизації змісту фахової компетентності у підготовці майбутніх педагогів галузі дошкільної освіти.

Щоб зрозуміти сутність ляльки, її цінність для дитини, осмислити її потенціал як педагогічного засобу важливо усвідомити, що феномен ляльки активно вивчається різними науками. Функції ляльки в соціумі визначені у філософсько-мистецтвознавчих (Ю.Лотман), культурологічних (Н.Романова, Л.Шиповська), етнографічних (М.Мід, О.Найден), психологічних (Н.Веракса, Л.Виготський, Д.Ельконін, В.Мухіна), педагогічних (Л.Артемова, Т.Маркова, В.Нечаєва, Г.Тамбовська, М.Осоріна) наукових працях. Культурологічні дослідження характеризують ляльку як модель людини (В.Катаєв, О.Лишанкова), частину естетичної культури (Л.Шиловська), естетичний текст культури, систему знаків, яка володіє полісемантичною насиченістю (Н. Романова). Як

своєрідний портрет культури, лялька є глибинно співвіднесеною з цінностями етносу, соціального прошарку нації (М.Мід, О.Найден).

У народній педагогіці лялька постає як засіб навчання і виховання, статево-рольової самоідентифікації та соціалізації дитини. В педагогічних роботах лялька визначається стимулятором ігрової діяльності дітей, дидактичним засобом, артоб'єктом для художньої творчості за мотивами народної іграшки та театралізацій (Л.Артемова, А.Богущ, Н.Гавриш, Р.Чумічева та інш.). В роботах психологів лялька постає як ефективний арт-терапевтичний засіб (Дж.Стоун-Феннісі, М.Харкін, ЙоЕннКук, ЕннБлекуелл, Т.Колошина, Г.Тимошенко, Ф.Зімбардо, І.Виготська, О.Захаров, А.Співаковська та ін.). Учені описують лялькотерапію, як метод, заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм мультфільму, казки та улюбленою іграшкою.

Це надає ляльці статусу соціокультурного феномену, педагогічного засобу, потенціал якого в практиці дошкільної освіти є невичерпним.

Формування цілей статті. У науково-методичній статті досліджується проблема функціонування ляльки в освітньому просторі дошкільного дитинства. Завданнями є висвітлення функцій ляльки як педагогічного засобу, визначення шляхів її залучення до освітнього процесу закладу дошкільної освіти та розкриття педагогічних умов ефективного функціонування ляльки у освітньому просторі дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За однією з гіпотез наших експериментально-теоретичних досліджень феноменологічний підхід у вивченні функцій ляльки, відкриває педагогу нові можливості у проектуванні освітнього простору дитини та розробки педагогічних

технологій набуття дитиною компетенцій, життєво необхідних їй у сучасному світі. Найважливішими з яких є комунікація, кооперація, креативність, критичне мислення та ін.[4].

Ми виходимо з того, що визначальними складовими професійності сучасного педагога галузі дошкільної освіти є філософський погляд на світ та життя людини у ньому; усвідомлення феномену дошкільного дитинства, розуміння його цінностей та пріоритетів; здатність до створення власної концепції педагогічного супроводження дитини у освітньому просторі. Феноменологічний підхід обумовлює становлення та розвиток критичного мислення, насамперед, самого педагога. Його основу складає вміння визнавати наявність парадоксальності, суперечності, певного смислу в усьому; готовність відшукувати приховані можливості для відкриття нових смислів і здійснювати продуманий вибір дієвого педагогічного засобу.

Світ дитинства являє собою об'єктивну реальність, культуру буття представлену суто дитячими способами поведінки та елементами свідомості, вписану у культурно-виховний простір співіснування спільноти дітей і дорослих. Цей період характеризується особливою інформаційною чистотою і готовністю до пізнання світу, необмеженістю стереотипами, потребою у самоекспозиції та самопрезентації дорослому.

Специфіка і зміст світу дитинства зумовлені культурою дорослих. Ми поділяємо думку В.Савченко, що різні моделі дитинства складаються та функціонують в кожному із закладів дошкільної освіти; в дитячому кіно, театрі, художній літературі, живописі, скульптурі, архітектурі; в кожній родині. Соціум, як «світ дорослих» входить у світ дитинства як складовий елемент через «образ дорослого», який уособлює «світ дорослих». Найчастіше, цей образ втілює лялька та створений дитиною за

її посередництвом «соціальний театр» (соціодраматизація, рольова, сюжетна гра), адже діти грають у те, чим живуть дорослі [5].

Спілкування дитини з лялькою (гра) є однією з початкових форм занурення у культуру соціуму, візуалізації соціального досвіду, пізнання світу людських стосунків, прилучення до практичного життя. Ідея інтерактиву (спонукання до дій, наслідування), закладена в ляльці, відкриває дитині безмежний простір для різних видів активності: пізнавально-пошукової, комунікативної, дослідницької, художньо-творчої (розігрування ролей; створювання наслідувально-ігрових ситуацій, близьких до реального життя дорослих). У наш час потреба в дитячій грі проявляється ще сильніше, ніж у минулому.

Лялька являє собою соціокультурну модель світу, втілюючи потаємний світ дитинства, коли усе навколо уявляється живим, чарівним і обіцяє диво. Переходячи у світ дорослих, вона несе з собою спогади про дитячий, фольклорний, міфологічний та ігровий світ. Як культурний об'єкт, лялька виступає у двох обличчях: у своїй прямій функції, обслуговуючи певне коло конкретних суспільних потреб, і у «метафоричній», коли ознаки його переносяться на широке коло соціальних фактів, моделлю яких він стає. Щоб зрозуміти «таємницю ляльки», необхідно відмежувати вихідне уявлення «лялька як іграшка» від культурно-історичного – «лялька як модель». Тільки на підґрунті такого розмежування можна перейти до синтетичного поняття «лялька як витвір мистецтва» (Ю.Лотман) [6].

Кожна лялька може бути визнана своєрідною моделлю дитинства. За типом розрізняють обрядових ляльок, ляльок-іграшок, театральні-ігрових (анімаційних) ляльок. Останнім часом популярності набувають портретні ляльки, які використовують практичні психологи закладів дошкільної

освіти у арттерапевтичній роботі після отримання спеціального сертифікату.

Сутність ляльки як соціокультурного феномену, знаку та символу культури ми вивчали з позицій феноменології, культурологічного, аксіологічного, герменевтичного підходів, що дозволило висунути гіпотезу її поліфункціональності у освітньому просторі дошкільного дитинства. Структуру останнього утворюють: світ природи, культури, мистецтва, людських стосунків, предметів, світ самої дитини [5].

Лялька, знаковий предмет та складова субкультури дитинства, містить імпліцитні педагогічні смисли (комунікативні, креативні, дослідницькі, смислопошукові, художні, емоційні, інтелектуальні, екологічні та ін.), які можуть стати ефективними у технологіях набуття дитиною визначених життєвих компетенцій та особистісних якостей.

Якщо визнати ляльку феноменом культури, продуктом фантазії та майстерності людини, то її соціальні функції збігаються з функціями мистецтва. Гедоністична (розважальна) функція ляльки полягає в тому, щоб розважати дитину, допомогти їй пережити естетичні почуття та виявити естетичні емоції. Цю функцію реалізують авторські ляльки-витвори мистецтва, театральні-ігрові (анімаційні) ляльки. Сугестивна функція ляльки полягає у її можливості впливати на підсвідомість, навіювати певні думки, почуття. Інтерактивна лялька запрошує дитину бути не глядачем, а учасником дійства, адже містить у собі різноманітні способи спілкування і реалізує свою комунікативну функцію. Залучення до освітнього простору дитини народної ляльки, у національному одязі, ляльок народів світу, створює умови для реалізації її просвітницької функції, вирішування проблем національного виховання та розвитку художньої творчості. Лялька може презентувати себе як систему знаків,

яка несе полісемантичну насиченість і створити умови для виникнення смислопошукової діяльності дитини, реалізувати свою сигнікативну функцію. Лялька – це завжди образ, а образ – це гра, соціодраматичне дійство, театралізація, у якій лялька реалізує ігрову функцію. Евристична функція виявляє себе, коли лялька характеризується невизначеністю, парадоксальністю, що спонукає дитину до активних дій з нею, творчих пошуків, гіпотез, планувань, перетворень та винаходів. Компенсаторна функція ляльки реалізується у ситуаціях, коли дитина переживає психічну нестабільність, емоційний розлад, відчуває невпевненість у собі, страх самотності, беззахисність, агресивність, що знаходить відображення у її діях з лялькою. Завдяки переживанню дитиною почуттів, у діях з лялькою та відтворенні ситуацій соціальних стосунків можуть бути реалізовані виховна та соціалізуюча її функції. Як приклад, ляльки-герої казок мають обов'язково нести у собі моральну характеристику. За таких умов дитина може зосередити на них свій моральний досвід, може програти сюжет з проблемними ситуаціями міжособових стосунків. Діти не просто звикають до своїх ляльок – вони до них прив'язуються як до живих істот. Дії з реставрування старих ляльок можуть стати для дитини уроками чуйності, дбайливості, уваги і поваги шляхом до розуміння, що у старій речі прихована особлива цінність: одушевленість, постійність і доброта. А це вже важливе психологічне щеплення у суспільстві споживання з нав'язуванням купівельного азіотажу.

Аналіз ставлення до ляльки дозволив визначити її функції в житті дитини. По-перше, діти називають лялькою будь-яку іграшку, що нагадує або зображує собою людину. По-друге, «лялька» починається для дитини там, де є інтерактив, можливість спілкування. Тому лялькою діти визнають будь-які предмети-замісники і навіть надають їм перевагу у виборі поряд з

ляльками промислового виготовлення та авторськими ляльками. Тривалість гри з ними та частота звернень саме до них вища. Лялька для дитини є об'єктом емоційного спілкування, ідентифікації, уособленням себе; замісником ідеального друга, який усе розуміє і не пам'ятає зла; моделлю дорослого.

Функції ляльки у освітньому просторі дитини: розважає, виховує, інформує, знайомить, радить, мотивує, навчає, оздоровлює, лагодить настрої, спонукає до художньої творчості, допомагає у самовираженні тощо. У педагогічному процесі може домінувати певна функція, або інтегровано діяти кілька функцій ляльки.

Основними шляхами залучення ляльки до освітнього простору дошкільного дитинства у нашому дослідженні були визначені: культурно-історичний, який передбачав збагачення уявлень дитини про ляльку як витвір мистецтва, елемент культури народу; соціально-педагогічний, змістове наповнення якого складало освоєння дитиною моделей поведінки у соціумі, набуття нею соціальних компетенцій за допомогою ляльки; особистісно-психологічний, зміст якого передбачав залучення ляльки як посередника у корекційній роботі практичного психолога з емоційною, ціннісною, мотиваційною, комунікативною та іншими сферами особистості дитини; художньо-творчий, зміст якого спрямовувався на активізацію творчого потенціалу, розвиток образотворчих здібностей, ручної та акторської виконавчої майстерності, усвідомлення дитиною власних можливостей у створенні ляльок та сюжетних дій з ними [3].

У контексті реалізації феноменологічного підходу лялька може використовуватися педагогом не тільки у дидактичних цілях, для «сюрпризного моменту», для наповнення ігрового простору, як стимул розгортання гри, але й як поліфункціональний засіб введення дитини у

Світ. Як елемент культури, витвір мистецтва, лялька здатна ефективно супроводжувати дитину у пізнаванні різних країн, народів та національностей. Як педагогічний засіб, вона може знайомити дітей зі світом дорослих, професіями; навчати контролювати власний вигляд, прищеплювати навички самообслуговування; формувати адекватну статевоюрольову самоідентифікацію та виховувати соціально прийнятну поведінку. Як психотерапевтичний засіб, лялька здатна допомагати дитині лагодити настрій, керувати власними емоціями, навчитися співпереживати, бути толерантним, доброзичливим, комунікабельним, набути необхідних соціально значущих компетенцій. Як виріб майстра, лялька здатна сприяти розвитку художньо-творчих здібностей та збагаченню простору художньо-творчої активності дітей і дорослих; надихати дитину на власну художню творчість (декоративно-прикладна, театралізована, дизайн-діяльність; малювання, ліплення), зміст якої визначають: майстрування ляльок, театралізація, створення і оформлення одягу та аксесуарів для ляльки, тощо.

З метою формування у дітей старшого дошкільного віку образу ляльки та ціннісного ставлення до неї було розроблено парціальну освітню програму «Дитина у світі ляльок». Її структуру визначили три змістові блоки. Зміст культурно-пізнавального блоку спрямовувався на осмислення дитиною поняття «лялька» і технологічно передбачав обговорення питань: коли, як і чому виникла лялька; які бувають ляльки, хто майструє ляльок, музей ляльок, ляльки у твоїй родині. Особливості педагогічної технології визначали домінуючі функції ляльки: гедоністична, сигнікативна, культурно-історична, просвітницька, виховна, комунікативна.

У соціально-комунікативному блоці педагогічна робота здійснювалася за змістовими лініями: «Що вміє лялька», «Лялька знайомить зі світом»,

«Лялькотерапія», «Театр ляльок». Домінуючі функції ляльки: сигнікативна, ігрова, сугестивна, компенсаторна, соціалізуюча, комунікативна, виховна.

Педагогічна робота у художньо-творчому блоці розгорталася за наступними змістовими лініями: «Як зробити ляльку», «Дитина і лялька: життєдайний діалог»(спілкування за творами живопису), «Ти і твоя лялька», «Ляльковий театр». Домінуючі функції ляльки: гедоністична, евристична, ігрова, пізнавальна, виховна, комунікативна, сигнікативна.

Педагогічну технологію складали методи інтерактивного спілкування: презентація дитині світу ляльок, складання історій, філософські смислопошукові бесіди, милування, обговорення, вибір, творчі завдання, гра-подорож, дидактична гра, соціальна гра, майстер-клас, проект та ін..

Наприклад, метод милування забезпечував активне сприймання дитиною ляльки як витвору мистецтва, елементу культури народу. Очікуваним результатом був розвиток у дитини здатності милуватися красою ляльки, пробудження бажання не тільки діяти з нею, але й берегти, дбати про неї, прагнути навчитися створювати або реставрувати ляльку. До складу інтегрованої педагогічної технології було включено елементи технологій «Діалог культур», «Лялькотерапія», «Музейна педагогіка», «Організація групової роботи і творчих майстерень», «Соціальний театр ляльок».

Наприклад, творчі майстерні об'єднували навколо ляльки весь колектив закладу, батьків і дітей. Тут займалися майструванням ляльок з різних матеріалів (тканина, нитки, глина, тісто, папір, природний матеріал), виготовленням для них одягу та аксесуарів, реставрували старі але улюблені ляльки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. В процесі пізнання реального світу, його соціальних зв'язків та стосунків між людьми дитина активно переносить сприйнятий досвід у специфічну ігрову ситуацію. Основним об'єктом такої соціальної проекції протягом достатньо тривалого часу є лялька в усій різноманітності свого образу.

Лялька є знаком, що фіксує накопичені моделі навколишньої дійсності, в ній відбиваються уявлення людини про себе саму, про світ та процеси, які відбуваються в ньому.

Ляльки намагаються повторити всі суттєві сторони людського життя: моральні, естетичні, психологічні. Лялька-іграшка намагається копіювати вчинки, дії, емоції людини; вона здатна ставати предметом, що вказує на матеріальний добробут людини і навіть в деякій частині на її соціальний статус. Тому вона спонукає дорослих до естетично-філософських роздумів щодо можливостей залучення ляльки конкретного виду до освітнього простору дошкільного дитинства, пропонує замислитись над її домінуючою функцією.

Ефективність функціонування ляльки у освітньому просторі дошкільного дитинства обумовлена: компетентністю педагога у галузі феноменології ляльки (герменевтична компетентність і розуміння поліфункціональності ляльки у соціумі); наповненням змісту освітньої програми культурно-історичним, соціально-педагогічним, психологічним, художньо-творчим змістом потенціалу ляльки; змістовим збагаченням виду спілкування дитини з лялькою (соціально-комунікативне, пізнавально-комунікативне, художньо-комунікативне), яке у дошкільному дитинстві набуває форми гри; урізноманітненням та інтеграцією видів діяльності дитини з лялькою (ігрова, театралізована, художньо-

ремісницька, дизайн-діяльність, образотворча, та ін.); моделюванням педагогічних технологій з оптимальним використанням домінуючої функції ляльки у різних формах навчального спілкування педагога з дитиною та педагогічного супроводження процесу спілкування дитини з лялькою. Серед них: філософські смислопошукові бесіди (storytelling), ігри-подорожі (travel game, quest), гра-милування лялькою (doll admiring), дидактичні ігри, діалог (companion doll), драматизація (scene playing), театр ляльок (puppet theatre), майстерня ляльок та аксесуарів (creative workshop, handmade dolls (making dolls, clothes and manufacture of accessories), інші; активністю сприймання дитиною ляльки як витвору мистецтва, елементу культури народу, уособлення людини, власного «Я», партнера, співрозмовника, довіреної особи.

Потреба в такій іграшці, якою є лялька, виникає у кожного дошкільника, дівчинки чи хлопчика, що засвідчує її статус як знакового предмета дитинства. Лялька розвиває в дітях батьківське почуття, що зароджується; вона для дитини є партнером по спілкуванню, для гри; дозволяє закріпити соціальний інтерес до людини; є об'єктом перенесення тих властивостей людини, які особливо привабливі для дитини; через гру з ляльками діти входять в життя повноправними членами суспільства; лялька є посередником між дорослим і дитиною, оскільки дозволяє дорослому без примусу і насильства над почуттями і бажаннями дітей управляти їх поведінкою.

Лялька допомагає дітям пережити враження від навколишньої дійсності, які залишають слід в їх психіці. Ігри з ляльками привчають дітей жити в колективі, поважати дорослих і товаришів, уміти погоджувати з ними свої дії і інтереси, проявляти дбайливе відношення до маленьких, взаємодопомогу.

Спілкування дитини з лялькою (гра в ляльки) є відображенням її соціального досвіду, уміння спілкування, поведінки в життєвих ситуаціях, показником розвитку соціального інтелекту.

Сучасна лялька орієнтована на моделювання тих станів і характеристик людини, які властиві нашому часу. Проте жодна фабрична красуня не здатна викликати стільки щирих почуттів, захоплення і такої ж довготривалої прихильності, як лялька саморобна, в яку її творець вклав свою душу.

Змінюючись в процесі історико-культурного та філософсько-естетичного розвитку, образ ляльки не залишається стабільним, але феномен ляльки зберігає свою сутнісну цілісність. Лялька сьогодні передусім, є предметом ігрової культури, результатом художньої творчості людини, предметом колекціонування і експонування, предметом потокового, масового промислового виробництва, тобто товаром. Іграшкова індустрія пропонує таку кількість і таке різноманіття лялькових персонажів, що сучасний педагог може висунути найсміливішу гіпотезу, обґрунтувати найоригінальнішу ідею, яка виникла з аналізу функції конкретної ляльки. Одночасно актуальною для досліджень стає проблема відбору ляльок для освітнього простору дошкільного дитинства. Шлях до її розв'язання ми бачимо у готовності педагога до аналізу феномену ляльки та її соціокультурних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): Затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 р. /наук. керівник А.М.Богущ // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4 – 18.

2. Дронова О.О., Шаталова О.О. Лялька як засіб розвитку креативності в дошкільному дитинстві // Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти. М-ли Всеукраїнського наук.-практ. семінару. – Слов'янськ: СДПУ, 2003. – С. 126-128
3. Дронова О.О., Адаменко Я.Ю. Шляхи залучення ляльки до педагогічних технологій дошкільного дитинства // «Пошуки і знахідки. Матеріали наукової конференції СДПУ / Укладач В.К.Сарієнко. – Слов'янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2011. – С. 3-6
4. Дронова О.О. Феноменологія ляльки в педагогічному просторі дошкільного дитинства // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини / [Гол. ред.: М.Т.Мартинюк]. – Умань: ПП Жовтий, 2012. – Ч. 1. – С.103-112
5. Дронова О.О. Социокультурный феномен куклы в образовательном пространстве дошкольного детства // Актуальные проблемы дошкольного образования: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Ульяновск: Издатель Качалин Александр Васильевич, 2013. – С.37-42.
6. Лотман Ю.М. Куклы в системе культуры // Избр. статьи : в 3-х т. – Таллин, 1992. – Т.1. – С. 377-380

Стаття надійшла до редакції 14.02.2019

ДРОНОВА Ольга

кандидат пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільного образования и социальной работы, ГВУЗ Донбасский государственный педагогический университет

переулок Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл., Украина.

84122

E-mail: dronova.olgaolegovna@gmail.com

**ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ КУКЛЫ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ДОШКОЛЬНОГО
ДЕТСТВА**

Резюме. В научно-методической статье исследуется проблема функционирования куклы в образовательном пространстве дошкольного детства. С позиции культурологического, аксиологического, герменевтического подходов освещена сущность куклы как социокультурного феномена, знака и символа культуры. Обоснованы возможности применения феноменологического подхода в определении функциональной природы куклы и ее потенциала как педагогического средства. Раскрыты социальные функции куклы и выяснена взаимосвязь между социокультурной функциональной природой куклы, психолого-педагогическими задачами развития личности и возможностями оптимального, эффективного функционирования куклы в образовательном пространстве дошкольного детства. В векторе полифункционального подхода определены пути применения куклы в учебных программах и педагогических технологиях дошкольного образования: культурно-исторический, социально-педагогический, психологический, художественно-творческий. Освещены педагогические условия эффективного функционирования куклы в образовательном пространстве дошкольного детства: профессиональная компетентность педагога в области феноменологии куклы (герменевтическая компетентность и понимание полифункциональности куклы в социуме); наполнение содержания образовательной программы культурно-историческим, социально-педагогическим, психологическим, художественно-творческим содержанием потенциала куклы; содержательное обогащение общения ребенка с куклой (социально-коммуникативное, познавательно-

коммуникативное, художественно-коммуникативное); разнообразие и интеграция видов деятельности ребенка с куклой (изобразительная, художественно-ремесленная, дизайн-деятельность, речевая, игровая, театрализованная, и др.); моделирование педагогических технологий с оптимальным использованием доминирующей функции куклы в разных формах учебного общения педагога с ребенком и педагогического сопровождения процесса общения ребенка с куклой; активное взаимодействие учреждения дошкольного образования с семьей в использовании куклы как полифункционального образовательного педагогического средства развития личности ребенка в социуме.

Ключевые слова: кукла, дошкольник, полифункциональность, образовательное пространство, педагогическая технология, культура, феноменология.

DRONOVA Olga

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor of the Department of Preschool Education and Social Work Donbas State Pedagogical University

1, Uchitelskiy Bystreet, Sloviansk, Donetsk region, 84122

E-mail: dronova.olgaolegovna@gmail.com

DOLL'S MULTIFUNCTIONING IN THE EDUCATIONAL SPACE OF PRESCHOOL CHILDHOOD

Summary. In the scientific-methodological paper the problem of functioning the doll in the space of preschool childhood is studied. The essence of the doll as a socio-cultural phenomenon, sign and symbol of culture is highlighted. The social functions of the doll are uncovered and the interrelation among its socio-cultural functional nature, the objectives of the personality development in preschool childhood and the possibility of the optimal and

effective functioning of the doll in the educational space is determined. In the vector of the multifunctional approach the ways of using the doll in curricula and pedagogical technologies of preschool education are defined.

Key words: doll, preschooler, multifunctioning, educational space, pedagogical technology, culture, phenomenology.

Abstract. Introduction. In the scientific-methodological paper the problem of functioning the doll in the space of preschool childhood which is one of the most relevant pedagogical problems, is studied.

Analysis of publications. The functions of the doll in society (hedonistic, suggestive, communicative, compensatory, educational, educational, aesthetic, heuristic, socializing, cathartic, signic and others) are defined in the philosophical and art studies (Yu.Lotman, O.Nayden), culturological (N.Romanova, L.Shypovska), ethnographic (M.Mid), psychological (N.Veraksa, L.Vyhotskyi, D.Elkonin, V.Mukhina), pedagogical (L.Artemova, T.Markova, V.Nechaieva, H.Tambovska, M.Osorina) scientific works.

Purpose. The purpose of the paper is to generalise the functions of the doll and to highlight the pedagogical conditions of its effective functioning in the educational space of preschool childhood.

Results. From the culturological, axiological, hermeneutic approaches the doll appears to be a socio-cultural phenomenon, sign and symbol of culture. This fact allows to use the phenomenological approach to define the functional nature of the doll and its potential as a pedagogical means. The social functions of the doll are uncovered and the interrelation among its socio-cultural functional nature, the objectives of the personality development in preschool childhood and the possibility of the optimal and effective functioning of the doll in the educational space is determined. In the vector of the multifunctional approach the ways of using the doll in curricula and pedagogical technologies of

preschool education are defined, they are: cultural-historical, socio-pedagogical, psychological, artistic-creative. The pedagogical conditions of the doll's effective functioning are highlighted: professional competence of the pedagogue in the sphere of phenomenology of the doll (hermeneutic competence and understanding of the doll's multifunctioning in society); filling the content of the educational programme with the cultural-historical, social-pedagogical, psychological, artistic and creative stuff of the potential of the doll; meaningful enrichment of the child's communication with the doll (social-communicative, cognitive-communicative, artistic-communicative); diversity and integration of activities with the doll (fine art, artistic and handicraft, dramatized, design activities, etc.); modelling of pedagogical technologies with the optimal use of the dominant function of the doll in various forms of educational communication between the pedagogue and the child and pedagogical support of the process of communication between the child and the doll. Among them are the following ones: philosophical meaningful conversations (storytelling), travelling games (travel games, quests), doll admiring games, didactic games, dialogue (companion doll), dramatization (scene playing), puppet theatres, creative workshop, handmade dolls (making dolls, clothes and manufacture of accessories), others.

Conclusion. The multifunctional approach in defining the pedagogical conditions of the dolls as a pedagogical means in the educational space of preschool childhood meets the principles of human pedagogy and creates the favourable conditions for the child's getting the socio-cultural competence, which is important for his/her active self-realisation in society.

REFERENCES

1. Bohush A.M. (2012). *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia): Zatverdzhenyi nakazom Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy*

- № 615 vid 22.05. 2012 r. [The basic component of preschool education (new edition): Approved by the order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine No. 615 dated 22.05. 2012]. Doshkilne vykhovannia. № 7. [in Ukrainian]
2. Dronova O.O., Shatalova O.O. (2003). Lialka yak zasib rozvytku kreatyvnosti v doshkilnomu dytynstvi [The doll as a means of development of creativity in pre-school children]. *Rozvytok tvorchoi osobystosti v systemi doshkilnoi osvity. M-ly Vseukrainskoho nauk.-prakt. Seminaru – Development of Creative Personality in the System of Preschool Education. Materials of the All-Ukrainian Sciences-Practical Workshop*. Sloviansk: SDPU, 126-128. [in Ukrainian]
  3. Dronova O.O., Adamenko Ya.Yu. (2011). Shliakhy zaluchennia lialky do pedahohichnykh tekhnolohii doshkilnoho dytynstva [Ways of taking the doll to pedagogical technologies of preschool childhood]. *Poshuky i znakhidky. Materialy naukovoï konferentsii SDPU – Searches and Findings. Materials of the Scientific Conference of SDPU*. Sloviansk: Vydavnytstvo «Drukarskyi dvir», 3-6. [in Ukrainian]
  4. Dronova O.O. (2012). Fenomenolohiia lialky v pedahohichnomu prostori doshkilnoho dytynstva [Phenomenology of dolls in the pedagogical space of pre-school childhood]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Pavla Tychyny – Collection of Scientific Works of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*. Uman: PP Zhovtyi, 1, 103-112. [in Ukrainian]
  5. Dronova O.O. Sotciokulturnyi fenomen kukly v obrazovatelnom prostranstve doshkolnogo detstva [Sociocultural phenomenon of the doll in the educational space of preschool childhood]. *Aktualnye problemy doshkolnogo obrazovaniia: Materialy Vserossiiskoi nauchno-prakticheskoi konferentsii s*
-

mezhdunarodnym uchastiem – Actual problems of preschool education: Materials of the All-Russian scientific-practical conference with international participation. Ulianovsk: Izdatel Kachalin Aleksandr Vasilevich, 37-42. [in Russian]

6. Lotman Iu.M. (1992). *Kukly v sisteme kultury [Dolls in the system of culture]*. Tallin. Vol.1, 377-380. [in Russian]

(англійською переклала Слабоуз В.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»)

УДК 37.013:688.721.2

ІЩЕНКО Анастасія

Аспірант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету

вулиця 40 років Жовтня 27, м. Херсон, Україна, 73000

E-mail: kan31031990@gmail.com

ЛЯЛЬКА ЯК ВИХОВНИЙ ФЕНОМЕН НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. В статті розкрито виховний феномен ляльки як складової культурної спадщини в історії Батьківщини та унікальне явище колективної культури на противагу масовій культурі, найдоступнішого емоційного засобу народної педагогіки, що сприяє гармонізації міжнаціональних відносин і збагаченню культурного генофонду держави основи формування етнічної (народної) самосвідомості особистості. Визначено чинники формування особистості, мету і зміст виховання в

системі національного виховання відповідно до державної національної програми «Освіта», Концепції Нової української школи в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів, роль та місце народної ляльки, яка пронизує все життя дитини та є джерелом фізичного та психічного здоров'я. Проаналізовано спадщину вітчизняних науковців І. Бабій, М.Стельмаховича, Є. Сявак, О. Семенов, В. Титаренко, М. Чепіль та ін. з теорії та практики виховання підростаючого покоління, особливості функціонування ляльки як предмету розваги і водночас засобу виховання, своєрідність ляльки як етнокультурного знаку, який містить відомості про педагогіку, естетику, етику, реліктові форми обрядовості, матеріальну культуру народу. Розкриті здобутки української народної педагогіки у формуванні світогляду людини, розвитку високої духовності, творчого потенціалу й моральних якостей. Визначено підготовку до життя і праці як центральну проблему в народній педагогіці. Представлено короткий огляд функціонування ляльки в суспільстві як етнокультурного знаку та своєрідної психотерапії для дітей. Окреслені перспективи використання народної іграшки в процесі прилучення дитини до культури рідного народу, формуванні естетичних почуттів та смаків, активної життєвої позиції. Обумовлені напрями подальшого розвитку використання української народної ляльки як засобу формування елементів національної культури: визначення критеріїв сформованості національної культури, наукове обґрунтування педагогічних умов, форм та методів застосування у виховній роботі, аналіз опрацювання сучасних програм з метою.

Ключові слова: народна педагогіка, етнопедагогіка, українська народна іграшка, виховний потенціал, дитяча лялька

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Важливе місце в

системі національного виховання посідає утвердження такого принципу, як працелюбність. Активність, сформованість творчої працелюбної особистості формується як під впливом соціального середовища, так і у процесі навчання та виховання, спрямованого на формування відповідних умінь професійної майстерності, готовності до життєдіяльності. У державній національній програмі «Освіта», Концепції Нової української школи зазначено, що трудова підготовка здійснюється насамперед через засвоєння вмінь та навичок протягом усього періоду навчання в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів, і пріоритетного значення в цьому процесі набуває використання досвіду народної педагогіки, залучення школярів до вивчення народних трудових промислів. [7] Безумовно, використання накопиченого українським народом досвіду щодо виховання є цінним джерелом для відродження і становлення народного виховання, оскільки воно відповідає українському менталітетові, особливостям національного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Проблему виховання особистості в народній педагогіці проаналізовано в наукових доробках сучасних науковців О. Бабаєвої, І.Бабій, Є. Сявавко, М. Стельмаховича. Народні педагогічні засади трудового виховання дітей у сім'ї були предметом вивчення О. Семенов, В. Титаренко, М. Чепіль та ін. Вивчення спадщини вітчизняних науковців у теорії та практиці виховання підростаючого покоління дає змогу розглядати проблему трудового виховання в історичному контексті

Формулювання цілей статті. Мета статті є висвітлення народно-педагогічних засад виховання особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Не викликає сумніву твердження про те, що народна педагогіка пройнята глибокою людяністю. Вона високо підносить гідність людини, її життєву місію. Народ прагнув заглибитись у духовний світ людини, виявити ті чинники, від яких насамперед залежить становлення людської особистості.

Чітко визначився в народних уявленнях такий могутній чинник формування особистості, як виховання, особливо виховання прикладом, який слід розпочинати з моменту народження дитини і проводити систематично, терпляче і послідовно. «Виховання становить собою цілісну єдність, в якій одна ланка доповнює і продовжує іншу. Тут усе взаємозв'язане і взаємозумовлене. Суть цієї закономірності виражена в такому прислів'ї : «Посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю» [5, с.59].

Мету і зміст виховання диктує саме життя, конкретні умови життєдіяльності трудової людини. Щоб жити, треба виробляти і відтворювати матеріальні й духовні цінності. А для цього потрібно, щоб нові покоління, які проходять на зміну, могли вміло перейняти естафету життєдіяльності від старших поколінь. Адже людина в дитячому віці не має досвіду, знань, умінь і навичок поведінки, які потрібні їй для трудової і суспільної діяльності.

Вперше питання про особливості національних виховних систем підняв видатний педагог К.Д.Ушинський. У праці “Про народність у громадському вихованні” він зазначає: “Загальної системи народного виховання для всіх народів немає. У кожного народу своя особлива національна система виховання”.

Злет етнопедагогічних досліджень відноситься до періоду 1970 – 1980-х років. 1971-го року М.Г.Стельмаховичем було видано книгу “Мудрість народної педагогіки”. Практично у цей же час виходить дослідження Є.І.Сявавко “Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку” (1974). В якому авторка обґрунтовує основні принципи, засоби й ідеали української педагогіки, виділяючи особливості трудового, морального, розумового, естетичного і фізичного виховання на різних історичних етапах розвитку, піднімає питання використання видатними вітчизняними педагогами традицій народної педагогіки. «Книга М. Г. Стельмаховича “Народна педагогіка” (1985) символізувала завершення цього етапу досліджень з етно- і народної педагогіки. Змістовно вона охоплювала питання історії народної педагогіки, узагальнення провідних напрямів родинного виховання, народної дидактики тощо.» [7]

Проблема підготовки до життя і праці – центральна в народній педагогіці. «Макаренко розглядав народну педагогіку як золотий фонд педагогіки наукової. Він черпав з народної виховної мудрості й повертав її народові в новому вигляді, збагаченому соціалістичним змістом.» [5, с.31].

Відомо, що світогляд людини, розвиток у нього високої духовності, творчого потенціалу й моральних якостей формується на основі емоцій та почуттів. Тому особливого значення у вихованні дітей на основі народної творчості набуває лялька – найдоступніший емоційний засіб народної педагогіки. У дослідженнях М.Стельмаховича розкриваються прогресивні здобутки української народної педагогіки, визначається роль народної ляльки у національному вихованні.

Народна лялька - унікальне явище культури, тісно пов'язане з різними проявами життя, багатогранне за змістом, яка має витoki в глибинних шарах фольклорної колективної культури. Треба підкреслити -

колективної, а не масової. Бо ж у ній втілені пластичні, орнаментальні, нарешті образні уподобання кожного окремого етносоціального осередку - якісного складового елементу осереддя національного. В цьому принцип фольклорного колективного мистецтва. Водночас масове мистецтво функціонує за законами горизонтального поширення інформації, що нерідко призводить до спотворення, спрощення та вульгаризації самої ідеї дитячої гри. Лялька здатна зацікавити і дітей як безпосередніх учасників гри і дорослих в якості потужного засобу виховання. Вона захоплює довершеною простотою форми, фольклорною тематикою, конструктивною вигадливістю, лаконічним декором, своєрідною емоційною налаштованістю, яку надає їй здатність утворювати звуки та рухатись.

Поява та розвиток ляльки зумовлювались духовними запитами дитини, притаманною людині потребою у передачі життєвого досвіду. В Україні іграшка пройшла досить тривалий шлях еволюції та мутацій. Значних змін на цьому шляху зазнали їхні функції та зміст і значно менших – форма. Сучасна дитина, спілкуючись із традиційною лялькою, здійснюючи зорове та сенсорне сприйняття форми (матеріально - пластичної, орнаментально - знакової, кольорової), а іноді й смакове (фігурки із сиру, антропоморфне обрядове печиво), непомітно для себе приєднується до місцевої, а через неї й до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей, які водночас мовою свого змісту розповідають про виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення тієї місцевості, того краю, який ця дитина згодом, ставши дорослою людиною, усвідомлюватиме як рідний. «В усвідомленні роль ляльки досить значна, майже на рівні з мовою та іншими видами фольклору, які нерідко разом з грою становлять одне неподільне ціле.» [3, с.12].

Гра пронизує все життя дитини, вона є джерелом її фізичного та психічного здоров'я, методом виховання та навчання, мовою для творчих сил та здібностей, всебічного виховання та навчання. Доведено, що існує пряма залежність між емоційним станом дитини під час гри та інтенсивністю проходження психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, мови. У грі дитина живе, і сліди цього життя глибше залишаються в ній, аніж реального життя. В ігровій ситуації дитина здійснює свої бажання, залагоджує чи нейтралізує свої емоційні конфлікти. Ігрові моменти дають можливість зацікавити дітей упродовж досить тривалого часу підтримувати інтерес до складних питань, властивостей, явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу дітей не завжди вдається. Гра з лялькою активізує навчальну діяльність, сприяє розвитку мислення, уяви, фантазії, що є необхідною умовою розвитку творчих здібностей.

Відповідно до особливостей функціонування ляльки як предмету розваги і водночас засобом виховання в ній знайшли відображення явища соціально-історичного буття, етнічні, естетичні уявлення українців та різні прояви їхньої діяльності. З цього погляду іграшка становить динамічну структуру, в якій поєдналися явища минулого і сучасного, специфічні локальні риси та іншоетнічні елементи, народні традиції і здобутки професійної творчості. Вона є своєрідним етнокультурним знаком, який містить відомості про педагогіку, естетику, етику, реліктові форми обрядовості, матеріальну культуру народу. Вибіркове коло образів та візуальна подібність до фігурок археологічних періодів вказують на давнє походження концептуальної основи української народної іграшки.

Лялька має велике значення у розвитку і вихованні дитини. У період дитинства в дитини закладається широке коло навичок і понять, що готує його до подальшої дорослої творчої діяльності в колективі. Лялька,

---

створена дорослими, - це предмет, який повинен служити інтелектуальному та фізичному розвитку дитини, предмет, який з раннього дитинства поступово вводить його у володіння духовною і матеріальною культурою свого народу.

Народна педагогіка вимагає виховувати дитину, зважаючи на вікові особливості дитини: “Гни дерево, поки молоде, вчи дітей, поки малі”. Лялька - це іграшка, з котрою дитина проводить більшість часу в грі. Вона розвиває фантазію, образне уявлення про навколишній світ та формує духовність. Сам процес створення ляльки – своєрідна психотерапія для дітей.

З точки зору етнопедагогічних традицій, процес гри в ляльки вважався дуже важливим. Граючи з лялькою, дівчинка не тільки вчилася виконувати необхідну роботу (одягати ляльку, застібати гудзики, мити посуд), але і засвоювала розподіл ролей в сім'ї, опановувала правила етикету і вміння вести діалог.

Одним із напрямків у моральному вихованні дитини є виховання культури поведінки. В процесі ознайомлення дітей з народною іграшкою, у різноманітних іграх і спостереженнях необхідно формувати навички ввічливого відношення з близькими для дитини дорослими і однолітками, бережливого відношення до іграшок і речей, якими всі користуються.

Ю.М. Лотман вважав : «Лялька вимагає не споглядання чужої думки, а гри. Лялька - стимулятор, що викликає нас на творчість »[2, с.36-37]. Іграшка була атрибутом дитячої приватної власності, що сприяло розвитку ощадливості, прагненню змайструвати щось своїми руками або заробити в якості подарунка.

«Дитяча іграшка - це дивовижний світ, у якому формується особистість маленької людини», - наголошує М. Верхова. Вона вважає, що

« іграшка виникає і розвивається разом із культурою народу, відображаючи його головну сутність, ступінь духовного та економічного розвитку. Народна іграшка сповнена самобутнім національним колоритом, виховує в дитині любов та повагу до рідного краю» [1, с.9]. Це складова культурної спадщини в історії Батьківщини, що сприяє гармонізації міжнаціональних відносин і збагаченню культурного генофонду держави, культури свого народу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можна зробити висновок, що народна іграшка - лялька як витвір мистецтва, як об'єкт гри, як предмет побуту здавна зацікавити вчених. Дослідники підкреслюють, що вона формує інтерес до традицій рідного народу, дитина через народну іграшку пізнає історію життя народу, іграшка сприяє формуванню естетичних почуттів та смаків, прилученню дитини до культури рідного народу.

Народні іграшки сприяють засвоєнню національних традицій, обрядів, звичаїв і свят, культурних надбань українського народу, формуванню духовної краси. «Іграшка- лялька, що увібрала в себе могутні соціокультурні надбання тисячолітніх традицій, виступає дієвим фактором інтелектуального, естетичного та творчого розвитку особистості. Народна лялька є витвором мистецтва колосальної естетичної цінності, оскільки допомагає опанувати та відтворювати образ людини», - зазначає доктор педагогічних наук, професор О.Л. Шевнюк [9, с. 3].

Отже, лялька - це не лише предмет гри, вона дуже багато може розповісти про історію своєї країни, про традиції і звичаї народу, про традиційний одяг наших предків та їх спосіб життя. З іграшкою пов'язано багато легенд і казок, вона вчить дитину, як правильно поводити себе, і навпаки - як не варто себе вести. Використання народної іграшки в процесі

виховання допомагає дитині виявити себе у творчій справі та підштовхує її до активного і самостійного пошуку, допомагає навчити дитину та зберегти національні українські традиції.

Треба зазначити, що теоретичні і методичні аспекти використання української народної ляльки як засобу формування елементів національної культури ще не достатньо розроблені. Відсутні наукові праці, які стосувалися б наукового обґрунтування педагогічних умов, форм та методів її застосування у виховній роботі, не визначені критерії сформованості національної культури засобами української народної ляльки. Аналіз навчально-виховного процесу у дошкільних закладах, опрацювання сучасних програм виховання дітей підтверджують, що можливості народної ляльки не завжди використовуються належним чином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верхова М. Народна іграшка. *Народне мистецтво*. 2006. № 3-4, С.9
2. Лотман Ю. М. Куклы в системе культуры. *Декоративное искусство СССР*. 1978. №2. С. 36-37.
3. Найден О.С. Українська народна лялька. Київ: СтилоС, 2007. 240 с.
4. Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4 ч.- Харків : Основа , 2004. Ч.1.144с.
5. Стельмахович М. И. Народна педагогіка. Київ: Радянська школа, 1985. 312 с.
6. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. Київ: Наукова думка, 1974. 216с.
7. Українська народна педагогіка (етнопедагогіка) – основа наукової вітчизняної педагогіки. Основні етапи становлення і розвитку

етнопедагогіки. URL: <https://studfiles.net/preview/5539372/page:3/> (дата звернення: 11.03.19).

8. Чепіль М. М. Народно-педагогічні засади виховання дітей в українській сім'ї (кінець XIX- перша третина XXст.). *Педагогічний альманах : збірник наукових праць* / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : ВПО, 2010. Вип. 6. С. 249-258.
9. Шевнюк О. Л. Створення художньої ляльки в практикумі з історичного костюма. Вип.4. Київ: Політехніка, 2008. С. 3

Стаття надійшла до редакції 26.02.2019

ИЩЕНКО Анастасия

Аспирант кафедри педагогіки, психології і образовательного менеджмента имени проф. Е. Петухова, Херсонский государственный университет

Улица 40 лет Октября, 27, г. Херсон, Украина, 73000

E-mail: kan31031990@gmail.com

КУКЛА КАК ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Резюме. В статье раскрыто воспитательный феномен куклы как составляющей культурного наследия в истории Отечества, что способствует гармонизации межнациональных отношений и обогащению культурного генофонда государства, основы формирования этнического (народного) самосознания личности, уникальное явление коллективной культуры в противовес массовой культуре, доступного эмоционального средства народной педагогики. Определены факторы формирования личности, цели и содержание воспитания, роль и место народной куклы, которая пронизывает всю жизнь ребенка и является источником физического и психического здоровья, в системе национального

воспитания в соответствии с государственной национальной программы «Образование», Концепции Новой украинской школы во всех типах общеобразовательных учебных заведений. Проанализированы наследие отечественных ученых И. Бабий, М. Стельмаховича, Е. Сявак, А. Семенов, В. Титаренко, М. Чепель и др. по теории теории и практики воспитания подрастающего поколения, особенности функционирования куклы как предмета развлечения и одновременно средства воспитания, своеобразие куклы как этнокультурного знака, который содержит сведения о педагогике, эстетике, этике, реликтовые формы обрядности, материальную культуру народа. Раскрыты достижения украинской народной педагогики в формировании мировоззрения человека, развития высокой духовности, творческого потенциала и моральных качеств. Определена подготовка к жизни и труду как центральную проблему в народной педагогике. Представлено краткое рассмотрение функционирования куклы в обществе как этнокультурного знака и своеобразной психотерапии для детей. Определены перспективы использования народной игрушки в процессе приобщения ребенка к культуре родного народа, формирование эстетических чувств и вкусов, активной жизненной позиции. Определены направления дальнейшего развития использования украинской народной куклы как средства формирования элементов национальной культуры: определение критериев сформированности национальной культуры, научное обоснование педагогических условий, форм и методов применения в воспитательной работе, анализ обработки современных программ.

Ключевые слова: народная педагогика, этнопедагогика, украинская народная игрушка, воспитательный потенциал, детская кукла

ISHCHENKO Anastasiya

Postgraduate student of the Kherson State University; Department of Pedagogy, Psychology and Educational Management named after prof. E. Petukhov

40 let Oktyabrya street, 27, Kherson, Ukraine, 73000

E-mail: kan31031990@gmail.com

A DOLL AS AN EDUCATIONAL PHENOMENON OF THE FOLK PEDAGOGY

Summary. An educational phenomenon of a doll as a basis of formation of folk self-awareness of personality, unique thing of the culture, the most accessible emotional mean of folk pedagogy and the conditions of its efficiency was depicted in this article. The works of native scientists Babij, Stelmahovych, Syavavko, Semenog, Tytarenko, Chepil and etc. were analyzed. The achievements of Ukrainian folk pedagogy were depicted. The role of folk doll in national education was defined.

Abstract. Introduction . An educational phenomenon of a doll as a basis of formation of ethnical(folk) self-awareness of personality, unique thing of the culture, the most accessible emotional mean of folk pedagogy and the conditions of its efficiency was depicted in this article.

Analysis of publications. The works of native scientists Babaeva, Babij, Stelmahovych, Syavavko, Semenog, Tytarenko, Chepil and etc. were analyzed. The achievements of Ukrainian folk pedagogy were depicted.

Purpose. The goal of the article is an illustration of folk and pedagogical grounds of education of the personality.

Results. The role of folk doll in national education was defined. The achievements of Ukrainian folk pedagogy were depicted. The short trial of functioning of the doll in society is introduced; the role in the cultural

development of a mankind and the influence on the formation of the child's personality was depicted.

Conclusions. The scientists were interested in the folk toy as a creation of art and the object of every day life for a long time. The researchers underline that it forms the interest to the traditions of native people and the child gets to know the history of people's life due to the toy and it forms the aesthetic feelings and tastes and the child is added to the culture of native people. The doll has powerful socio-cultural acquisition of thousand's traditions and it is the real fact of intellectual aesthetic and creative development of personality. It is not a subject of playing, it can tell us the history of our country, its traditions and customs, about traditional clothes of our ancestors and their lifestyle.

Key words: folk pedagogy, ethnopedagogy, Ukrainian folk toy, educational potential, child's doll

REFERENCES

1. Verkhova M. Narodna ihrashka. *Narodne mystetstvo*. 2006. № 3-4, С.9
2. Lotman Ju. M. Kukly v sisteme kul'tury. *Dekorativnoe iskusstvo SSSR*.1978.№2.S. 36-37.
3. Naiden O.S. Ukrainska narodna lialka. Kyiv: Stylos, 2007. 240 с.
4. Normatyvno - pravove zabezpechennia osvity: u 4 ch. Kharkiv : Osnova , 2004.Ch.1.144s.
5. Stelmakhovych M. Y. Narodna pedahohika. Kyiv: Radianska shkola, 1985. 312 s.
6. Siavavko Ye. Ukrainska etnopedahohika v yii istorychnomu rozvytku. Kyiv: Naukova dumka, 1974.216s.
7. Ukrainska narodna pedahohika (etnopedahohika) – osnova naukovoї vitchyznianoї pedahohiky. Osnovni etapy stanovlennia i rozvytku

etnopedahohiky. URL: <https://studfiles.net/preview/5539372/page:3/> (data zvernennia: 11.03.19)

8. Chopil M. M. Narodno-pedahohichni zasady vykhovannia ditei v ukrainskii simi (kinets XIX - persha tretyna XX st.). Pedahohichniy almanakh : zbirnyk naukovykh prats / redkol. V.V. Kuzmenko (holova) ta in. Kherson : VPO, 2010.Vyp. 6. S. 249-258.
9. Shevniuk O. L. Stvorennia khudozhnoi lialky v praktykumi z istorychnoho kostiuma. Vyp.4. Kyiv: Politekhnik, 2008. С. 3

(Переклад зроблено особисто автором статті)

УДК [373.2.035:172.15]:394.3

ІВАНЧУК Сабіна

канд. пед. наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительский 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

КОЧНЄВА Софія

студентка 3 курсу спеціальності «Дошкільна освіта. Практична психологія»

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Учительский 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
НАРОДНИХ ІГОР У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

© Іванчук С., Кочнєва С., 2019

Анотація. У статті досліджуються психолого-педагогічні аспекти використання народних ігор у роботі з дітьми дошкільного віку. Проаналізовано вплив народних ігор на виховання та розвиток дітей дошкільного віку. Дається визначення поняттю «народна гра» з поглядів дослідників різних галузей. Звертається увага на різні аспекти народної гри: як самостійної діяльності дітей та одного із видів фольклору; як засобу виховання особистості дитини, її національної етносвідомості. Наголошується на специфічних особливостях народних ігор. Розкрито роздуми вчених, етнографів, письменників стосовно використання фольклорної спадщини для виховання підростаючого покоління. Відображено специфічні особливості національних ігор різних народів, різні аспекти народної гри (дагестанської, казахської, узбецької, азербайджанської, прибалтійської). Охарактеризовано класифікацію ігор, місце народних ігор в існуючих класифікаціях видів дитячих ігор. Наголошується на силі педагогічного впливу текстових пісень-ігор, мета яких – підготувати дитину до життя і праці.

Ключові слова: національне виховання, народ, гра, народні ігри, класифікація, культура, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В Указі Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002р.) зазначено, що національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури, а

головними складовими національного виховання є громадянське та патріотичне виховання [8].

Із покоління в покоління український народ передає свій соціальний досвід, свої історичні надбання, створюючи тим самим тільки йому притаманну культуру. Народ завжди піклувався про своїх дітей, виховував їх, навчав мудрості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми української народної педагогіки на сучасному етапі досліджували М.Стельмахович, Є.Сявакко, П.Ігнатенко, Ю.Руденко, В.Стрілько, М.Кучицький, О.Ткаченко тощо.

Проблема ігрової діяльності дітей упродовж століть досліджувалась багатьма вченими: психологами (А.Аркін, Л.Венгер, Л.Виготський, В.Вундт, Ю.Гросс, Д.Ельконін, О.Леонтєв, Г.Спенсер тощо), педагогами (Л.Артемова, Г.Григоренко, Р.Жуковська, К.Зворигіна, З.Лиштван, Д.Менджерицька, Є.Радіна, А.Симонович, Є.Тихеева, Є.Удальцова, О.Усова, С.Фльоріна, Л.Шлегер, К.Щербакова, тощо), методистами (А.Богущ, А.Бондаренко, Г.Тумакова, Г.Швайко тощо).

Формулювання цілей статті. Проаналізувати вплив українських народних ігор на виховання та розвиток дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Залучення дітей до народних джерел, а саме, знайомство з прислів'ями, приказками, загадками, утішками, забавлянками, мирилками, голосилками, легендами, оповідками, іграми тощо, започатковується з раннього дитинства.

Кожний народ, кожна нація має свої народні ігри. Народну гру називають школою життя: «... гра – це не просто забавка, а водночас і весела школа життя. В іграх закладена мудрість народна. Вони не лише розвивають фантазію, кмітливість, а й вчать справедливості, чесності, знайомлять нас із давніми народними звичаями, уявленнями про світ» [4, с. 3].

Народні ігри пробуджують інтерес до народної художньо-образної мови (в межах кожного регіону – своя мова), в невимушеній формі вводять в активний словник дитини забуті слова, образні вирази, спонукають до звуконаслідувань, стимулюють діалогізування, виховують виразність дитячого мовлення, вчать «вправно володіти словом» (М.Стельмахович). Народна гра досліджується в різних аспектах як самостійна діяльність дітей та один із видів фольклору (К.Виноградов, О.Капфа, В.Покровський тощо), як засіб виховання особистості дитини, її національної етносвідомості (С.Ахундова, В.Контаутене, О.Сагандиков, Р.Юлдашева тощо).

Розглянемо докладніше проблеми народної гри. Опосередковане визначення народним іграм дається в концепції дошкільного виховання: «Народні ігри породжені сімейною педагогікою і засобами ласкавого поводження з дітьми, прагненням потішити їх» [3]. За Ш.Мірзоєвим, народні ігри – це відображення дійсного життя наших батьків, дідів та прадідів, це особливий вид історично сформованої діяльності працюючих мас».

М.Стельмахович стверджував, що народними розуміють ігри, створені для дітей не педагогами-професіоналами, а людьми всіх інших категорій народного середовища, в першу чергу батька, бабусями і дідусями, а також самими дітьми. Основне цільове навантаження народних ігор – це компонент народної педагогіки та дидактики [7].

А. Богуш народну гру називає школою життя, вважає, що народні ігри – це прадавній засіб виховання і навчання дітей, нескінченне джерело духовних сил, патріотичних почуттів, формування характеру і світогляду дошкільнят [2, с. 6].

Народні ігри створюють не педагоги-аматори, а декілька поколінь людей, які передають з вуст в уста, вдосконалюють і змінюють ігри. характерною особливістю народних ігор є навчальний зміст, який подається в ігровій формі.

Народна гра весь час змінюється, удосконалюється залежно від творчості дітей. Діти створюють нові варіанти народних ігор. Дидактичні ігри мають чітку структуру і компоненти. Варіанти цих ігор передбачаються вже в процесі їх створення.

Народні ігри не мають закінчення, гра може повторюватися безліч разів, чого не скажеш про авторську гру.

Отож, народні ігри мають свої специфічні особливості, відмінні від дидактичних ігор. Серед них: відсутність конкретного автора – творця гри; багатоваріантність сюжетів однієї і тієї ж гри; сюжетна незавершеність гри; варіативність кінцівок гри; наявність діалектизмів, історизмів в мовленнєвому тексті відповідного регіону; динамічність сюжету; відображення національних рис характеру народу.

Різноманітні історичні, соціально-економічні, географічні умови та глибоке розуміння необхідності гри в практиці формування особистості людини привели до того, що в кожного народу виникли свої, суто національні ігри. Так, наприклад, у Дагестані, де є широкий вибір у горах природного каменю, гірські жителі склали ігри, пов'язані з камінням: «Метання каменя», «Штовхання каменя», «Камінці». Обов'язок захищати батьківщину від ворогів спонукав до виникнення групи ігор, які сприяють

військово-спортивній підготовці: «Скачки», «Джигітовка», «Національна боротьба». Отож, ми бачимо, що в народних іграх Дагестану значну увагу відводиться національній боротьбі, метанню та штовханню каміння, кінним змаганням. А ось у дітей прибалтійських країн більшість пов'язана з ловлею риби або підготовкою до цього процесу, наприклад: «Ловіння риби», «Ригу-рагу» та ін.

Таким чином, народні ігри різних народів мають і спільні, і відмінні, суто національні риси. Спільним нам вбачається те, що народні ігри – це передусім дитячі ігри. Дитяча гра – один із основних видів діяльності дітей, спрямований на практичне пізнання навколишніх предметів і явищ через відтворення дій та взаємин дорослих. У народі кажуть: «Де гра, там і радість». Ігри, які виникли за прадавніх часів, розвиваючись, вбирали риси різних суспільних формацій, життєвих укладів. Водночас вони зберегли й ознаки свого давнього походження.

Найдавніші за походженням є хороводні драматичні ігри, які колись були частиною весняного обряду і які ще до сьогодні подекуди виконуються саме навесні. В народних іграх, хороводах органічно поєднувалось слово, спів, музика та танець («Розлилися води», «У вишневому садочку», «Ой у полі жито», «Пішли діти в поле»). Це було зумовлено тим, що елементи народного мистецтва злились в одне ціле ще за часів первісного суспільства.

Зусиллями етнографів і письменників (В.Горпенка, П.Іванова, К.Квитки, О.Кольберга, А.Онищука, Є.Покровського, Лесі Українки та ін.) в кінці XIX – на початку XX століття було описано чимало народних дитячих ігор, розповсюджених у різних регіонах України. Щоправда, психолого-педагогічний аналіз їх в цих публікаціях відсутній, автори здебільшого обмежуються констатацією, старанно відображають

особливості народних дитячих ігор в їх різноваріантних назвах і сюжетних описах.

Винятком можуть бути праці Є.Покровського, який не тільки зібрав ігри, а й дав їм психолого-педагогічну характеристику. Автор одним з перших зробив спробу згрупувати ігри за ступенем розумового й фізичного напруження. «Іграшка та гра дійсно ставали першими засобами виховання, робили перший поштовх подальшому спрямуванню характеру, складу розуму й покликання осіб цілого народу, і в цьому розумінні іграшки та ігри мають таке ж, якщо не більше, важливе освітнє значення, відповідно до духу народу, як і народна поезія, легенди, казки, приказки, загадки, тощо». Є.Покровський розглядав гру як самостійну, радісну діяльність дітей, в якій виявляється і разом з тим формується дитяча фантазія і творчість. Він вважав гру важливим засобом підготовки дітей до майбутнього життя, оскільки саме через гру дитина набуває навичок поведінки в колективі, отримує багато цінних знань і умінь, знаходиться в тісному контакті з рідною мовою, музикою.

Становить певний інтерес класифікація ігор, місце народних ігор в існуючих класифікаціях видів дитячих ігор.

Традиційна класифікація, яка використовується на сучасному етапі, поділяє ігри на дві великі групи: творчі ігри та ігри з правилами. Зміст творчих ігор діти складають самі, відображаючи в них свої враження, своє розуміння та ставлення до оточуючого життя. Ігри з правилами створюються і вносяться в життя дітей дорослими. Залежно від складності змісту і правил вони пропонуються для дітей різного віку. Творчі ігри, в свою чергу, поділяються на: сюжетно-рольові, будівельно-конструктивні та ігри-драматизації. Ігри з правилами умовно поділяються на дидактичні, рухливі та музикальні. Розрізняються також ігри-розваги та ігри-забави.

В педагогічній літературі існують різні варіанти класифікації народних ігор. Так, ігри поділяються на «рухливі» і «спокійні» (Г.Гутс-Мутс); індивідуальні, бойові, соціальні (Д.Кольца); наслідувальні, дрібні освітні і спортивні (Є.Бессаком); прості і командні (П.Лесгафт). А, скажімо, В.Горіневський поділяв ігри на 2 групи: з перевагою чисто фізіологічних впливів на організм і ті, які використовуються для вирішення педагогічних завдань.

А.Г.Джонсон і Є.Романов використовують іншу класифікацію. Так, А.Г.Джонсон ділить ігри на п'ять вікових груп, Є.Романов – на чотирнадцять груп, згрупувавши ігри за ознаками рухів, які переважають та ігрового інвентарю.

Оригінальні класифікації ігор були розроблені В.Маршем (за походженням), М.Корнільєвою-Родіною і Є.Родіним (за віковими особливостями), В.Всеволодовським-Гернгроссом (за типологічними групами).

Найбільш повною і чіткою, на наш погляд, є багатоступенева класифікація В.Яковлева, який об'єднав дітей за принципом характеру організації дитячого колективу, цільових установок, спільних дій гравців, умов для активних дій рядових учасників, типових рухів і розповідей у грі. Однак і ця класифікація не передбачала характеристики ігор за принципом походження, місця і часу проведення гри, обладнання, фізичного навантаження, вікових особливостей тощо.

У психологічній літературі ми знаходимо класифікацію, розроблену О.Леонтьєвим. Він групує ігри за походженням: функціональні, конструктивні, ситуативні, традиційні та кордонні. Розроблена Д.Ельконіним класифікація групує ігри з правилами. Класифікація,

---

запропонована Є.Аркіним, ілюструє розвиток гри. На наш погляд, вона не дає повного уявлення про види ігор та їх використання.

Золотий фонд народної дидактики наповненим чималою кількістю цікавих і різноманітних дитячих ігор з фольклорними компонентами – ігровими приспівками та піснями-примовлянками. Ігрові приспівки та примовлянки прикрашають дитячі забави. Ними або розпочинається гра, скажімо «Як ми просо сіяли», «Горобейко», «Варена риба», або закінчується («Огірки», «Рак-неборак»), або пов'язуються різні частини ігрових дій («Перепілочка», «Гуси», «Сірий кіт», «Кривий танець»). В ігрових приспівках та примовлянках дається інструктаж щодо організації та ходу гри, розподілу ролей між її учасниками, діти, граючись, приспівують, словесно коментують свої дії, скажімо у грі «Горобейко» дівчата беруться за руки і співають:

Жінка маленька
Сидить на кілочку,
Пряде на сорочку.

Упродовж співу дві крайні дівчинки підіймають руки і пропускають попід ними всіх інших.

Сила педагогічного впливу текстових пісень-ігор велика. Вони вчать дитину вправно володіти словом, аналізувати як свої, так і чужі вчинки, дотримуватися етичних норм поведінки, узгоджувати свої дії з діями інших, бути дисциплінованими, спонукають до сміливості, витривалості, спритності й винахідливості, виробляють гарну поставу, грацію, красиву ходу, пробуджують мистецький хист – до художнього слова, пантоміми, танцю, співу, хореографічного й театралізованого мистецтва. Окремі пісні-ігри нагадають невеликі театралізовані вистави, скажімо, «Кицька». Мета кожної народної пісні-гри – підготувати дитину до життя і праці. В

окремих піснях-іграх бачимо наслідування трудової діяльності дорослих. Наприклад, пісня «Огірочки», «Як ми просо сіяли» відображають трудові операції, пов'язані з вирощуванням цих культур. Через багаторазове повторення ігрових дій народна дидактика прагне прищепити дітям повагу до праці, до народних традицій, звичаїв, бажання і вміння працювати. Поєднувати працю з відпочинком, раціонально проводити своє дозвілля.

Народні ігри були предметом досліджень (Є.Сагандиков, Р.Юлдашевої, С.Ахундової, З.Контаутене).

Так, Є.Сагандиков виявив дидактичні і виховні можливості казахських народних ігор і спроектував їх використання в умовах навчально-виховного процесу молодших школярів. Автор класифікував казахські народні ігри, розподілив їх на три групи: ігри-розваги, фізкультурно-спортивні ігри та розвиваючі; розробив методику їх використання як на уроках, так і в позаурочний час [5].

У дослідженні Р.Юдашевої досліджувались узбецькі народні ігри як засіб естетичного виховання молодших школярів, розкриває естетичний зміст народної гри, а також подає їх класифікацію щодо естетичної спрямованості ігор (ігри-драматизації, сюжетно-рольові та творчі ігри), що, на наш погляд, виглядає досить однобічно [5].

Програма виховання та навчання дітей дошкільного віку засобами народної гри розроблена в роботах С.Ахундової, З-Б.Контаутене.

Предметом дослідження С.Ахундової була азербайджанська народна гра. В роботі досліджувались шляхи впровадження народних ігор у дошкільних закладах Азербайджану. Автор аналізує психологічну та педагогічну природу гри, накреслює конкретні форми роботи з народними іграми задля всебічного розвитку особистості дитини [5].

У дослідженні З-Б.Контаутене доведено, що народні дитячі ігри збагачують самостійну ігрову діяльність дітей. Ті, які найбільш відповідають інтересам дітей, залишаються тривалий час в ігровому репертуарі дітей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Народна гра – це відображення національної свідомості, національної психології, національної мови, національного менталітету. Водночас вона виступає засобом виховання духовності дитини, прищеплення їй національних рис характеру, розвитку рідної мови.

Усі розглянуті як в педагогічній, так і в психологічній літературі, класифікації не дають повного уявлення про види народних ігор, що ускладнює їх використання в роботі з дітьми. Отже, в названих роботах досліджувались різні аспекти народної гри (казахської, узбецької, азербайджанської). Шкода, що українські народні ігри ще не виступили предметом спеціального дослідження сучасних науковців. А тим паче не розглядались вони як специфічний засіб формування українського мовлення дошкільників. Це дає підстави вважати доцільним подальший науковий пошук вирішення проблем розвитку мовлення дошкільників засобами української народної гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленька Г. Пізнавати світ допомагають народні ігри / Г. Беленька // Початкова освіта. – 2008. – №6. – С.7-9.
2. Богуш А.М. Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника / А.М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 2000. – №1. – С.5-10.

3. Бондаренко А.К. Словесные игры в детском саду. Пособие для воспитателя дет. сада. / А.К.Бондаренко. – М. : Просвещение, 1977. – 168с.
4. Горохова скриня / упорядник В.Пеппи. – К. : Веселка, 1993. – 95 с.
5. Детские подвижные игры народов СССР: Пособие для воспитателей дет.сада / сост. А.В.Кенеман. – М. : Просвещение, 1988. – 239 с.
6. Луцан Н.І. Народні ігри дітям / І.Н.Луцан. – Івано-Франківськ, 1992. – 36с.
7. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. – К. : Рад.шк., 1985. – 197 с.
8. Указ Президента України №347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3472002-119>

Стаття надійшла до редакції 18.02.2019

ИВАНЧУК Сабина

канд. пед. наук, старший преподаватель кафедры дошкольного образования и социальной работы, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский 1, г. Славянск, Донецкая обл. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

КОЧНЕВА Софья

студентка 3 курса специальности «Дошкольное образование. Практическая психология»

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский 1, г. Славянск, Донецкая обл. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАРОДНЫХ ИГР В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В статье исследуются психолого-педагогические аспекты использования народных игр в работе с детьми дошкольного возраста. Проанализировано влияние народных игр на воспитание и развитие детей дошкольного возраста. Дается определение понятию «народная игра» с точки зрения исследователей разных отраслей. Обращается внимание на различные аспекты народной игры: как самостоятельной деятельности детей и одного из видов фольклора; как средства воспитания личности ребенка, его национального этносознания. Отмечается специфические особенности народных игр. Раскрыто размышления ученых, этнографов, писателей по использованию фольклорного наследия для воспитания подрастающего поколения. Отражено специфические особенности национальных игр разных народов, различные аспекты народной игры (дагестанской, казахской, узбекской, азербайджанской, прибалтийской). Охарактеризованы классификации игр, место народных игр в существующих классификациях видах детских игр. Отмечается сила педагогического воздействия текстовых песен-игр, цель которых – подготовить ребенка к жизни и труду.

Ключевые слова: национальное воспитание, народ, игра, народные игры, классификация, культура, дети дошкольного возраста.

IVANCHUK Sabina

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Preschool Department education and social work of the State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University»lane

Uchitelskiy 1, m. Slavyansk, Donetsk region. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

KOCHNEVA Sofia

3rd year student of the specialty «Preschool education. Practical Psychology»

State Higher Educational Establishment «Donbas State Pedagogical University»lane

Uchitelskiy 1, m. Slavyansk, Donetsk region. 84100

E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE USE OF PEOPLE GIRLS TO WORK WITH CHILDREN OF PRIMARY AGE

Abstract. The article deals with the psychological and pedagogical aspects of using folk games in work with preschool children. The influence of popular games on the upbringing and development of children of preschool age is analyzed. Discussed the thoughts of scientists, ethnographers, and writers regarding the use of folk heritage for the upbringing of the younger generation. The classification of games, place of national games in the existing classifications of kinds of children's games is described.

Analysis of publications. The problem of gaming activity of children for centuries has been studied by many scholars: psychologists (A. Arkin, L. Wenger, L. Vygotsky, V. Wundt, J. Gross, D. Elkonin, A. Leontiev, G. Spencer, etc.), teachers (L. Artemov, G. Grigorenko, R. Zhukovsky, K. Zvirigina, S. Lishtvan, D. Menjerytska, E. Radina, A. Simonovich, E. Tikheeva, E. Udaltsova, A. Usova, S. Florina, L. Schleger, K. Shcherbakova, etc.), Methodists (A. Bogush, A. Bondarenko, G. Tumakova, G. Schwaiko, etc.).

Purpose. Analysis of the influence of Ukrainian folk games on the upbringing and development of preschool children.

Results. The influence of popular games on the upbringing and development of children of preschool age is analyzed. The definition of the concept of «folk game» from the views of researchers from different fields is given. It is emphasized on the specific features of folk games. Discussed the thoughts of scientists, ethnographers, and writers regarding the use of folk heritage for the upbringing of the younger generation. The specific features of national games of different nations are shown. The classification of games, place of national games in the existing classifications of kinds of children's games is described.

Conclusion. All considered both in pedagogical and in psychological literature, the classifications do not give a complete picture of the types of folk games, which complicates their use in working with children. Thus, in the above-mentioned works various aspects of the folk game (Kazakh, Uzbek, Azeri) were investigated. It is a pity that Ukrainian folk games have not yet been the subject of a special study of modern scholars. Moreover, they were not considered as a specific means of forming Ukrainian language for preschoolers. This gives grounds for considering further scientific search for solving problems of the development of broadcasting of preschool children by means of the Ukrainian national game.

Key words: national education, people, game, folk games, classification, culture, children of preschool age.

REFERENCES

1. Bjeljen'ka G. (2008). Piznavaty svit dopomagajut' narodni igry [People know how to help the world]. *Pochatkova osvita – Elementary School 6, 7-9.*
2. Bogush, A.M. (2000). Teoretychni j metodologichni zasady formuvannja movlennjevoi' kompetencii' doshkil'nyka [Theoretical and methodological

- principles of forming the preschooler's speech competence]. *Pedagogika i psihologija – Pedagogy and psychology*, 1, 5-10.
3. Bondarenko, A.K. (1977). *Slovesnye igry v detskom sadu. Posobie dlja vospitatelja det. sada [Word games in kindergarten. Tutorial for children the garden]*. – Moskva: Prosveshhenie [in Russian].
  4. Pepi V. (Eds.). (1993). *Gorokhova skrinia [Pea chopper]* – Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
  5. Keneman A.V. (1988). *Detskie podvizhnye igry narodov SSSR: Posobie dlja vospitatelej det.sada [Children's outdoor games of the peoples of the USSR: A Handbook for teachers kindergarten]*. – Moskva: Prosveshhenie [in Ukrainian].
  6. Lutsan, N.I. (1992). *Narodni igri ditiam [Folk games for children]* Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
  7. Stelmakhovich, M.G. (1985). *Narodna pedagogika [Folk pedagogic]* Kyiv: Radjans'ka shkola – Radyanska school [in Ukrainian].
  8. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny №347/2002 «Pro Nacional'nu doktrynu rozvytku osvity» [Decree of the President of Ukraine No. 347/2002 «On the National Doctrine of Education Development»]. (n.d.). *president.gov.ua* Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3472002-119> [in Ukrainian].

(Переклад зроблено особисто авторами статті)

УДК 005.32:330.16:658.82:688.72

КІНДРАТ Інна

канд. пед. наук, головний редактор Платформи професійного розвитку EdManagement, Цифрове видавництво MCFR, м. Київ

вул. Євгена Сверстюка, 11-Б, м. Київ, 02002

E-mail: inna.kin@i.ua

КІНДРАТ Ксенія

студентка 2 курсу НУ «Острозька академія»

вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., 35800

E-mail: kseniia.kin@i.ua

**ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ СПОЖИВЧОГО
ВИБОРУ НА РИНКУ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК**

Анотація. У статті досліджуються тенденції споживчого попиту на сучасному ринку іграшок. Акцентовано увагу на динамічності та видозмінах сучасного ігрового середовища дітей. Обґрунтовано вплив іграшки на формування світоглядних уявлень дітей та моделювання їх поведінки у майбутньому. Подано статистичні дані про обсяг ринку іграшок України. Наведено п'ять категорій мотивів покупки: прагнення розвивати дитину, святковий привід, бажання заохотити, бажання дитини та спонтанність. Розкрито фактори, що впливають на остаточний вибір споживача на користь певних видів іграшок. Вирішальним чинником у споживчому виборі щодо іграшки визнано економічну культуру особистості, яка існує як єдність предметно-речового та психічного, в якому віддзеркалюється особистісний розвиток людини. Підкреслено важливість морально-ціннісного чинника економічної культури особистості у споживчому попиті та виборі на ринку дитячої іграшки.

© Кіндрат І., Кіндрат К., 2019

Ключові слова: дитяча іграшка, світоглядні уявлення дітей, споживчий вибір, економічна культура особистості, мотив покупки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна соціальна ситуація розвитку дітей супроводжується розширенням ринку дитячих іграшок і, відповідно, збільшенням споживчого попиту з боку потенційних покупців — дітей та батьків. Сучасний ринок іграшок в усьому світі характеризується динамічністю та видозміною ігрового середовища: іграшки набули нових образів, стали більш функціональними, доступними та різноманітними. Зміна іграшок відбувається швидкими темпами, технології їх виробництва постійно удосконалюються, і це стає додатковим стимулом до зростання споживацького попиту. У зв'язку з цим існує проблема правильного вибору батьками товарів для своїх дітей серед величезного асортименту запропонованих, адже цей вибір повинен бути осмисленим та зваженим. У цьому контексті надзвичайно актуальним і важливим є дослідження факторів, що впливають на остаточний вибір споживача на користь певних видів іграшок. Ми зосередили увагу на економічних та психологічних чинниках споживчого вибору батьків у цьому сегменті ринку, оскільки цей вибір матиме вплив на світоглядні уявлення дітей та моделювання їх поведінки у майбутньому.

Актуальність дослідження взаємозв'язку економіко-психологічних факторів та вибору товарів на ринку іграшок полягає у тому, що іграшки є одним із важливих засобів ознайомлення дитини зі світом та формування світоглядних уявлень у дітей. Психолого-педагогічні дослідження феномену гри визначають її як провідну діяльність дітей дошкільного віку, а іграшку – не лише засобом гри, а й носієм соціокультурних цінностей суспільства. Проблему гри детально досліджували Л.Виготський та

представники його наукової школи (О.Запорожець, Д.Ельконін, О.Усова та ін.) [7], акцентуючи увагу на тому, що виховний потенціал гри може бути реалізований лише за умови спрямування її дорослими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Про важливість іграшки у формуванні світоглядних уявлень та соціалізації дитини зазначається у сучасних дослідженнях. Так, на думку О.Вовчик-Блакитної, іграшка виступає узагальненим, матеріальним, естетичним та етичним засобом передачі культурно-історичного досвіду поколінь, носієм того змісту суспільного і предметного світу, який належить дитині засвоїти в період раннього і дошкільного дитинства [5, с. 46].

На думку вчених, для забезпечення позитивного впливу на дітей іграшка повинна відповідати технічним, психолого-педагогічним та соціокультурним вимогам (Е. Вовчик-Блакитна, Н. Гавриш, Є. Смирнова та ін.) [2; 4]. Така увага до предмета дитячої гри не випадкова, адже іграшка як феномен дитячої субкультури має ряд важливих функцій: пізнавальну, інформаційну, світоглядну, комунікативну, етичну, естетичну, діагностичну, компенсаторну, виховну, культурологічну. Для дитини іграшка є досить сильним емоційним подразником, що спонукає до емоційно насиченої діяльності. Як зазначає І.Загарницька, іграшка як образ несе в собі архетипи уявлень про добро й зло, дозволене й недозволене, прекрасне й потворне, безпечне й небезпечне. Їй властива і психотерапевтична функція: допомогти дитині впоратися зі страхами, заспокоїтися, прийняти поразку, одержати енергію, натхнення й підтримку. Автор аналізує ціннісний світ тих іграшок, якими наповнено

ігровий простір сучасних дітей, акцентує увагу на змісті ігор, на які надихають дітей іграшки, не властиві ментальності нашого народу [4].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є з'ясування економічних і психологічних факторів впливу на споживчий вибір дорослих на ринку дитячих іграшок.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Іграшка містить інформацію про певні елементи навколишньої дійсності і втілює спроектовані дорослими технічні, психолого-педагогічні та соціокультурні характеристики. Ці якості іграшки - основа функціонального попиту споживача. Вона для дитини є носієм основних ознак об'єкта навколишнього світу. Тому найважливішими характеристиками іграшки, на думку науковців, є: реальність зображуваного образу, функціональність і міцність, наявність зрозумілих орієнтирів для самостійної діяльності та гри з однолітками чи дорослими. Водночас критерії вибору іграшок безпосередніми споживачами — дітьми та батьками — можуть бути зовсім іншими, оскільки у сучасному світі існує безліч протиріч між популярними та бажаними іграшками на ринку товарів та їх психолого-педагогічним значенням. Наприклад, найбільшим попитом користуються іграшки-персонажі популярних мультфільмів та коміксів. Охарактеризуємо детальніше цю ситуацію, зокрема, взаємозв'язок іграшок та сучасного медіапростору. По-перше, варто звернути особливу увагу на вразливість та сприйнятливність дитячої психіки. Дитина легко засвоює те, що надходить із навколишнього середовища і часто зберігає його на підсвідомому рівні упродовж усього життя. А від жахів та потворності того, що можна побачити на екрані монітора, дитяча психіка захищається зниженням порогу чутливості та притупленням свідомості. Сюжетні лінії сучасної

телепродукції, що пропонуються, як дітям, так і дорослим, і активно ними «поглинаються», вказують на те, що у більшості мультфільмів, фільмів простежуються мотиви насильства, причому застосуванню сили надається певна моральна цінність. Так, персонажі часто розв'язують суперечки за допомогою силових методів, тим самим показуючи, що їх використання досить реалістичний та виправданий спосіб вирішення людських конфліктів. Мультфільми з агресивним середовищем знімають табу на агресивну поведінку, розмивають еталони, руйнують у дитини здатність до співчуття та співпереживання. А тенденції до перенесення дорослої злободенності та аморальності в тематику дитячих мультфільмів, серіалів, спотвореність візуальних образів та поведінкові стереотипи (спотворені обличчя, прояви сексуальності, взаємовідносини статей – кокетство, флірт, насильство) негативно та безпосередньо впливають на сприйняття світу та моделювання майбутньої поведінки [6]. Під впливом ряду мультфільмів формуються також неправильні уявлення про правила безпеки, про дотримання норм поведінки, мирного співжиття та милосердя, оскільки за будь-яких несприятливих обставин з героями нічого не трапляється. Аналогічний вплив мають і комп'ютерні ігри, які займають значне місце у дозвіллі дітей, починаючи з дошкільного віку. Усі побачені моделі поведінки діти переносять у свої реальні ігри, уявляючи себе героями та відтворюючи побачене. Багато сучасних найпопулярніших іграшок – це герої таких мультфільмів, і такі герої-іграшки часто стають у дітей улюбленими.

Крім функціонального попиту, за якого головними стають якості, що властиві самому товару, існує нефункціональний попит, який є основним елементом споживчої поведінки у контексті прийняття батьками рішення щодо вибору ігор та іграшок для своїх дітей. Так, для сучасних дітей,

---

починаючи з дошкільного віку, стосовно бажання мати іграшки з'являються такі мотиви як: престиж і мода, бажання наслідувати або виділятися, надія поліпшити свій образ «Я» за допомогою товару, компенсувати ним недоліки та пом'якшити комплекси неповноцінності – все це підвищує корисність товару, пропускаючи її через призму психологічних факторів [1, с.148]. Це явище пояснює ефект «бендвегон» («ефект загального вагона»), який полягає у тому, що товар купується не в силу необхідності, а в силу бажання не відставати від інших, бути як всі [1, с.149].

Варто зазначити, що популярні іграшки зараз коштують немалі гроші, і тому вагомим є ще один факторний чинник впливу – економічне становище сім'ї. Діти, чиї батьки не можуть купувати одразу всі відповідні до модних тенденцій іграшки, часто відчують дискомфорт в оточенні однолітків, які все мають. Разом з тим, розуміючи економічну ситуацію в Україні, ми бачимо, що існує великий розрив між доходами сімей, а популярні іграшки коштують невиправдано дорого. Саме тому ринок іграшок переповнений підробками, значно дешевшими товарами з Китаю, які відповідно мають низьку якість, можуть нести небезпеку для дітей, але їх середньостатистичні сім'ї все ж можуть собі дозволити. Якщо говорити про вітчизняний ринок, то в Україні достатньо іграшкових фабрик, найвідоміші з яких виготовляють продукцію з натуральних тканин, дерева, нетоксичних фарб та спеціальних нешкідливих лаків. Призначенням більшості цих іграшок є розвиток творчості, пізнавальної активності, креативу, моторики рух, прищеплення любові до ігор в колі сім'ї та друзів. Розвиток вітчизняного ринку сприяє збільшенню надходжень до бюджету, рівня ВВП, розширенню конкурентного середовища, а отже, підвищення якості, функціональних можливостей іграшок, збільшенню поставок та

продажів за кордон. Але коштують такі забавки недешево, тому забезпечити дитину лише такими товарами для більшості споживачів неможливо.

Вже більше не можна говорити про те, що Україна відстає від трендів Європи і США хоча б на рік. Всі ритейлери, виробники, імпортери і дистриб'ютори привозять новинки практично одночасно зі світовими лончами. Винятки можуть бути пов'язані лише з ліцензійними продуктами, коли в США мультфільм вже показали, а в Україні – ще ні [9]. За даними Української Асоціації індустрії іграшок (УАІ) за 2018 обсяг ринку іграшок України збільшився на 20%, досягнувши \$633 млн. Для порівняння: у 2017-му ринок становив \$551 млн, а роком раніше – \$472 млн. Зріс також експорт іграшок з України, який за 2018 рік збільшився на 50,4%, що у фінансовому еквіваленті відповідає сумі \$34,6 млн.

Якщо говорити про збут товарів в Україні, то безумовним лідером залишається спеціалізований роздріб. За даними УАІ, за останній рік він виріс всього на 1,5%, але при цьому забезпечує 69,7% загальних продажів. Магазины більш широкої спеціалізації, для яких іграшки становлять лише деяку частину асортименту, продають 9,04% іграшок. Канал інтернет-торгівлі зменшив свою частку з 13,21% до 12,31%. Очевидна тенденція для України в тому, що традиційний роздріб продовжить існувати, незважаючи на всі популярні передбачення про те, що онлайн знищить офлайн. Це пов'язано значною мірою з психологічними факторами: недостатня довіра до інтернет-магазинів, неможливість реально побачити та оцінити якість, оригінальність та комфортність товару, сумніви відносно адекватного співвідношення «якість/ціна».

У рамках дослідження УАІ разом з OSD Group (2018 рік), було опитано 1200 батьків у восьми найбільших містах України (з них 48% мам

і 52% батьків). Як з'ясувалося, основною особою, яка приймає рішення про вибір іграшки, залишається мама – 69,19%. Роль тата в ухваленні рішення продовжує знижуватися і досягла 17,71%. Роль дитини зросла на 4% у порівнянні з попереднім 2017 роком і досягла 13,1% всіх рішень у виборі іграшки. Водночас мами залишаються основним покупцем забавок для дитини (у середньому вони купують в 4,5 рази частіше, ніж тата). Це явище досить легко пояснити психологією жінок, які більш схильні до покупок та шопінгу, емоційно й соціально більш близькі до дитини, тому швидше розуміють, чого їй бракує.

Останні дані дослідження УАП показують, що існує п'ять категорій мотивів покупки: прагнення розвивати дитину, святковий привід, бажання заохотити, бажання дитини та спонтанність. За будь-якого з цих мотивів, на нашу думку, остаточний вибір скеровується все ж ціною та цінністю іграшки і цей вибір зумовлюється економічною культурою покупця.

Тому окреслимо сутність поняття «економічна культура особистості». Аналіз наукових досліджень скеровує нас до поняття «культура особистості», яку визначають як єдність і суперечність речового й духовного світів людини, що віддзеркалюють ступінь розвитку людства й самої людини [8, с.14]. За аналогією із загальним визначенням культури особистості, економічна культура особистості є економічним світом людини, що існує як єдність предметно-речового та психічного, в якому віддзеркалюється особистісний розвиток людини [8,с.207]. Характеристиками економічної культури особистості є «економічність», тобто раціональність як прагнення до максимізації корисності, «моральність» та «суб'єктивність», коли значимість економічних благ зумовлена особистими життєвими цінностями, якими керується індивідуум.

Вважаємо доречним звернутися до дослідження О.Лавренко щодо моральної складової в економічній культурі особистості. Суть цього напряму дослідження полягає у тому, що аналізувати та вивчати економічну культуру особистості потрібно в рамках певної системи цінностей і моральних норм, поширених у суспільстві. Науковець зазначає, що за своєю сутністю економічна культура особистості являє собою систему психологічних знань і здатності їх використовувати відповідно до властивостей особистості, а також високих морально-етичних норм і духовних цінностей, психологічних відносин. [8, с.218]. Вважаємо, що зазначене має безпосередній стосунок до проблеми вибору іграшок дорослими. Серед факторних ознак впливу важливими є ціннісні орієнтації особистості, які зрештою стають визначальними у споживчому виборі. Так, саме залежно від власної економічної культури дорослий проаналізує психолого-педагогічну цінність ляльки L.O.L або Барбі, які формують у дівчаток уявлення про жіночу роль – роль забезпеченої та безтурботної красуні, та пропагують культ краси та матеріальних цінностей. Аналогічно ціннісні орієнтації особистості стануть визначальними при прийнятті рішення щодо купівлі таких іграшок, як людина-павук, халк, зоряні воїни, покемони, які поруч із чудовими фізичними даними, спритністю та сміливістю формують у дитини розуміння правоти того, на чий стороні сила [4]. Батьки, які обирають та купують для дитини іграшки, є значущими для дитини дорослими, тобто вони є прикладом побудови системи уявлень про світ і способи взаємодії з ним, і вони створюють умови для формування цих уявлень. Зважаючи на це, наголосимо на важливості економічної культури значущих для дитини дорослих, які при покупці керуються такими критеріями: безпека, ціна, користь, зручність, бажання дитини.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, на основі аналізу сучасних тенденцій споживчого попиту на ринку іграшок можемо виділити кілька критеріїв різного рівня значущості, які впливають на остаточний вибір покупцем певного виду іграшок: безпечність, ціна, економічне становище сім'ї, екологічність, розвивальний потенціал, мода (ефект «бендвегон»), бажання дитини. У результаті глибшого аналізу проблеми вирішальну роль в остаточному виборі іграшки відводимо економічній культурі особистості в єдності економічних та психологічних факторів. Погоджуємося з важливістю морально-ціннісного чинника економічної культури особистості у споживчому попиті та виборі на ринку дитячої іграшки.

Перспективи подальших розвідок можуть бути спрямовані на дослідження вагомості психологічних чинників у споживчому виборі дитячих іграшок та на дослідження психологічної складової економічної культури особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутко М.П., Неживенко А.П., Пепа Т.В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.
2. Вовчик-Блакитна О.О. Гра та іграшка - справа серйозна. *Обдарована дитина*. 2009. № 1. С. 54-59.
3. Гавриш Н.В. Іграшка. Друг дитинства? *Дошкільне виховання*. 2004. № 6. С.5-7.
4. Загарницька І.І. Роль сучасних іграшок в житті дитини. *Нова парадигма: журнал наукових праць* / гол. ред. В.П.Бех. Київ:Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. Вип.103. С.11-17.
5. Іграшка, гра, дитина: від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання. Матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. «Марка

Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ: ВД «Стилос», 2007. 267 с.

6. Кіндрат І.Р. Вплив сучасного медіа-простору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2013. № 13(3). С.94-101.
7. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академвидав, 2004. С. 306-308.
8. Соціально-психологічні закономірності становлення економічної культури молоді: монографія / В.В.Москаленко та ін. / за ред. В.В.Москаленко. Київ: Педагогічна думка, 2015. 405 с.
9. Асоціація ритейлерів України. URL: <https://rau.ua/novyni/rynok-igrushek-ukrainy-v-tsifrah/> (дата звернення: 10.02.2019).

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019

КИНДРАТ Інна

канд. пед. наук, главный редактор Платформы профессионального развития EdManagement, Цифровое издательство MCFR, г. Киев, Украина

ул. Евгения Сверстюка, 11-Б, г. Киев, 02002

E-mail: inna.kin@i.ua

КИНДРАТ Ксения

студентка 2 курса Национального университета «Острожская академия»

ул.Семинарская,2, г.Острог, Ровенская обл., Украина, 32800

E-mail: kseniia.kin@i.ua

**ЭКОНОМИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ
ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО ВЫБОРА НА РЫНКЕ ДЕТСКИХ ИГРУШЕК**

Резюме. В статье исследуются тенденции потребительского спроса на современном рынке игрушек. Акцентировано внимание на динамичности и видоизменениях современного игрового пространства детей. Обосновано влияние игрушки на формирование мировоззренческих представлений детей и моделирование их поведения в будущем. Представлены статистические данные об объеме рынка игрушек Украины. Приведены пять категорий мотивов покупки: стремление развивать ребенка, праздничный повод, желание поощрить, желание ребенка и спонтанность. Раскрыты факторы, влияющие на окончательный выбор потребителя в пользу определенных видов игрушек. Решающим фактором в потребительском выборе игрушки признано экономическую культуру личности, существующая как единство предметно-вещественного и психического, в котором отражается личностное развитие человека. Подчеркнута важность морально-ценностного фактора экономической культуры личности в потребительском спросе и выборе на рынке детской игрушки.

Ключевые слова: детская игрушка, мировоззренческие представления детей, потребительский выбор, экономическая культура личности, мотив покупки.

KINDRAT Inna

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Editor-in-chief of the Platform for Professional Development EdManagement, Digital Publishing MCFR, Kyiv street Yevhen Sverstiuk, 11-B, Kyiv, 02002

E-mail: inna.kin@i.ua

KINDRAT Kseniia

Student of the second course of the National University of Ostroh Academy

street Seminarskaya, 2, Ostroh city, Rivne region, 35800

E-mail: kseniia.kin@i.ua

ECONOMIC AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE CONSUMER CHOICE IN THE MARKET OF CHILDREN'S TOYS

Summary. This paper deals with consumer demand trends in the current toy market. The emphasis is laid on the dynamics and modifications of the current children's game environment. The impact that toys have on the formation of children's worldview and their future behavior modelling is validated. The factors influencing the consumer's ultimate choice in favor of certain types of toys are revealed, the importance of the moral and ethical factors of an individual's economic culture for consumer demand and the range of children's toys on the market is highlighted.

Abstract. Introduction. This paper deals with consumer demand trends in the current toy market, which is characterized by the dynamism and modifications of the game environment. In this regard, there is a problem for parents to make the right choice among an extensive range of toys, since this choice needs to be reasonable and well-informed. Therefore, the study of factors that affect consumer's ultimate choice in favor of certain types of toys is topical and relevant.

Analysis of publications. Current research conducted by E. Vovchik-Blue, N. Gavrish, E. Smirnova, I. Ugornitskaya etc. focuses on the impact of toys on shaping children's worldview and their socialization. A toy as a phenomenon in children's subculture has a number of important functions: cognitive, informative, ideological, communicative, ethical, aesthetic, diagnostic, compensatory, educational, cultural. A toy carries archetypal images of good and evil, permitted and prohibited, beautiful and ugly, safe and dangerous. The authors analyze the world of values offered by toys which fill the game space of modern children and focus on the content of the games inspired by toys.

Purpose. The purpose of this paper is to elucidate economic and psychological factors that influence the consumer choice of adults in the market of children's toys.

Results. The paper involves description of the toys' features which form the basis of functional consumer demand. At the same time, non-functional demand is the major element of parents' consumer behavior when they make decision on the toys to choose for their children. The economic situation in the family as a factor influencing the choice of a child's toy is analyzed and the statistics of the Ukrainian toy market volume is provided. Five categories of motives of purchase are presented: the desire to develop a child, a festive occasion, a desire to encourage, a child's desire, spontaneity. The decisive factor in consumer choice of toys is an individual's economic culture, which exists as the unity of the material and the mental, reflecting personal development. Characteristic features of an individual's economic culture are "economy", i.e. rationality, "morality" and "subjectivity", when the significance of economic benefits is determined by personal values in life.

Conclusion. The analysis of the issue proves that the decisive role in the ultimate choice of toys is played by an individual's economic culture along with economic and psychological factors. The emphasis is laid on the importance of moral and ethical values as a factor of an individual's economic culture of consumer demand as well as of the choice of a children's toy in the market. The study of psychological component of an individual's economic culture and the importance of psychological factors in the consumer choice of children's toys is considered to be promising.

Key words: children's toy, children's worldviews, consumer choice, individual's economic culture, buying motive.

REFERENCES

1. Butko, M. P., Nezhyvenko, A. P., Peпа, T. V. (2016). *Ekonomichna psykholohija [Economic psychology] navch. posib. / za red. M. P. Butko.* Kyjiv : CUL, 2016. 232 s. [in Ukrainian].
2. Vovchyk-Blakytна, O. O. (2009). Ghra ta ighrashka - sprava serjozna [The game and the toy are a serious matter]. *Obdarovana dytyna.* №1. S. 54-59. [in Ukrainian].
3. Havrysh, N. V. (2004). Ihrashka. Druh dytynstva?[Toy. Childhood friend?] *Doshkilne vykhovannia.* № 6. S. 5-7. [in Ukrainian].
4. Zaharnytska, I. I. (2011). Rol suchasnykh ihrashok v zhytti dytyny [The role of modern toys in the life of the child]. *Nova paradyhma: zhurnal naukovykh prats / hol. red. V. P. Bekh.* Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 103. S.11-17. [in Ukrainian].
5. Ihrashka, hra, dytyna: vid obriadovoi substantsii do suchasnykh modelei vykhovannia [Toy, game, child: from ritual substance to modern education models]. *Materialy Vseukr. nauk.- prakt. konf. «Marka Hrushevskoho chytannia» / za red. O. S. Naidena.* Kyiv : VD «Stylos», 2007. 267 s. [in Ukrainian].
6. Kindrat, I. R. (2013) Vplyv suchasnogho media-prostoru na formuvannja svitoghljadnykh ujavlenj dytyny doshkiljnogho viku [Influence of modern media space on the formation of ideological concepts of a child of preschool age]. *Visnyk Lughansjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagoghichni nauky.* № 13(3). S. 94-101. [in Ukrainian].
7. Ponimansjka, T.I. (2004). Doshkiljna pedagoghika: navchaljnyj posibnyk dlja studentiv vyshhykh navchaljnykh zakladiv [Preschool Pedagogy: Textbook for Students at Higher Educational Institutions]. Kyjiv : Akademvydav. S. 306-308. [in Ukrainian].

8. Moskalenko, V. V. ta in (2015). Socialjno-psykhologhichni zakonomirnosti stanovlennja ekonomichnoji kuljтуры molodi: monoghrafija / za red. V. V. Moskalenko. Kyjiv : Pedagoghichna dumka. 405 s. [in Ukrainian].
9. Asociacija ritejleriv Ukrajiny. Retrieved from <https://rau.ua/novyni/rynok-igrushek-ukrainy-v-tsifrah/> (data zvernennja: 10.02.2019).

(англійською переклала О.Юр'єва - старший викладач кафедри міжнародної мовної комунікації Національного університету "Острозька академія")

УДК [373.2.015.31:33]:796

КУРІННИЙ Ян

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

пров. Вчительський, 1, м.Слов'янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ В ПРОСТОРИ ПЕРВИННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. В даній статті автором розкрито програму первинної економічної соціалізації дітей дошкільного віку, яка спрямована на формування Я-економічного у дошкільників засобами гри. Визначено концептуальні основи зазначеної програми та практичну реалізацію умов використання гри в економічному розвитку дітей дошкільного віку.

Концептами нашої Програми є такі: 1)«простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу»; 2)«первинна економічна соціалізація у формах субкультури (у формі гри)»; 3)«становлення Я-економічного дошкільників».

© Курінний Я., 2019

Термін «простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу» в нашій експериментальній Програмі відображає її відповідність проектному спрямуванню в педагогіці, відповідно до якого основна функція освіти, зокрема й дошкільної, у суспільстві полягає в забезпеченні трансляції культури – з одного боку, і процесів соціалізації молодого покоління – з іншого.

Простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу припускає присутність, «включеність» його суб'єктів (насамперед дітей) для зміни й удосконалення Я-економічного. В основі декларованого нами простору лежить діяльність, яка не продукує нову соціальну-економічну інформацію, а діяльність, яка переносить соціально-економічну інформацію від людини до людини, від суспільства до суспільства. Головна мета цієї діяльності – первинна економічна соціалізація особистості, що здатна реалізовувати творчий потенціал у динамічних, з високим ступенем невизначеності соціально-економічних умовах – і у власних життєвих інтересах, і в інтересах суспільства, з високих морально-економічних позицій.

Відповідно до другого концепту в процесі реалізації Програми враховувалися такі критерії дитячої субкультури, як: 1) особливість системи діяльностей, у яку включена дитина (типологія діяльностей, галузь життєдіяльності дитини); 2) специфічність видів, форм, засобів спілкування, що переважають у системі комунікацій; 3) особливість системи або композиції цінностей, з якими дитина співвідносить свої вчинки, думки, переживання; 4) специфічність сприймання світу і мислення, уявлень дітей щодо устрою світу.

Третій основний концепт Програми ми пов'язуємо із теорією становлення Я дошкільників.

Програма має свою особливість, оскільки побудована відповідно до інноваційного досвіду роботи в дослідницькому напрямі.

Діапазон досвіду охоплює включення ігор економічної спрямованості у всі види дитячої діяльності: в організовану освітню діяльність, у режимні моменти, у діяльність у соціумі та в спільну діяльність із родиною. Ефективності дослідно-експериментальної роботи сприяли: організація розвивального предметно-просторового середовища дошкільного навчального закладу, спрямованого на стимулювання діяльності (оформлення наочно-ілюстративного матеріалу економічного змісту, тематичних альбомів типу «Герої казок», «Потреби людини» тощо; створення бібліотеки ігор економічного змісту; розробка економічної ігротеки; оформлення «економічного дерева», листочками якого є слова економічного змісту; створення цікавого економічного дидактичного матеріалу: загадок, ребусів, кросвордів, проблемних ситуацій; розробка маршруту подорожі до країни Економіка; подорож за картою «Бізнес лісу»; оформлення тесту «Гнома Економа»; зібрання колекції «Гроші народів світу» тощо.

Ключові слова: гра, економічний розвиток, програма первинної економічної соціалізації, Я-економічне, дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. Найбільш ефективною стратегією соціалізації сьогодні вважається стратегія формування готовності особистості до переходу в нові соціальні умови, починаючи з дошкільного періоду дитинства. Практичне вирішення зазначеної стратегії забезпечить більш ранню психологічну готовність особистості до економічної діяльності та більш успішне її входження в систему соціально-економічних зв'язків сучасного суспільства. Вітчизняна наука (А.Богущ, Н.Гавриш, Е.Корнак, Н.Кривошея, І.Рогальська-Яблонська, Т.Степанова, Б.Шем'якін)

наголошує на розумінні первинної економічної соціалізації дошкільників як процесу засвоєння ними елементарних економічних понять та набуття «ринкових» навичок поведінки вже з перших років життя, оскільки знання, уміння, навички, стереотипи поведінки саме в дошкільному віці є фундаментом для становлення людини взагалі та її Я-економічного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз світового досвіду свідчить, що сучасний високоорганізований, соціально зорієнтований ринок висуває підвищені вимоги до соціально-економічного розвитку особистості в освітньому процесі. В умовах ринкових відносин посилюється значущість таких якостей, як завзятість та діловитість, розважливність та хазяйновитість, ініціативність та висока дисциплінованість, здібність до самостійного аналізу життєвих реалій, готовність до захисту своїх соціально-економічних прав і свобод у межах цивільної толерантності.

Актуальними є дослідження загальних основ, змісту й методів первинної економічної освіти та виховання дітей 5–6-ти років (Н.Беляєва, С.Гончаренко, Н.Гавриш, О.Кульчицька, Є.Курак, Ю.Лелюк, І.Рогальська-Яблонська, М.Роганова, В.Розов, А.Смоленцева, А.Шатова та ін.), деяких аспектів первинної економічної соціалізації дошкільників (Г.Авер'янова, Л.Галкіна, Л.Голуб, Є.Голубєва, Н.Грама, Г.Григоренко, Н.Дудник, Г.Євменова, І.Єрмакова, С.Єроніна, Р.Жадан, Ж.Жиліна, А.Шатова та ін.).

Метою статті є аналіз проектної програми щодо використання гри економічного змісту у первинній економічній соціалізації дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства економіка не тільки охоплює більшість сфер людської життєдіяльності, а й розширює межі своєї дії в міру ускладнення

суспільних стосунків. З метою підвищення рівня економічної освіченості дітей старшого дошкільного віку як майбутніх громадян нашого суспільства, було розроблено авторську проектну програму «Комплексне використання гри в просторі первинної економічної соціалізації дошкільників».

Концептами нашої Програми є такі: 1) «простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу»; 2) «первинна економічна соціалізація у формах субкультури (у формі гри)»; 3) «становлення Я-економічного дошкільників».

Термін «простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу» в нашій експериментальній Програмі відображає її відповідність проектному спрямуванню в педагогіці, відповідно до якого основна функція освіти, зокрема й дошкільної, у суспільстві полягає в забезпеченні трансляції культури – з одного боку, і процесів соціалізації молодого покоління – з іншого (Л.Амірова, О.Аміров, А.Рижанова) [1]. Відповідно до цього ми вважаємо, що термін «простір економічної соціалізації в дошкільному навчальному закладі» об'єднує дві основоположні ідеї – ідею соціально-культурологічного простору та ідею економічної освіти. Простір економічної соціалізації становить форму існування економічної трансляції соціально-економічного досвіду від покоління до покоління на рівні, що перевищує природний; він неможливий без спеціально організованих процесів економічного навчання й економічного виховання; це природовідповідний, заснований на природних прагненнях у задоволенні економічно-пізнавальних потреб процес – такий, що ідентифікований спеціальними впливами на суб'єкти простору. Простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу припускає присутність, «включеність» його

суб'єктів (насамперед дітей) для зміни й удосконалення Я-економічного. В основі декларованого нами простору лежить діяльність, яка не продукує нову соціально-економічну інформацію, а діяльність, яка переносить соціально-економічну інформацію від людини до людини, від суспільства до суспільства. Головна мета цієї діяльності – первинна економічна соціалізація особистості, що здатна реалізовувати творчий потенціал у динамічних, з високим ступенем невизначеності соціально-економічних умовах – і у власних життєвих інтересах, і в інтересах суспільства, з високих морально-економічних позицій.

Культурологічний складник простору первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу висуває низку обов'язкових вимог до формування Я-економічного особистості дитини 5–6-річного віку, які детерміновані самою сутністю соціокультурного розвитку [2]. До того ж ми дотримуємося такої думки, що соціокультурний розвиток водночас є процесом становлення індивідуальності й суб'єктності дитини. У процесі первинної економічної соціалізації, зорієнтованої на культуру, її соціокультурні зразки постають як особлива детермінанта розвитку, як міра, у ставленні до якої відбувається самовизначення (необов'язково усвідомлене). Вибір такої міри, переживання її як власної і є те, що ми називаємо совістю, а в нашому випадку – «економічною совістю». Совість має становити основу Я-економічного особистості сучасної людини, особливо в умовах соціально-економічної нестабільності. У процесі реалізації розробленої нами Програми процес її впровадження був організований так, щоб він міг актуалізувати вибір цієї міри нашими дошкільниками. До того ж ми керувалися такими принципами:

–дитині має бути представлений горизонт морально-економічних цінностей, з чим можна співвідносити свої хвилювання, дії, вчинки;

–цінності мають бути представлені дітям у тих формах і тими засобами, які відповідають специфіці дитячої субкультури й можуть бути сприйняті дітьми;

–організовувати діяльність і спілкування дітей так, щоб соціокультурні морально-економічні зразки не були відчужені від реального життя дитини й слугували дійсними орієнтирами (міри), до яких вона звертається, вони мають бути органічно включені в її діяльність, не нав'язані як щось зовнішнє, як норма, потреба; а мають бути пережиті дитиною;

–економічний соціокультурний розвиток має бути інтегрований з інтелектуальним, емоційним і вольовим розвитком, а також містити знання, уміння й навички як засоби соціо-культурно зорієнтованої поведінки дітей;

–економічний розвиток як розвиток соціокультурний має відбуватися в контексті того типу культури, до якого належить дитина за народженням і сімейним станом, оскільки невиправдана ломка етнонаціональних ціннісних підстав, засвоєних у ранньому дитинстві, може стати в подальшому причиною маргінального типу розвитку;

–соціо-культурно зорієнтована економічна освіта має бути зорієнтована одночасно на розвиток суб'єктності та індивідуальності дитини, оскільки допускає «сходження» в культуру кожного [6].

Розв'язання визначених завдань досягається в умовах організації первинної економічної соціалізації дітей у формах субкультури, тобто у формах гри. Цим і зумовлений другий концепт Програми, умовно сформований нами як «первинна економічна соціалізація у формах субкультури (у формах гри)».

Відповідно до зазначеного концепту в процесі реалізації Програми враховувалися такі критерії дитячої субкультури, як: 1) особливість системи діяльностей, у яку включена дитина (типологія діяльностей, галузь життєдіяльності дитини); 2) специфічність видів, форм, засобів спілкування, що переважають у системі комунікацій; 3) особливість системи або композиції цінностей, з якими дитина співвідносить свої вчинки, думки, переживання; 4) специфічність сприймання світу і мислення, уявлень дітей щодо устрою світу (Л.Варяниця, Н.Гавриш) [3; 4].

Щодо першого критерію, який характеризує дитячу субкультуру, ми прийняли за основу положення, де в основі дошкільної субкультури лежить сюжетно-рольова гра, яка через своє дворівневе будування, принципу не нормативність і вільну організацію відкриває дитині можливість пошуку й апробації власних можливостей, актуалізації своїх переваг у найрізноманітніших галузях життя. Уявна ситуація дозволяє втілювати в ігровій реальності те, що не вирішено для дитини в реальному світі, зокрема й можливість бути собою; водночас гра організує і спрямовує активність дитини, робить її поведінку доречною, відповідною змісту гри й тієї ігрової ролі, яку вона виконує. Щодо специфіки спілкування, то ми вважали, що дошкільній субкультурі властиві такі її якості, як спонтанність, інтимність, невідчужуваність. Така вільно організована діяльність, як сюжетно-рольова гра, потребує від дітей близького спілкування й дивовижним чином містить великий потенціал свободи і творчості в саморозвитку щодо актуалізації суб'єктності й індивідуальності, водночас задає соціокультурний і соціалізований контекст цього розвитку, тобто зумовлює можливість становлення адекватно віку індивідуальності дитини, форми духовності [9]. Дитяча субкультура специфічна також у галузі системи цінностей. Якщо для

дорослого дитина в освіті постає в системі рольових відносин як функція (вихованець), то дитина більш схильна вступати у відносини не рольові, не формальні, не «ввічливості» (зокрема й із дорослими), а інтимні і спонтанні, близькі відносини, до то ж, якщо такі відносини неможливі, то дитина намагається їх уникнути. Це зумовлено тим, що діти більш безпосередньо і водночас інтимно пов'язані з системою базових цінностей (добро, правда, краса, істина). Потребу дітей у такій системі цінностей психологи визначають як духовне бачення, а самі цінності представлені в дитячій субкультурі у формі образів, символів, метафор, а не понять. Це, можливо, багато в чому пояснює особливості дитячої картини світу й дитячого мислення. Дитяча субкультура за своїм типом належить до неписьменної, тобто гомологічної архаїчної культури. Засобом мислення і створення картини світу в такій культурі є світ, за допомогою якого долається високий ступінь невизначеності, що характерно для відносин архаїчної людини з природою й соціумом. Світ дитини подібний світу архаїчної людини. Через свою незалежність, непередбачуваність світ потребує від неї особливих відносин з ним, відносин спілкування, заснованих на ритуалі, обряді, символі в просторі сюжетно-рольової гри (Л.Большунова) [2]. До того ж у нашому експерименті ми намагалися слідувати виключно точному зауваженню П.Флоренського щодо дитячого мислення: „Дитяче мислення – це не слабке мислення, а особливий тип мислення, що має які завгодно ступені досконалості, включно до геніальності, і навіть переважно спорідненої геніальності...” [7].

Третій основний концепт Програми ми пов'язуємо із теорією становлення Я дошкільників. Про це достатньо детально говорилося вище (див.п.1.3). Тут уважаємо за необхідне додати, що в процесі дослідно-експериментальної роботи ми керувалися позиціями відносно Я-концепції

особистості таких відомих дослідників, як Р.Берне, К.Блага, М.Шебек та ін., які стверджують, що в поведінці дитини немає нічого, щоб не було б пов'язано із її Я-концепцією. Учені також відмічають, що до 6-ти років розвиваються й закріплюються всі складники структурного Я. Саме в цей період дитина стає енциклопедистом, філософом, мислителем, вибудовує власну картину світу, здійснює „відкриття”; її структурне Я збагачується дуже важливою для людини властивістю – совістю, розвивається як суб'єкт діяльності й саморозвитку (М.Корепанова) [5]. Отже, підсумовуючи зазначене вище, наголошуємо, що впроваджувана нами Програма була зорієнтована на інші додаткові локальні програми формування Я-концепції дітей дошкільного віку (програма Є.Рилеєвої «Як допомогти дошкільнику знайти своє Я»; програма С.Козлової «Я – людина»; програма О.Хухлаєвої, О.Хухлаєва, І.Первушиної «Стежка власного Я»; програма Є.Лебеденко «Розвиток самосвідомості й індивідуальності» та ін.

Отже, три основних концепти – «простір первинної економічної соціалізації дошкільного навчального закладу», «первинна економічна соціалізація у формах субкультури (у формах гри)», «становлення Я-економічного дошкільників» – склали підстави експериментальної Програми.

Програма має свою особливість, оскільки побудована відповідно до інноваційного досвіду роботи в дослідницькому напрямі. У Програмі відображено такий вітчизняний і зарубіжний досвід: ідеї в галузі економічної освіти й виховання дітей: авторська програма А.Шатової «Дошкільник і економіка» [8]; методичний посібник Р.Жадан, Г.Григоренко із планування занять з економічної освіти дітей старшого дошкільного віку; розробка А.Смоленцевої в галузі економічних ігор;

економічні азбуки для дітей дошкільного віку І.Шведової і Г.Солдатенко; інноваційна програма Л.Голуб «Економічне виховання дошкільників»; авторський посібник Є.Курак, Л.Міхіревої «Економічне виховання дошкільників»; методичний посібник Л.Киреєвої «Граємо в економіку»; методичний посібник Н.Клариної «Уроки гнома Економа і феї Екології»; посібники І.Котюсової, Р.Лук'янової «Економіка у казках та іграх»; посібник І.Липсиць «Дивовижні пригоди у країні Економіка».

Діапазон досвіду охоплює включення ігор економічної спрямованості у всі види дитячої діяльності: в організовану освітню діяльність, у режимні моменти, у діяльність у соціумі та в спільну діяльність із родиною. Ефективності дослідно-експериментальної роботи сприяли: організація розвивального предметно-просторового середовища дошкільного навчального закладу, спрямованого на стимулювання діяльності (оформлення наочно-ілюстративного матеріалу економічного змісту, тематичних альбомів типу «Герої казок», «Потреби людини» тощо; створення бібліотеки ігор економічного змісту; розробка економічної ігротеки; оформлення «економічного дерева», листочками якого є слова економічного змісту; створення цікавого економічного дидактичного матеріалу: загадок, ребусів, кросвордів, проблемних ситуацій; розробка маршруту подорожі до країни Економіка; подорож за картою «Бізнес лісу»; оформлення тесту «Гнома Економа»; зібрання колекції «Гроші народів світу» тощо.

Включення ігор економічної спрямованості в освітню діяльність відбувалося відповідно до основних принципів освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі (послідовності, стимулювання активності, психологічної комфортності, індивідуального й диференційованого підходу, вікової адресності) та охоплювало всі види

дитячої діяльності (комунікативну, ігрову, трудову, рухову, художньо-зображувальну, пізнавально-дослідницьку й пошукову). Етапу включення ігор в освітній процес експериментальних дошкільних навчальних закладів передувала робота педагогів зі створення картотеки ігор різних видів (народні, авторські), найбільш цінних із погляду їх економічного змісту, їх аналізу на предмет вичленення економічної сутності (гроші, товар, дохід тощо). Далі ігровий матеріал було систематизовано з урахуванням вікових особливостей дітей 5–6-річного віку й наявні в них характеристики власного досвіду орієнтування в економічних питаннях.

Дослідно-експериментальна робота включала також і діяльність педагогів у створенні авторських ігор. Ця робота характеризувалася специфікою таких етапів. На першому етапі визначалися питання економічної спрямованості, короткі діалоги, підбиралися ілюстрації; на другому етапі діти знайомилися із грою для її цілісного сприймання; на третьому етапі діти засвоювали економічний зміст гри, оволодівали вміннями висловлювати оцінні судження щодо економічних позицій; на четвертому етапі відбувалося творче застосування економічних уявлень, отриманих у процесі ігрової діяльності в інших видах самостійної діяльності дошкільників (трудової, комунікативної); на п'ятому етапі авторська гра підлягала корекції і в подальшому поширювалася як апробований досвід.

Відмінною особливістю цієї Програми є відсутність спеціально організованої діяльності дітей. Ігри з економічним змістом (економічні ігри) у нашому експерименті використовуються в спільній діяльності з дорослим, в індивідуальній роботі, у дозвіллі, розвагах, театралізованій діяльності, у самостійній ігровій діяльності, у режимних процесах. Ігрова діяльність супроводжується візуалізацією, експериментуванням, бесідами,

вирішенням проблемних ситуацій, проектною діяльністю, що значно посилює потенціал економічної гри у формуванні Я-економічного особистості дитини 5–6-ти років.

Початку роботи за Програмою передувала оцінка готовності дітей до ігор економічного змісту. Далі проектна діяльність – перспективне планування формування ключових аспектів Я-економічного дошкільників на основі економічних категорій. До того ж доволі широко використовувались економічні ігри проблемно-ситуативного характеру для активізації творчо-індивідуальної суб'єктності особистості дошкільника. Ефективною формою спільної соціокультурної діяльності економічного змісту були суспільні свята – ігри. Оскільки казка – літературний жанр з великим дидактичним змістом економічного характеру, то в дослідно-експериментальній роботі ми широко застосовували читання художньої літератури як міні-програм ознайомлення дітей з економікою. Прикладом таких міні-програм у нашому випадку були: книга Л.Книшової, О.Меньшикової, Т.Попової «Економіка для малят або як Мишко став бізнесменом»; серія посібників Р.Жадан «Дітям про економіку, або казки про зайців-хазяйців», «Малятам про економіку, або як зайці житло будували», «Малятам про економіку, або зайці на ярма», «Малятам про економіку, або на гостині у зайців», «Малятам про економіку, або як зайці вирішили мати свій бізнес») та ін.

Робота з моделювання реальних життєвих ситуацій відпрацьовувалась з дітьми засобами сюжетно-дидактичних ігор («Ким бути», «Обмін», «Сімейний бюджет», «Маленькі покупки», «Кондитерська фабрика», «Ательє для маленьких красунь», «Рекламна агенція», «Пункти обміну валюти» та інші), у яких дошкільники, граючись у різні професії, осягали сенс праці, відтворюючи трудові процеси дорослих, і водночас

«навчалися» економіки. У цих іграх моделювалися такі реальні життєві ситуації, як: операції купівлі-продажу, виробництва і збуту готової продукції та ін. У канву сюжетно-дидактичних ігор природним чином «впліталися» логічні й арифметичні задачі, задачі-жарти, виконання завдань за малюнком, завдань-подорожей на ощадливість і раціональне використання ресурсів («Подорож Капи і Капельки», «Як Гном Економ економить електроенергію») тощо, що значно поширило економічний кругозір наших вихованців, дозволяло їм глибше зрозуміти роль праці в житті людини, специфіку товарно-грошових відносин і реклами, розумної витрати грошей і ощадливого ставлення до світу речей, відчувати красоту світу речей, природи, людей і отримувати радість від зустрічі з ними.

В експерименті групування ігор здійснювалося за економічною ознакою в такі основні блоки:

1.Світ грошей (знайомство з грошовими знаками, установлення залежності між якістю товару й прибутком з його продажу. Це, наприклад, ігри «Банк», «Обмін валюти», «Музей грошей», «Подорож» тощо.

2.Моє місто (дані щодо підприємств міста, господарств міста, провідні професії міста, виробництво товарів і речей). До них ми віднесли такі ігри, як: «Кондитерська фабрика», «Ательє», «Фермер», «Завод», «Шахта» тощо.

3.Світ товарів (знайомство з різними формами збуту продукції). Отже, використано ігри «Аукціон», «Рекламна агенція», «Будинок ляльки», «Будинок книги», «Дитяча лотерея», «Ярмарок талановитих саморобок» тощо.

4.Моя країна (знайомство із ресурсами свого краю, регіону, країни), де застосовано ігри: «Подорож товарів», «Геологи», «Газовики», «Пошта» тощо.

Групуючи ігри «за економічною» ознакою, ми враховували той важливий факт, що економіка і фінанси в сучасному світі, крім усього іншого, становлять єдиний грошово-економічний простір. Тому стратегія первинної економічної соціалізації дошкільників нерозривно пов'язана із стратегією фінансового виховання дітей, яка виявляється в галузі майна, майнових відносин. Володіння власним «майном» розвиває в дітей почуття відповідальності за нього, якщо, звичайно, дотримуватися принципів «фінансового» виховання дітей: 1) дотримуватися гарантії недоторканності особистої власності (тим, що належить дитині, може розпоряджатися тільки вона сама; це стосується не тільки грошей, але й іграшок, підручників, колекцій листівок, фантиків тощо); 2) прийняти всі збитки заздалегідь (нехай дитина здійснить більше помилок у дитинстві за участю дорослих, ніж зіткнеться із незворотною ситуацією в дорослому житті); 3) завжди пояснити, чому витрачаєте гроші саме таким чином (у покупці важлива не вона сама, а обговорення коло неї – можливі варіанти, співвідношення якості і вартості, її вплив на відносини з іншими); 4) чітко дотримуватися домовленості (ніяких «додаткових» фінансових впливів, якщо дитина нераціонально розпорядилася певною сумою; завжди треба віддавати «обіцяне», в іншому випадку – не обіцяти нездійсненого, особливо це стосується грошових подарунків); 5) обов'язково визначати систему фінансування дитини (фінансування – не спосіб заохочення або покарання, а засіб розвитку певних фінансово-економічних якостей дитини; фінансування – періодичність сум, що видаються, її розмір/сума, перелік витрат, система штрафів у вигляді ділової гри. Ігри й казки фінансово-економічного змісту сприяють: розвитку вмінь уважати (у прямому арифметичному сенсі: складати, помножувати, ділити тощо); обирати (між двома «хочеться», між потрібним і необхідним, добрим і

поганим), відмовлятися (від менш потрібного, від неякісного, від менш цінного – і відповідно визначати пріоритети), прораховувати власні дії, бачити наслідки того чи того рішення; формування знань основних фінансових понять («кредит», «договір», «борговий обов'язок») щодо співвідношення вартості речей (послуг); підвищення самооцінки, почуття власної гідності («Я сам щось вирішую»); пізнанню себе й інших (грошові відносини є «лакмусовим папірцем усіх інших відносин»); радості благодійності, безоплатної допомоги іншим; можливості проявити себе «на рівних» у взаєминах із батьками. Усе це є базою для становлення суб'єктності дитини, її Я-економічного.

5.Моя родина (сімейний бюджет, його джерела, складники бюджету, розподіл прибутків, кишенькові гроші, особисті речі), де застосовувалися ігри типу: «Родина», «Крамниця», «Дошкільний заклад», «Супермаркет», «Автопарковка», «Перукарня», «Будинок моди», «Салон краси» та ін.

Висновки. Отже, використання авторської проектної програми засобами гри слугуватиме ефективності процесу економічної соціалізації малюків та розвитку Я-економічного дітей 5-6 років в умовах закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. АмироваЛ.А, Амиров А.Ф. Развитие качеств мобильной личности на этапе допрофессиональной социализации: монография. Уфа: Вагацет, 2011. 194 с.
2. БольшуноваЛ.Я. Организация образования дошкольников в формах игры средствами сказки. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2000. 407 с.
3. ВаряницяЛ.О. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім.Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 235с.

4. ГавришН., СаприкінаО., ПометунО. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / заг. ред. О.Пометун. Донецьк: „ЛІРА”, 2014. 120с.
5. КорепановаМ.В. Феномен образа Я и особенности его развития в дошкольном детстве: учебное пособие к спецкурсу. Волгоград: Перемена, 2000. 120 с
6. СазоноваА.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Одеса, 2007. 240 с.
7. ФлоренскийП. Христианство и культура: сб.очерков. Москва; Харьков: АСТ: Фолио, 2001. 665 с.
8. ШатоваА.Д. Нужно ли и зачем дошкольнику экономическое воспитание. *Дошкольное воспитание*. 1995. № 8.
9. ШелестоваЛ.В. Дидактичні засади формування картини світу у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім.В.Гнатюка. Тернопіль, 2017. 40 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019

КУРИННОЙ Ян

кандидат педагогических наук, доцент кафедры дошкольного образования и социальной работы, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. Украина, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРЫ В ПРОСТРАНСТВЕ ПЕРВИЧНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. В статье раскрыта программа первичной экономической социализации детей дошкольного возраста, которая направлена на формирование Я-экономического у дошкольников средствами игры. Определены концептуальные основы программы и практическая реализация условия использования игры в экономическом развитии детей дошкольного возраста.

Очерчена важная роль учреждения дошкольного образования в создании игровой среды для эффективного экономического развития детей дошкольного возраста. Использование игр экономической направленности в образовательной деятельности детей дошкольного возраста происходило постепенно на основе принципов (последовательности, стимулирования активности, психологической комфортности, индивидуального и дифференцированного подходов, возрастной адресности) и охватывала все виды детской деятельности (коммуникативную, игровую, трудовую, двигательную, художественно-изобразительную, познавательно-исследовательскую и поисковую). Для реализации данной программы воспитатели проделали огромную работу (создали картотеку разных видов игр (народные, авторские), наиболее ценные из них те, которые направлены на анализ экономической сущности (деньги, товар, доход); систематизировали игровой материал с учетом возрастных особенностей детей 5-6 лет; улучшили качество собственного опыта ориентирования в экономических вопросах.

В процессе реализации программы достаточно эффективно использовалась проектная деятельность (перспективное планирование формирования ключевых аспектов Я-экономического на основе экономических категорий. Достаточно широко использовались

экономические игры проблемно-ситуативного характера для активизации творческой индивидуальной субъектности личности дошкольника.

Работа по моделированию реальных жизненных ситуаций отработывалась с детьми средствами сюжетно-дидактических игр («Кем быть», «Обмен», «Семейный бюджет», «Маленькие покупки», «Кондитерская фабрика», «Ателье маленьких модниц», «Рекламное агенство», в которых дошкольники, играя в разные профессии, воспринимали смысл труда взрослых, сложность профессии и одновременно обучались «экономике». В играх моделировались реальные жизненные ситуации, такие как: операции купли-продажи, производства и сбыта готовой продукции. В канву сюжетно-дидактических игр произвольно «вплетались» логические и арифметические задачи, задачки-шутки, выполнение задания по рисунку, задания-путешествия на экономное и рациональное использование природных ресурсов («Путешествие Капы и Капельки», «Как Гном Эконом экономит электроэнергию и др.), что позволяло детям глубже понять роль труда в жизни человека, специфику товарно-денежных отношений и рекламы, чувствовать красоту мира вещей, природы, людей и радоваться встрече с ними.

Ключевые слова: игра, экономическое развитие, программа первичной экономической социализации, Я-экономическое, ребенок дошкольного возраста.

KURINNYI Yan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool Education and Social Work, the SHEI “Donbas State Pedagogical University”

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: slavdpu.do@gmail.com

USING THE GAME IN THE SPACE OF PRIMARY ECONOMIC SOCIALISATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Abstract. Introduction. Nowadays the most effective strategy of socialisation is considered the strategy of forming preparedness of the individual to transfer to new social conditions starting with the preschool period of childhood. The practical solution of the given problem will provide earlier psychological preparedness of the individual to economic activities and his/her more successful entry into the system of socio-economic relations of modern society.

Analysis of publications. The domestic science (A. Bohush, N. Havrysh, E.Kornak, N. Kryvosheia, I. Rohalska-Yablonska, T. Stepanova, B. Shemiakin) emphasises the understanding of the primary economic socialisation of preschoolers as a process of assimilating their elementary economic concepts and acquiring “market” behavioural skills from the very first years of their life, since knowledge, skills, abilities, stereotypes of behaviour precisely at the preschool age are the foundation for forming the person in general and his/her I-economic.

Purpose. In the article, the author outlines the programme of primary economic socialisation of preschool age children, which is aimed at forming the I-economic in preschoolers by means of the game. The conceptual bases of the mentioned programme and the practical realisation of the conditions of using the game in the economic development of preschooler are defined.

Results. In order to raise the level of economic education of children of the senior preschool age as future citizens of our society, the author’s project programme “Integrated Use of the Game in the Space of Primary Economic Socialisation of Preschoolers” has been developed.

The concepts of the Programme are the following: 1) “the space of primary economic socialisation of the preschool educational institution”; 2) “primary economic socialisation in the forms of subcultures (in the form of game)”; 3) “forming the I-economic of the preschooler”.

The term “the space of primary economic socialisation of the preschool educational institution” in the experimental Programme reflects its relevance to the project orientation in pedagogy, according to which the main function of education, including preschool one, in society is to ensure transferring culture – on the one hand, and the processes of socialisation of the younger generation – on the other.

The space of primary economic socialisation of the preschool educational institution implies the presence, “inclusion” of its subjects (primarily children) to change and improve the I-economic. At the heart of the declared space the activity lies, the activity that does not produce new socio-economic information, but the activity that transports socio-economic information from person to person, from society to society. The main purpose of this activity is primary economic socialisation of the person capable of realising creative potential in dynamic, of high degree uncertainty in socio-economic conditions – both in his/her own vital interests and in the interests of society, from high moral-economic positions.

In accordance with the second concept, in the process of implementing the Programme, the following criteria for the child’s subculture have been taken into account, such as: 1) the peculiarity of the activity system, which includes the child (typology of activities, the branch of life activity of the child); 2) the specificity of the types, forms, means of discourse prevailing in the system of communications; 3) the peculiarity of the system or composition of values with which the child correlates his/her actions, thoughts, experiences; 4) the

specificity of the perception of the world and thinking, the ideas of children about the structure of the world.

The third concept of the Programme is connected with the theory of forming the “I” of preschoolers.

There is the peculiarity in the Programme, as it is structured in accordance with the innovative experience of work in the preschool direction.

The range of experience includes the inclusion of games of economic orientation in all the kinds of children’s activities: in organised educational activities, in routine moments, in activities in society and in joint activities with the family. The efficiency of the research-experimental work is due to: the organisation of the developing subject-spatial environment of the preschool educational institution aimed at stimulating activities (designing the visual and illustrative material of the economic content, thematic albums of the type “Fairy tales Characters”, “Human Needs”, etc.); creating the library of games of the economic content; developing the economic game library; designing of the “economic tree”, the leaves of which are words of the economic content; creating the interesting economic didactic material: riddles, rebuses, crossword puzzles, problem situations; developing the trip route to the country “Economics”; the travel by the map “Business of the Forest”; designing the test “Gnome Econom”; collecting the “Money of the Peoples of the World”, etc.

Conclusion. Using the author’s project programme by means of the game will serve the effectiveness of the process of economic socialisation of children and the development of the I-economic children of 5-6 years old in the preschool institution.

Key words: game, economic development, programme of primary economic socialisation, I-economic, child of preschool age.

REFERENCES

1. Amirova, L. A, Amirov, A. F. (2011). *Razvitie kachestv mobilnoi lichnosti na etape doprofessionalnoi sotcializatsii: monografiia [Development of qualities of the mobile peraonality at the stage of prevocational socialization monograph]*. Ufa: Vagatcet [in Russian].
2. Bolshunova, L. Ia. (2000). *Organizatciia obrazovaniia doshkolnikov v formakh igry sredstvami skazki [Organisation of education of preschoolers in the forms of games by means of fairy tales]*. Novosibirsk: Izd-vo NGPU [in Russian].
3. Varianytsia, L. O. (2006). *Dytiacha subkultura yak faktor sotsializatsii molodshoho shkoliara v navchalno-vykhovnomu protsesi [Children's subculture as a factor of socialization of the younger school pupil in the educational-upbringing process]*. *Candidate's thesis*. Luhan. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Luhansk [in Ukrainian].
4. Havrysh, N., Saprykina, O., Pometun, O. (2014). *Doshkilniatam – osvita dlia staloho rozvytku: navch.-metod. posib. dlia doshkilnykh navch. Zakladiv [For preschoolers – education for the stable development: teaching-methodical manual for preschool educational institutions]*. O. Pometun (Ed.). Donetsk: „LIRA” [in Ukrainain].
5. Korepanova, M. V. (2000). *Fenomen obraza Ia i osobennosti ego razvitiia v doshkolnom detstve: uchebnoe posobie k spetckursu [Phenomenon of the image “I” and peculiarities of its development in preschool childhood: educational manual for the special course]*. Volgograd: Peremena [in Russian].
6. Sazonova, A. V. (2007). *Formuvannia pervynnoho ekonomichnoho dosvidu starshykh doshkilnykiv v ihrovii diialnosti [Forming primary economic experience of seviior preschoolers in the game activity]*. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

7. Florenskii, P. (2001). *Khristianstvo i kultura: sb. Ocherkov [Christianity and culture: collection of essays]*. Moskva; Kharkov: AST: Folio [in Russian].
8. Shatova, A. D. (1995). Nuzhno li i zachem doshkolniku ekonomicheskoe vospitanie [Does the preschooler need economic education, and why does the preschooler need economic education.]. *Doshkolnoe vospitanie – Preschool education*, 8 [in Russian].
9. Shelestova, L. V. (2017). Dydaktychni zasady formuvannia kartyny svitu u ditei starshoho doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Didactic factors of forming the world picture of the children of senior preschool and young school age]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ternopilskiyi nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka. Ternopil [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 373.2:792.07

МАКАРЕНКО Лілія

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет

пр. Будівельників, 129а, м. Маріуполь, Україна, 87500

E-mail: mkrnk22@gmail.com

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У науково-методичній статті зроблений акцент на одному з видів дитячої діяльності, який широко використовується в процесі виховання і всебічного розвитку дітей – театралізації. Розкрито значення

© Макаренко Л., 2019

театралізованих ігор у житті дітей. Окремо виділені дослідження важливих аспектів проблеми організації гри з дітьми дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богущ, Н. Гавриш, З. Борисова, О. Запорожець, К. Щербакова та інші). Зроблені висновки вчених (Р. Жуковська, Д. Менджерицька, Н. Михайленко, О. Тарасова та інші) про недостатній рівень ігрової діяльності дітей дошкільного віку за допомогою різних видів лялькового театру. Здійснено аналіз сучасних наукових досліджень з цієї проблеми (Л. Єніна, А. Капська, О. Комаровська, С. Соломаха та інші). Основу театралізованої діяльності складає сюжетно-рольова гра, тому розглянуто загальні та специфічні риси цих двох видів діяльності.

Проаналізовані результати констатувального етапу дослідження проведеного з вихователями закладів дошкільної освіти. Анкетування вихователів і аналіз календарних планів навчально-виховної роботи показало використання тіньового та вертепного театру не повною мірою. Описана недостатня готовність вихователів до організації та проведення різних видів лялькового театру і недостатність наукових розробок із проблеми використання театралізованих ігор у повсякденному житті закладів дошкільної освіти. Виявлена причина недооцінки місця театралізованих ігор у педагогічному процесі закладів дошкільної освіти – недостатня професійна культура вихователів у цій галузі знань. Успішне проведення різних видів театралізованих ігор є можливим за умови умілого керівництва з боку вихователя. Підтверджена необхідність і своєчасність наукового інтересу до проблеми організації театралізованої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку, володіння вихователем не лише загальними педагогічними вміннями, але й спеціальними.

Ключові слова: гра, театралізована гра, ляльковий театр, діти старшого дошкільного віку, вихователь дітей дошкільного віку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Зміст освітньої лінії «Гра дитини» Базового компонента дошкільної освіти передбачає розвиток у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності та формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому [1, с. 6]. Театралізована гра – один з яскравих емоційних засобів, що формує художній смак дітей. Театралізовані ігри приносять користь для естетичного та духовного виховання дитини, становлення її характеру, прищеплення їй найкращих рис, утвердження себе в суспільстві. Аналіз вивчення проблеми визначив, що у традиційній практиці закладів дошкільної освіти не достатньо використовуються різноманітні види театрів, такі як тіньовий, вертепний театр та інші. Спостереження за роботою вихователів у групах закладів дошкільної освіти, аналіз календарних планів показали, що педагоги не в повній мірі готові до організації та постановки різних театралізованих ігор.

Актуальність даної статті зумовлена тим, що не вистачає наукових розробок із проблеми використання різних театралізованих ігор у повсякденному житті закладів дошкільної освіти. Наші висновки про недостатній рівень ігрової діяльності дошкільників за допомогою різних видів театралізованих ігор підтверджують дослідження науковців (Л.Артемова, Р.Жуковська, Д.Менджерицька, Н.Михайленко, О.Тарасова та інші). Такий стан дитячої ігрової діяльності непокоїть особливо тому, що вона є провідною діяльністю дітей цього віку, недостатній рівень сформованості якої відображується на загальному психічному розвитку дитини. Природно, що відсутність такого важливого виду ігрової діяльності, яким є самодіяльний дитячий театр, зменшує ефект виховного процесу.

З погляду вчених-мистецтвознавців, театралізована гра, гра уяви, гра-фантазування – це вид дитячих ігор, специфічний вид дитячої діяльності, що займає проміжне місце між грою і дитячою творчістю. Аналіз досліджень і публікацій із даної теми формує уявлення про сучасний стан розкриття питання організації театралізації в освітньому просторі сучасного закладу дошкільної освіти. Важливі аспекти проблеми організації гри з дітьми дошкільного віку відображено в дослідженнях Л.Артемової, А.Богущ, Н.Гавриш, З.Борисової, О.Запорожця, О.Кононко, З.Плохій, О.Проскури та інших. М.Шуть вважає гру ефективним засобом досягнень педагогічної мети при відповідній організації ігрового простору та майстерному володінні аудиторією, зокрема дитячим колективом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На сучасному етапі гру як засіб попередження та подолання негативних проявів у поведінці дітей вивчає А. Драбинога; проблемі гри, як засобу формування соціальної компетенції в дітей старшого дошкільного віку, приділяють увагу М.Айзенбарт, Н.Кубата; формування творчих здібностей старших дошкільників у театралізованій діяльності досліджує Л.Єніна. Викликають інтерес праці з проблеми використання театральних-ігрових форм і методів роботи в навчанні та вихованні дітей (А.Капська, О.Комаровська, С.Соломаха та інші). Однак у більшості з них недостатня увага приділяється використанню різних видів лялькового театру. Аналіз науково-методичних публікацій свідчить про те, що проблема організації театралізованої діяльності в закладі дошкільної освіти дедалі більше набуває особливої актуальності та вказує на те, що

процес навчання та виховання засобами гри в закладах дошкільної освіти сприяє гармонійному та всебічному розвитку дітей.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – показати роль театралізованих ігор у розвитку дітей дошкільного віку, визначити особливості та необхідність використання різних видів лялькового театру у виховному процесі в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Психологи (І.Бех, Л.Виготський, О.Запорожець, О.Кононко, О.Леонтєв, Д.Ельконін та інші) вважають гру провідною діяльністю в дошкільному віці. Саме гра задовольняє основні потреби дітей дошкільного віку в спілкуванні, пізнанні, самовираженні; забезпечує повноцінний психічний розвиток, у її надрах зароджуються та розвиваються інші види діяльності: праця, вміння.

Чимало дослідників (Л.Артемова, А.Богущ, Н.Гавриш, Ю.Косенко, К.Щербакова та інші) довело роль ігрової діяльності у всебічному розвитку дитини. У грі дитина вірить обставинам, які зображуються, живе емоційним життям, але при цьому сприймає ігрову ситуацію як єдність реальної та уявлюваної ситуації. Вона усвідомлює умовність гри, але, незважаючи на це, ігрові переживання завжди щирі.

У природній творчій діяльності, якою є гра, в дітей формуються передумови для сприймання театрального мистецтва. Дитина володіє важливими елементами естетичного сприймання: емоційністю, сприйнятливістю, образністю, фантазією, видумкою, винахідливістю. Саме у процесі гри в дітей розвивається психічний механізм, який є генетичною основою для сприйняття театрального мистецтва. В грі дитина діє в уявлюваних обставинах, стає виконавцем усіх ролей, швидко переключається з однієї на інші. Перехід від звичайного стану в стан ролі

та з однієї ролі в іншу обумовлений гнучкістю уяви дитини та її відчуттям віри в умовну дійсність гри (Г.Михайлова, Н.Михайленко, І.Румянцева та інші). Як стверджує Н.Сац, наближення театральної вистави до прийому звичайної для дитини ситуації гри полегшує ознайомлення з новим для неї мистецтвом. У дітей старшого дошкільного віку гра часто є виставою для глядачів, тут можна бачити перехід від гри до театального мистецтва.

У театралізованій та сюжетно-рольовій грі багато спільного (сюжет, дія, роль тощо). Ці ігри мають спільність мети: в основі тих чи інших лежить відображення подій і відношень між героями. Але театралізовані ігри засновані на драматизації літературних творів (чи власних інсценівок), які пристосовані для виконання на сценічному майданчику. Крім цього, театралізовані ігри є виставами, де за ролями розігрується визначений літературний твір і за допомогою основних засобів образної виразності та емоційної виразності відтворюються конкретні образи. Беручи участь у театралізованих іграх, діти стають учасниками різних подій із життя людей, тварин, рослин, що дає їм можливість глибше пізнати навколишній світ. Театралізована гра прищеплює дитині стійкий інтерес до рідної культури, літератури, театру. Величезне і виховне значення театралізованих ігор. У дітей формується шанобливе ставлення один до одного. Вони пізнають радість, пов'язану з подоланням труднощів спілкування, невпевненості в собі. Театралізована діяльність вчить дітей бути творчими особами.

У педагогічній літературі зафіксовано спроби систематизувати театралізовані ігри. Багатьом дослідникам імпонує за чіткістю класифікація Л.Артемової, яка розрізняє театралізовані ігри залежно від провідних засобів емоційної виразності, за допомогою яких розігрують певний сюжет, тему. Як зазначає Л. Артемова, відомі класифікації ігор не

враховують їх головної суті – засобів зображення, якими користуються учасники [2, с. 5].

Особливе місце в залученні дітей старшого дошкільного віку до театралізованої діяльності посідає ляльковий театр. Автори низки робіт (М.Бартрам, М.Бахтін, О.Брянцев та інші) вважали, що перше ознайомлення з театральним мистецтвом повинне відбуватися в ляльковому театрі. Які ж переваги має ляльковий театр для дітей дошкільного віку перед театром драматичним? Як стверджує Т.Караманенко, малюки бояться Діда Мороза, Вовка, Ведмедя й інших персонажів у виконанні акторів, тому поява на сцені актора в костюмі героя може налякати маленьких глядачів (на жаль, автор не називає вік дітей). Цього ж героя-ляльку діти сприймають цілком спокійно. Крім того, під час вистави дітям важко охопити велику сцену, їх відволікають дрібниці, розсіюється увага, а на противагу цьому мініатюрна сцена-ширма для ляльок, не заставлена багатьма декораціями, легко сприймається недосвідченими глядачами [3, с. 4].

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження показав, що в закладах дошкільної освіти вихователі ознайомлюють дітей із різними видами театру. Серед видів лялькового театру і його різновидів вихователі, насамперед, пропонують театр іграшок, використовуючи при цьому іграшки з ігрового куточка. Доступний і простий у використанні пальчиковий театр. Вихователі звернули увагу на мету пальчикових тантамаресок – перемикання уваги, поліпшення координації та дрібної моторики, що безпосередньо впливає на розумовий розвиток дитини. Крім того, при повторенні віршованих рядків і одночасному русі пальцями в малюків формується правильна звуковимова, вміння швидко і чітко говорити, вдосконалюється пам'ять, здатність погоджувати рухи та мову.

Прості рухи допомагають прибрати напругу не лише з самих рук, але і розслабити м'язи усього тіла. Більша частина педагогів (86,5%) використовує у своїй роботі настільний театр, бо він дуже простий і легкий для засвоєння, а також театр на фланелеграфі, вважаючи, що для його підготовки не треба багато часу.

Як показало анкетування, вихователі знають, що вистави, в яких беруть участь самі діти, дуже цінні, бо вони активізують дошкільнят, розвивають уяву, приносять радість. Однак для того, щоб поставити лялькову виставу з дітьми, слід придбати ляльки для дитячої руки, виготовити спеціальну ширму, атрибути, декорації тощо. Така підготовка до вистави забирає багато часу, тому вихователі майже не залучають дітей до постановки лялькових вистав, що, на нашу думку, є неправильним. Лише невелика частина вихователів (13, 5%) зацікавлена в проведенні лялькових вистав власними силами, вони вказали на існування в своїх закладах дошкільної освіти «Гуртка театру ляльок» та проведення занять з виготовлення ляльок і атрибутів для вистав.

На питання «Чи використовуєте Ви ляльковий вертеп у своїй діяльності?», 88% вихователів відповіли заперечно. Пояснили вони це тим, що необхідне «спеціальне обладнання», «не знають, як використовувати», є «труднощі в організації та проведенні». Як зазначають дослідники, вертепне дійство сприяє подальшому естетичному розвитку дітей. Через персонажів вертепу вони знайомляться з історією і традиціями українського народу, залучаються до театральних постановок. Результати анкетування показали, що вихователі, в цілому, мають інтерес до питання постановки лялькового театру вертепу, але не достатньо знайомі з особливостями та методикою його підготовки та постановки в навчально-виховному процесі. Проаналізувавши одержані відповіді, ми встановили,

---

що в практиці закладів дошкільної освіти ознайомлення дітей із народним театром проходить епізодично. Дошкільників знайомлять, у цілому, з найбільш легкими та простими видами театру, які не вимагають складної підготовки зі сторони дорослих, що переконує нас у необхідності подальшого дослідження проблеми з метою її уточнення.

Майже не використовується в закладі дошкільної освіти тіньовий театр. На думку вихователів, обмежене використання тіньового театру пов'язане зі складністю його проведення у зв'язку з додатковими приладами (електричне джерело світла, екран тощо). Як зазначають дослідники, дитячий тіньовий театр є не просто різновидом гри для дитини – це додатковий спосіб її розвитку. Ігри з тінню стимулюють фантазію малюка, розвивають його уяву.

Отримання тих чи інших тіньових персонажів можливо також шляхом складання пальців певним чином. За допомогою рук зображають людські фігури, тварин, рослини та різні предмети. Відповідно це дає додаткові можливості для розвитку спритності рук дітей старшого дошкільного віку, узгодженості їх рухів. Як показало анкетування, вихователі не використовують у своїй роботі «Театр живих тіней» за допомогою рук.

Щоб підтвердити або спростувати зроблені висновки, ми проаналізували календарні плани навчально-виховної роботи в групах старшого дошкільного віку за наступними показниками: частота планування театралізованих ігор; види запланованих ігор; робота вихователя з сім'єю з організації театралізованих ігор у домашніх умовах; здійснення контролю з боку методиста закладу дошкільної освіти за підготовкою та проведенням театралізованих ігор.

Аналіз планів навчально-виховної роботи дає можливість зробити висновок, що переважна більшість вихователів включає театралізовані ігри в навчально-виховний процес несистематично або як виняток. Слід визнати, що при плануванні театралізованих ігор вихователі віддають більшу перевагу іграм-драматизаціям, нечітко уявляючи важливість застосування різних видів театралізованих ігор, сутність, специфіку та значення театральної діяльності. Крім ігор-драматизацій, вони планують настільний театр, театр іграшок. Вихователі також рідко планують заходи, що готують ігрову діяльність: організацію наочно-ігрового середовища, постановку перед дітьми проблемних ігрових завдань у формі питань, порад, обговорення плану гри. Намічаються, переважно, прийоми прямого керівництва театралізованою діяльністю (вихователь – постановник, режисер і учасник гри), майже не планується індивідуальна робота з дітьми.

У календарних планах не простежується єдина лінія педагогічної дії на дітей із метою розвитку театралізованих ігор. Обмежує дитячу ініціативу розучування певних сюжетів, нав'язування готових сюжетів; теми для ігор надходять від вихователя. Не завжди вихователі спрямовують гру, не руйнуючи її. Замість навідних питань, порад, рекомендацій, вихователь намагається нав'язати власну думку, викликаючи тим самим протест дітей, а іноді – й руйнування ігрової діяльності. Інструктивний повчальний характер керівництва грою («вивчи вірш», «скажи як я» тощо) не сприяє розвитку ігрових інтересів і творчості дошкільників. Не було виявлено й аналізу проведених театралізованих ігор, а також перспектив керівництва ними. Аналіз планів також засвідчив, що з окресленої проблеми недостатньо глибоко ведеться й робота з сім'єю. Вихователі не виявляють кращого сімейного досвіду виховання дітей

засобами гри; не розробляють рекомендацій з обладнання театрального ігрового куточка в домашніх умовах. На батьківських зборах не порушується питання про організацію театралізованих ігор, що є однією з причин недооцінки ролі театального мистецтва в житті дітей батьками. Ми вважаємо, що вихователі мають проводити таку роботу з батьками з метою формування зацікавленості їх у театральній ігровій діяльності дітей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У грі діти-дошкільники розвиваються як особистості, в яких формуються ті вміння і навички, які впливатимуть на їх адаптацію в суспільстві. Маленька вистава – це перша елементарна перехідна форма від гри до мистецтва. Перевага театралізованих ігор полягає в тому, що вони виникають на основі звичної для дитини ігрової діяльності, в процесі якої особливо яскраво розвивається творча уява дитини та активізуються її творчі прояви. Системний підхід до організації театралізованих ігор дає змогу дітям ставати впевненими у собі, творчо використовувати здобуті знання та вміння в інших видах діяльності. Здійснення ефективного керівництва різними видами театралізованих ігор дітей старшого дошкільного віку припускає володіння вихователем не тільки загальними педагогічними вміннями, а й спеціальними. Усе це спонукає нас продовжити дослідження даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер.: А. М. Богуш; авт. кол-в: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш [та ін.]. – Київ, 2012. – 26 с.
2. Артемова, Л.В. Театр і гра / Л.В.Артемова. – К. : Томірс, 2002. – 291 с.
3. Караманенко, Т.М. Кукольный театр – дошкольникам / Т.М.Караманенко. – М., 1969. – 144с.

4. Гавриш, Н. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун; за заг. ред. О.Пометун. – Дніпропетровськ : «ЛІРА», 2014. – 120 с.
5. Олійник, О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / О. М. Олійник. – Кам'янець-Подільський : Волощук В.О., 2017. – 163 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2019

МАКАРЕНКО Лилия

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільного образования,
Мариупольский государственный университет (г. Мариуполь, Украина)

пр. Строителей, 129а, м. Мариуполь, Украина, 87500

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

**ТЕАТРАЛИЗАЦИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ
СОВРЕМЕННОГО УЧРЕЖДЕНИЯ ДОШКОЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Резюме. В научно-методической статье сделан акцент на одном из видов детской деятельности, который широко используется в процессе воспитания и всестороннего развития детей – театрализации. Раскрыто значение театрализованных игр в жизни детей. Отдельно выделены исследования важных аспектов проблемы организации игры с детьми дошкольного возраста (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, З. Борисова, А.Запорожец, К. Щербакова и другие). Сделаны выводы ученых (Р.Жуковская, Д. Менджерицкая, Н. Михайленко, О. Тарасова и другие) о недостаточном уровне игровой деятельности детей дошкольного возраста с помощью разных видов кукольного театра. Осуществлен анализ современных научных исследований по этой проблеме (Л.Енина,

А.Капская, О.Комаровская, С.Соломаха и другие). Основу театрализованной деятельности составляет сюжетно-ролевая игра, поэтому рассмотрены общие и специфические черты этих двух видов деятельности.

Проанализированы результаты констатирующего этапа исследования проведенного с воспитателями учреждений дошкольного образования. Анкетирование воспитателей и анализ календарных планов учебно-воспитательной работы показал использование теневого и вертепного театра не в полной мере. Описана недостаточная готовность воспитателей к организации и проведению разных видов кукольного театра и недостаточность научных разработок по проблеме использования театрализованных игр в повседневной жизни учреждений дошкольного образования. Выявлена причина недооценки места театрализованных игр в педагогическом процессе учреждений дошкольного образования – недостаточная профессиональная культура воспитателей в этой отрасли знаний.

Успешное проведение разных видов театрализованных игр является возможным при условии умелого руководства со стороны воспитателя. Подтверждена необходимость и своевременность научного интереса к проблеме организации театрализованной деятельности с детьми старшего дошкольного возраста, владения воспитателем не только общими педагогическими умениями, но и специальными.

Ключевые слова: игра, театрализованная игра, кукольный театр, дети старшего дошкольного возраста, воспитатель детей дошкольного возраста.

МАКАРЕНКО Liliia

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of Department of Preschool Education, Mariupol State University (Mariupol, Ukraine)

Budivelnikiv avenue 129a, Mariupol, Ukraine, 87500

E-mail: mkrnk22@gmail.com

DRAMATIZATION IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE MODERN PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. Introduction. The scientific-methodical article focuses on one of the types of children's activities, which is widely used in the process of education and comprehensive development of children – dramatization. Studies of important aspects of the problem of organizing games with children of preschool age are highlighted separately (L. Artemova, A. Bohush, N. Havrysh, Z. Borysova, O. Zaporozhets, K. Shcherbakova and others). The conclusions of scientists (R. Zhukovska, D. Mendzherytska, N. Mykhailenko, O. Tarasova and others) about the insufficient level of play activity of children of preschool age with the help of various types of puppet theater are made.

Analysis of publications. Scientific works on the study of game (A. Drabynoha, M. Aizenbart, N. Kubata) and dramatization (L. Yenina, A. Kapska, O. Komarovska, S. Solomakha) are analyzed.

Purpose. The article aims to define the role of dramatized games in the development of preschool children, the peculiarities and necessity of using different types of puppet theater in the educational process in pre-school establishments.

Results. The results of the ascertaining stage of the study, conducted with teachers of preschool education institutions, are analyzed. The questioning of educators and the analysis of the calendar plans of educational work showed that the shadow and vertep theater is not fully used in the work. The insufficient readiness of educators to organize and conduct various types of puppet theater is described. The reason for the underestimation of the place of the theatrical games in the pedagogical process of preschool education institutions was

discovered – the insufficient professional culture of educators in this field of knowledge. Successful conducting of various types of theatrical games is possible under the condition of skilled leadership on the part of the educator.

Conclusion. The necessity and timeliness of scientific interest in the problem of organizing theatrical activities with children of senior preschool age, possessing not only general pedagogical skills, but also special skills, is confirmed.

Key words: game, dramatizing, gamepuppet-show, children of senior preschool age, tutor of children of pre-school age.

REFERENCES

1. Bohush A.M., Bielienska H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V. (2012). Bazovyi komponent doskilnoi osvity Ukrainy [The basic component of preschool education in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Artemova, L.V. (2002). Teatr i gra [Theater and game]. Kyiv: Tomirs [in Ukrainian].
3. Karamanenko, T. M. (1969). Kukolnyi teatr – doskolnikam [Puppet Theater - for preschoolers]. Moscow [in Russian].
4. Havrysh N., Saprykina O., Pometun O. (2014). Doshkilniatam – osvita dlia staloho rozvytku [education for sustainable development for preschoolers]. Dnipropetrovsk : «LIRA» [in Ukrainian].
5. Oliinyk, O. M. (2017). Teatralno-ihrova diialnist v umovakh doskilnoho navchalnoho zakladu [Theater and game activity in pre-school educational institutions]. Kamianets-Podilskyi : Voloshchuk V.O. [in Ukrainian].

(англійською переклала Л.Макаренко – викладач кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету)

УДК 373.3.018.32: 316.77

МІХЄЄВА Олена

старший викладач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

пров. Вчительський, 1, м.Слов’янськ, Донецька обл. Україна, 84122

E-mail: mary.mikheeva@ukr.net

ІНТЕРАКТИВНА ГРА В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

Анотація. У статті окреслено феномен інтерактивної гри в контексті парадигми педагогічного супроводу дошкільного дитинства. Визначено основні підходи до сутності дошкільного дитинства: природовідповідний, особистісно-орієнтований, аксіологічний, комунікативний, середовищний, креативно-діяльнісний. Доведено, що у науковому полі існує поліваріантність підходів в обґрунтуванні сутності поняття «супровід» (через рід і видові ознаки): допомога дитині, її сім’ї та педагогам у формуванні орієнтаційного поля розвитку; метод, що забезпечує єдність усіх суб’єктів освітнього процесу; система професійної діяльності педагога, психолога; створення оптимальних умов для особистісного розвитку дитини; цілісна система психологічного забезпечення освітнього процесу, в якій взаємодіють діагностичний, розвивальний, профілактичний і соціальний напрями; сприяння педагогам та батькам у вихованні дітей; «ведення» дитини за індивідуальним освітнім маршрутом за умови добору відповідних освітніх програм. Визначено принципи, на яких мають ґрунтуватися гуманістичні відносини між світом дитинства та світом дорослих: рівності, діалогізму, співіснування, свободи, співрозвитку, єдності, прийняття. Проаналізовано теоретичні засади до визначення інтерактивної гри як діяльності її суб’єктів в

© Міхєєва О., 2019

умовах соціального контролю, в процесі якої надається унікальна можливість пізнання себе та інших через пошук засобів міжсуб'єктної взаємодії. Розкрито функції інтерактивної гри, що ефективні при організації системи педагогічного впливу на розвиток особистості дітей дошкільного віку: діагностична, терапевтична, повчальна. Доказано, що природа інтерактивної гри цілком природно накладається на процес розвитку дитини і саме тому може бути ефективною технологією педагогічного супроводу розвитку дитини-дошкільника за відповідних умов.

Ключові слова: дитинство, педагогічний супровід, дошкільне дитинство, інтерактивна гра, підходи, принципи, функції.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з ключових ознак сучасної педагогічної науки й практики є спрямованість на реалізацію принципу дитиноцентризму, націленість на забезпечення повноцінної життєдіяльності кожної дитини. Дитинство – унікальний, самоцінний період становлення особистості, який має яскраво виражену специфіку вікового розвитку, що вимагає особливого педагогічного супроводу й сприятливих умов. Ускладнення економічних, політичних, соціальних чинників нашого швидкоплинного життя визначають певні парадокси-протиріччя у сфері сучасного дитинства й наразі актуалізують потребу в переосмисленні гуманітарними науками феномену сучасного дитинства і відповідно позиції педагога у його просторі-часі.

До основних видів діяльності дошкільника відносять гру та спілкування, тож ігрове спілкування і є тим самим базисом, у межах якого відбувається розвиток дитячої особистості. Інтерактивні ігри, спрямовані на розвиток різних аспектів активності, дозволяють кожній дитині вільно й легко спілкуватися та взаємодіяти, виявляти інтелектуальну ініціативу,

вдосконалювати емоційну та мовленнєву культуру, набувати соціальних навичок та досвіду.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дитинство як соціально-педагогічна категорія завжди привертала увагу філософів, етнографів, істориків, психологів, педагогів, культурологів, соціологів. У різні епохи розвитку суспільства людство по різному ставилося до дитинства. Його тлумачення, а відтак, і ставлення до дітей визначалося характером соціокультурного розвитку певного суспільства.

У сучасних дослідженнях дитинство презентовано як унікальний феномен, єдина динамічна система, що функціонує як необхідний вирішальний етап становлення особистості та виявляється у таких п'яти вимірах: 1) дитинство як віковий період життя людини; 2) дитинство як особливий, неповторний, своєрідний світ і спосіб буття дитини в ньому; 3) дитинство (світ дитинства) як сукупність дітей певного віку; 4) дитинство як світ відносин дорослих і дітей; 5) дитинство як середовище, в якому доводиться працювати педагогу. При цьому, одним з важливих періодів розвитку дитини, можна сказати «фундаментом» її майбутнього «будинку життя» визначається дошкільний вік [3].

Очевидне зростання «освітніх чинників розвитку», серед яких виокремлюють стресову тактику педагогічного впливу; невідповідність методів навчання та виховання віковим і функціональним особливостям розвитку дитини, зайва регламентація їхніх дій; ігнорування життєвого досвіду дитини та соціальної ситуації її розвитку; навчальні перевантаження, надмірне захоплення новітніми засобами інтелектуального розвитку дитини тощо. Усе це потребує розробки та використання ефективної практико-орієнтованої моделі супроводу дитинства – медичного, психологічного, соціально-педагогічного,

педагогічного (О.Александрова, М.Бітянова, А.Богуш, І.Дубровіна, О.Казакова, Є.Каралашвілі, Н.Кисельова, Є.Коротаєва, К.Крутій, І.Липський, Н.Михайлова, Р.Овчарова, В.Слободчиков, Л.Шипіцина, С.Юсфін та ін.).

У дослідженнях відомих учених-практиків (Г.Лендрет, К.Лютова, Н.Гавриш, Т.Пироженко, О.Пометун, О.Хухлаєва, К.Фопель та ін.) визначається адекватність використання інтерактивної гри для вирішення освітніх завдань, поліфункціональність природи гри, як живого соціального організму, можливості її використання для вирішення проблем розвитку особистості дитини.

Співвідношення поля інтерактивної гри (в усій її багатогранності) з феноменом дошкільного дитинства дозволило нам виявити такі суперечності: між потенційними можливостями педагогічного супроводу та незначною розробленістю змісту та форм його реалізації, між можливостями використання інтерактивної гри як засобу педагогічного впливу та її реальним місцем у сучасній освітній практиці. Необхідність пошуку засобів усунення цих суперечностей зумовила вибір проблеми дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз дослідження проблеми в науковому дискурсі й обґрунтування можливостей використання інтерактивної гри в системі педагогічного супроводу дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному науковому просторі спостерігаємо полілог наукових підходів до сутності дошкільного дитинства:

– природовідповідний підхід – найперший і найстарший серед них. Він вимагає неухильно дослухатися до «годинника природи» у психофізіологічному та інтелектуальному розвитку дитини, висуваючи на

передній план вимогу збереження її здоров'я. Цей підхід постійно набирає сили у відповідь на виклики цивілізаційного розвитку. Загострення екологічних проблем змушує шукати шляхи гармонізації взаємодії в системі «людина – природа» і відповідно вибудовувати екологію дитинства в контексті екології природи;

– особистісно-орієнтований підхід правомірно акцентує увагу на ролі особистісних утворень, що формуються в дитинстві, захищає та підтримує людинотворче начало в дитині. Не зламати людину в дитині – ось головний орієнтир такого підходу до супроводу дитинства;

– аксіологічний підхід яскраво декларує пріоритет гуманістичних цінностей у виховній взаємодії з дитиною. Цінність дитинства тут позиціонована як оберіг і гарант розвитку духовних сил дитини. Повага до дітей, безумовна любов до всіх вихованців без винятку – мета та водночас результат підтримувального підходу до дитинства;

– створення сприятливого середовища спілкування дитини з соціумом на культурологічних засадах передбачає комунікативний підхід до захисту дитинства. Успішна соціалізація дитини можлива лише за умов успішної комунікації;

– середовищний підхід пропагує екологічність буття дитини на тлі посиленої для її віку рефлексії зв'язку з природою. Дитинство – сенситивний період для гармонізації стосунків дитини з довкіллям. Безболісно і ненав'язливо, часто у грі, малюк засвоює основи середовищної поведінки, які згодом трансформуються в основи особистісної поведінкової культури;

– максимальне використання енергії самотворення дитячої особистості передбачає креативно-діяльнісний підхід, за якого педагог лише спрямовує дитину на самостійне розв'язання інтелектуальної чи

життєвої проблеми. Екологічність такого підходу зумовлена відмовою від силового нав'язування дитині дорослих рішень, а також креативністю й варіативністю добору цікавих дітям форм діяльності [3; 12].

Усі названі підходи гармонійно співіснують і взаємодіють для реалізації основного завдання – захистити дитинство від наруги невігластва, табують будь-яке насильство над природою дитини, забезпечують різнобічне піклування про створення найсприятливіших умов для її розвитку.

Звертання багатьох сучасних учених до феномену педагогічного супроводу не є випадковим. У педагогіку це поняття увійшло слідом за поняттями психологічна й соціальна допомога та підтримка, що обумовлено проникненням до освітнього простору ідей гуманістичної філософії та психології: розуміння людини як творця власного життя; здатність людини до саморозвитку та особистісного зростання, реалізації внутрішнього потенціалу; унікальність кожної людини (дитини) [1; 2; 13].

Парадигма педагогічного супроводу дитинства з'явилась у педагогічній теорії і практиці завдяки утвердженню особистісно-орієнтованої моделі освіти. Як наголошував з цього приводу І.Бех: «У руслі цієї виховної моделі утверджується культурологічний підхід до освіти, яка розуміється як цілеспрямований, побудований на наукових засадах процес долучення особистості до культури, в ході якого здійснюється передача багатовікового людського досвіду (теоретичного, ціннісного, практичного) від покоління до покоління і розвиток його відповідно до сучасних реалій» [2, с. 13–14].

Особистісно-орієнтований підхід в освіті розглядається сучасними вченими як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність

вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних і психолого-технологічних засобів, які забезпечують більш глибоке цілісне розуміння особистості дитини та на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах функціонування системи освіти [2; 11].

Поняття «педагогічна підтримка» стало вихідним для появи нового терміну – «педагогічний супровід», який найбільш повно відповідає гуманістичним підходам до взаємодії в освітньому процесі у відповідності до соціокультурної ситуації, що постійно змінюється (Ш.Амонашвілі, І.Бех, Є.Бондаревська, Н.Гавриш, О.Кононко, Є.Коротаєва, К.Роджерс, І.Якіманська та ін.).

Звертаючись до аналізу поняття «педагогічний супровід» з позиції «всезагальне – окреме – одиничне», І.Липський підкреслює, що на рівні всезагального супровід являє собою соціальну взаємодію людини з соціумом у різноманітних особистих і соціальних ситуаціях; на рівні окремого одним із варіантів такої взаємодії є саме педагогічний супровід; на рівні одиничного – це різні варіанти організації та функціонування процесу педагогічного супроводу в різних освітніх системах у певних часових і просторових умовах [8].

У науковій літературі мають місце різні підходи та критерії до визначення видів (форм) педагогічного супроводу: опіка, наставництво, партнерство, співпраця, співдружність (А.Белкін); захист, допомога, підтримка, супровід (М.Бившева, Н.Касіцина, Н.Михайлова, С.Юсфін); добровільна та вимушена форми супроводу, запланований та імпровізаційний супровід, довгостроковий і короткостроковий, «живий» контакт і заочний, продуктивний і непродуктивний (Є.Коротаєва); метод створення сприятливих умов (К.Крутій); комплексний метод, що включає діагностику, інформаційне забезпечення, консультація та первинна допомога (К.Крутій, Н.Рогальська).

Узагальнюючи результати наукових досліджень відзначимо, що підхід до розв'язання проблеми супроводу розглядається як парадигмальний, що підкреслює його діяльнісну та суб'єктну природу, ненасильницький, безперервний та ціннісний. Модель педагогічного супроводу засновується на компетентнісному підході та реалізується на основі взаємодії його основних складових компонентів: цілепокладання, стратегії планування змісту та технології його реалізації, чіткого визначення рольових позицій усіх учасників освітнього процесу, єдності принципів та очікуваних результатів.

Отже, у науковому полі існує поліваріантність підходів в обґрунтуванні сутності поняття «супровід» (через рід і видові ознаки): допомога дитині, її сім'ї та педагогам у формуванні орієнтаційного поля розвитку; метод, що забезпечує єдність усіх суб'єктів освітнього процесу; система професійної діяльності педагога, психолога; створення оптимальних умов для особистісного розвитку дитини; цілісна система психологічного забезпечення освітнього процесу, в якій взаємодіють діагностичний, розвивальний, профілактичний і соціальний напрями; сприяння педагогам та батькам у вихованні дітей; «ведення» дитини за індивідуальним освітнім маршрутом за умови добору відповідних освітніх програм.

В основу моделі супроводу мають бути покладені загальні принципи: гуманізація – віра в можливості дитини; системний підхід – заснований на розумінні дитини як цілісної системи; комплексний підхід до супроводу розвитку дитини; урахування індивідуальних і вікових особливостей дитини, що передбачає вибір змісту, форм, способів супроводу, що відповідають індивідуальним можливостям дитини, темпам її розвитку; безперервність супроводу дитини в освітньому процесі, а саме – спадкоємність і послідовність супроводу [2; 4; 6].

Відзначимо також принципи, на яких мають ґрунтуватися гуманістичні відносини між світом дитинства та світом дорослих (В.Кудрявцев, Д.Фельдштейн):

– принцип рівності. Світ дитинства та світ дорослих є рівноправними частинами світу людей, їхні «переваги» і «недоліки» гармонійно доповнюють одне одного;

– принцип діалогізму. Діти і дорослі є рівноправними учасниками спілкування, обміну думками, мовленнєвої взаємодії, з урахуванням пропозицій і думки кожної дитини. Це забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію педагога та дітей, персоніфіковане відкрите спілкування;

– принцип співіснування. Світ дитинства та світ дорослих мають підтримувати взаємний суверенітет: діти не повинні страждати від дій дорослих, якими б не були мотиви цих дій;

– принцип свободи. Світ дорослих має відмовитися від усіх видів контролю над світом дитинства (окрім необхідного для збереження життя та здоров'я дитини), надати світові дитинства можливість обирати свій шлях;

– принцип співрозвитку. Розвиток світу дитинства є процесом, паралельним розвитку світу дорослих. Мета розвитку людини – гармонізація зовнішнього і внутрішнього «Я»;

– принцип єдності. Світ дитинства і дорослих існують не як два окремих світи, що мають мережі переходу, вони являють собою єдиний світ людей;

– принцип прийняття. Кожну людину (дитину) інші мають приймати такою, якою вона [7; 12].

Реалії сучасності та досвід спілкування з дітьми засвідчує, що найважливішою психолого-педагогічною проблемою сучасної освіти є

пошук методів розвитку особистості, адекватних гуманістичним тенденціям сьогодення. Як зазначила О.Пометун, інтерактивні методи навчання найбільше відповідають особистісно-орієнтованому підходу, адже вони передбачають спів-навчання (колективне навчання у праці), при якому дитина і педагог виступають суб'єктами освітнього процесу [5].

Науковці підкреслюють, що інтерактивні методи ґрунтуються на педагогічній взаємодії з високим рівнем інтенсивності спілкування її учасників, обміну діяльностями та досвідом. Уточнюючи розуміння сутності інтерактивної освіти, О.Пометун визначила її як організацію педагогом за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога і дитини (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань дитиною; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності дитини [5].

Адекватність використання інтерактивної гри для вирішення проблем розвитку особистості дитини доведена в дослідженнях багатьох учених та практиків (Н.Гавриш, Т.Пироженко, О.Пометун, К.Карасьова, Г.Лендред та ін.). Аналіз теоретичних підходів, результати експериментального дослідження дають можливість визначити інтерактивну гру як діяльність її суб'єктів в умовах соціального контролю, в процесі якої надається унікальна можливість пізнання себе та інших через пошук засобів міжсуб'єктної взаємодії.

Основне завдання використання ігрових технологій – створення або відбудова значущих стосунків між суб'єктами гри з метою оптимізації особистісного зростання. Гра як діяльність, що є вільною від примусу, страху, залежності дитини від світу дорослих, є єдиною діяльністю, де

дитина отримує можливість вільного самовиявлення та занурення у світ власних почуттів, переживань, думок, бажань.

Розвивальну значущість саме інтерактивної гри підкреслив німецький психолог К.Фопель: «Поняття «гра» важливе, тому що інтерактивні ігри пробуджують у їхніх учасників допитливість, зацікавленість, готовність до позитивного ризику, вони створюють ситуацію випробування й дарують радість відкриттів, що властиво всім іграм. Поняття «інтерація» включає внутрішньоособистісну і міжособистісну комунікацію» [13].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень (О.Кравцова, Г.Лендред, К.Роджерс та ін.) дозволив виявити функції інтерактивної гри, що ефективні при організації системи педагогічного впливу на розвиток особистості дітей дошкільного віку:

– діагностична функція виявляється в уточненні психопатології, особливостей характеру дитини і взаємостосунків з оточенням (найбільш повно і безпосередньо діти виявляють себе у спонтанній грі);

– терапевтична функція гри полягає у створенні умов для дитячого емоційного та моторного самовиявлення, для розуміння внутрішнього світу дитини, для організації свого досвіду (в процесі інтерактивної гри розвиваються психічні процеси, підвищується толерантність і створюються адекватні форми психічного реагування);

– повчальна функція гри полягає у перебудові стосунків, поширенні діапазону спілкування і життєвого кругозору, реадптації і соціалізації (засіб дослідження реального світу, простору, часу, тварин, людей тощо) [9].

Як уже було зазначено нами, вважаємо, що природа інтерактивної гри співвідноситься з означеними принципами, цілком природно

накладається на процес розвитку дитини і саме тому може бути ефективною технологією педагогічного супроводу розвитку дитини-дошкільника за таких умов: супроводжувальний стиль педагогічної взаємодії з дитиною; організація соціально-ігрового середовища та досвіду спільної життєдіяльності в ньому; забезпечення часу і місця для проведення інтерактивної гри; використання спеціальних прийомів стимулювання, виникнення і розгортання інтерактивної гри.

Інтерактивна гра є тим полем, де природним чином виявляють себе та розвиваються якості, що визначають своєрідність особистісної позиції дитини у відповідності до параметрів розвитку. Завдяки сутності інтерактивної гри як засобу педагогічного супроводу є можливим: отримати нові враження та набути соціального досвіду; допомогти дитині усвідомити єднання з іншими; дати дітям надію; показати дітям, що таке повага; навчити приймати рішення – самостійно або у групі; навчити дітей співчувати; поєднати вчорашні та сьогоднішні цінності; пов'язувати почуття і мораль; допомогти розкритися особистості дитини; розвивати у дітях відкритість, вміння виражати своє ставлення до інших; слухати та розуміти інших; відчувати загальність проблем і своєрідність кожної людини; слідувати соціальним нормам та правилам; справлятися зі своїм страхом та стресом; показати, як можна жити без насилля; допомогти дитині відкрити для себе мистецтво досягати внутрішньою гармонії та урівноваженості; розвивати почуття гумору; розвивати сильні сторони характеру тощо [9; 10].

Інтерактивна гра актуалізує на когнітивному, емоційному та поведінковому рівні усвідомлення та переживання простих життєвих правил: проаналізувати ситуацію, в якій ти опинився, прийняти рішення, не дозволяти себе підганяти; визнати, що взаємостосунки людей – це

велика цінність, і треба підтримувати їх; не очікувати від інших, що вони прочитають твої думки, говорити їм про те, чого ти бажаєш, що відчуваєш і думаєш; не ображати інших людей і не давати їм «втратити обличчя»; не нападати на інших.

Висновки. Отже, поняття «педагогічний супровід» розглядається як поліфункціональна діяльність вихователя, що забезпечує розвиток індивідуальності дитини, її самореалізацію; принцип дії, орієнтований на створення умов для подолання дитиною перешкод в її особистісному розвитку; процес спільного з дитиною визначення її інтересів, шляхів подолання проблем; допомога в самостійному досягненні бажаних результатів у різних сферах життєдіяльності.

Інтерактивну гру ми розглядаємо як діяльність її суб'єктів в умовах соціально-педагогічного контролю, в процесі якої надається унікальна можливість пізнання себе та інших через пошук засобів міжсуб'єктної взаємодії. Розвивальне поле інтерактивної гри можна визначити як полілог на полімодульному рівні (викладач-студент, педагог-дитина, педагог-педагог, педагог-батьки, педагог-навколишній світ, дитина-навколишній світ тощо) у цілісному співбутті суб'єктів освітнього процесу. Інтерактивна гра цілком природно накладається на процес особистісного розвитку дитини і саме тому може бути ефективною технологією педагогічного впливу за певних умов.

Можна стверджувати, що використання інтерактивної гри дозволяє природно і творчо реалізувати своєрідну філософію дитячого щастя, яку можна розглядати як базове підґрунтя педагогічного супроводу. Її стрижнем є ідея про те, що кожна дитина – це унікальний світ, вона має свою вершину, і завдання вихователів – допомогти їй досягти. Шлях до

щастя дитини – створення можливостей для розвитку закладених у ній природою задатків, розвитку людського таланту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байер О. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини в освітньому процесі ДНЗ / О.Байер // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – Ч. 1. – С. 21 – 31.
2. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: «Либідь», 2003. – 344 с.
3. Богуш А. Парадигма «дитинства» в контексті розвитку особистості дитини / А.Богуш // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2003. - № 3. – С. 92 – 99.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник / І.А.Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / авт.-уклад. О.Пометун, Л.Пироженко. – К.: АПН, 2002. – 135 с.
6. Крутій К. Концептуальні засади психолого-педагогічного супроводу: принципи і техніки / К.Крутій // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – Ч. 1. – С.185 – 198.
7. Кудрявцев В. Личностный рост ребенка в дошкольном образовании / В.Кудрявцев, Г.Уразалиева, И.Кириллов. – М.: Макс Пресс, 2005. – 390с.
8. Липский И. Педагогическое сопровождение развития личности / И.Липский. – Волгоград, 2004. – С. 280–287.

9. Міхеєва О.І., Шутько О.О. Інтерактивна гра як засіб педагогічного впливу на розвиток «Я-концепції» дитини-дошкільника / О.І.Міхеєва, О.О.Шутько / Науковий журнал «Молодий вчений» – №10.1 (50.1) жовтень 2017. – С. 42–45.
10. Міхеєва О.І., Шутько О.О. Теоретичні засади проблеми використання інтерактивної гри в системі педагогічного супроводу соціального пізнання дітей старшого дошкільного віку / О.І.Міхеєва, О.О.Шутько // Педагогічні науки: Збірник наукових праць Херсонського державного університету. – 2018. – Вип. LXXXII. – Т.2. – С. 227–231.
11. Слободчиков В. Психологические основы личностно ориентированного образования / В.Слободчиков // Мир образования – образование в мире. – 2001. – № 11. – С. 30–45.
12. Фельдштейн Д. Сущностные особенности современного детства и задачи теоретико-методологического обеспечения процесса образования / Д.Фельдштейн. – Воронеж: МОДЭК, 2009. – 16 с.
13. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения / К.Фопель. – М.: Генезис, 1998. – Т. 1. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2019

МИХЕЕВА Елена

старший преподаватель кафедры дошкольного образования ГВУЗ
«Донбасский государственный педагогический университет»

пер. Учительский, 1, г. Славянск, Донецкая обл. Украина, 84122

E-mail: mary.mikheeva@ukr.net

**ИНТЕРАКТИВНАЯ ИГРА В КОНТЕКСТЕ ПАРАДИГМЫ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ДОШКОЛЬНОГО
ДЕТСТВА**

Аннотация. В статье обозначен феномен интерактивной игры в контексте парадигмы педагогического сопровождения дошкольного детства. Определены основные подходы к сущности дошкольного детства: природосоответствующий, личностно-ориентированный, аксиологический, коммуникативный, экологический, креативно-деятельностный. Доказано, что в научном дискурсе определяется поливариантность подходов к обоснованию сущности понятия «сопровождение» (через род и видовые признаки): помощь ребенку, его семье и педагогам в формировании ориентационного поля развития; метод, обеспечивающий единство всех субъектов образовательного процесса; система профессиональной деятельности педагога, психолога; создание оптимальных условий для личностного развития ребенка; целостная система психологического обеспечения образовательного процесса, в которой взаимодействуют диагностическое, развивающее, профилактическое и социальное направления; содействие педагогам и родителям в воспитании детей; «ведение» ребенка по индивидуальному образовательному маршруту при условии подбора соответствующих образовательных программ. Определены принципы, на которых должны основываться гуманистические отношения между миром детства и миром взрослых: равенства, диалогизма, сосуществования, свободы, единства, принятия. Проанализированы теоретические основы определения интерактивной игры как деятельности ее субъектов в условиях социального контроля, в процессе которой предоставляется уникальная возможность познания себя и других через поиск средств межсубъектного взаимодействия. Раскрыты функции интерактивной игры, которые эффективны при организации системы педагогического воздействия на развитие личности детей дошкольного возраста: диагностическая, терапевтическая, обучающая.

Доказано, что природа интерактивной игры вполне естественно накладывается на процесс развития ребенка и именно поэтому может быть эффективной технологией педагогического сопровождения развития ребенка-дошкольника при соответствующих условиях.

Ключевые слова: детство, педагогическое сопровождение, дошкольное детство, интерактивная игра, подходы, принципы, функции.

MIKHIEIEVA Olena

Senior Lecturer of the Department of Preschool Education of the SHEI
“Donbas State Pedagogical University”

1, Vchytelskyi Lane, Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84122

E-mail: mary.mikheeva@ukr.net

INTERACTIVE GAME IN THE CONTEXT OF THE PARADIGM OF PEDAGOGICAL SUPPORT OF PRESCHOOL CHILDHOOD

Abstract. The paper outlines the phenomenon of the interactive game in the context of the paradigm of pedagogical support of preschool childhood. The basic approaches to the essence of preschool childhood are determined. It is proved that in the scientific field there is multivariance of the approaches in substantiating the essence of the notion “support”. The theoretical principles for defining the interactive game as the activity of its subjects under the conditions of social control are analysed. It is proved that the character of the interactive game naturally overlaps with the process of development of the child, and for this reason it can be an effective technology of pedagogical support for the development of a child-preschooler under the appropriate conditions.

Key words: childhood, pedagogical support, preschool childhood, interactive game, approaches, principles, functions.

Abstract. Introduction. One of the key features of modern pedagogical science and practice is the focus on implementing the principle of childcentrist.

The game and communication are the main activities of the preschooler, therefore, the game communication is that very basis, within which there is a development of the child's personality. The interactive games aimed at developing various aspects of activities allow each child to communicate and interact easily, to demonstrate his/her intellectual initiative, to improve emotional and linguistic culture, to acquire social skills and experience.

Analysis of publications. In the studies of the famous scientists-practitioners (H.Lendret, N.Havrysh, T.Pyrozhenko, O.Pometun, K.Fopel and others) it is determined the adequacy of using the interactive game to solve the educational tasks, multifunctionality of the game character as an alive social organism, possibility of its being used to solve the problems of developing the child's personality.

Purpose. The purpose of the article is to analyse the process of investigating the problem defined in the scientific discourse and substantiating the use of the interactive game in the system of pedagogical support of preschool childhood.

Results. In the modern scientific space, there is a polylogue of scientific approaches to the essence of preschool childhood, methodology and technology of pedagogical support as a realisation of a personality-oriented model of education.

In scientific literature there are different approaches and criteria to define the types of pedagogical support: care, mentoring, partnership (A.Bielkin); protection, help, support (M.Byvsheva, N.Kasitsyna, etc.); voluntary and forced forms of support, planned and improvised support, long-term and short-term support (Ye.Korotaieva); comprehensive method, including diagnostics, information provision, counselling and primary care (K.Krutii, N.Rohalska).

Adequacy of using the interactive game to solve the problems of developing the personality of the child is proved in the researches of many scientists and practitioners (N.Havrysh, T.Pyrozhenko, O.Pometun, etc.). The analysis of the

theoretical approaches, the results of the experimental investigations give the author the possibility to define the interactive game as an activity of its subjects under the conditions of social control in the process of which the unique opportunity of cognition of oneself and others through searching the means of intersubjective interaction is given.

Conclusions. Thus, the interactive game can be considered as an activity of its subjects under the conditions of the socio-pedagogical control, in the process of which the unique opportunity of cognition of oneself and others through searching the means of intersubjective interaction is given. The developing space of the interactive game can be determined as a polylogue at the multimodule level (lecturer-student, pedagogue-child, pedagogue-pedagogue, pedagogue-parents, pedagogue-environment, child-environment, etc.) in the holistic co-being of the subjects of the educational process. The interactive game is naturally overlaps on the process of the personal development of the child and that is why can be the effective technology of the pedagogical influence under the given conditions.

REFERENCES

1. Baiier, O. (2010). Psykholoho-pedahohichniy suprovid rozvytku dytyny v osvithomu protsesi DNZ [Psychological and pedagogical support for developing the child in the educational process of the CEI]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zbirnyk naukovykh prats – Humanisation of educational-upbringing process: Collection of scientific works*. Sloviansk: SDPU, Ch. 1, 21 – 31 [in Ukrainian].
2. Bekh, I. (2003). Vykhovannia osobystosti [Upbringing of the individual]. *Osobystisno-orientovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady – Personality-oriented approach: scientific-practical principles*. (Vols. 1-2; Vol. 2). Kyiv: «Lybid» [in Ukrainian].

3. Bohush, A. (203). Paradyhma «dytynstva» v konteksti rozvytku osobystosti dytyny [Paradigm of “childhood” in the context of developing the child’s personality]. *Humanitarnyi visnyk Pereiaslav-Khmelnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S.Skovorody – Humanitarian bulletin of Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after H.S.Skovoroda*. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 3, 92 – 99 [in Ukrainian].
4. Ziazium, I.A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii: nauk.-metod. Posibnyk [Pedagogy of the good: ideals and realities: scientific-methodical guide]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
5. Pometun,O.,Pyrozhenko,L. (2002). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid [Interactive teaching technologies: theory, practice, experience]*. Kyiv: APN [in Ukrainian].
6. Krutii, K. (2010). Kontseptualni zasady psykholoho-pedahohichnoho suprovodu: pryntsypy i tekhniky [Conceptual foundations of psychological-pedagogical support: principles and techniques]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zbirnyk naukovykh prats – Humanisation of educational-upbringing process: Collection of scientific works*. Sloviansk: SDPU, Ch. 1, 185 – 198 [in Ukrainian].
7. Kudriavtcev, V., Urazalieva,G., Kirillov,I. (2005). *Lichnostnyi rost rebenka v doshkolnom obrazovanii [Personal growth of the child in preschool education]*. Moskva: Maks Press [in Russian].
8. Lipskii, I. (2004). *Pedagogicheskoe soprovozhdenie razvitiia lichnosti [Pedagogical support of the personality development]*. Volgograd, 280–287 [in Russian].
9. Mikhieieva, O.I., Shutko,O.O. (2017). Interaktyvna hra yak zasib pedahohichnoho vplyvu na rozvytok «Ia-kontseptsii» dytyny-doshkilnyka [Interactive game as a means of pedagogical influence on the development of

- the “I-concept” of a child-preschooler]. *Naukovyi zhurnal «Molodyi vchenyi» – Scientific journal “Young Scientist”*, 10.1 (50.1), 42–45 [in Ukrainian].
10. Mikhieieva, O.I., Shutko, O.O. (2018). Teoretychni zasady problemy vykorystannia interaktyvnoi hry v systemi pedahohichnoho suprovodu sotsialnoho piznannia ditei starshoho doshkilnoho viku [Theoretical foundations of the problem of using the interactive game in the system of pedagogical support of social cognition of children of the senior preschool age]. *Pedahohichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Pedagogical sciences: Collection of scientific works of Kherson State University*. LXXKhII, 2, 227–231 [in Ukrainian].
11. Slobodchikov, V. (2001). Psikhologicheskie osnovy lichnostno orientirovannogo obrazovaniia [Pedagogical foundations of personality-oriented education]. *Mir obrazovaniia – obrazovanie v mire – World of education – education in the world*. 11, 30–45 [in Russian].
12. Feldshtein, D. (2009). *Sushchnostnye osobennosti sovremennogo detstva i zadachi teoretiko-metodologicheskogo obespecheniia protcessa obrazovaniia* [Essential features of modern childhood and the tasks of theoretical-methodological support of the education process]. Voronezh: MODEK [in Russian].
13. Fopel, K. (1998). *Kak nauchit detei sotrudnichat? Psikhologicheskie igry i uprazhneniia* [How to teach children to cooperate? Psychological games and exercises]. Moskva: Genezis, 1998. Vol. 1 [in Russian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

УДК 373.2 [-044.332: - 053.4

ШКЛЯР Наталія

Науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання
Інститут проблем виховання НАПН України

вул.Берлінського, 9, м. Київ, 04060

E-mail: Natasha_Shklyar@bigmir.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкривається проблема соціальної адаптації дітей раннього віку в процесі ігрової діяльності та важливість використання ігрової діяльності у процесі набуття дітьми раннього віку первинного соціального досвіду. Гра розглядається як діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від їх пізнання, та як вид креативної діяльності, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, відбуваються важливі зміни у психіці й розвиваються процеси, що готують перехід дитини до нового, вищого щаблю розвитку. Проаналізовано вплив використання ігор для реалізації низки важливих завдань із забезпечення соціальної адаптації дітей до нової соціальної ситуації. Охарактеризовано найважливіші функції в житті людей які виконує гра та види дитячої іграшки, етапи розвитку ігрової діяльності в ранньому дитинстві, уточнено класифікацію ігор та іграшок для дітей дошкільного віку, розкрито значимість забезпечення ігрового характеру в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Розкрито важливість гри та іграшки на формування особливостей соціальної ситуації розвитку дитини раннього віку та рівня її психічного розвитку.

© Шкляр Н., 2019

Ключові слова: адаптація, гра, дитина раннього віку, ігрова діяльність, соціальна адаптація, соціалізація

Постановка проблеми. Науковий огляд перспективних та значущих до сьогодення досліджень підтверджує, що дитинство є періодом присвоєння соціально зумовленої системи суспільних, культурних та історичних відносин. Особистісний розвиток дитини відбувається не тільки в процесі спеціально створених дорослим занять, дидактичних ігор, метою яких є отримання знань, умінь та навичок, але й під час спілкування з предметним світом, дорослими та однолітками в спільній діяльності, зокрема у грі.

У період зростання інтересу до проблем розвитку дитини науковці визнали гру невід'ємним супутником дитинства, засобом всебічного розвитку та важливим виховним методом, провідною діяльністю дітей дошкільного віку, яка відповідає за налагодження успішної співпраці зі світом дорослих, тобто за соціалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На думку науковців, на всіх етапах розвитку особистості гра сприймається як цікаве, необхідне для її життєдіяльності заняття. Чим старша дитина, тим більше вона відчуває розвиваюче і виховуюче значення гри. На ці специфічні особливості гри велику увагу в своїй практичній діяльності звертали відомі дослідники Л.Виготський, О.Запорожець, Д.Ельконін, Н.Короткова, П.Лесгафт, Н.Михайленко, Ж.Піаже, С.Русова, В.Сухомлинський, О.Усова, К.Ушинський. Гра є цілеспрямованою, свідомою діяльністю, через яку дитина проявляє активність, самостійність, ініціативність, будує стосунки

з дітьми та дорослими (Л.Белінова, А.Валлон, С.Новосьолова, Е.Петрова, К.Щербакова).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні проблеми соціальної адаптації дітей раннього віку засобами ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна педагогічна наука визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це – важлива форма її життєдіяльності, а не вікова ознака. Зі грою людина не розлучається все життя, змінюються лише її мотиви, форми проведення, ступінь вияву почуттів та емоцій. Першим спробував систематично вивчити гру німецький вчений К.Гросс. Він називає гру першою школою поведінки. Я.Корчак вважав, що гра – це можливість віднайти себе в суспільстві, себе в людстві, себе у Всесвіті. Ж.Руссо та І.Песталоцці дотримувалися думки, що в грі існує реальна можливість виховувати та навчати дитину в радості. Центром педагогічної системи Ф.Фребеля є теорія гри. В.Сухомлинський писав: «Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та цікавості».

В ігровій діяльності повною мірою виявляється здатність дітей моделювати людські взаємовідносини, відбувається соціалізація особи в програванні соціальних ролей. Д.Ельконін у своїх працях підкреслював, що в грі реалізуються потреби дитини «діяти як дорослий» [11].

За словами А.Макаренко, дитячі ігри є такими ж важливими для розвитку дитини, як для дорослого справжня праця. Однак, зазначав він, тільки та гра є педагогічно цінною, у якій дитина активно діє, мислить, будує, комбінує, моделює людські взаємини. За цих умов вона може

виконувати у грі різні ролі: бути лідером, виконавцем, творцем, знаходити умови для виявлення своїх здібностей та життєвої активності [7].

Як слушно зауважував К.Ушинський [10], гра – це могутній виховний засіб, вироблений самим людством, тому в ньому відобразилася справжня потреба людської природи. Але він не пов'язував потребу гри з якимось конкретним історичним періодом життя суспільства. Аналізи змісту ігор для дітей різних народів і епох дають змогу зробити висновок, що гра виникла після праці й на її основі.

Ш.Амонашвілі неодноразово відзначав, що особливість організації ігрової діяльності полягає в тому, що дитину не можна змусити грати [1], інакше це буде не гра, а примусова робота. Адже принципова особливість гри як діяльності – це інтерес, який допомагає дітям не відчувати втоми й напруги. Але не завжди педагогічна цінність гри збігається з інтересом. Тому дітей слід учити грати, невимушено підказуючи прийоми і засоби ігрового спілкування (жест, міміка, інтригуючий тембр голосу, незвичайні імена іграшок, раптові продовження ігрового сюжету, несподівані ролі знайомих іграшок тощо). Задля позитивного результату гри потрібно включати в освітній процес не як локальний засіб, а як розгорнену діяльність, що органічно входить в усі ланки педагогічної роботи.

Ми поділяємо думку О.Усової [9], яка досліджує гру як форму організації життя дітей. Вона встановила наявність реальних (існують між людьми, які виховуються в одному колективі) та ігрових (регламентуються умовами гри) стосунків. Зазначила, що для входження в ігровий колектив діти встановлюють зв'язки з учасниками гри, підпорядковують свої дії ролям, контролюють і виконують правила гри тощо.

Психологи вважають, що під час гри ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються всі психічні процеси. Викликані грою зміни в

психіці дитини настільки суттєві, що в психології (Л.Виготський, О.Запорожець, О.Леонтьєв) ствердився погляд на гру як ведучу діяльність в дошкільний період, а також на важливу діяльність в молодшому шкільному віці [2; 6].

Психологічний словник визначає гру як форму діяльності в умовних ситуаціях, що направлена на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, що зафіксований у соціально установлених способах виконання предметних дій, в предметах науки і культури [8]. У грі як особливому виді суспільної практики відтворюються норми людського життя та діяльності, підпорядкування яким забезпечує пізнання та засвоєння предметної та соціальної дійсності, інтелектуальний, емоційний та моральний розвиток особистості. Педагогічна енциклопедія трактує гру як: один із видів діяльності людини; засіб фізичного, розумового і морального виховання [4].

В житті людей гра виконує такі найважливіші функції, класифікацію яких дав А.Шмаков: функція соціалізації; функція міжнаціональної комунікації; функція самореалізації дитини у грі як «полігоні людської практики»; комунікативна функція гри яскраво ілюструє той факт, що гра – діяльність комунікативна, що дозволяє дитині ввійти в реальний контекст складних людських комунікацій; діагностична; терапевтична; функція корекції; розважальна [12].

Головною силою, яка рухає розвиток стосунків між дітьми-дошкільниками, є спільна гра. Гра є способом самореалізації дитини: тут вона може апробувати себе в різних ролях і ситуаціях, що значно полегшує процес прийняття соціальних норм у реальному житті. Щоб перебіг процесу пристосування до нових соціальних умов був успішний, важливо дібрати такі ігри й ігрові техніки, які б давали змогу оперативну, у стислі

терміни, сприяти розвиткові ігрових умінь, а відтак позитивно впливати на збільшення ігрових контактів, розширення кола соціальних зв'язків «новеньких», а отже, й на їхню адаптацію.

Саме гра є способом підготовки дитини до «дорослого» життя, її соціалізації, морально-етичного виховання. В грі дитина активного пізнає навколишній світ, стосунки між людьми, правила і норми поведінки, усвідомлює свої можливості, взаємозв'язки з іншими тощо. За допомогою гри дитина оволодіває: системою людських взаємин – спочатку на емоційному, а потім на інтелектуальному рівні; способами практичної і розумової діяльності; великим діапазоном людських почуттів; поняттями «добро» і «зло», вчиться їх розрізняти; морально-етичними нормами, виробленими людством. З огляду на це, дорослим необхідно створювати умови для формування у дітей доброзичливих стосунків з ровесниками, уміння входити в контакт з однолітками, виявляти емоційно-позитивні дії щодо інших дітей.

Взаємодія з однолітками є одним з важливих чинників для формування морально-етичних рис особистості, оскільки така взаємодія не лише сповнює життя дітей новими враженнями, але й є джерелом їхнього власного соціального досвіду. Вона впливає на розвиток подальших стосунків дітей з людьми, які їх оточують. Так, уже з двох років діти вступають у соціальні стосунки між собою: спілкуються одне з одним на зрозумілій для них мові слів і жестів, діляться іграшками, проявляють співчуття, якщо дитини плаче тощо. Разом з тим, діти раннього віку граються поряд, бо ще не вміють гратися разом. Намагання вступити у взаємодію з ровесниками часто закінчуються невдачею: діти штовхаються, смикають одне одного за волосся, відбирають іграшки. Це зрозуміло, адже малюки ще не вміють погоджувати свої дії з діями інших. Але якщо навіть

одна дитина починає виконувати елементарні ігрові дії, наслідуючи дорослих, то й інші діти починають цікавитися ними.

Протягом дошкільного дитинства дитина оволодіває такими різновидами гри, як предметно-маніпулятивна (1-3 роки), сюжетно-рольова (3-6 років), конструктивна, будівельна, дидактична, рухлива, гра з правилами. Предметно-маніпулятивна й сюжетно-рольова ігри виступають у відповідних вікових періодах провідними.

Гра – вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства. Поняття «гра» розглядається як родове щодо термінологічного словосполучення «ігрова діяльність».

Етапи розвитку ігрової діяльності в ранньому дитинстві досліджено у працях психологів З.Зворигіної, Н.Михайленко С.Новосьолової, Н.Палагіної, Ф.Фрадкіної та ін. Розробкою теорії дитячих ігор, з'ясуванням ролі, структури і значення гри для виховання і навчання дітей займалися психологи: Л.Виготський, Д.Ельконін; О.Леонтьєв, Ж.Піаже, педагоги: Ш.Амонашвілі, П.Баєв, О.Карпова, А.Макаренко, О.Савченко, В.Сухомлинський та інші.

Передумови предметно-маніпулятивної гри складаються у немовлячому віці на основі розвитку в дитини маніпуляцій з предметами та пізнавальних мотивів. Ігрові дії немовляти тісно переплітається з першими кроками на шляху пізнання дійсності. Дослідники вирізняють ознайомлювальний і відображувальний етапи в розвитку ігрових дій немовляти. Спочатку дитину приваблюють яскраві, незвичні, блискучі предмети у своєму оточенні. І вона маніпулює ними, щоб роздивитись,

ознайомитись. У цьому полягає зміст ознайомлювальних ігрових дій немовляти.

З півроку і до півтора років виникають відображувальні предметно-ігрові дії. Дитина починає вирізняти в іграшках певні властивості, пов'язувати дії та їх результат, в якому виявляється властивість предмета: якщо натиснути на гумового зайчика, то він «розмовляє», якщо штовхнути м'ячик, він котиться, а з коробочкою такого не отримаєш. За допомогою власних дій дитина навчається виявляти властивості предметів, по-різному діє з різними іграшками, передбачаючи на основі попереднього досвіду їхні фізичні властивості. Так, дитина складає й розбирає мотрійку чи пірамідку, зминає та рве папір, насипає та висипає з відерця пісок тощо. Самодіяльні ігри, як сюжетно-відображувальні, виникають на другому році життя, поступово замінюються на режисерські та сюжетно-рольові.

Ігри дошкільників поділяють на види з урахуванням різних ознак. Наприклад, найбільш поширена класифікація ігор складається з предметно-маніпулятивних, імітаційних (сюжетно-рольових), будівельно-конструктивних та режисерських (комбінаційних) ігор. А.Усова найбільш помітними різновидами творчих ігор дітей вважала режисерські ігри, коли дитина управляє іграшкою, та ігри, де роль виконує сама дитина [5]. До цієї ж думки приєднується і О.Кравцова.

Науковець Р.Жуковська виділила вісім груп найхарактерніших дитячих ігор: побутові («в сім'ю», «доньки-матері»); суспільно-виробничі (у водія, будівельника); культурно-суспільні («у дитячий садок», «до школи»); ігри на військову та воєнну тематику; ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами.

Дослідниця С.Новосолова пропонує вирізняти ігри за ознакою ініціативи дітей. Це три класи ігор: ті, що виникають за ініціативою дітей; ті,

що виникають за ініціативою дорослих; ті, що відображають традиції певного народу. До *першого класу* належать експериментування (з природними об'єктами, з тваринами, з іграшками та іншими предметами) та самодіяльні сюжетні ігри (сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські та театралізовані). Всі ці ігри мають спільну ознаку: вони є самодіяльними. Виникають за ініціативою самих дітей. До *другої підгрупи* належать навчальні (дидактичні, сюжетно-дидактичні, рухливі, «ігри з правилами») та дозвілєві ігри (інтелектуальні, ігри-забави, розваги, театральна гра, святково-карнавальні). Ці ігри виникають за ініціативою дорослих, але якщо діти добре їх засвоїли, то можуть гратись у них самостійно. До *третьої групи* належать традиційні або народні ігри (обрядові, тренінгові, дозвілєві). При цьому С.Новосьолова вважає, що провідною діяльністю у дошкільному віці виступають самодіяльні ігри дітей [5].

Вплив гри на розвиток дитини пояснюється тим, що головним результатом кожної стадії гри є задоволення. Але предмет задоволення – різний. Якщо в ранньому віці дитина радіє фізичній активності від дій з предметом, а в молодшому віці насолоджується від можливості виконання безлічі рольових дій, то старший дошкільний вік приносить радість інтелектуального багатства та уяви від складнощів об'єднання сюжетів, колективного розгортання та збагачення первинного задуму гри. Задоволення надихає дитину на прояв активності. Якщо дорослий уважно придивиться, що подобається дитині в грі, він може зрозуміти особливості соціальної ситуації розвитку дитини, особливості рівня її психічного розвитку. В цьому сенсі спостереження за грою та участь дорослого у спільних іграх з дітьми не випадково є формою та методом дитячої психології.

На третьому році життя проводять різноманітні ігри з предметами: «Чарівна торбинка», «Цікава коробка», «Чарівна скринька», «Сюрпризи»,

«Знайди і принеси», «Що сховано?», «Куди, що покласти?», «Чого не стало?» тощо. Важливо, щоб у ході гри забезпечити максимальну активність дітей. Діти самі дістають іграшки, приносять їх, загортають тощо. При цьому всі предмети і дії називають словами. З метою закріплення уявлень дітей про довкілля, розвитку зорового зосередження, довільної уваги проводяться ігри з картинками, такі як: «Хто знайде таку саму?», «Чиї це дітки?», «Хто був у кошику?», «Хто що їсть?» тощо.

На закріплення уявлень про діяльність людей, для уточнення і активізації дієслів, що називають дії, доцільно проводити з дітьми ігри з картинками «Хто що робить?», замість картинок можна використати великі світлини, на яких зафіксовано процеси діяльності няні, вихователя, лікаря, водія тощо.

На розвиток дрібних м'язів пальців, сенсорики, закріплення кольору та збагачення словника з дітьми третього року життя проводять серію дидактичних ігор. Опишемо їх. Ігри на диференціацію і називання кольору: «Перекладання кольорових кульок», «Прокочування кольорових кульок»; на диференціацію форми «Впізнавання іграшок на дотик»; на диференціацію контрастних розмірів «Велика і маленька лялька»; на розвиток числових уявлень «Багато-мало», на розвиток слухового сприйняття «Назви, що звучить?», «Що я роблю?», «Де дзвенить?», «Відгадай, хто це?»; на увагу, пам'ять, кмітливість «Зроби, як було?», «Чого не вистачає?», «Відгадай», «Що змінилось?» тощо. Досить корисні для розумового і мовленнєвого розвитку дітей третього року життя дидактичні настільні ігри (геометричні вкладки, пірамідки, вкладні мотрійки, кульки, яечка, складні кубики, розрізні і парні картинки).

Улюбленими іграми дітей цього віку є ігри з лялькою. Лялька для дітей цього віку – «жива істота», їхній одноліток. З лялькою відбуваються

ті ж самі події, що із дитиною. Ляльку супроводжують інші, при цьому використовуються різні побутові предмети: «Лялька обідає», «Навчимо ляльку одягатися на прогулянку», «Марічка захворіла». Можна проводити дидактичні ігри серіями за сюжетом «Марічка захворіла», «Марічка з мамою йде до лікарні», «Купуємо ліки в аптеці», «Приготуємо ляльці гостинці» тощо.

Гра, як самостійна дитяча діяльність формується в ході виховання і навчання дитини, вона сприяє освоєнню нею досвіду людської діяльності. Іграшка в даному випадку виступає як своєрідний еталон тих предметів, дізнатися призначення яких, і освоїти різні дії, з якими слід познайомитися дитині. Гра та іграшка невіддільні одне від одного. Іграшка може викликати до життя гру, а гра інший раз вимагає для себе нову іграшку.

Дослідники К.Вайле та Є.Аркін запропонували наступну класифікацію іграшок: звукові (сенсорні) – брязкальця, дзвіночки, барабани, дитячі гармошки тощо; моторні (рухливі) – м'яч, дзига, більбоке і т. ін.; зброя; образні іграшки – ляльки, іграшкові тварини. До цієї класифікації Л.Артемова пропонує додати іграшки з природного матеріалу та іграшки-саморобки [5].

У кожному віці дитині потрібні різні за своєю тематикою і призначенням іграшки: сюжетні (ляльки, фігурки тварин, меблі, посуд); технічні (транспортні, конструктори, технічні агрегати); іграшки – «знаряддя праці» (совочок, сачок, молоток, викрутка, щітка, іграшки імітують найпростіші засоби праці дорослих); іграшки-забави; театральні, музичні, спортивні іграшки для дітей різного віку; великогабаритні іграшки, такі як самокати, дитячі автомобілі, трактори, великі легко трансформуються конструктори для будівництва сприяють боротьбі з гіподинамією, вчать дитину рухам і орієнтуванню в просторі.

У ранньому віці дитина звикає до того, що образна іграшка стає постійним її супутником. Вона боляче переживає тривалу відсутність знайомої та улюбленої іграшки – котика, ведмедика, лисички, радіє зустрічі з нею. У дошкільному віці образні іграшки виступають персонажами різноманітних ігор дитини. З їх допомогою додаткового імпульсу отримує розвиток уяви, здатність наділяти предмети знаково-символічним значенням: ведмедик стає у грі «синком», лисичка – грає роль подружки тощо.

Висновок. З огляду на вище викладене можна сміливо стверджувати, що в організованій ігровій діяльності педагогу необхідно забезпечити дитині активну позицію, стимулювати її творчі здібності, формувати інтерес до пізнання навколишнього світу і себе в ньому. Дорослий має стати для дитини партнером у грі, взірцем для наслідування, носієм моральності; на власному прикладі демонструвати дитині просте правило: стався до людей так, як би ти хотів, щоб ставилися до тебе; показувати способи виходу з конфліктних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш.А. Шестилетние дети в школе / Ш.А.Амонашвили, Г.А.Сакварелидзе // Сов. Педагогика. – 1972. – № 9. – С. 65–74.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л.С.Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 62–76.
3. Захарова Н.М. Адаптація дітей до дитсадка / Н.М. Захарова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4– С. 8–13.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : [відповід. ред. В.Г.Кремень.]. – К. : Юрінком Інтер – 2008. – С. 139.

5. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Т.О.Піроженко. та ін. – Київ : Генеза. – 88 с. – (Серія «Настільна книжка вихователя»).
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: Учебное пособие / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл – 2004. – 346 с.
7. Макаренко А. С. Гра / А. С. Макаренко. Твори в 7 т. – К.: Радянська школа. – 1954. – Т.4. – С. 366–376.
8. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494с.
9. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей / А. П. Усова – М. – 1976. – 289 с.
10. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6 т. / К. Д. Ушинский – М.: Педагогика. – 1990. – Т. 6. – 528 с.
11. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин – М. – 1978. – 304 с.
12. Шмаков С. А. Игры учеников / С. А. Шмаков. – М. : Просвещение. – 1994. – С. 96–113.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2019

ШКЛЯР Наталия

Научный сотрудник лаборатории дошкольного образования и воспитания Институт проблем воспитания

ул. Берлинского, 9, г. Киев, 04060

E-mail: Natasha_Shklyar@bigmir.net

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме. В статье раскрывается проблема социальной адаптации детей раннего возраста в процессе игровой деятельности. Игра

рассматривается как деятельность, направленная на ориентирование в предметной и социальной действительности, в которой ребенок отражает впечатления от их познания и как вид креативной деятельности. В процессе игры в воображаемой форме воспроизводятся способы действий с предметами, отношения между людьми, а также происходят важные изменения в психике дошкольника и развиваются процессы, подготавливающие его к переходу к новой ступени развития. Проанализировано влияние использования игр для реализации ряда важных задач по обеспечению социальной адаптации детей к новой социальной ситуации. Охарактеризованы важнейшие функции в жизни людей, которые выполняет игра, виды детской игрушки, этапы развития игровой деятельности в раннем детстве, уточнена классификация игр и игрушек для детей дошкольного возраста, подчеркнута значимость обеспечения игрового характера в образовательном процессе учреждения дошкольного образования. Раскрыта важность влияния игры и игрушки на формирование особенностей социального развития ребенка раннего возраста и уровня психического развития.

Ключевые слова: адаптация, игра, ребенок раннего возраста, игровая деятельность, социальная адаптация, социализация

SHKLYAR Natasha

Researcher Laboratory of pre-school education and training Institute of problems on education

9, Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine, 04060

E-mail: Natasha_Shklyar@bigmir.net

PROVIDING SOCIAL ADAPTATION OF EARLY-AGED CHILDREN BY MEANS OF GAMING ACTIVITIES

Abstract. Introduction. The article reveals the problem of social adaptation of early-aged children in the process of gaming activities and the importance of using gaming activities in the process of acquiring the primary social experience by early-aged children. The game is regarded as activities aimed at orienting in the substantive and social reality, in which the child reflects the impression of his/her cognition, and as a form of creative activities, in the process of which in a mental form the ways of dealing with objects, relationships between people are reflected, important changes in the psyche and developing processes that prepare the child's transition to a new, higher stage of development take place. The influence of using games on implementing a number of important tasks to ensure the social adaptation of children to a new social situation is analysed. The most important functions in the lives of people performing by the game and types of children's toys, the stages of the development of gaming activities in early childhood are characterised, the classification of games and toys for preschool children is specified, the importance of providing the game character in the educational process of the institution of preschool education is disclosed. The importance of games and toys on forming the peculiarities of the social situation of the development of a child of early age and the level of his/her mental development is revealed. The article reveals the problem of social adaptation of early-aged children in the process of gaming activities and the importance of using gaming activities in the process of acquiring the primary social experience by early-aged children.

Analysis of publications. According to scientists' ideas, at all the stages of the development of the individual, the game is perceived as an interesting, necessary for its life occupation. The older the child, the more he/she feels the developing and upbringing meaning of the game. To these specific peculiarities of the game, great attention has been paid by the well-known researchers in their

practice, they are L.Vyhotskyi, O. Zaporozhets, D. Elkonin, N. Korotkova, P. Leshaft, N.Mykhailenko, J. Piaget, S. Rusova, V. Sukhomlynskyi, O. Usova, K. Ushynskyi.

Purpose. The purpose of the article is to highlight the problem of social adaptation of early-aged children by means of gaming activities.

Results. Modern pedagogical science recognizes that the game covers all the periods of human life. This is an important form of life, and not an aged sign. With the game, a person does not depart all his/her life, only the game's motives, forms of conduct, the degree of expression of feelings and emotions change. The main force that drives the development of relationships between preschool children is a joint game. The game is a way of self-realization of the child: here he/she can test himself/herself in different roles and situations, which greatly facilitates the process of adoption of social norms in real life. In order for the adaptation process to the new social conditions should be successful, it is important to find such games and gaming techniques that would enable to act promptly, in the shortest possible time, to promote the development of gaming skills and, consequently, to positively influence the increase of gaming contacts, expansion of the circle of social ties of "new children", and hence their adaptation.

At the early age, the child becomes accustomed to the fact that a shaped toy becomes a constant companion. He/she is painfully experiencing a long absence of a familiar and beloved toy – a kitten, a bear, a fox, and is pleased to meet it. At the pre-school age, shaped toys act as characters of a variety of children's games. With their it is given an additional impulse to the development of the imagination, the ability to give objects symbolic and symbolic meaning: the bear becomes in the game a "sonny", the fox plays the role of a girlfriend, etc.

Conclusion. Viewing the above mentioned, one can safely assert that in the organised gaming activities the pedagogue should provide the child with an active position, stimulate his/her creative abilities, form an interest in cognizing the world and himself/herself in it. An adult should become a child's partner in the game, a model for imitation, a bearer of morality; on own example, show the child a simple rule: treat people as if you wanted to be treated; show the ways to get out of conflict situations.

Key words: adaptation, game, early-aged child, gaming activities, social adaptation, socialisation.

REFERENCES

1. Amonashvili Sh. A. *Shestiletnie deti v shkole* / Sh. A. Amonashvili, G. A. Sakvarelidze // *Sov. Pedagogika*. – 1972. – № 9. – S. 65–74. [in Russian].
2. Vygotskii L. S. *Igra i ee rol v psikhicheskom razvitii rebenka* / L. S. Vygotskii // *Voprosy psikhologii*. – 1966. – № 6. – S. 62–76. [in Russian].
3. Zakharova N. M. *Adaptatsiia ditei do dytsadka* / N. M. Zakharova // *Doshkilne vykhovannia*. – 2006. – № 4– S. 8–13. [in Ukrainian].
4. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy* : [vidpovid. red. V. H. Kremen.]. – K. : Yurinkom Inter – 2008. – S. 139. [in Ukrainian].
5. *Ihrova diialnist doshkilnyka : molodshyi doshkilnyi vik* / T. O. Pirozhenko. ta in. – Kyiv : Heneza. – 88 s. – (Seriia «Nastilna knyzhka vykhovatelii»). [in Ukrainian].
6. Leontev A. N. *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost: Uchebnoe posobie* / A. N. Leontev. – M. : Smysl – 2004. – 346 s. [in Russian].
7. Makarenko A. S. *Hra* / A. S. Makarenko. *Tvory v 7 t.* – K.: Radianska shkola. – 1954. – T.4. – S. 366–376. [in Ukrainian].

8. Psikhologicheskii slovar / Pod obshch. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Iaroshevskogo. – 2-e izd., ispr. i dop. – M.: Politizdat, 1990. – 494s. [in Russian].
9. Usova A. P. Rol igry v vospitanii detei / A. P. Usova – M. – 1976. – 289 s. [in Russian].
10. Ushinskii K. D. Pedagogicheskie sochineniia: V 6 t. / K. D. Ushinskii – M.: Pedagogika. – 1990. – T. 6. – 528 s. [in Russian].
11. Elkonin D. B. Psikhologiiia igry / D. B. Elkonin – M. – 1978. – 304 s. [in Russian].
12. Shmakov S. A. Igry uchenikov / S. A. Shmakov. – M. : Prosveshchenie. – 1994. – S. 96–113. [in Russian].

(англійською переклала В. Слабоуз – кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ)

ЗМІСТ

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

АНДРЮЩЕНКО Тетяна	4
ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРИ У ФОРМУВАННІ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	
КОЗАК Людмила	25
ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ	
ФУНТІКОВА Ольга	43
ДИТИНА ТА ІГРАШКА: НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ АНГЛОМОВНОГО КОНТЕНТУ ДОШКІЛЬНИХ ОСВІТНІХ САЙТІВ	
КУРІННА Світлана	60
ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ГРИ В СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
ЩЕРБАКОВА Катерина	81
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ЧЕТВЕРТОГО РОКУ ЖИТТЯ В СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГРАХ	
АЛЄКО Оксана, ГОПТА Ганна	96
ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	
БЕЗСОНОВА Ольга	114
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ В САМОСТІЙНІЙ ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ	
БОНДАРЕНКО Наталія	130
ГРА ТА ІГРАШКА У ФОРМУВАННІ ОСНОВ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА	
БУХАЛО Олена	149
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ	

КУРІННА Світлана, ВОЗНЮК Анна	168
УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
ГОЛОВКО Маргарита, ГОЛОВКО Сергій.....	183
ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЙ ПРО ДИТЯЧУ ГРУ У СПАДЩИНІ ПРЕДСТАВНИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ	
ДРОНОВА Ольга	203
ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЛЯЛЬКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА	
ІЩЕНКО Анастасія	224
ЛЯЛЬКА ЯК ВИХОВНИЙ ФЕНОМЕН НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ	
ІВАНЧУК Сабіна, КОЧНЄВА Софія	238
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ІГОР У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
КІНДРАТ Інна, КІНДРАТ Ксенія.....	254
ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ СПОЖИВЧОГО ВИБОРУ НА РИНКУ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК	
КУРІННИЙ Ян	269
ВИКОРИСТАННЯ ГРИ В ПРОСТОРІ ПЕРВИННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
МАКАРЕНКО Лілія.....	292
ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
МІХЄЄВА Олена	307
ІНТЕРАКТИВНА ГРА В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА	
ШКЛЯР Наталія.....	328
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік: лютий, квітень, червень, вересень, жовтень, грудень.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги та неухильно їх дотримуйтесь. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаної літератури тощо. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

НЕ: користуйтеся для форматування тексту пробілами, табуляцією й автоматичним переносом; ставте переноси вручну; використовуйте колонтитули, зноски та автоматичні перекладачі.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків із пробілами). Мінімальний обсяг основного тексту (без анотації, ключових слів і літератури) від 8 сторінок.

Згідно Постанови Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетеню ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8) та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва статті (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) обсягом не менш як 1800 знаків (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

В анотації чи в основному тексті потрібно позначити вид публікації (наприклад, що стаття є оглядовою, науково-методичною, аналітичною, дослідною, практичною, інформаційною тощо) (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

6. Ключові слова: 5–8 слів чи словосполучень (мовою публікації).

7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

11. Список використаної літератури розміщують у кінці статті за порядком цитування. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літератури (ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

12. Знак охорони авторського права (ДСТУ 4861 „Видання. Вихідні відомості” п. 7.1.1.7) розміщують унизу першої сторінки публікації (© Кучер С., 2018).

Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути з арабською нумерацією (Бюллетень ВАК України. – 2007. – № 6. – С. 12–13).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додається внутрішня рецензія, завірена підписом і печаткою начальника відділу кадрів навчального закладу. Наукові публікації також проходять незалежне рецензування.

Російською мовою

13. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

14. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

15. Назва публікації.

16. Резюме обсягом не менш 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018).

17. Ключові слова.

Англійською мовою

18. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

19. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

20. Назва публікації.

21. Анотація (Summary) має містити 500 символів (70 слів або 7–8 рядків).

22. Реферат (Abstract) має бути не менш як 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018) до 2800 знаків. Його структура включає в себе всі елементи, що повинні бути у статті (Постанова Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 р.): 1) постановка проблеми... (Introduction); 2) аналіз останніх досліджень і публікацій... (Analysis of publications); 3) формулювання цілей статті (постановка завдання) (Purpose); 4) виклад основного матеріалу дослідження... (Results); 5) висновки... (Conclusion).

23. Ключові слова (Keywords).

24. Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatyru.pdf>

Можна скористатися online-сервісами для складання бібліографічних посилань:

- 1) <http://www.citationmachine.net>;
- 2) <http://www.neilstoolbox.com/bibliography-creator/>;
- 3) <http://www.citethisforme.com/walkthrough>;
- 4) <http://wikindx.sourceforge.net>;
- 5) <http://www.easybib.com>.

Для транслітерації літератури з державної мови на латинку пропонуємо скористатися сервісом <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, а з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>. Іншомовні видання перекладу підлягають.

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить зовнішнє рецензування фахівцями відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 40 грн. Вартість 1 збірника 40 грн.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Вітчизняні доктори наук публікуються безкоштовно. Якщо стаття разом із докторантом, аспірантом, студентом чи колегою, то співавтори сплачують 50% від вартості всієї статті.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друківана сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	

Друківане видання надсилається авторові поштою за вказаною адресою у довідці.

6) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (рецензія зовн.pdf.).
4. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.147.88:74

КУЧЕР Світлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти, ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

просп. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

Анотація. У статті досліджується проблема здійснення професійної підготовки вчителів технологій на засадах етнодизайну як педагогічної системи. Розкрито особливості фахової підготовки майбутніх учителів технологій та з'ясовано взаємозв'язок між: змістом професійної компетентності вчителя технологій, задачами технологічної освіти та можливостями етнодизайну як джерела нових концепцій проектно-перетворювальної діяльності...

Ключові слова: фахова компетентність, учитель технологій, етнодизайн, національний дизайн, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В парадигмі проектної технології навчання вчитель повинен вміти вирішувати багато завдань, пов'язаних із розробкою творчих проектів, що в свою чергу потребує виконання ескізів, об'єктів праці з елементами новизни та художньої осмисленості, використання засобів проектної графіки, комп'ютерних технологій, макетування, сучасних технологій виготовлення продуктів дизайну, а також підготовкою педагогічного і методичного супроводу процесу художньо-практичної діяльності учнів. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця (зокрема вчителя технологій) піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретичні засади вітчизняної технологічної освіти зробили внесок П. Атутов, А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін. ...

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі етнодизайну як ціннісної та змістової основи формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки. Згідно системного підходу до дизайн-підготовки поставлено завдання визначити можливості використання концепції етнодизайну в реалізації неперервної дизайн-підготовки студентів в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття фахової компетентності вчителя виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм. Виходячи з цього, компетентність проявляється не лише у знаннях та вміннях, але й у самостійній, відповідальній, ініціативній взаємодії особистості фахівця в зі світом. Завдяки інтегративному характеру власне компетентність поєднує професійні та особистісні якості, спрямовує їх на опанування знань, цілеспрямоване застосування їх у плануванні

© Кучер С., 2018

і реалізації діяльності, активізує людину до розвитку власних здібностей, самореалізації в соціально корисній діяльності, забезпечує професійне становлення.

На нашу думку, обов'язковою умовою формування належного рівня професійної компетентності майбутнього вчителя технологій є реалізація системи дизайн-підготовки протягом навчання в університеті, результатом якої має бути сприяння усвідомленню студентами рівня власної компетентності в навчальному предметі і прагнення до його підвищення.

Як будь яке комплексне утворення, професійна компетентність вчителя складається з певних елементів, формування яких у взаємозв'язку має утворити своєрідну структуру, систему і послідовність. Зазвичай дослідники виділяють наступні загальні компоненти професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний (що передбачає ціннісне ставлення до обраної професії), когнітивний (змістово-понятійний), операційно-діяльнісний. Розглянемо детальніше можливості формування названих компонентів при вивченні етнодизайну студентами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Етнодизайн, як ціннісна та змістова основа формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки, має вплив не лише на когнітивну сферу особистості, а й на мотиваційно-ціннісну...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мамаев В.А. Аксиологический подход в воспитании студенчества // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 41. – С. 134–136. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-podhod-v-vospitanii-studentstva>.
2. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття : зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; за заг. ред. М. І.Яковлева; редкол. : В.Д. Сидоренко (голова), А. О. Пучков, О. В. Сіткарьова та ін. – К. : Фенікс, 2012. – 256 с. : іл.
3. Руденченко А. А. Методологічні основи навчання етнодизайну у вищих мистецьких закладах // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип.110. – С. 278–282.
4. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти // Молодь і ринок. – 2011. – №1. – С.38-41.
5. Бровченко А.І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / А.І. Бровченко. – К., 2011. – 21 с.
6. Исаев И. Ф. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В. А. Сластикина / И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // Известия Рос. академии образования. – 2000. – № 3. – С. 193–208.
7. Сиваш І. О. Теоретико-методологічні підходи до розуміння етнодизайну на сучасному етапі культури творчості // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2016. – № 2. – С. 105-109.
8. Фалько В.П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук.; спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.П. Фалько. – Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2009. – 27 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018.

КУЧЕР Светлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры педагогики и методики технологического образования, ГВУЗ Криворожский государственный педагогический университет (г. Кривой Рог, Украина)

просп. Гагарина, 54, г. Кривой Рог, Днепропетровская обл., Украина, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ ЭТНОДИЗАЙНА

Резюме. В статье исследуется проблема осуществления профессиональной подготовки учителей технологий на основе этнодизайна как важной составляющей содержания технологического образования. Раскрыто содержание профессиональной подготовки будущих учителей технологий на основе этнодизайна и выяснено взаимосвязь между: содержанием профессиональной компетентности учителя технологии, задачами технологического образования и возможностями этнодизайна как источника новых концепций проектно-преобразовательной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя технологий, этнодизайн, национальный дизайн, система.

KUCHER Svitlana

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Pedagogy and Methods of Technologies

Kryvorizhian state pedagogical university, Kryvyi Rih, Ukraine

Naharina Ave, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovs'ka oblast, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

SYSTEM DESIGN OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES ON THE BASIS OF ETHNICDESIGN

Abstract. Introduction. The article solves the problem of studying ethnic design in the system of design training of future technology teachers.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of domestic technological education were contributed by P. Atutov, A. Vichrusch, R. Gurevich, O. Kobernik, M. Korets, L. Orshansky, V. Sidorenko, V. Steshenko, G. Tereshchuk, O. Torubara, D. Tcherzhevsky etc. The formation of the professional competence of a technology teacher is the subject of research by scholars O. Goncharenko, K. Vlasenko, A. Malikhina, O. Sevastianova, A. Brovchenko.

Purpose. Determination of the role of ethnodizaina as a content and procedural basis for the formation of competence of future technology teachers in the design process.

Results. The essence of the concept of "ethnic design" is clarified in comparison with the decorative arts and design. The main ways of organizing design training on the material of ethnic design are related to the composition of the professional competence of the teacher of technology and the objectives of technological education. The peculiarities of the training of future technology teachers on the basis of ethno-design are revealed, and the relationship between: the content and capabilities of ethnodizaina as a source of new concepts of design and transformation activity are clarified.

The professional activity of the technology teacher on the basis of ethnic design presupposes the presence: a thesaurus of knowledge on folk decorative arts and design; possession of traditional technology of making products; creative approach to project development.

The development of the professional competence of the technology teacher on the basis of national (polyethnic) culture, a way to think creatively, to offer new ideas, to use non-standard solutions will make his professional work perfect.

Conclusion. The possibilities of using the concept of ethnic design in the system of design training students according to the components of the professional competence of the technologies teachers are determined: formation of the motivational-value sphere in the study of the achievements of folk artists and the value of decorative art recognized by the world; the development of the cognitive sphere in the process of mastering the history, traditions and symbols of folk art; basing the activity component on the active use of folk culture studies in their own design projects.

Key words: professional competence, the technology teacher, ethnic design, national design, system.

REFERENCES

1. Mamaev V.A. (2012). Aksiologicheskiiy podkhod v vospitanii studenchestva [Axiological approach in the education of students] Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiiy-podhod-v-vospitanii-studenchestva> [in Russian].
2. Yakovlev, M. I., Sidorenko V.D. et al. (Eds.). (2012). *Narysy z istoriyi ukrayin's'koho dyzaynu XX stolittya* [Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]. *Institute of Modern Art Problems of Ukrainian National Academy of Sciences*. K.: Phoenix. [in Ukrainian].
3. Rudenchenko, A. A. (2013). Metodolohichni osnovy navchannya etnodyzaynu u vyshchyykh mystets'kykh zakladakh [Methodological bases of ethnodizaine training in higher artistic institutions]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'-noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka*. – *Bulletin of the Chernigov National Pedagogical University named after TG Shevchenko*, 110, 278-282. [in Ukrainian].
4. Orshans'kyy, L. (2011). Etnodyzayn yak innovatsiynyy khudozhn'o-estetychnyy komponent tekhnolohichnoyi osvity [Ethnodizayn as an innovative artistic and aesthetic component of technological education]. *Molod' i rynek – Youth and Market*, 1,38-41. [in Ukrainian].
5. Brovchenko, A.I. (2011). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti z osnov etnodyzaynu u maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya [Formation of professional competence on the basics of ethnodizaina in future teachers of labor education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K.: National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. [in Ukrainian].
6. Isaev, I.F., Shiyarov E. N. (2000) Aksiologicheskiiy i kul'turologicheskiiy podkhody k issledovaniyu problem pedagogicheskogo obrazovaniya v nauchnoy shkole V. A. Slastenina [Axiological and culturological approaches to the study of the problems of pedagogical education in the scientific school of VA Slastenin] *Izvestiya Ros. akademii obrazovaniya – News of the Rus. Academy of Education*, 3, 193-208. [in Russian].
7. Sivash, I.O. (2016). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozuminnya etnodyzaynu na suchasnomu etapi kul'turo tvorchosti [Theoretical and methodological approaches to the understanding of ethnodizaina at the present stage of the culture of creativity]: *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Management*, 2, 105-109. [in Ukrainian].
8. Falco V.P. (2009). Formirovaniye khudozhestvenno-proyektnoy kompetentsii pedagoga professional'nogo obucheniya v oblasti dizayna [Formation of the artistic and design competency of the teacher of professional training in the field of design]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg, Russian State Professional and Pedagogical University. [in Russian].

(англійською переклала Н. Гриняєва – викладач іноземних мов Криворізького коледжу економіки та менеджменту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана)

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 2 (94) 2019

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. САЯПНОЇ

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:
<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
<http://www.nbu.gov.ua>.

Підписано до друку 28.03.2019 р.
Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 20,17. Обл.-вид. арк.14,07.
Наклад 100 пр. Зам. № 429

Видавець:

ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:

ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua